Aldous HUXLEY

DIAVOLII DIN LOUDUN

POLIROM

Aldous HUXLEY

DIAVOLII DIN LOUDUN

Traducere din limba engleză de Iulian Bocai

POLIROM
2023

POLIROM | Ne veți citi și mâine!

Aldous Huxley, *The Devils of Loudun*
Copyright © 1952 by Aldous Huxley
All rights reserved
© 2023 by Editura POLIROM, pentru ediţia în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-9458-7
ISBN PDF: 978-973-46-9459-4
ISBN print: 978-973-46-9238-5

Coperta: Carmen Parii
Pe copertă: arderea pe rug a lui Urbain Grandier (Gabriel Legué, *Urbain Grandier et les possédées de Loudun: documents inédits de M. Charles Barbier*, Paris, Baschet, 1880)

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura eco - un supererou al lumii moderne!

Versiune digitală realizată în colaborare cu Libris.ro

ALDOUS HUXLEY (1894-1963) s-a născut în orașul englez Godalming, comitatul Surrey, într-o familie cu îndelungată tradiţie intelectuală. În 1908 și-a început studiile la Eton College, iar după o întrerupere de doi ani le-a continuat la Balliol College din Oxford. În 1916 a publicat prima sa carte, volumul de versuri *Roata în flăcări* (*The Burning Wheel*). Patru ani mai târziu, în 1920, i-a apărut un volum de povestiri, *Limbo*, urmat – la doar un an – de primul său roman, *Galben de Crome. Minunata lume nouă*, unul dintre romanele de referinţă ale secolului trecut, a fost publicat în 1932. În 1937, Huxley s-a mutat în Statele Unite împreună cu soţia și fiul. A locuit până la sfârșitul vieţii în sudul Californiei și în New Mexico, s-a apropiat de filosofia orientală și a scris o vreme scenarii de film. Tot aici a început să experimenteze drogurile psihedelice, relatându-și ulterior trăirile în faimosul eseu *Porţile percepţiei* (1954, sursa de inspiraţie pentru numele celebrei formaţii The Doors). A publicat de-a lungul vieţii numeroase romane, volume de povestiri, eseuri și poezii, scenarii de film și biografii, cărţi de filosofie, jurnale de călătorie și cărţi pentru copii, fiind considerat unul dintre cei mai reprezentativi și mai influenţi scriitori ai secolului XX. În 1959 a fost distins cu Premiul pentru Merit al Academiei Americane de Arte și Litere.

Portretul lui Urbain Grandier, gravură din *Urbain Grandier et les possédées de Loudun*, de dr. Gabriel Legué

Capitolul I

În 1605, satiristul și viitorul episcop Joseph Hall a făcut prima sa vizită în Flandra. „Câte biserici n-am văzut demolate pe drum, din care nu mai rămăseseră decât grămezi de moloz, anunțând trecătorii că acolo putuseși să găsești cândva și devoțiune, și ostilitate. O, urmele teribile ale războiului!... Dar (lucru care m-a mirat) bisericile cad, iar colegiile iezuite răsar peste tot. Nu există oraș în care să nu se ivească sau să fie construite. Cum de se întâmplă asta? Oare pentru că devoțiunea nu e atât de necesară ca politica? Oamenii aceștia (așa cum spunem despre vulpi) se descurcă cel mai bine atunci când toată lumea îi blestemă. Chiar și printre ai lor stârnesc cea mai mare ciudă; dintre toți sunt cei mai urâți; noi înșine le suntem cei mai potrivnici; și totuși, buruienile acestea cresc."

Creșteau însă dintr-un motiv foarte simplu și suficient: publicul îi voia. Pentru iezuiții înșiși, „politica" era de primă însemnătate, așa cum Hall și întreaga lui generație știau foarte bine. Școlile fuseseră întemeiate cu scopul de a întări Biserica Catolică împotriva dușmanilor săi, „libertinii" și protestanții. Bunii părinți sperau să creeze prin învățăturile lor o clasă de laici educați care să fie complet devotați intereselor Bisericii. În cuvintele lui Cerutti – care aproape că-l făcuseră pe revoltatul Michelet să-și piardă controlul –, „așa cum înfășăm mâinile și picioarele copilului de leagăn ca să le dăm proporțiile potrivite, tot așa e necesar ca de la o vârstă foarte fragedă să-i înfășăm, cum ar veni, și voința, pentru ca pe tot parcursul vieții sale să-și poată păstra o fericită și utilă suplețe". Spiritul de dominație știa ce voia, dar carnea metodei propagandistice era slabă. În ciuda încercărilor de a li se înăbuși voința, unii dintre cei mai buni elevi ai iezuiților

deveneau, după terminarea şcolii, liber-cugetători sau chiar protestanți, ca Jean Labadie. În ce privește „politica”, sistemul n-avea să fie niciodată atât de eficient pe cât speraseră creatorii săi. Dar publicul nu era interesat de politică; publicul era interesat de școlile bune, unde băieții puteau învăța tot ce trebuia să știe un gentilom. Iezuiții satisfăceau această cerere mai bine decât orice alt furnizor de educație. „Ce-am văzut în cei șapte ani pe care i-am petrecut sub acoperișul iezuiților? O viață plină de cumpătare, hărnicie și ordine. Își dedicau fiecare ceas din zi educației noastre sau respectării stricte a jurămintelor lor. Drept dovadă, fac apel la mărturia tuturor celor care, ca și mine, au fost educați de ei.” Asta scria Voltaire. Cuvintele sale atestă măiestria metodelor pedagogice ale iezuiților. În același timp, cu și mai multă tărie, întreaga sa carieră atestă eșecul acelei „politici” pe care aceste metode erau menite să o slujească.

Când a început Voltaire școala, colegiile iezuite erau ceva obișnuit pe scena educației. Cu un secol înainte, meritele lor păruseră de-a dreptul revoluționare. Într-o epocă în care majoritatea pedagogilor erau amatori la toate capitolele, mai puțin în ceea ce privește mânuirea nuielei, metodele lor disciplinare erau relativ umane, iar profesorii iezuiți erau aleși cu atenție și instruiți sistematic. Predau o latină deosebit de elegantă și ultimele noutăţi din optică, geografie și matematică, precum și „dramaturgie” (piesele de la sfârșitul semestrelor erau faimoase), bunele maniere, respectul pentru Biserică și (cel puțin în Franța, după convertirea lui Henric al IV-lea) obediența în fața autorității regale. Din toate aceste motive, colegiile iezuite erau recomandate pentru orice membru al familiei tipice din clasele superioare – pentru mama cu inimă bună care nu suporta gândul că drăguțul ei are să sufere chinurile unei educații tradiționale; pentru unchiul învățat din preoțime, preocupat de doctrina sănătoasă a Bisericii și de stilul ciceronian; și, în cele din urmă, pentru tatăl care, ca funcționar patriot ce se afla, aproba principiile monarhice și, ca burghez prudent, se baza pe influența nevăzută a Companiei ca să-și ajute copilul să obțină o slujbă, un loc la curte, o sinecură ecleziastică. Iată, de pildă, un cuplu bogat: dl

Corneille din Rouen, *Avocat du Roy à la Table de Marbre du Palais*, și soția sa, Marthe le Pesant. Fiul lor, Pierre, e un băiat atât de promițător, încât cei doi decid să-l trimită la iezuiți. Sau iată-l pe dl Joachim Descartes, consilier al parlamentului din Rennes. În 1604, își trimite fiul cel mai mic – un băiat inteligent de opt ani, pe nume René – la colegiul iezuit din La Flèche, recent înființat cu sprijinul regelui. Și iată-l, în aceeași perioadă, și pe învățatul canonic Grandier din Saintes. Are un nepot, fiul unui alt avocat, care nu e la fel de bogat și de nobil ca dl Descartes sau dl Corneille, dar este eminamente respectabil. Băiatul, pe nume Urbain, are paisprezece ani și e din cale-afară de isteț. Merită să primească cea mai bună educație, iar în apropiere de Saintes cea mai bună educație disponibilă se găsește la colegiul iezuit din Bordeaux.

Acest faimos centru de învățătură cuprindea un liceu pentru băieți, un colegiu de arte liberale, un seminar și o școală de studii avansate pentru absolvenții hirotonisiți. Urbain Grandier, care a dovedit de timpuriu o inteligență aparte, și-a petrecut aici mai bine de zece ani, mai întâi ca elev și apoi ca student și cursant în teologie, pentru ca, după ce a intrat în rândul clerului (în 1615), să devină novice iezuit. Nu avea de gând să intre în Companie; nu simțea vreo chemare care l-ar fi făcut să se supună unei discipline atât de severe. Nu, nu avea să urmeze o carieră în sânul unui ordin religios, ci una de preot în mijlocul laicilor. Într-o asemenea profesie, un om cu abilitățile lui înnăscute, împins în față și protejat de cea mai puternică organizație din Biserică, putea spera să ajungă departe. Poate primea un capelanat la curtea unui mare nobil sau poate era chemat să lucreze ca profesor particular pentru un viitor Mareșal al Franței. Sau poate intra pe o funcție care avea să-l ducă până la demnitatea de cardinal. Ar fi putut primi invitații să-și demonstreze remarcabila elocință în fața episcopilor, a prințeselor de sânge sau chiar în fața reginei. L-ar fi putut aștepta misiuni diplomatice, numiri în înalte posturi administrative, sinecuri bogate, un cumul profitabil de funcții. Ba chiar – deși era improbabil, având în vedere că nu era de obârșie nobilă – putea primi vreo dioceză princiară care să-i fericească anii bătrâneții şi să le dea mai multă strălucire.

La începutul carierei sale, circumstanțele păreau să justifice cele mai optimiste dintre aceste așteptări. Căci la douăzeci și șapte de ani, după doi ani de teologie și filosofie de înalt nivel, tânărul părinte Grandier și-a primit răsplata pentru semestrele multe și îndelungate de sârguință și bună purtare. Prin intermediul Companiei lui Iisus, care avea puterea să-l atribuie, a primit importantul beneficiu ecleziastic Saint-Pierre-du-Marché, la Loudun. Tot atunci și datorită acelorași binefăcători, a fost numit canonic al bisericii colegiale Sainte-Croix. Făcuse primul pas pe calea succesului; acum nu mai trebuia decât să continue.

În timp ce noul paroh se îndrepta fără grabă spre destinație, Loudunul i s-a arătat ca un mic oraș înălțat pe un deal, dominat de două turnuri înalte – clopotnița bisericii Saint-Pierre și turnul medieval al marelui castel. Ca simbol, ca hieroglifă sociologică, profilul orașului era cam învechit. Clopotnița încă-și arunca umbra gotică asupra orașului; dar o bună parte din locuitori erau hughenoți care urau Biserica pe care o reprezenta. Turnul imens, construit de conții de Poitiers, încă era un loc extrem de robust; dar Richelieu avea să ajungă curând la putere, iar vremea autonomiilor locale și a fortărețelor provinciale urma să apună. Fără să ştie, parohul se îndrepta călare spre ultimul act al unui război între secte religioase, către prologul unei revoluții naționaliste.

La porțile orașului, câteva cadavre atârnau, descompuse, în spânzurătoarea municipală. Înăuntrul zidurilor, îl așteptau obișnuitele străzi murdare, amestecul uzual de mirosuri, de la fumul de lemn la excremente, de la gâște la tămâie, de la pâine coaptă pe vatră la cai, porci și oameni nespălați.

Țărani, meșteșugari, zilieri și servitori – săracii constituiau majoritatea anonimă și neglijabilă a celor paisprezece mii de locuitori ai orașului. Puțin deasupra lor erau prăvăliaşii, meșterii, micii funcționari, înghesuiți la precarul prim nivel al respectabilității burgheze. Mai sus de aceștia – depinzând complet de cei de pe treptele inferioare, dar bucurându-se de privilegii necontestate și conducându-i pe primii prin drept divin – erau negustorii bogați, profesioniștii, oamenii considerați de calitate în această ordine ierarhică: mica

nobilime rurală și marii latifundiari, magnații feudali și prelații cu sânge albastru. Pe ici, pe colo mai puteai găsi și câteva mici oaze de cultură și inteligență dezinteresată. În afara acestor oaze, atmosfera mentală era sufocant de provincială. Printre bogați, preocuparea pentru bani și proprietăți, pentru drepturi și privilegii era pătimaşă și permanentă. Pentru cele maxim două sau trei mii de persoane care-și permiteau avocați sau care aveau nevoie de consiliere juridică profesională, existau în Loudun nu mai puțin de douăzeci de avocați pledanți, optsprezece petiționari, optsprezece magistrați și opt notari.

Timpul și energia care nu erau consumate de preocuparea pentru posesiuni erau dedicate micilor monotonii confortabile, bucuriilor recurente și agoniilor vieții de familie, bârfei despre vecini, formalităților religioase și, din moment ce Loudunul era un oraș dezbinat, problemelor acerbe ale controverselor teologice. Nu este nicio dovadă cum că ar fi existat la Loudun, în timpul mandatului parohului nostru, vreo religie cu adevărat spirituală. Preocuparea generală pentru viața spirituală se naşte doar acolo unde există indivizi excepționali care știu din experiență directă că Dumnezeu e spirit și că trebuie adorat în spirit. Pe lângă o sumedenie de escroci, se găseau în Loudun și oameni cinstiți și bine intenționați, pioși și chiar cucernici. Dar orașul n-avea sfinți, niciun bărbat şi nicio femeie a căror simplă prezență să fie confirmarea automată a unei înțelegeri mai profunde a realității eterne, a unei uniuni mai strânse cu solul divin a tot ceea ce există. Abia șaizeci de ani mai târziu avea să apară o asemenea persoană între zidurile orașului. Când, după cele mai crunte aventuri spirituale și fizice, Louise du Tronchay a venit să lucreze în spitalul din Loudun, a devenit brusc centrul unei vieți spirituale intense și înverșunate. Oameni de toate vârstele și din toate clasele veneau să-i pună întrebări despre Dumnezeu, să-i ceară sfatul și ajutorul. „Ne iubesc așa de mult aici”, i-a scris Louise vechiului ei confesor la Paris. „Mi-e rușine de asta; când le vorbesc despre Dumnezeu, oamenii sunt atât de mișcați, că încep să plângă. Mi-e frică să contribui la părerea bună pe care o au despre mine.” Își dorea să fugă de acolo și să

se ascundă; dar era prizoniera credinței pe care o avea orașul în ea. Când se ruga, bolnavii erau adesea vindecați. Îi era rușine că era văzută ca fiind responsabilă de însănătoșirea lor. „Dacă am făcut vreodată un miracol", scria, „ar trebui să mă consider blestemată". După câțiva ani, superiorii ei i-au ordonat să plece din Loudun. Oamenii de acolo au rămas astfel fără o fereastră vie prin care Lumina să poată ajunge la ei. Fervoarea s-a domolit în scurtă vreme; interesul pentru viața spirituală s-a stins. Loudunul a revenit la starea lui firească – cea în care se afla și cu două generații înainte, atunci când Urbain Grandier intra în oraș.

Încă de la început, părerile despre noul paroh au fost foarte împărțite. Sexul mai pios îl aproba în majoritate. Ultimul preot fusese o non-entitate amărâtă. Succesorul lui era un bărbat în floarea tinereții, înalt, atletic, cu un aer de gravă autoritate, ba chiar (spunea un contemporan) de maiestate. Avea ochi mari și întunecați și, sub baretă, un păr bogat, cârlionțat și negru. Fruntea îi era înaltă, nasul acvilin, buzele roșii, pline și expresive. O elegantă barbă Van Dyck îi împodobea bărbia și pe buza de sus purta o mustață subțire, îndreptată cu multă sârguință și dată cu pomadă în așa fel încât vârfurile ei răsucite să se confrunte, ca niște semne de întrebare cochete, de fiecare parte a nasului. Pentru ochii noștri postfaustieni, portretul lui sugerează un Mefistofel în veșmânt clerical elegant, mai corpolent, amiabil și doar un pic mai puțin inteligent.

Aparenței seducătoare Grandier îi adăuga virtuțile sociale ale bunelor maniere și conversației vioaie. Putea să facă un compliment cu grație firească, iar privirea cu care își însoțea spusele era și mai flatantă decât cuvintele, în caz că doamna se întâmpla să fie cât de cât prezentabilă. Era mai mult decât evident că interesul noului paroh pentru enoriașele sale mergea dincolo de interesul pastoral.

Grandier trăia în zorii a ceea ce s-ar putea numi Epoca Respectabilității. În Evul Mediu și în prima parte a perioadei moderne, distanța dintre teoria catolică oficială și practica reală a clericilor individuali fusese enormă și aparent de netrecut. E greu să găsești vreun autor medieval sau

renascentist care să nu creadă că toți preoții, de la cel mai înalt prelat până la cel mai umil călugăr, sunt lipsiți de orice respectabilitate. Corupția ecleziastică a produs Reforma și, la rândul ei, aceasta a produs Contrareforma. După Conciliul de la Trento, papii scandaloși s-au mai rărit, iar specia s-a stins cu totul pe la jumătatea secolului al XVII-lea. Chiar și unii dintre episcopi depuneau acum un oarecare efort să se poarte frumos, deși singura competență care li se cerea era să fie mezinii vreunei familii nobile. În rândul clerului inferior abuzurile erau ținute în frâu de sus de către o administrație ecleziastică mai eficientă și mai vigilentă și, din interior, de zelul unor organizații ca Societatea lui Iisus și Congregația Oratoriului. În Franța, unde monarhia se folosea de Biserică ca de un instrument pentru sporirea puterii centrale în detrimentul protestanților, al marilor nobili și al tradițiilor legate de autonomia provincială, respectabilitatea clericală era o problemă care-l preocupa direct pe rege. Masele n-aveau să adore o Biserică ai cărei slujitori se făceau vinovați de comportamente scandaloase. Dar într-o țară în care regele putea spune nu doar *L'État c'est moi*, ci și *L'Église c'est moi*[*1], lipsa de respect pentru Biserică era o lipsă de respect pentru rege. „Îmi aduc aminte", scrie Bayle în una dintre nesfârșitele note de subsol la marele său *Dicționar*, „îmi aduc aminte că într-o zi am întrebat un gentilom, care-mi povestea despre nenumăratele abateri ale clerului venețian, cum se făcea că Senatul suporta asemenea lucruri ce făceau atât de puțină cinste religiei și statului. Mi-a răspuns că binele public îl obliga pe suveran să fie indulgent; ca să-mi explice această enigmă, a adăugat că Senatul era foarte mulțumit că preoții și călugării erau priviți cu mare dispreț de popor, fiindcă, drept urmare, aceștia n-aveau să mai fie capabili să provoace o insurecție printre oameni. Unul dintre motivele, zice el, pentru care iezuiții de-acolo nu sunt pe placul suveranului este acela că păstrează o purtare decentă; și astfel, fiind cu atât mai respectați de păturile de jos, sunt și mai capabili să stârnească o revoltă". În Franța, de-a lungul întregului secol al XVII-lea, politica de stat față de abaterile clerului a fost exact opusul strategiei Senatului venețian. Fiindcă se temea de intruziuni

ecleziastice, Veneția prefera să-și vadă preoții comportându-se ca porcii și-i displăceau respectabilii iezuiți. Influentă politic și puternic galicană, monarhia franceză n-avea de ce să se teamă de papă și găsea că Biserica era un instrument foarte folositor pentru guvernare. Din acest motiv, îi favoriza pe iezuiți și descuraja destrăbălarea – sau cel puțin indiscreția – preoților[2]. Noul paroh își începuse cariera într-o perioadă în care scandalurile implicând clerici, deși încă frecvente, erau tot mai puțin pe placul autorităților.

În relatarea autobiografică a copilăriei și tinereții sale din secolul al XVII-lea, Jean-Jacques Bouchard, un contemporan mai tânăr al lui Grandier, ne-a lăsat un document atât de obiectiv, atât de lipsit de orice expresie de regret, de orice fel de judecată morală, încât savanții secolului al XIX-lea nu l-au putut publica decât în circuit privat și însoțit de comentarii explicite despre desfrâul incredibil al autorului. Pentru o generație care a crescut cu Havelock Ellis și Krafft-Ebind, cu Hirschfeld și Kinsey, cartea lui Bouchard nu mai pare atât de scandaloasă. Dar, deși nu mai șochează, ea încă ne uimește. Ce surprinzător e să dai peste un supus al lui Ludovic al XIII-lea scriind despre forme de sexualitate nu tocmai lăudabile în stilul plat, prozaic al unei studente din zilele noastre care răspunde la chestionarul unui antropolog sau în cel al unui psihiatru care-și notează observațiile despre un caz! Descartes era cu zece ani mai mare ca el; dar, cu mult înainte ca filosoful să înceapă să facă vivisecţii pe automatele care se zvârcolesc şi pe care vulgul le numește „câine” sau „pisică”, Bouchard făcea și el niște experimente psiho-chimico-fiziologice pe slujnica mamei sale. Când a observat-o prima oară, fata era pioasă și aproape agresiv de virtuoasă. Cu răbdarea și perspicacitatea unui Pavlov, Bouchard a corijat acest produs al credinței implicite, transformând-o într-o adeptă entuziastă a filosofiei naturale, la fel de dispusă să fie observată și să participe la experimente, dar și să facă cercetări pe cont propriu. Pe masa de lângă patul lui Jean-Jacques se aflau stivuite cinci-șase volume in-folio de anatomie și medicină. Între două întâlniri sau chiar și între două mângâieri experimentale, acest straniu înaintaș al lui Ploss și Bartels*[3] își deschidea *De Generatione*,

volumul lui Fernelius sau al lui Ferandus, și consulta capitolul, subsecțiunea și paragraful relevante. Dar, spre deosebire de majoritatea contemporanilor săi, n-avea să accepte nimic doar pentru că aşa zicea vreo autoritate. Lemnius și Rodericus a Castro puteau să spună ce voiau despre proprietățile stranii și alarmante ale sângelui menstrual; Jean-Jacques era hotărât să vadă cu ochii lui dacă acesta chiar putea să facă toate lucrurile care se spuneau despre el. Ajutat de tânăra slujnică acum binevoitoare, a făcut o serie de experimente, descoperind că, din timpuri imemoriale, doctorii, filosofii și teologii îndrugau numai prostii, în ciuda şcolilor lor înalte. Sângele menstrual nu distrugea iarba, nu păta oglinzile, nu usca lăstarii de viță-de-vie, nu dizolva asfaltul și nu producea pete de rugină de neșters pe lama cuțitelor. Știința biologică și-a pierdut unul dintre cercetătorii cei mai promițători atunci când, ca să nu se însoare cu cea care îi era colaboratoare și *corpus vile*, Bouchard a plecat în grabă din Paris ca să-și caute norocul la curtea papală. Voia doar un episcopat *in partibus*[*4] sau măcar – la rigoare – un mic venit eclezial în Bretagne, de șase-șapte mii de livre pe an; atâta tot. (Șase mii cinci sute de livre era venitul pe care-l obținea Descartes din investirea judicioasă a averii părintești. Nu era un venit princiar; dar cel puțin îi permitea unui filosof să trăiască boiereşte.) Bietul Bouchard n-a primit niciun venit niciodată. Contemporanilor săi le era cunoscut doar ca autorul ridicol al unei lucrări intitulate *Panglossia*, o colecție de versuri în 46 de limbi, printre care copta, peruana și japoneza. A murit înainte să împlinească patruzeci de ani.

Noul paroh din Loudun era prea normal și avea un apetit prea sănătos ca să se gândească să-și preschimbe patul într-un laborator. Dar, la fel ca Bouchard, Grandier era vlăstarul unei familii burgheze respectabile; ca Bouchard, fusese educat într-o școală-internat a Bisericii; ca Bouchard, era un umanist inteligent, erudit și entuziast; și, tot ca Bouchard, spera să facă o carieră strălucită în Biserică. Social și cultural, dacă nu și temperamental, cei doi bărbați aveau multe în comun. Așa că putem considera că ceea ce spune Bouchard despre copilăria sa, despre perioada cât a fost elev și despre distracțiile din vacanțe la el acasă s-ar putea aplica și în cazul lui Grandier.

Lumea pe care ne-o arată *Confesiunile* este foarte asemănătoare cu cea pe care ne-o dezvăluie sexologii moderni – ba poate chiar o întrece puțin, într-un sens. Îi vedem pe tineri dedându-se la jocuri sexuale – dedându-se liber și frecvent; pare că adulții nu prea se amestecau în activitățile lor. La școală, sub supravegherea cucernicilor părinți, nu există jocuri care să implice efort fizic și energia care le prisosește băieților nu poate fi consumată decât printr-o neîntreruptă masturbare sau prin practicarea homosexualității în după-amiezile libere. Îndemnurile și elocința de amvon, confesiunea și exercițiile de devoțiune mai pot determina o anumită reţinere, dar numai într-o măsură redusă. Bouchard spune că, în timpul celor patru mari sărbători ale Bisericii, se abținea de la practicile sale sexuale obișnuite vreme de opt sau zece zile cu totul. Dar, oricât de mult a încercat, nu a reușit niciodată să prelungească aceste intervale de castitate până la două săptămâni, *quoy que la dévotion le gourmandast assez* – în ciuda faptului că era ținut în frâu și dojenit de devoțiune. În orice circumstanțe, comportamentul nostru de la un moment dat este reprezentat de diagonala unui paralelogram al forțelor ce are apetitul sau interesul drept bază și idealurile religioase sau etice drept latură verticală. În cazul lui Bouchard și se poate presupune că și-n cazul celorlalți băieți pe care-i numește tovarășii săi de plăceri, verticala devoțiunii era atât de scurtă, încât unghiul dintre baza lungă și diagonala comportamentului vizibil abia dacă avea câteva grade.

Când se întorcea acasă de sărbători, părinții lui Bouchard îl puneau să doarmă în aceeași cameră cu o servitoare adolescentă. Fata era virtutea întruchipată cât era trează, dar nu putea, evident, să fie responsabilă pentru ce se întâmpla în timp ce dormea. Și, conform unui sofisticat sistem personal de decizie, nu conta dacă dormea cu adevărat sau doar se prefăcea că doarme. Mai târziu, când Jean-Jacques nu s-a mai dus la școală, o mică fată de țărani avea grijă de vaci în livadă. Pentru un ban, era gata să-i satisfacă tânărului ei stăpân orice dorință. O altă fată în casă, care plecase pentru că fratele vitreg al lui Bouchard, starețul de la Cassan, încercase s-o seducă, a revenit în serviciul familiei și a devenit curând cobaiul lui

Jean-Jacques și asistenta lui în experimentele sexuale descrise în a doua parte a *Confesiunilor*.

Între Bouchard și moștenitorul tronului Franței era o prăpastie adâncă și largă. Și totuși atmosfera morală în care a fost crescut viitorul Ludovic al XIII-lea semăna în multe privințe cu cea în care trăia mai umilul său contemporan. În *Jurnalul* doctorului Jean Héroard, medicul micului prinț, găsim o consemnare lungă și detaliată a unei copilării de secol XVII. E adevărat, Delfinul era un băiat cu totul excepțional – primul fiu al unui rege al Franței în mai bine de optzeci de ani. Dar tocmai faptul că acest copil unic era neprețuit ne face mai evidente unele trăsături extraordinare ale creșterii sale. Dacă genul acesta de lucruri erau suficient de bune pentru un copil pentru care, prin definiție, nimic n-ar fi trebuit să fie suficient de bun, atunci ne putem întreba ce anume era suficient de bun pentru copiii obișnuiți. Înainte de toate, Delfinul a fost crescut laolaltă cu o întreagă turmă de copii ilegitimi ai tatălui său, proveniți din trei sau patru mame. Unii dintre acești frați ilegitimi erau mai mari decât el, alții mai mici. La vârsta de trei ani – poate chiar mai devreme –, el știa foarte limpede ce erau bastarzii și cum erau produși. Limba în care i se comunicau aceste informații era atât de vulgară, încât copilul era adesea șocat de ea. *Fi donc*, avea să spună despre guvernanta sa, dna de Montglat, „ce răutăcioasă e!”.

Lui Henric al IV-lea îi plăceau mult cântecele deocheate, iar curtenii și servitorii săi știau multe, pe care le cântau tot timpul când își vedeau de treabă prin palat. Iar când nu-și vocalizau vulgaritatea, însoțitorilor prințului, femei și bărbați deopotrivă, le plăcea să glumească obscen cu copilul despre bastarzii tatălui său și despre viitoarea sa nevastă (era ca și logodit), infanta Ana de Austria. Mai mult, educația sexuală a Delfinului nu era doar verbală. Noaptea, copilul avea să fie dus adesea în paturile servitoarelor sale – paturi pe care acestea le împărțeau (fără cămăși de noapte sau pijamale) fie cu alte femei, fie cu soții lor. Pare destul de probabil ca, pe la patru-cinci ani, băiețelul să fi cunoscut toate detaliile vieții, și nu doar din auzite, ci îndeaproape. Lucrul acesta pare cu atât mai probabil cu cât un palat din secolul al XVII-lea era complet

lipsit de intimitate. Arhitecții încă nu inventaseră coridorul. Ca să ajungi dintr-o parte în alta a clădirii, treceai printr-o serie de camere ale altor oameni, în care s-ar fi putut întâmpla literalmente orice. Și mai era și problema etichetei. Cum în privința asta era mai puțin norocos decât inferiorii săi, unui membru al familiei regale nu i se permitea niciodată să rămână singur. Dacă aveai sânge albastru, te năşteai în mijlocul mulțimii, mureai în mijlocul mulțimii și câteodată trebuia să faci şi dragoste în mijlocul mulțimii. Iar arhitectura înconjurătoare era de așa natură, încât nu se putea evita spectacolul naşterii altora, al morții lor, al nevoilor fiziologice şi al actului amoros. Mai târziu, Ludovic al XIII-lea avea să arate o aversiune marcată faţă de femei, o predilecție clară, deși probabil platonică, pentru bărbați și o repulsie puternică față de tot felul de diformități fizice și boli. Comportamentul dnei de Montglat și al celorlalte doamne de la curte putea explica cu ușurință prima trăsătură și apoi, printr-o reacție naturală, și pe cea de-a doua; cât despre a treia – cine știe ce mizerii respingătoare n-o fi întâlnit copilul în mult prea publicele dormitoare din Saint-Germain-en-Laye?

Aceasta era deci lumea în care crescuse noul paroh – o lume în care tabuurile sexuale tradiționale îi apăsau foarte puțin pe cei ignoranți și săraci, care erau majoritari, și nu prea tare pe superiorii lor; o lume unde ducesele glumeau ca doica Julietei, iar conversațiile marilor doamne erau un ecou ceva mai stupid și mai obscen al unui cântec din Chaucer („Povestea târgoveţei din Bath”); unde un om bogat și cu o bună poziție socială putea (dacă nu se temea prea mult de mizerie și păduchi) să-și satisfacă poftele aproape *ad libitum*; și unde chiar și cei mai cultivați și mai prudenți alegeau din învățăturile religiei ce le folosea mai bine, astfel încât prăpastia dintre teorie și comportamentul făţiș încă era suficient de adâncă, deși nu la fel de adâncă pe cât fusese în epoca medievală a credinței. Un produs al acestei lumi, Urbain Grandier a venit în parohia sa cu gândul de a profita cât mai mult și de această latură a ei, și de cealaltă, adică de universul divin aflat dincolo de nesuferita prăpastie. Ronsard era poetul său preferat și Ronsard scrisese câteva strofe care exprimau perfect punctul de vedere al

tânărului paroh.

Quand au temple nous serons,
Agenouillés nous ferons
Les dévots selon la guise
De ceux qui, pour louer Dieu,
Humbles se courbent au lieu
Le plus secret de l'Église.

Mais quand au lit nous serons,
Entrelacés nous ferons
Les lascifs selon les guises
Des amants qui librement
Pratiquent folâtrement
Dans les draps cent mignardises.[5]

Era o descriere a unei „vieți pline", iar acest umanist tânăr și sănătos era hotărât să ducă tocmai o asemenea viață. Dar viața unui preot n-ar trebui să fie plină; ar trebui să fie îndreptată într-o singură direcție, ca o busolă, nu ca o giruetă. Ca să-și mențină viața pe o singură direcție, preotul își asumă anumite obligații, face anumite promisiuni. În cazul lui Grandier, obligațiile fuseseră asumate și jurămintele fuseseră făcute cu o rezervă mentală, pe care urma s-o facă publică – şi atunci doar pentru un singur cititor – într-un mic tratat despre celibatul preoților, scris la vreo zece ani după ce-a sosit în Loudun.

Grandier vine cu două argumente principale împotriva celibatului. Primul poate fi rezumat în următorul silogism: „O promisiune de a face imposibilul nu e obligatorie. Pentru bărbatul tânăr, abstinența e imposibilă. Așa că niciun jurământ care implică o asemenea abstinență nu te obligă". Dacă acesta nu e suficient, iată și al doilea argument, bazat pe maxima universal acceptată că nu suntem legați de promisiuni pe care le-am făcut sub constrângere. „Preotul nu acceptă celibatul de dragul celibatului, ci numai ca să fie primit în tagma preoțească." Jurământul său „nu purcede din voința sa, ci îi este impus de Biserică, care-l obligă, vrând, nevrând, să accepte această severă condiție, fără de care nu poate practica profesia sacerdotală". Consecința acestor raționamente a fost

că Grandier se simțea perfect liber ca într-un final să se căsătorească și, între timp, să ducă o viață plină alături de orice femeie frumoasă dispusă să coopereze.

Aplecările amoroase ale noului paroh li se păreau absolut scandaloase pudibonzilor din congregație; dar pudibonzii erau în minoritate. Pentru restul, chiar și pentru aceia care aveau de gând să rămână virtuoși, era ceva captivant în situația creată de un paroh cu înfăţişarea, obiceiurile și reputația lui Grandier. Sexul și religia se îmbină ușor și mixtura lor emană una dintre aromele acelea ușor repugnante, dar în același timp rafinate și pătrunzătoare ce bruschează papilele ca o revelație – revelație a ce anume? Tocmai asta e întrebarea.

Popularitatea de care se bucura Grandier printre femei era îndeajuns ca să-l facă foarte nepopular printre bărbați. De la bun început, soții și tații enoriașelor sale l-au privit cu multă suspiciune pe acest dandy tânăr și inteligent, cu manierele lui alese și cu darul elocinţei. Și, chiar dacă noul paroh ar fi fost sfânt, de ce să i se fi dat beneficiul bisericii Saint-Pierre unui străin? Băieții din partea locului ce-aveau? Impozitul din Loudun trebuia să le revină fiilor orașului. Și, colac peste pupăză, străinul nu venise singur. Adusese cu el o mamă, trei frați și o soră. Pentru unul dintre frați găsise deja un post în biroul magistratului-șef al orașului. Altul, care era preot, fusese numit prim-vicar la Saint-Pierre. Al treilea, și el om al Bisericii, nu avea nicio poziție oficială, dar dădea târcoale, în speranţa că poate îi va pica vreo slujbă clericală. Era o invazie.

Până și cei care bombăneau trebuiau să recunoască însă că domnul Grandier putea să țină predici strașnice și că era un preot foarte capabil, posesor al unei doctrine sănătoase și înzestrat chiar şi cu multă învățătură lumească. Dar tocmai meritele lui se întorceau împotriva sa. Fiindcă era un om inteligent și cu lecturi vaste, Grandier a fost primit de la bun început de cele mai aristocratice și mai cultivate personalități ale orașului. Ușile care rămăseseră mereu închise pentru ţărănoii bogați, pentru funcționarii necioplți sau pentru mocofanii de familie bună, ce reprezentau înalta societate din Loudun, dar nu pe cea mai înaltă, i-au fost deschise imediat acestui tânăr cu ifose venit din altă provincie. Resentimentul

notabililor excluși a fost amar când aceștia au auzit că are legături strânse mai întâi cu Jean d'Armagnac, nou-numitul guvernator al orașului și castelului, și apoi cu cel mai de seamă cetățean al Loudunului, bătrânul Scévole de Sainte-Marthe, eminent în egală măsură ca jurisconsult și om de stat, istoric și poet. D'Armagnac avea o părere așa de bună despre talentul preotului și despre discreția sa, încât, atunci când pleca cu treabă la curte, îi lăsa lui Grandier toate afacerile sale pe mână. Lui Sainte-Marthe, *le curé* i s-a prezentat mai presus de toate ca un umanist ce cunoștea clasicii și putea aprecia astfel la adevărata ei valoare capodopera virgiliană a bătrânului domn: *Paedotrophiae Libri Tres* – un poem didactic despre îngrijirea și creșterea copiilor mici, atât de popular, încât se tipăriseră nu mai puțin de zece ediții în timpul vieții autorului, și pe deasupra atât de elegant, atât de corect, încât Ronsard a putut să spună că „prefera autorul acestor versuri tuturor poeților epocii noastre și ar susține asta indiferent câtă neplăcere le-ar provoca lui Bembo, lui Navagero și divinului Fracastoro". Vai, cât de trecătoare e faima și cât de mare e vanitatea pretențiilor omenești! Pentru noi, cardinalul Bembo este doar un nume, Andrea Navagero chiar mai puțin de-atât, iar nemurirea de care se bucură divinul Fracastoro îi aparține doar pentru că a dat o poreclă mai politicoasă sifilisului, scriind, într-o latină perfectă, o eglogă medicală despre nefericitul prinț Syphilus care, după multe suferințe, a fost vindecat de *morbus Gallicus* dând pe gât duşti copioase dintr-un decoct de guaiac. Limbile moarte sunt tot mai moarte și cele trei cărți din *Paedotrophiae* discută o fază mai puțin dramatică a ciclului sexual decât cele trei cărți din *Syphilida*. Citit într-o vreme de toți și socotit ca fiind mai divin decât divinii, Scévole de Sainte-Marthe a dispărut acum în obscuritate. Dar când l-a cunoscut Grandier era încă în gloria sa aflată la amurg, cel mai mare dintre oamenii mari, un soi de monument național. A fi primit în cercul lui apropiat era ca și cum ai fi cinat cu Notre-Dame de Paris sau te-ai fi oprit pentru o șuetă cu Pont du Gard. În casa splendidă în care se retrăsese acest om de stat și decan al Artelor Liberale, Grandier a vorbit firesc cu marele om și cu fiii și nepoții săi doar nițel mai puțin distinși decât el. Primea și

celebrități în vizită – Prințul de Wales, incognito; Théophraste Renaudot, un medic neconvențional, filantrop și părintele jurnalismului francez; Ismaël Boulliau, viitorul autor al monumentalei *Astronomia Philolaica* și primul observator care avea să calculeze cu precizie periodicitatea unei stele variabile. La aceștia se adăugau eminențe locale ca Guillaume de Cerisay, *bailli*-ul sau magistratul-șef din Loudun, și Louis Trincant, procurorul, un om învățat și pios care fusese coleg de școală cu Abel de Sainte-Marthe și care împărtășea gustul familiei pentru literatură și cercetare arhivistică.

Nu mai puțin satisfăcătoare decât prietenia acestor spirite alese era antipatia arătată de toți ceilalți, exclușii. Dacă era suspectat de proști din cauza inteligenței sale și invidiat de inepți fiindcă avusese succes, dacă era urât de plicticoși din cauza spiritului său, de bădărani pentru buna sa obârșie și de cei neatrăgători pentru succesul său la femei – toate acestea erau o recunoaștere a superiorității sale absolute! Iar ura nu era unilaterală. Grandier își detesta dușmanii cu aceeași pasiune cu care îl detestau și ei. „Blestemele te întărâtă; binecuvântările te îmblânzesc.”*[6] Sunt mulți oameni pentru care ura și furia plătesc dividende mai mari în termeni de satisfacție imediată decât dragostea. Congenital agresivi, devin curând dependenți de adrenalină, răsfățându-se cu pasiunile lor cele mai urâte de dragul „fiorilor” pe care-i primesc de la stimularea fizică a propriilor glande endocrine. Știind că o afirmare de sine sfârșește mereu prin provocarea altor afirmări de sine ostile, aceștia își cultivă cu sârguință agresivitatea. Și firește că se pomenesc foarte curând în toiul vreunei lupte. Dar tocmai lupta le place cel mai mult; fiindcă, atunci când se luptă, chimia sângelui lor îi face să se simtă cel mai intens ei înșiși. „Simțindu-se bine”, ei presupun în mod firesc că le *este* bine. Dependența de adrenalină este raționalizată ca indignare îndreptățită și, într-un final, asemenea profetului Iona, sunt și ei perfect convinși că fac bine că se înfurie.

Aproape din primul moment al sosirii sale la Loudun, Grandier a fost implicat într-o serie de dispute nedemne, dar, pentru el, absolut delectabile. Un gentilom chiar a scos sabia la

el. Cu un altul, dl *lieutenant criminel*, care conducea forța locală de poliție, s-a porcăit în public până au ajuns să se încaiere. Depășiți numeric, parohul și acoliții săi au trebuit să se baricadeze în capela castelului. A doua zi, Grandier s-a plâns curții ecleziastice și dl *lieutenant criminel* a fost mustrat aspru pentru rolul jucat în acest incident scandalos. Pentru preot era un triumf – dar care avea să-l coste. Căci un om influent care simțise față de el o antipatie irațională devenise acum dușmanul său de moarte, căutând orice ocazie să-și ia revanșa.

Ar fi fost o chestiune de prudență elementară și de principiu creștin ca parohul să se fi străduit să-i împace pe adversarii care-l înconjurau. Dar, în ciuda anilor petrecuți la iezuiți, Grandier era încă foarte departe de a fi un creștin; și, în ciuda sfaturilor bune pe care i le dăduseră d'Armagnac și ceilalți prieteni ai săi, era incapabil să acționeze cu prudență atunci când venea vorba despre pasiunile sale. Îndelungata lui pregătire religioasă nu-i abolise și nici măcar nu-i domolise dragostea de sine; îi folosise doar ca să-și poată oferi alibiuri teologice. Egoistul needucat nu vrea decât ce vrea. Dă-i o educație religioasă și pentru el va deveni evident, chiar axiomatic că ceea ce vrea *el* este ceea ce vrea și Dumnezeu, că de fapt cauza *sa* este și cauza a ceea ce se poate întâmpla să treacă pentru el drept Adevărata Biserică și că orice compromis este un echivalent metafizic al Acordului de la München, o conciliere cu răul absolut. „Caută de te împacă degrabă cu pârâșul tău, câtă vreme ești cu el pe drum." Pentru oamenii ca Grandier, sfatul lui Hristos pare o invitație blasfematoare de a face un pact cu Belzebut. În loc să încerce să se împace cu dușmanii săi, parohul a făcut tot posibilul să le exacerbeze ostilitatea, prin toate mijloacele pe care le avea la îndemână. Iar puterea sa era, în această privință, aproape genială.

Zâna cea Bună, care vizitează leagănele privilegiaților, este adesea Zâna cea Rea deghizată. Vine încărcată cu daruri, însă belşugul pe care îl aduce este prea adesea fatal. Lui Urbain Grandier, de pildă, Zâna cea Bună îi adusese, pe lângă talentele neîndoielnice, cel mai strălucitor dintre daruri și totodată cel mai periculos – elocința. Atunci când sunt rostite de un bun

actor – și fiecare mare predicator, fiecare avocat și politician de succes sunt, printre altele, și actori desăvârșiți –, vorbele pot să exercite o forță aproape magică asupra ascultătorilor. Fiind o forţă în esenţă irațională, chiar și vorbitorii cei mai bine intenționați fac probabil mai mult rău decât bine. Când un orator, prin simpla magie a cuvintelor și a unei voci de aur, își convinge auditoriul de justeţea unei cauze nedrepte, suntem șocați, cum e și firesc. Ar trebui să simțim aceeași consternare şi când vedem cum aceleași tertipuri irelevante sunt folosite pentru a-i convinge pe oameni de justeţea unei cauze drepte. Convingerea născută astfel poate că e dezirabilă, dar motivele ei sunt intrinsec greşite, iar cei care folosesc instrumentele oratoriei pentru a inculca chiar și convingeri corecte se fac vinovați de stimularea celor mai puțin vrednice de laudă elemente ale naturii umane. Exercitându-și în felul acesta dezastruosul dar al datului din gură, nu fac decât să adâncească transa semihipnotică în care trăiesc majoritatea oamenilor, în vreme ce scopul oricărei filosofii adevărate, al oricărei religii realmente spirituale a fost dintotdeauna să-i scoată pe oameni din această transă. În plus, nu poate exista oratorie eficientă fără simplificare exagerată. Dar nu poți simplifica în mod exagerat fără să distorsionezi faptele. Chiar și atunci când se străduieşte din răsputeri să spună adevărul, oratorul de succes este un mincinos ipso facto. Nici nu mai e nevoie să adaug că majoritatea oratorilor de succes nu încearcă să spună adevărul, ci să stârnească simpatie pentru prietenii lor și antipatie pentru oponenții lor. Din nefericire, Grandier făcea parte din această majoritate. Duminică de duminică, din amvonul de la Saint-Pierre, își rotea vestitele pastişe după Ieremia și Ezechiel, Demostene, Savonarola, chiar și Rabelais – fiindcă se pricepea la fel de bine la deriziune ca și la indignarea îndreptățită, la ironie ca și la tunetele apocaliptice.

Natura are oroare de vid, chiar și când vine vorba de minte. Astăzi, golul dureros al plictiselii este umplut și permanent reînnoit de filme și radio, televiziune și benzi desenate. Mai norocoși decât noi – sau poate mai puțin norocoși, cine știe? –, strămoșii noștri, ca să-și alunge plictiseala, depindeau de

aceste scenete săptămânale ale preotului paroh, completate din când în când de discursurile capucinilor sau iezuiților aflați în vizită. Predicarea e o artă, iar în arta aceasta, la fel ca în toate celelalte, diletanţii sunt mult mai numeroşi decât bunii profesionişti. Enoriașii de la Saint-Pierre-du-Marché se puteau lăuda că au, în persoana preotului Grandier, un virtuoz de mare clasă, dispus și capabil să improvizeze într-o manieră interesantă și agreabilă pe tema misterelor creștine celor mai sublime, precum și a problemelor parohiale celor mai sensibile, mai delicate și mai scabroase. Cât de temeinic denunța el abuzurile, cât de neînfricat le făcea reproșuri chiar și celor sus-puși! Majoritatea, suferind de plictiseală cronică, erau încântaţi. Aplauzele lor nu făceau decât să sporească furia celor care căzuseră victime acestei elocințe.

Printre aceste victime erau și călugări din diversele ordine care, de la încetarea ostilităților deschise dintre hughenoți și catolici, își stabiliseră sedii în acest oraș cu trecut protestant. Motivul principal pentru care Grandier îi antipatiza pe călugări era că el însuși era preot secular, loial castei sale așa cum un bun soldat e loial regimentului său, un bun absolvent e loial școlii sale, iar un bun comunist sau nazist – partidului său. Loialitatea față de organizația A implică mereu un anumit grad de suspiciune, dispreț sau chiar ură față de organizațiile B, C, D și toate celelalte. Acest lucru e valabil chiar și în privința grupurilor componente ale unor organizații mai mari, supraordonate. Istoria ecleziastică dezvăluie o întreagă ierarhie de uri, coborând gradual de la ura oficială și ecumenică a Bisericii față de eretici și necredincioși la urile individuale pe care le nutresc un ordin față de altul, o școală față de alta, o provincie față de altă provincie și un teolog față de alt teolog.

„Ar fi bine”, scria Sfântul Francisc de Sales în 1612, „ar fi bine ca, prin intervenția prelaților prudenți și pioși, să se ajungă la o unire și o înțelegere reciprocă între Sorbona și părinții iezuiți. Dacă episcopii, Sorbona și ordinele ar fi unite în Franța, în zece ani s-ar termina cu ereziile”[7]. S-ar fi terminat cu ereziile fiindcă, așa cum spune sfântul în alt loc, „cine predică cu dragoste predică și împotriva ereziei, deși ar putea

să nu rostească nici măcar un cuvânt polemic”[8]. O Biserică divizată de animozități interne nu poate să practice sistematic iubirea și nici s-o predice fără ipocrizie. Dar în loc de unire existau disensiuni neîntrerupte; în loc de iubire exista un *odium theologicum* și un patriotism agresiv de castă, școală și ordin. Vrajbei dintre iezuiți și Sorbona i s-a adăugat în curând cea dintre janseniști și o alianță iezuito-salezianã. A urmat bătălia îndelungată cu privire la chietism și la iubirea dezinteresată. În final, disputele interne și externe ale Bisericii galicane erau rezolvate nu prin dragoste sau persuasiune, ci prin ucaz dictatorial. Pentru eretici s-a apelat la *dragonnades*[*][9] și în cele din urmă la revocarea Edictului de la Nantes. Pentru ecleziasticii certăreți existau bule papale și amenințări cu excomunicarea. Ordinea era restabilită, dar în cel mai neconvingător mod cu putință, prin mijloacele cel mai vulgar nespirituale, cele mai puțin religioase și umane.

Loialitatea partizană este un dezastru pentru societate; dar pentru indivizi poate fi extrem de profitabilă – mai profitabilă, în multe feluri, chiar şi decât concupiscența sau avariția. Curvarii și avarii nu prea găsesc motive să se simtă foarte mândri de ceea ce fac. Dar partizanatul este o pasiune complexă, care le permite celor care i se dedau să obțină și plăcere, și laude. Fiindcă ei fac aceste lucruri de dragul unui grup care, prin definiție, este bun și chiar sacru, pot să se admire pe ei înșiși și să-și deteste vecinii, pot să caute putere și bani, pot să se bucure de plăcerile agresiunii și cruzimii, nu doar fără să se simtă vinovați, ci chiar şi cu o aură pozitivă de virtute conștientă. Loialitatea față de grup transformă aceste vicii plăcute în acte de eroism. Partizanii se percep nu ca fiind păcătoși și criminali, ci altruiști și idealiști. Și, cu anumite nuanțe, chiar asta sunt. Singura problemă este că altruismul lor este la limita egotismului și că idealul pentru care în multe cazuri sunt gata să-și dea viața nu este decât justificarea unor interese de grup și a unor pasiuni partizane.

Când Grandier îi critica pe călugării din Loudun, o făcea, putem fi siguri de asta, cu un sentiment de zel îndreptățit, cu conștiința că face lucrarea lui Dumnezeu. Fiindcă se înțelegea de la sine că Dumnezeu era de partea clerului secular și-a

iezuiților, bunii prieteni ai lui Grandier. Carmeliții și capucinii erau foarte în regulă între zidurile mănăstirii lor sau când porneau în misiuni în sate îndepărtate. Dar nu era treaba lor să-și bage nasul în problemele burgheziei urbane. Dumnezeu decretase că oamenii bogați și respectabili trebuiau ghidați de clerul secular, cu puțină asistență, poate, din partea bunilor părinți din Compania lui Iisus. Unul dintre primele acte ale noului paroh a fost să anunțe de la amvon că credincioșii erau obligați să se confeseze preotului lor de parohie, și nu vreunuia din afară. Femeile, care se confesau cel mai des, erau cât se poate de dispuse să se supună. Parohul lor era acum un tânăr învățat, curat și arătos, cu maniere de gentilom. Nu se putea spune același lucru despre starețul capucin sau carmelit. Peste noapte aproape, călugării și-au pierdut majoritatea penitentelor și, odată cu ele, și cea mai mare parte a influenței pe care o aveau în oraș. Grandier și-a continuat primul atac cu o succesiune de aluzii insultătoare la principala sursă de venit a carmeliților: o reprezentare făcătoare de minuni a Fecioarei cu Pruncul, numită Notre-Dame de Recouvrance. Fusese o vreme când un sfert din oraș se umpluse cu hanuri și pensiuni pentru cazarea pelerinilor care veneau să se roage la acea imagine pentru sănătatea unui soț, pentru un moștenitor sau mai mult noroc în viață. Dar acum Notre-Dame de Recouvrance avea o rivală formidabilă în Notre-Dame des Ardilliers, a cărei biserică se afla în Saumur, la doar câteva leghe depărtare de Loudun. Există mode în materie de sfinți, așa cum există mode în materie de tratament medical sau de pălării de damă. Fiecare mare biserică are propria istorie legată de icoane ariviste și relicve parvenite, care le dau la o parte fără milă pe cele mai vechi și făcătoare de minuni, doar ca să fie ele înseși înghiontite și date la o parte de un taumaturg mai nou și mai atrăgător pentru moment. De ce a ajuns Notre-Dame des Ardilliers să pară, aproape brusc, mult superioară față de Notre-Dame de Recouvrance? Cel mai evident dintre, neîndoielnic, foarte multele motive era că Notre-Dame des Ardilliers era a oratorienilor și, așa cum observă primul biograf al lui Grandier, Aubin, „toată lumea e de acord că preoții Oratoriului sunt oameni capabili și mai

inteligenți decât carmeliții". Oratorienii, să ne amintim, erau preoți seculari. Poate că asta ajută la explicarea scepticismului rece al lui Grandier față de Notre-Dame de Recouvrance. Loialitatea față de propria castă îl obliga să lucreze în folosul și pentru gloria preoțimii seculare, precum și pentru discreditarea și ruina călugărilor. Notre-Dame de Recouvrance sigur s-ar fi cufundat în uitare, chiar și dacă Grandier n-ar fi venit în Loudun. Dar carmeliții erau de altă părere. Este greu și nu foarte satisfăcător din punct de vedere emoțional să te gândești la evenimente realist, în termenii unor cauze multiple. Mult mai ușor și mai plăcut e să cauți pentru fiecare efect o singură cauză – una personală, dacă e posibil! Dacă circumstanțele sunt favorabile, iluziei înțelegerii i se va adăuga, în acest caz, plăcerea adorării eroului, iar dacă sunt nefavorabile, plăcerea egală sau chiar mai mare a persecutării unui țap ispășitor.

Acestor dușmani mărunți Grandier le-a adăugat în curând un altul, capabil să-i facă mult mai mult rău. La începutul lui 1618, la o convenție religioasă la care participau toți demnitarii ecleziastici din împrejurimi, Grandier a făcut tot posibilul să-l ofenseze pe starețul din Coussay, cerând nepoliticos întâietatea într-o procesiune solemnă care urma să aibă loc pe străzile orașului. Tehnic, poziția parohului era inatacabilă. Într-o procesiune care începea în propria biserică, un canonic de la Sainte-Croix avea dreptul să meargă în fața starețului din Coussay. Acest drept era aplicabil chiar și atunci când, cum era cazul aici, starețul era și episcop. Dar mai există și curtoazie și mai există și circumspecție. Starețul din Coussay era episcop de Luçon, iar episcopul de Luçon era Armand-Jean du Plessis de Richelieu.

În momentul acela – un motiv în plus să se comporte cu politețe magnanimă –, Richelieu nu era văzut cu ochi buni. În 1617, protectorul său, gangsterul italian Concini, fusese asasinat. Acest *coup d'État* fusese pus la cale de Luynes și aprobat de tânărul rege. Richelieu era îndepărtat de la putere și alungat fără menajamente de la curte. Dar exista vreun motiv să se presupună că acest exil avea să fie perpetuu? Niciunul. Și, de fapt, un an mai târziu, după o scurtă

surghiunire la Avignon, indispensabilul episcop de Luçon a fost rechemat la Paris. Până în 1622, ajunsese prim-ministrul regelui și cardinal.

Aşa, gratuit, doar pentru plăcerea de a se impune, Grandier tocmai ofensase pe cineva care foarte curând avea să ajungă conducătorul absolut al Franței. Mai târziu, parohul avea să-și regrete lipsa de politețe. Între timp, gândul la isprava sa îl umplea de o satisfacție copilărească. Un om de rând, un paroh obscur, îi mai tăiase din orgoliu favoritului unei regine, unui episcop, unui aristocrat. Se simțea exaltat ca un pușți care se strâmbase la un profesor și scăpase nepedepsit.

Mai târziu, Richelieu însuși simţise aceeaşi plăcere comportându-se față de prinții de sânge exact așa cum se comportase Urbain Grandier față de el. „Cine s-ar fi gândit", spunea bătrânul său unchi, privindu-l pe cardinal cum mergea calm înaintea ducelui de Savoia, „cine s-ar fi gândit că o să apuc să-l văd pe nepotul avocatului Laporte intrând într-o încăpere înaintea nepotului lui Carol Quintul!". Un alt pușți oribil se strâmbase și scăpase basma curată.

Tiparul vieții lui Grandier la Loudun fusese stabilit. Își îndeplinea îndatoririle clericale și, printre picături, le vizita pe văduvele mai frumoase, petrecea seri pline de veselie în casele prietenilor săi intelectuali și se certa cu un cerc tot mai larg de inamici. Era o existență foarte plăcută, satisfăcătoare deopotrivă pentru inimă și minte, pentru glandele sexuale și cele suprarenale, pentru personalitatea publică și cea privată. În viața lui nu avusese loc încă nicio nenorocire șocantă sau evidentă. Încă-și putea imagina că distracțiile sale erau gratuite, că era posibil să-și dorească lucruri fără să fie pedepsit și să urască fără consecințe. De fapt, sigur că destinul începuse deja să se facă simțit, dar încă în forme neevidente. Nu suferise nicio durere pe care s-o poată simți, ci doar o întărire și înăsprire imperceptibile, o întunecare treptată a luminii interioare, o îngustare graduală a ferestrei din suflet care dă spre eternitate. Unui om cu temperamentul lui – sangvin-coleric, conform medicinei vremii sale – încă i se părea evident că totul era așa cum trebuia să fie. Și, dacă totul era așa cum trebuia să fie, atunci Dumnezeu se afla de bună

seamă în cerul său. Parohul era mulțumit. Sau, ca să fim nițel mai preciși, personalitatea maniacală predomina încă în alternarea stărilor sale.

În primăvara lui 1623 a murit Scévole de Sainte-Marthe, împovărat de ani și de onoruri, și a fost îngropat cu toată pompa cuvenită în biserica Saint-Pierre-du-Marché. Șase luni mai târziu, la o slujbă memorială la care participau toți notabilii din Loudun și Châtellerault, din Chinon și Poitiers, Grandier a rostit o *oraison funèbre* pentru marele om. Era o oratie lungă, splendidă, în maniera „umaniștilor pioși" (care nu era încă demodată, fiindcă prima ediție a scrisorilor lui Balzac, care urmau să revoluționeze stilul, avea să apară abia peste un an). Frazele elaborate străluceau de citate din clasici și Biblie. O erudiție țipătoare și superfluă se arăta, satisfăcută de sine, la fiecare colț de frază. Frazele bubuiau ca niște tunete artificiale. Pentru cei cărora le plăceau asemenea lucruri – și cui nu-i plăceau în 1623? –, asta era exact ceea ce le plăcea la ele. Oratia lui Grandier a fost primită cu aplauze. Abel de Sainte-Marthe era atât de mișcat de elocința parohului, încât a scris și a publicat o epigramă în latină pe acest subiect. La fel de măgulitoare erau şi versurile scrise de dl Trincant, procurorul, în limba vernaculară:

Ce n'est pas sans grande raison
Qu'on a choisi ce personnage
Pour entreprendre l'oraison
Du plus grand homme de son âge;
Il fallait véritablement
Une éloquence sans faconde
Pour louer celuy dignement
Qui n'eut point de second au monde[*10].

Bietul domn Trincant! Pasiunea sa pentru muze era autentică, dar fără speranță. El le iubea, dar ele – evident – nu. Dar, dacă nu putea scrie poezie, măcar putea să vorbească despre ea. După 1623, salonul procurorului a devenit centrul vieții intelectuale din Loudun. Era o viață destul de firavă, mai ales după moartea lui de Sainte-Marthe. Trincant era un om

foarte citit; dar majoritatea dintre prietenii și rudele lui nu erau. Excluși din Hôtel Sainte-Marthe, acești oameni aveau, din păcate, dreptul la o invitație din partea procurorului. Dar, când apăreau ei la ușă, erudiţia și conversațiile elevate zburau pe fereastră. Cum putea să fie altfel cu cârdurile alea de gâsculiţe? Cu avocații ăia care nu știau nimic în afară de statute și proceduri? Cu moșierii ăia de la țară care erau interesați doar de cai și câini? Și apoi mai erau dl Adam, farmacistul, și dl Mannoury, chirurgul – Adam cel cu nasul lung, Mannoury cel cu fața rotundă și burta umflată. Cu toată seriozitatea unor doctori de la Sorbona, discutau despre virtuțile lăsării de sânge și ale antimoniului, despre valoarea săpunului în clisme și despre cauterizare în tratarea rănilor provocate prin împușcare. Apoi, coborându-și vocea, vorbeau (desigur, strict confidențial de fiecare dată) despre sifilisul marchizei, despre a doua sarcină pierdută a soției consilierului regal, despre cloroza fetei celei mici a surorii magistratului. Concomitent absurzi și pretențioși, solemni și grotești, farmacistul și chirurgul erau predestinați ironiilor. Invitau sarcasmul, cereau să fie coada de topor a deriziunii. Cu ferocitatea nemiloasă a unui bărbat inteligent care ar face orice doar ca să se amuze, parohul le dădea ce cereau. În foarte scurt timp, și-a făcut încă doi dușmani.

Un altul era pe drum. Procurorul era un văduv de vârstă mijlocie, cu două fete de vârsta măritișului. Dintre ele, cea mare, Philippe, era atât de frumoasă, încât, în iarna lui 1623, parohul s-a pomenit privind tot mai des în direcția ei.

Privind fata în timp ce aceasta umbla printre oaspeții tatălui ei, a comparat-o și a măsurat-o cu imaginea mentală pe care și-o făcuse despre o tânără văduvă, foarte vivace, pe care o consola în fiecare marți după-amiaza pentru moartea prematură a bietului ei soț, podgoreanul. Ninon nu fusese dată la școală și abia dacă știa să se iscălească. Dar sub inconsolabilul negru al veșmintelor ei de doliu, trupul pe deplin înflorit abia începea să-și piardă fermitatea. Găsea acolo comori de căldură și albeață; un fond inepuizabil de senzualitate, deopotrivă frenetic și științific, violent și totuși admirabil de docil și bine antrenat. Și, slavă Domnului, nu

existaseră bariere de pudoare care să trebuiască demolate cu trudă, nici preliminarii obositoare de idealizare platonică și de curtoazie petrarchistă care să trebuiască parcurse! La cea de-a treia întâlnire a lor, el își luase inima-n dinți și îi citase primele versuri dintr-unul din poemele sale favorite:

Souvent j'ai menti les ébats
Des nuits, t'ayant entre mes bras
Folâtre toute nue;
Mais telle jouissance, hélas!
Encor m'est inconnue[*11].

Nu existase niciun protest, ci doar cel mai sincer râset, împreună cu o privire piezişă, foarte scurtă, dar fără echivoc. La sfârșitul celei de-a cincea vizite, fusese pus în poziția de a-l cita din nou pe Tahureau[*12].

Adieu, ma petite maîtresse,
Adieu, ma gorgette et mon sein,
Adieu, ma délicate main,
Adieu, donc, mon téton d'albâtre,
Adieu, ma cuissette folâtre,
Adieu, mon œil, adieu, mon cœur,
Adieu, ma friande douceur!
Mais avant que je me départe,
Avant que plus loin je m'écarte,
Que je tâte encore ce flanc
Et le rond de ce marbre blanc[*13].

Rămas-bun, dar numai până poimâine, când avea să vină la Saint-Pierre pentru confesiunea săptămânală – el insista asupra confesiunilor săptămânale – și pentru penitențele obișnuite. Iar între ziua respectivă și următoarea zi de marți ar fi rostit predica pe care o pregătea pentru sărbătoarea Întâmpinării Domnului – cel mai bun lucru pe care-l scrisese de la oraţia funebră a dlui de Sainte-Marthe. Ce elocință, ce învățătură aleasă și profundă, ce teologie subtilă și totuși atât de corectă! Aplauze! Felicitări! Dl *lieutenant criminel* avea să fie furios, călugării – vineți la față de invidie. „*Monsieur le curé*, v-ați întrecut pe dumneavoastră. Sunteți incomparabil, Sfinția

Voastră.” Avea să treacă la următoarea sa îndatorire în culmea gloriei și drept cunună a învingătorului ea avea să-l cuprindă în brațe, iar drept lauri avea să-i dăruiască săruturile ei, mângâierile, suprema deificare în raiul îmbrățișării sale. Să vorbească carmelitele despre extaz, despre atingerea cerească, despre grațiile extraordinare și nunțile spirituale! El o avea pe Ninon a sa, și Ninon era de ajuns. Dar privind-o din nou pe Philippe se întreba dacă avea să-i fie totuși de ajuns. Văduvele erau o bună consolare și el nu vedea niciun motiv să renunțe la vizitele sale de marți; dar văduvele cu siguranță că nu erau virgine, știau prea multe și de la o vârstă începeau să se și îngrașe. Pe când Philippe avea încă brațe subțiri și osoase de fetiță, sânii rotunzi ca merele și un gât drept, cu pielea fină, de adolescentă. Și cât de captivant era amestecul de grație și stinghereală tinerească! Cât de mișcătoare și, în același timp, cât de provocatoare și incitante erau tranzițiile de la o cochetărie îndrăzneață, aproape nesăbuită, la panica bruscă! Jucând exagerat rolul Cleopatrei, invita orice bărbat să-l joace pe Antoniu. Dar dacă vreun bărbat dădea semne c-ar fi acceptat invitația, regina Egiptului dispărea; rămânea doar o copilă speriată, implorând milă. Apoi, de îndată ce i se arăta milă, Sirena se reîntorcea, cântându-și ispitirile, legănând fructele oprite, cu o insolență de care sunt capabili numai cei complet depravați sau perfect inocenți. Inocență, puritate – ce perorație glorioasă compusese pe această temă absolut sublimă! Femeile lăcrimau când o rostea – când tunător, când cu șoaptele cele mai tandre – din amvonul bisericii. Chiar și bărbații erau mișcați. Puritatea crinului încărcat de rouă, inocența mieilor și-a pruncilor. Da, călugării s-ar fi învinețit de invidie. Însă, oriunde altundeva decât în predici și-n ceruri, toți crinii putrezesc mai devreme sau mai târziu; mielul e sortit mai întâi să devină un berbec desfrânat și fără odihnă, apoi să fie trimis la măcelar; iar în iad, damnații păşesc pe un pavaj viu, mozaicat, format din micile cadavre ale pruncilor nebotezați. De la cădere încoace, inocența totală a fost practic identică cu depravarea totală. Fiecare tânără este în mod potențial cea mai știutoare dintre văduve și, ca urmare a păcatului originar, fiecare impuritate potențială este deja mai

mult decât pe jumătate actualizată chiar și în cele mai inocente. S-o ajuți să ajungă la actualizarea deplină, să vezi bobocul încă virginal preschimbându-se în floarea rodnică și îmbujorată ar fi fost o plăcere nu doar pentru simțuri, ci și pentru intelect și voință. Ar fi fost o senzualitate morală și, ca să zicem așa, metafizică.

Iar Philippe nu numai că era tânără și virginală. Era și de familie bună, crescută în pioșenie și foarte cultivată. Frumoasă foc, dar își știa catehismul; cânta la flaut, dar mergea regulat la biserică; avea manierele unei doamne alese, dar îi plăcea să citească și chiar știa și ceva latină. Dacă ar fi înhățat o asemenea pradă, vânătorului avea să-i fie gâdilată stima de sine și toți cei care-ar fi știut de aventură ar fi considerat-o o mare ispravă, demnă de anale.

În lumea aristocratică a anilor ce-aveau să vină, „femeile le aduceau la fel de multă cinste bărbaților ca faptele de arme”, spunea Bussy-Rabutin. Cucerirea unei frumuseți mult lăudate era aproape echivalentă cu cucerirea unei provincii. Pentru triumfurile lor în budoar și în pat, bărbați ca Marsillac, Nemours și cavalerul de Grammont se bucurau de o faimă aproape egală, atâta cât dura, cu cea de care se bucurau Gustav Adolf sau Wallenstein. În jargonul la modă al vremii, cine „se îmbarca” într-una din aceste glorioase aventuri se îmbarca în mod deliberat și conștient, cu scopul explicit de a-și forma o imagine mai bună în lume. Sexul poate fi folosit ori pentru autoafirmare, ori pentru autotranscendere – ori pentru a accentua egoul și a consolida *persona* socială printr-un soi de „îmbarcare” remarcabilă și cucerire eroică, ori pentru a anihila *persona* și a depăși egoul într-un rapt senzual, o frenezie de pasiune romantică sau, mai onorabil, în caritatea reciprocă a căsătoriei perfecte. Parohul putea să se autotransceandă cât voia cu țărăncuțele și văduvele lui din clasa de mijloc fără scrupule și nesătule. Philippe Trincant îi oferea acum o ocazie pentru cel mai elegant și mai plăcut gen de autoafirmare – cu o continuare sperată, odată ce cucerirea avea să fie înfăptuită, ce urma să-i ofere un gen deosebit de rar și prețios de autotranscendere senzuală.

Delicios vis! Dar în calea împlinirii lui se afla un obstacol

cât se poate de enervant. Tatăl lui Philippe era Louis Trincant, iar Louis Trincant era cel mai bun prieten al parohului, aliatul cel mai credincios și mai hotărât împotriva călugărilor și a tuturor celorlalți adversari ai săi, inclusiv dl *lieutenant criminel*. Louis Trincant avea încredere în el, atât de multă încredere, încât își obligase fetele să renunțe la vechiul lor confesor ca să le îndrepte spre Grandier. Îl întrebase chiar dacă nu îşi putea face timp să le mai citească uneori câte o prelegere despre datoria filială și modestia feciorească. Nu era de acord cu el că Guillaume Rogier nu era tocmai cea mai bună alegere pentru Philippe, dar că poate băiatul avea să fie o partidă bună pentru Françoise? Iar Philippe sigur trebuia să-și continue lecțiile de latină. Şi-ar putea face timp ca să-i dea câte o lecție? Înșelarea unei asemenea încrederi ar fi fost cea mai sinistră dintre crime. Dar tocmai acest caracter sinistru era un motiv pentru a o comite. La toate nivelurile ființei noastre, de la cel muscular și senzorial la cel moral și cel intelectual, fiecare tendință își generează propriul contrariu. Privim un obiect roșu, iar inducția vizuală ne intensifică percepția verdelui și, în anumite circumstanțe, ne face chiar să vedem o aură verde în jurul obiectului roșu, un soi de imagine remanentă verde care persistă după îndepărtarea obiectului. Vrem să facem o mișcare; un set de mușchi e stimulat și, în mod automat, prin inducție vertebrală, mușchii opuși sunt inhibați. Același principiu se aplică și la nivelurile mai înalte ale conștiinței. Fiecare „da” atrage după sine un „nu” corespunzător. „Există mai multă credință în îndoiala onestă, crede-mă, decât în toate crezurile noastre.” Și (așa cum a arătat Butler cu multă vreme în urmă și cum o să avem ocazia să observăm de multe ori de-a lungul acestei istorii), există mai multă îndoială în credința onestă, credeți-mă, decât în toate manualele lui Bradlaugh*[14] sau în cele marxiste. În educația morală, inducția pune însă o problemă deosebit de dificilă. Dacă orice „da” tinde automat să evoce un „nu” corespunzător, cum putem să inculcăm cuiva comportamentul corect fără ca, în același timp, să-i inculcăm și comportamentul greșit care i se opune? Metode de ocolire a inducției există, dar faptul că nu sunt întotdeauna aplicate corect este dovedit îndeajuns de

existența unui mare număr de copii încăpățânați și „îndărătnici”, de adolescenți care tot timpul sunt „în contra autorităţii”, de adulți perverși și antinomiști. Chiar și cei echilibrați și stăpâni pe sine sunt câteodată conștienți de tentația paradoxală de a face exact opusul a ceea ce știu că ar trebui să facă. Adesea, este o tentație spre un rău care n-are nici rost, nici avantaje, spre un ultraj gratuit și, ca să spunem așa, dezinteresat la adresa bunului-simț și a decenței comune. Rezistăm cu succes celor mai multe dintre aceste tentații inductive – celor mai multe, dar în niciun caz tuturor. Din când în când, oameni rezonabili și în esență decenți se vor îmbarca brusc în acțiuni pe care ei sunt primii care să le dezaprobe. În aceste cazuri, răufăcătorul se comportă de parcă ar fi posedat de o entitate diferită de sinele său normal și care-i este complet ostilă. De fapt, el este victima unui mecanism neutru care (așa cum se întâmplă frecvent cu mașinile) a scăpat de sub control și, în loc să fie servitorul lui, i-a devenit stăpân. Philippe era din cale-afară de atrăgătoare și „cele mai puternice jurăminte sunt doar paie pentru focul din sânge”. Dar pe lângă focul din sânge mai e și inducția din creier. Trincant era cel mai bun prieten al parohului. Simplul fapt de a-și da seama că un asemenea lucru ar fi fost monstruos a creat în mintea lui Grandier o dorință perversă de a-l trăda. În loc să facă un efort suprem pentru a rezista tentației, parohul încerca să găsească motive ca să-i cedeze. Își tot spunea că tatăl unei bucățele atât de delicioase ca Philippe nu făcea bine să aibă atâta încredere în el. Era nebunie curată – nu, mai mult decât nebunie; era o crimă care merita o pedeapsă pe măsură. Lecții de latină, auzi! Parcă repeta povestea lui Abélard și Héloïse, cu procurorul în rolul unchiului Fulbert, invitându-l pe siluitor să se simtă ca acasă. Un singur lucru mai lipsea: privilegiul, acordat cu atâta liberalitate preceptorului lui Héloïse, de a folosi nuiaua. Și poate că, dacă l-ar fi cerut, imbecilul de Trincant i l-ar fi acordat până și pe acela…

Timpul trecea. Văduva continua să se bucure de zilele ei de marți; dar în mare parte din celelalte zile ale săptămânii Grandier putea fi găsit la biroul procurorului. Françoise era deja căsătorită, dar Philippe era încă acasă și făcea progrese

excelente la latină.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque
et genus aequoreum, pecudes pictaeque volucres,
in furias, ignemque ruunt; amor omnibus idem[15].

Și până și vegetalele simt această tandră pasiune:

Nutant ad mutua palmae
foedera, populeo suspirat populus ictu,
et platani platanis, alnoque assibilat alnus[16].

Cu trudă, Philippe traducea pentru el cele mai tandre pasaje din poeți, cele mai scabroase episoade din mitologie. Cu o abnegație pe care, datorită văduvei sale, o practica cu destulă ușurință, parohul s-a abținut de la orice ar fi semănat cu o atingere adusă onoarei elevei sale, ba chiar și de la orice ar fi putut fi interpretat ca o declarație sau o propunere. N-a făcut decât să fie fermecător și interesant, i-a spus fetei de două sau trei ori pe săptămână că era cea mai inteligentă femeie pe care o cunoscuse vreodată și se uita uneori la ea într-un fel care-o făcea pe Philippe să-și lase privirea în pământ și să roșească. Era mai degrabă o pierdere de timp, dar nu lipsită de amuzament. Și, din fericire, o avea pe Ninon; tot din fericire, fata nu-i putea citi gândurile.

Stăteau în aceeași odaie, dar nu în același univers. Nemaifiind copilă, dar nefiind încă nici femeie, Philippe sălăşluia în acel limb roz al fanteziei situat între inocență și experiență. Casa ei nu era în Loudun, ea nu trăia printre demodații, plictisitorii și mârlanii aceia, ci stătea împreună cu un zeu într-un elizeu privat, transfigurată de strălucirea zorilor iubirii și a sexului imaginar. Ochii aceia negri ai lui, acele mustăți, mâinile acelea albe și îngrijite, toate o bântuiau ca o conștiință împovărată. Și ce isteține avea, ce cunoaștere profundă! Un arhanghel, pe cât de frumos, pe atâta de înțelept și tot aşa de blând pe cât era de înțelept. Iar el o credea deșteaptă, îi lăuda hărnicia; se mai și uita la ea într-un anume fel. Să fi fost oare cu putință ca el să...? Dar nu, nu, era un sacrilegiu până să și gândească așa ceva, era un păcat. Dar cum

i-ar fi putut mărturisi vreodată asta… *lui*?

Se concentra numai asupra latinei.

Turpe senex miles, turpe senilis amor[17].

Dar la câteva clipe după aceea era copleșită de o dorință vagă și totuși violentă. În imaginația sa, amintirile unor plăceri incipiente se asociau brusc cu ochii aceia pătrunzători, cu mâinile acelea albe, dar păroase. Pagina tipărită se începețoșa; ezita, se bâlbâia. „Soldatul bătrân și murdar”, spunea ea în cele din urmă. El o lovea ușor peste degete cu rigla și-i spunea că are mare noroc că nu e băiat; dacă un băiat ar fi făcut asemenea greșeli, s-ar fi simțit obligat să ia măsuri clar mai severe. A fluturat rigla. Cât se poate de clar mai severe. Ea s-a uitat la el, apoi și-a întors repede privirea. Sângele i-a năvălit în obraji.

Deja ferm instalată în mulţumirea prozaică și lipsită de iluzii a unei căsnicii fericite, Françoise îi dădea surorii sale informații direct de la sursă despre frontul matrimonial. Philippe o asculta cu interes, dar știa că, în ce-o privea pe ea, totul avea să fie totdeauna foarte diferit. Visul cu ochi deschiși s-a prelungit, devenind tot mai elaborat, mai detaliat. Uneori ea trăia în casa parohială, ca menajeră a lui. Apoi el fusese ridicat la rangul de episcop de Poitiers, iar între palatul episcopal și casa ei din suburbii exista un pasaj subteran. Alteori, ea moștenise o sută de mii de coroane, moment în care el a părăsit preoția și-și petreceau amândoi timpul între curte și proprietățile lor din țară.

Dar întotdeauna, mai devreme sau mai târziu, trebuia să se trezească iar la realitate: ea era Philippe Trincant, iar el, *Monsieur le curé*; chiar dacă o iubea (iar ea n-avea niciun motiv să creadă că așa era), n-ar fi putut s-o spună niciodată; și, chiar dacă ar fi spus-o, ar fi fost mereu de datoria ei să-și astupe urechile. Dar ce fericire era pentru ea să-și imagineze imposibilul, visând aplecată peste cusăturile ei, peste cărți, peste broderiile ei! Și-apoi bucuria atroce de a-l auzi bătând la ușă, de a-i auzi pasul, vocea! Deliciosul supliciu, purgatoriul divin de a sta cu el în biblioteca tatălui ei, traducându-l pe

Ovidiu, făcând greșeli dinadins pentru ca el să amenințe că o va plesni, ascultându-i vocea adâncă și sonoră vorbind despre cardinal, despre protestanții rebeli, despre războiul din Germania, despre ce poziție luau iezuiții în privința grației anticipate, despre ce șanse de înaintare în rang avea. Dacă lucrurile ar fi putut continua așa o veșnicie! Dar era ca și cum ar fi cerut (doar pentru că sfârșitul unui madrigal e atât de frumos, doar pentru că lumina înserării preschimbă tot ce atinge în altceva, ceva incomparabil mai frumos), era de parcă ar fi cerut o viață întreagă de apusuri de vară, o eternitate de toamne pe sfârșite. Pe de o parte, știa că se amăgește singură; dar pentru câteva săptămâni fericite a putut, orbindu-și rațiunea, să creadă că viața făcuse un popas în paradis și că n-avea să-și mai reia mersul. Era de parcă prăpastia dintre fantezie și realitate fusese abolită. Viața reală și reveriile ei erau pentru moment totuna. Închipuirile ei nu mai erau negarea consolatoare a faptelor; faptele se identificaseră cu închipuirile ei. Era o fericire fără de păcat, simțea ea, fiindcă era atât de lipsită de evenimente, atât de interioară; o fericire precum cea edenică, una căreia i se putea dărui cu toată inima, fără frică și fără să-și facă vreun reproș. Și, cu cât i se abandona mai deplin, cu atât devenea mai intensă, până când într-un sfârșit a descoperit că îi era imposibil să o păstreze doar pentru sine. Într-o zi, a vorbit despre ea la confesiune – cu atenție, firește, fără să dea de înțeles, credea ea, că însuși confesorul era cel care provoca aceste emoții.

O confesiune urma alteia. Parohul asculta cu atenție și din când în când îi punea câte o întrebare care ei îi dovedea că era foarte departe de a înțelege adevărul și că fusese complet păcălit de viclenia ei inocentă. Prinzând curaj, Philippe i-a spus totul, în cele mai intime detalii. Fericirea ei în acel moment părea să fi depășit granițele posibilului și era un soi de paroxism durabil, o frenezie superbă pe care o putea reînnoi după voie, pe care o putea reînnoi iar și iar. Pentru totdeauna. Și apoi a venit ziua în care a făcut o greșeală și în loc de „el” a spus „tu”, iar apoi a încercat să-și ia vorba înapoi, s-a încurcat și, sub asaltul întrebărilor lui, a izbucnit în lacrimi și a mărturisit adevărul.

„În sfârșit”, și-a spus Grandier, „în sfârșit!”.

De-aici înainte, avea cale lină – era doar o chestiune de vorbe și gesturi bine alese, de tandrețe modulată în grade imperceptibile de la cea profesional creștină la cea petrarchistă, iar de la cea petrarchistă la cea mult prea omenească și la cea animalică ce se autodepășește. Coborârea e totdeauna ușoară și în cazul de față aveau să existe sofisme din belșug pentru a înlesni alunecarea – iar jos de tot, odată ajunși la fund, toată iertarea pe care ar fi putut să o ceară o fată.

Câteva luni mai târziu a avut loc şi o „îmbarcare” concretă. De fapt, a fost un pic dezamăgitoare. De ce nu se putuse mulțumi el cu văduva?

Între timp, pentru Philippe bucuria aceea interioară și lipsită de evenimente lăsase locul realității înspăimântătoare a unei pasiuni mărturisite și reciproce, chinurilor nesfârşite ale frământărilor morale, rugăciunilor în care cerea putere, jurămintelor că n-are să cedeze niciodată și, în sfârșit, într-un soi de disperare, de parcă s-ar fi aruncat de pe o stâncă, capitulării. Capitularea nu i-a adus nimic din ce își imaginase că îi va aduce, ci revelarea în arhanghelul ei a unei brute demente și descoperirea în propria minte și-n propriul corp mai întâi a victimei predestinate, a martirei suferinde și deci fericite, iar apoi, brusc, apocaliptic, a unei străine în care s-a recunoscut la fel de puțin pe cât îl recunoscuse, în întruparea feroce a pasiunii, pe preotul meşter la vorbă, pe umanistul superb cizelat și inteligent de care se îndrăgostise la început. Își dădea seama acum că a te îndrăgosti nu e același lucru cu a iubi. Îndrăgostirea e ca o închipuire, iar acel ceva de care te îndrăgostești e doar o abstracție. Când iubești însă, iubești o existență completă și o iubești cu toată ființa, cu sufletul și cu fiecare fibră a corpului, cu sinele, dar și cu celălalt din tine, cu străinul de dedesubtul, de dincolo și dinăuntrul sinelui. Era toată dragoste și numai dragoste. Nu exista pe lume decât dragoste – nimic altceva.

Chiar nimic? Cu un chicotit discret, Soarta a declanșat capcana pe care o pregătise pentru ea. Și iat-o blocată fără scăpare între fiziologie și ordinea socială – gravidă, dar necăsătorită, dezonorată fără nicio şansă de izbăvire. Ceea ce

era de neconceput devenise real; ceea ce nici măcar nu intra în discuție era acum un fapt. Luna răsărea, rămânea vreo două nopți glorioase pe cer în întreaga ei splendoare, apoi apunea; apunea ca o ultimă speranță și dispărea. Nu-i mai rămânea nimic altceva decât să moară în brațele lui – să moară sau, dacă asta era imposibil, să uite o vreme tot și să devină altcineva.

Speriat de atâta vehemență, de o abandonare de sine atât de nesăbuită, parohul a încercat să o facă să-și trăiască pasiunea într-o cheie mai puțin tragică. Își însoțea mângâierile cu citate potrivite din clasicii mai vioi. *Quantum, quale latus, quam iuvenile femur!*[18] În antractele pasiunii, îi spunea povești deocheate din *Les dames galantes* de Brantôme, îi șoptea la ureche câteva dintre enormitățile pe care le catalogase atât de sârguincios Sanchez în cartea sa despre căsătorie. Dar chipul ei nu-și schimba niciodată expresia. Era ca sculptat în marmură, un chip de pe un mormânt, închis, lipsit de reacţie, lipsit până și de viață. Și când în cele din urmă deschidea iar ochii era de parcă îl privea din altă lume, o lume în care nu erau decât suferință și o disperare permanentă. Privirea aceea îl neliniștea; dar în fața întrebărilor lui insistente ea nu făcea decât să ridice mâinile, să-l prindă de părul des, negru și cârlionțat și să-l tragă înspre gura ei, înspre gâtul și sânul pe care i le oferea.

Apoi, într-o zi, l-a întrerupt în mijlocul unei povești despre cupele regelui Francisc pentru debutante – acele carafe gravate în interior cu scene de amor, care se dezvăluiau tot mai mult pe măsură ce fetele sorbeau din vin –, anunțându-l sec că e însărcinată, după care a izbucnit brusc într-un plâns paroxistic, incontrolabil.

Mutându-și mâna de pe pieptul ei pe capul plecat și schimbând tonul, fără nicio tranziție, de la cel glumeț la cel clerical, parohul i-a spus că trebuie să învețe să-și poarte crucea cu resemnare creștină. Apoi, aducându-și aminte de vizita pe care promisese să i-o facă doamnei de Brou, care suferea de un cancer al pântecului și avea nevoie de toată consolarea spirituală pe care i-o putea oferi, a plecat.

După aceea, a fost mult prea ocupat ca să-i mai dea alte

lecții. În afară de vizitele la confesional, Philippe nu-l mai vedea singur. Și când, în confesional, încerca să i se adreseze ca unei persoane – ca bărbatului pe care-l iubise, bărbatului care, continua ea să creadă, o iubise –, descoperea că îi stă în față numai preotul, numai cel care transsubstanția pâinea și vinul, cel care oferea iertare și cerea penitențe. Cât de elocvent o îndemna să se căiască, să se arunce la pământ, așteptând mila divină! Și, când ea îi aducea aminte de iubirea lor din trecut, el o respingea cu o indignare aproape profetică, acuzând-o că se complace în propria mizerie; când l-a întrebat, disperată, ce să facă, el i-a spus mieros că, în calitate de creștină, trebuie nu doar să se resemneze cu umilința, pe care se cuvine s-o îndure știind că face pe plac Domnului, ci chiar s-o caute, să și-o dorească activ. Despre propriul lui rol în nenorocirea ei nu-i îngăduia să vorbească. Fiecare suflet trebuia să-și poarte povara propriilor greșeli. Păcatele cuiva nu erau scuzate de păcatele pe care alții poate le comiseseră sau nu. Dacă venea la confesional, o făcea ca să ceară iertare pentru ce făcuse ea, nu ca să cerceteze conștiința altora. Și astfel, înlăcrimată și confuză, era alungată.

Spectacolul tristeții fetei nu trezea în el nici milă, nici remușcare, ci doar un sentiment de nemulțumire. Asediul fusese plicticos, capturarea lipsită de glorie, iar bucuriile ulterioare doar moderate. Și acum, cu această fertilitate grăbită și inoportună, îi amenința onoarea, ba chiar și existența. Atât îi mai trebuia, un mic bastard pe lângă toate celelalte probleme pe care le avea – ar fi însemnat distrugerea lui! Nu-i păsase niciodată cu adevărat de fată; acum îi displăcea profund. Și nici măcar frumoasă nu mai era. Sarcina și grijile conspiraseră pentru a-i da expresia unui câine bătut și tenul unui copil cu viermi în burtă. Pe lângă toate celelalte, lipsa ei temporară de atractivitate l-a făcut să simtă nu doar că nu mai are obligații față de ea, ci și că fata îi făcuse rău într-un fel și că, punându-i gustul la îndoială, îl insultase prin simplul fapt că-l sedusese. Așa că era împăcat cu sine când a luat decizia pe care, de vreme ce nu exista alternativă acceptabilă, ar fi fost nevoit s-o ia chiar și dacă n-ar fi fost împăcat. A decis să facă pe nerușinatul și să nege tot. N-avea doar să se poarte și să

vorbească, ci chiar şi să gândească și să simtă în sinea sa ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat și nici nu s-ar fi putut întâmpla, ca şi cum însăși ideea unei intimități cu Philippe Trincant ar fi fost absurdă, aberantă, cu totul de neconceput.

Le cœur le mieux donné tient toujours à demi,
Chacun s'aime un peu mieux toujours que son ami[*19].

1* „Statul sunt eu", „Biserica sunt eu" (n.tr.).

2. Următoarele fragmente sunt preluate din rezumatul lui H.C. Lea al condițiilor din Biserica franceză după Conciliul de la Trento. În prima parte a perioadei despre care discutăm, „influența canoanelor tridentine fusese nesatisfăcătoare. Într-un consiliu regal din 1560… Charles de Marillac, episcop de Vienne, declara că disciplina ecleziastică era ceva aproape de domeniul trecutului și că în nicio altă perioadă scandalurile nu mai fuseseră atât de frecvente și viața clerului atât de condamnabilă… Prelații francezi, ca și cei germani, aveau obiceiul să strângă «*cullagium*-ul» de la toți preoții și să-i informeze pe cei care nu aveau ţiitoare că puteau s-o facă, dacă voiau, dar că trebuiau să plătească taxa indiferent dacă o făceau sau nu". „Reiese în mod evident din toate acestea că standardul moravurilor ecleziastice nu fusese ridicat de eforturile părinților tridentini; totuși, un studiu al arhivelor legate de disciplina bisericească arată că, odată cu sporirea decenței și rafinamentului în societatea secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, manifestările fățișe și cinice de libertinaj în rândul clerului au devenit tot mai rare." Evitarea scandalurilor a devenit o chestiune de importanță supremă. Dacă se țineau concubine, se țineau „ca surori sau nepoate". Printr-un cod de reguli emis în 1668, s-a decretat că monahii din ordinul minimilor n-ar trebui excomunicați dacă, „atunci când sunt pe cale să cedeze ispitelor cărnii sau să comită furt, lasă prudent deoparte veșmântul monastic" (Henry C. Lea, *History of Sacerdotal Celibacy*, capitolul xxix, „The Post-Tridentine Church"). În tot acest timp se făceau deci eforturi sporadice pentru a impune respectabilitatea. În 1624, de pildă, preotul René Sophier a fost găsit vinovat de a fi comis adulter într-o biserică cu soția unui magistrat. Un *lieutenant criminel* din Le Mans l-a condamnat la spânzurătoare. În acest caz s-a făcut apel în fața parlamentului din Paris, care însă l-a condamnat să fie ars de viu.

3* Autorii unui tratat despre sexualitatea feminină (n.tr.).

4* Un episcop *in partibus infidelium* era un episcop fără o jurisdicție obișnuită. Inițial expresia se referea la faptul că, deși dioceza în cauză nu fusese oficial desființată, ea fusese cucerită de o putere străină de altă religie, iar episcopul fusese obligat să se refugieze (n.tr.).

5. „Când vom sta îngenuncheați/ În templu, o să jucăm rolul/ Credincioșilor, cum fac/ Cei care, spre a-l lăuda pe Domnul,/ Se pleacă umili în cel mai

ascuns/ Colț al bisericii.// Dar, când vom fi în pat,/ Împreunați, o să jucăm rolul/ Lascivilor, cum fac/ Amanții care, liberi,/ Zvăpăiați, practică/ În așternuturi sute de alintări.”

6* Proverb din William Blake, „Proverbs of Hell”, *The Marriage of Heaven and Hell* (n.tr.).

7. *Œuvres*, xv, p. 188.

8. *Œuvres*, vi, p. 309.

9* Încartiruirea forțată a dragonilor regali în gospodăriile hughenoților care aveau datorii față de stat pe vremea lui Ludovic al XIV-lea (n.tr.).

10* „Cu mare îndreptățire/ A fost ales acest personaj/ Să facă panegiricul/ Celui mai mare om din epoca sa;/ Era nevoie cu adevărat/ De o elocință fără cusur/ Spre a-l lăuda cum se cuvine/ Pe cel ce n-a avut rival pe lume.” (n.tr.)

11* „Am mințit adesea despre dragostea/ Din nopțile în care în brațele mele/ Ai stat toată goală;/ Dar asemenea bucurie, vai!/ Încă mi-e necunoscută.” (n.tr.)

12* Jacques Tahureau (1527-1555), poet francez minor din perioada Pleiadei (n.tr.).

13* „Adio, mica mea iubită,/ Adio, sânișor și sân,/ Adio, mână delicată,/ Adio, sfârc de alabastru,/ Adio, coapsă zvăpăiată,/ Adio, ochi al meu, adio, inimă,/ Adio, dulceață delicioasă!/ Dar, înainte să mă duc,/ Înainte să mă-ndepărtez,/ Lasă-mă să mai pipăi o dată acest trup/ Și rotundul acestei albe marmuri.” (n.tr.)

14* Charles Bradlaugh, politician secularist și ateu britanic din secolul al XIX-lea (n.tr.).

15. „Și astfel fiecare soi de oameni și de fiare de pe pământ, vietățile mării, turmele, păsările de culori strălucitoare sunt străbătute de pasiunea înfocată; dragostea la fel e pentru toate.” (Vergiliu, *Georgicele* – n.tr.)

16. „Se înclină palmierii în tandem, plopii suspină împreună în armonie, platanii între ei la fel, aninul șoptește aninului.” (Claudian, *Epithalamium de nuptiis Honorii Augusti* – n.tr.)

17. „Urât e soldatul bătrân, dragostea bătrânului urâtă-i.” (Ovidiu, *Amores* – n.tr.)

18. „Ce șold larg și frumos, ce coapsă tinerească!” (Ovidiu, *Amores* – n.tr.)

19* „Inima oferită cel mai sincer ține mereu doar pe jumătate,/ Fiecare se iubește pe sine puțin mai mult decât își iubește prietenul.” Vers din poemul „Cloris, lorsque je songe, en te voyant si belle”, de Théophile de Viau (1590-1626) (n.tr.).

Capitolul II

Săptămânile treceau. Philippe ieșea din casă din ce în ce mai rar și în cele din urmă chiar a renunțat să mai meargă la biserică. Spunea că e bolnavă și că trebuie să rămână în odaia ei. Prietena ei, Marthe le Pelletier, o fată de familie bună, dar rămasă orfană și foarte săracă, a venit să locuiască în casă pentru a-i fi însoțitoare și îngrijitoare. Fără să bănuiască nimic și indignat dacă cineva îndrăznea să sugereze adevărul sau să sufle vreo vorbă împotriva parohului, dl Trincant vorbea cu o îngrijorare părintească despre umori păcătoase și o iminentă ftizie. Dr. Fanton, medicul, a păstrat discreția și n-a spus nimic nimănui. Restul oamenilor din Loudun ori făceau insinuări, ori chicoteau, ori se bucurau de plăcerile indignării îndreptățite. Când s-au întâlnit cu el, dușmanii parohului au început să facă aluzii înveninate; prietenii săi mai severi scuturau din cap, cei care erau mai rabelaisieni îl împungeau în coaste și-i adresau felicitări pișichere. Tuturor, Grandier le răspundea că nu știe la ce se referă. Pentru cei care nu fuseseră încă întorși împotriva lui, purtarea lui onestă și demnă, precum și sinceritatea evidentă a vorbelor sale erau de ajuns ca să-i dovedească nevinovăţia. Era moralmente imposibil ca un asemenea om să fi făcut lucrurile de care-l acuzau calomniatorii săi. În casele unor persoane distinse, ca dl de Cerisay și dna de Brou, încă era primit. Iar ușile lor i-au rămas deschise chiar și după ce în casa procurorului nu mai era binevenit. Căci, într-un final, până și Trincant a putut să vadă adevărata natură a indispoziției fiicei sale. Luată la întrebări, aceasta a recunoscut adevărul. Din cel mai bun prieten al parohului, Trincant a devenit peste noapte cel mai implacabil și mai periculos dintre dușmanii săi. Grandier crease încă o verigă, una esențială, în

lanțul care avea să-l ducă la pierzare.

În cele din urmă s-a născut și copilul. Prin obloanele trase, prin draperiile și cuverturile groase, care se sperase că vor înăbuşi orice sunet, țipetele tinerei mame, stinse, dar fără echivoc, le-au făcut cunoscut fericitul eveniment tuturor vecinilor domnului Trincant care ardeau de nerăbdare. Într-o oră, vestea se răspândise în tot orașul și a doua zi dimineață cineva țintuise pe ușa tribunalului o poemă vulgară intitulată „Odă pentru nepoata bastardă a procurorului”. S-a bănuit că era scrisă de mâna vreunui protestant; domnul Trincant era foarte conservator și nu pierduse nicio ocazie ca să-și hărțuiască și să-și necăjească concetățenii eretici.

Între timp, cu un generos spirit de abnegație, care se vede cu atât mai limpede pe fundalul depravării morale, Marthe le Pelletier își asumase public maternitatea copilului. Ea era cea care păcătuise, ea fusese obligată să-și ascundă rușinea. Philippe era doar binefăcătoarea care-i oferise un loc unde să se refugieze. Nimeni, firește, nu credea o vorbă; dar gestul a fost admirat. Când copilul avea o săptămână, Marthe i l-a încredințat unei tinere țărănci care acceptase să aibă grijă de el. Asta s-a făcut în public, pentru ca toți să poată vedea. Încă neconvinși, protestanții au continuat să bârfească. Pentru a le reduce la tăcere scepticismul neruşinat, procurorul a recurs la o stratagemă juridică foarte odioasă. A pus ca Marthe le Pelletier să fie arestată pe stradă și adusă în fața unui magistrat. Acolo, sub jurământ și în prezența martorilor, i s-a cerut să semneze un act prin care recunoștea oficial că pruncul era al ei și îşi asuma responsabilitatea de a avea grijă de el pe viitor. Fiindcă-și iubea prietena, Marthe a semnat. O copie a actului a fost înregistrată la registratură, iar pe cealaltă a păstrat-o, triumfător, dl Trincant. Certificată cum se cuvine, minciuna era acum adevărată din punct de vedere legal. Pentru cei cu pregătire în drept, un adevăr conform legii este totuna cu un adevăr pur. Procurorul a descoperit însă cu tristețe că, pentru toți ceilalți, echivalența aceasta pare foarte departe de a fi evidentă. Chiar și după ce el a citit actul cu voce tare, chiar și după ce-au văzut semnătura cu ochii lor și au

atins sigiliul oficial cu degetele lor, prietenii lui se mulțumeau să zâmbească politicos și să schimbe subiectul, în vreme ce dușmanii râdeau în hohote și făceau remarci ofensatoare. Așa de răutăcioși erau protestanții, încât unul dintre pastorii lor susținea public că sperjurul este un păcat mai mare decât desfrâul și că mincinosul care comite sperjur ca să ascundă un scandal merită să ardă în flăcările iadului mai mult decât persoana care a provocat scandalul prin stricăciunea ei.

Între mijlocul vieţii dr. Samuel Garth şi tinerețea lui William Shakespeare s-a scurs un secol lung și plin de evenimente. În guvernare, în organizarea socială și politică, în fizică și matematică, în filosofie și arte, peste tot se petrecuseră schimbări revoluționare. Dar exista cel puțin o instituție care rămânea la sfârșitul acestei perioade exact ce fusese la începutul ei: farmacia. În apoteca descrisă de Romeo:

Țestoase broaște prinse de tavan,
Se pare că le prinde an de an.
Și un aligator umplut cu paie
E așezat în cealaltă odaie.
Stau piei de pești schilozi pe rafturi, toate
Înghesuite jalnic, cum se poate.
Băsici, cutii deșarte și o zdreanță
Mult peticită[*]1.

În poemul *Dispensary*, Garth descrie o imagine aproape identică:

Aici zăceau mumii, învechite cu mare respect,
Și colo o țestoasă-și atârnase platoșa;
Nu departe de capul hămesit al unui rechin zdravăn
Peștii zburători își întindeau aripioarele.
Rând după rând se-aliniau mari bulbi de mac
Și-n apropiere atârna un aligator solzos;
Într-un loc îmbătrâneau leacuri în grămezi mucegăite
Într-altul ședeau băsici uscate și dinți scoși.

Acest templu al științei, care era în același timp un laborator de magician și un spectacol de bâlci provincial, este un simbol foarte sugestiv al acelei stranii îngrămădiri de

incongruențe care a fost mentalitatea secolului al XVII-lea. Căci epoca lui Descartes și a lui Newton a fost și epoca lui Fludd și a lui sir Kenelm Digby; epoca logaritmilor și geometriei analitice a fost și epoca alifiilor de armă, a pudrei simpatetice și a teoriei signaturilor*[2]. Robert Boyle, care a scris *The Sceptical Chemist* și a fost unul dintre fondatorii Royal Society, ne-a lăsat un volum cu astfel de rețete pentru leacuri făcute acasă. Rupte dintr-un stejar pe lună plină, boabele de vâsc uscate, pisate și amestecate cu apă de cireșe negre, puteau să vindece epilepsia. Pentru crizele de apoplexie, trebuia să iei mastic (suc rășinos extras dintr-un arbore de pe insula Chios), să extragi din el uleiul esențial prin distilare într-un alambic de cupru și să sufli doi-trei stropi printr-un pai în una dintre nările pacientului, „apoi – după o vreme – în cealaltă". Spiritul științific era deja viu și viguros. Dar la fel de viu și de viguros era şi spiritul vraciului și vrăjitoarei.

Farmacia dlui Adam din Rue des Marchands era aşa şi aşa: nici mizeră, nici grandioasă, dar era întru totul provincială. Era prea modestă ca să aibă mumii sau un corn de rinocer, dar se putea lăuda cu câteva țestoase din Indiile de Vest, cu un fetus de balenă și un crocodil de doi metri și jumătate. Iar marfă avea din belşug și variată. Pe rafturi găseai toate ierburile din repertoriul discipolilor lui Galenus, toate mineralele de modă nouă ale adepților lui Valentinus și Paracelsus. Rubarbă și aloe găseai din plin; dar și calomel, pe care dl Adam prefera să-l numească *Draco mitigatus*, dragonul temperat. Avea colochintă, dacă-ți plăceau pastilele vegetale pentru ficat; dar și emetic tătăresc și antimoniu metalic, dacă voiai să te riști cu un tratament mai modern. Și, dacă fuseseși suficient de nefericit să te îndrăgostești de nimfa sau flăcăul nepotrivit, puteai alege între *Arbor vitae* și *Hydrargyrum cum Creta*, între sarsaparilă și un unguent cu mercur, numit alifie albastră. Dl Adam își putea alimenta clienții cu toate acestea, dar și cu vipere uscate, copite de cal și oase de om. Produsele mai costisitoare – safirele pisate, de pildă, sau perlele – trebuiau comandate special și plătite în avans.

De-acum încolo, apoteca a devenit locul obișnuit de întâlnire și cartierul general al unei cabale, al cărui unic scop

era să se răzbune pe Urbain Grandier. Capii acestei conspirații erau procurorul, nepotul său, canonicul Mignon, dl *lieutenant criminel* și socrul lui, Mesmin de Silly, chirurgul Mannoury și dl Adam însuși, a cărui poziție de fabricant de medicamente, dentist și practicant de clistire pentru comunitate îi oferea multe ocazii de a culege informații.

Astfel, de la dna Chauvin, soția notarului, aflase (strict confidențial, în timp ce îi pregătea un vermifug pentru micul ei Théophile) că parohul tocmai investise opt sute de livre într-o primă ipotecă. Nemernicul se îmbogățea.

Și mai era şi o veste proastă. De la cumnata celui de-al doilea lacheu al dlui d'Armagnac, care se plângea de-o boală femeiască și era o clientă regulată pentru pelinul uscat, farmacistul auzise că Grandier urma să ia cina a doua zi la castel. Auzind aceasta, procurorul s-a încruntat, iar dl *lieutenant criminel* a înjurat și-a scuturat din cap. D'Armagnac nu era doar guvernatorul, ci și unul dintre preferații regelui. Era deplorabil că un asemenea om putea să fie prietenul și protectorul parohului.

S-a lăsat o tăcere lungă și mohorâtă, spartă de canonicul Mignon, care a spus că singura lor speranță era un scandal ca lumea. Într-un fel sau altul, trebuiau să-l prindă *flagrante delicto*. Cu văduva podgoreanului?

Din păcate, farmacistul se vedea nevoit să admită că în privința asta n-avea nimic satisfăcător de raportat. Văduva știa să țină un secret, servitoarea ei se dovedise a fi incoruptibilă și, când încercase, cu o noapte în urmă, să se uite înăuntru printr-o crăpătură din obloane, cineva se aplecase de la o fereastră de la etaj, cu o oală de noapte plină în mână…

Timpul trecea. Cu o neruşinare serenă și maiestuoasă, parohul își vedea netulburat de treabă și de plăceri. Curând, la urechile farmacistului au început să ajungă cele mai stranii zvonuri. Parohul petrecea tot mai mult timp împreună cu cea mai distinsă mironosiță a orașului, o mare habotnică, dra de Brou.

Madeleine era a doua dintre cele trei fete ale lui René de Brou, un bărbat de viță nobilă și foarte bogat, înrudit cu toate familiile bune din provincie. Cele două surori ale sale erau

măritate, una cu un medic, cealaltă cu un nobil de țară; dar, la treizeci de ani, Madeleine era încă necăsătorită și nici nu-i căzuse cu tronc cineva. Nu-i lipsiseră pretendenții; dar ea respinsese orice ofertă, preferând să rămână acasă, să aibă grijă de părinții ei bătrâni și să-și decidă singură viața. Era una dintre acele tinere femei tăcute și enigmatice care își reprimă emoțiile puternice și le ascund sub un comportament grav și rece. Stimată de cei mai în vârstă decât ea, avea puțini prieteni printre cei de seama ei sau mai tineri, care o socoteau o persoană îngâmfată și, fiindcă nu-i plăceau distracțiile lor gălăgioase, care strică cheful celorlalți. Pe deasupra, mai era și prea pioasă. Că ești religios e una; dar nu trebuie să lași religia să invadeze spațiul sacru al vieții private. Cât despre deasa împărtășire, cu spovedire o dată la două zile și stat în genunchi ore întregi, așa cum obișnuia să facă Madeleine, în fața imaginii Maicii Domnului – era prea mult. Au lăsat-o în pace. Iar Madeleine tocmai asta voia de la ei.

Apoi i-a murit tatăl. Puțin mai târziu, mama ei a făcut cancer. În timpul bolii ei lungi și dureroase, Grandier găsise timp, între Philippe Trincant și văduva podgoreanului, să o viziteze pe biata femeie și să-i aducă consolările religiei. Pe patul de moarte, dna de Brou i-a cerut să-i arate aceeași grijă pastorală și fiicei sale. Parohul a promis să vegheze asupra intereselor spirituale și materiale ale fetei ca și cum ar fi fost ale sale. În felul său, avea să se țină de această promisiune.

Primul gând al lui Madeleine după moartea mamei a fost să rupă toate legăturile lumești și să se călugărească. Dar, când și-a consultat îndrumătorul spiritual, el s-a opus. Putea să facă mai mult bine din afara mănăstirii decât dinăuntru, insista Grandier. Printre ursuline sau carmelite, n-ar fi făcut decât să-și ascundă lumina sub obroc. Locul ei era aici, la Loudun. Vocația ei – să le ofere un exemplu strălucit de înțelepciune tuturor fecioarelor necugetate care se gândeau doar la deșertăciunile pieritoare ale vieții. Vorbea cu elocință și cuvintele sale păreau unse cu mir divin. Ochii îi scânteiau, chipul părea să-i strălucească de la focul interior al zelului și inspirației. Lui Madeleine i se părea că arată ca un apostol, ca un înger. Tot ce spunea era adevărat, axiomatic, de la sine

evident.

A continuat să locuiască în vechea casă; dar aceasta părea acum foarte întunecată, foarte goală, iar ea a început să-și petreacă mare parte din zi cu prietena ei (aproape singura ei prietenă), Françoise Grandier, care locuia cu fratele ei în casa parohială. Câteodată – căci ce poate fi mai firesc? – Urbain li se alătura în timp ce coseau acolo haine pentru săraci sau făceau broderii bogate pentru Maica Domnului sau pentru unul din sfinți; și, brusc, lumea devenea mai luminoasă și atât de plină de semnificație divină, încât Madeleine își simțea sufletul copleșit de fericire.

De data asta, Grandier a căzut în propria capcană. Strategia lui – vechea și cunoscuta strategie a seducătorului profesionist – cerea să-și păstreze calmul în fața unui foc aprins intenționat; trebuia să păstreze o senzualitate detașată care să ţină piept pasiunii și să exploateze infinitățile dragostei pentru a-și atinge scopurile mărginite. Dar, pe măsură ce campania avansa, ceva a mers prost – sau, mai degrabă, ceva a mers cum trebuie. Pentru prima oară în viața sa, Grandier s-a îndrăgostit; se îndrăgostise nu doar de perspectiva unor viitoare voluptăți, nu doar de o inocență pe care s-ar fi distrat s-o corupă, de o femeie superioară social pe care i-ar fi făcut mare plăcere s-o umilească, ci şi de o femeie pe care o recunoștea ca om și pe care o iubea aşa cum era cu adevărat. Desfrânatul s-a văzut convertit la monogamie. Era un mare pas înainte, dar un pas înainte pe care un preot al Bisericii Catolice nu-l putea face fără să intre în nesfârșite complicații etice și teologice, ecleziastice și sociale. Tocmai ca să scape de asemenea complicaţii a scris Grandier micul tratat despre celibatul clerului, la care s-a făcut referire în capitolul anterior. Nimănui nu-i place să se creadă imoral și eretic; dar, în același timp, nimănui nu-i place să renunțe la o acțiune dictată de impulsuri puternice, mai ales când se recunoaște că aceste impulsuri sunt bune în esenţă, căci tind spre o viață mai înaltă și mai fecundă. De-aici şi ciudata literatură a raționalizării și justificării – raționalizarea impulsurilor sau intuiției în termenii filosofiei care se întâmplă să fie la modă într-un anumit moment și într-un anumit loc, justificarea acțiunilor

neortodoxe prin referire la codul moral contemporan, reinterpretat astfel încât să se potrivească anumitor împrejurări. Tratatul lui Grandier este un exemplu tipic al acestui tip de apologetică înduioșătoare și adesea din cale-afară de ciudată. Acesta o iubește pe Madeleine de Brou și știe că dragostea lui este intrinsec bună; dar, conform statutelor organizației căreia îi aparține, chiar și această dragoste intrinsec bună este ceva rău. Așa că trebuie să găsească un raționament prin care să arate că aceste statute nu spun ce spun sau că el însuși n-a vrut să spună ce-a spus atunci când a fost de acord, sub jurământ, să le respecte. Nimic nu e mai ușor pentru omul inteligent decât să găsească argumente care să-l convingă că face ce trebuie atunci când face ce vrea. Lui Grandier, argumentele din tratatul său i se păreau indiscutabil convingătoare. Și, ceea ce este întru câtva mai remarcabil, ele i se păreau indiscutabil corecte și lui Madeleine. Religioasă aproape până la scrupul, virtuoasă nu doar din principiu, ci prin obișnuință și temperament, ea privea regulile Bisericii ca pe tot atâtea imperative categorice și ar fi preferat mai degrabă să moară decât să păcătuiască împotriva castității. Dar era îndrăgostită – pentru prima oară și cu o pasiune cu atât mai violentă cu cât pusese stăpânire pe o fire aşa de retrasă, ținută în frâu atâta vreme și cu atâta consecvență. Inima are rațiunile ei, iar când Grandier i-a explicat că jurământul de celibat nu e constrângător și că preotul ar putea să se căsătorească, ea l-a crezut. Dacă devenea soția lui, ar fi avut voie să-l iubească – ba chiar ar fi fost de datoria ei să-l iubească. *Ergo* – căci logica e irezistibilă –, etica și teologia tratatului iubitului ei erau ireproșabile. Așa se face că în toiul unei nopți, în biserica goală, dar plină de ecouri, Grandier și-a îndeplinit promisiunea față de dna de Brou, însurându-se cu orfana pe care ea i-o lăsase în grijă. Ca preot, s-a întrebat pe sine dacă o ia pe acea femeie de soție și, ca mire, a răspuns că da, punându-i inelul pe deget. Ca preot, a binecuvântat unirea și, ca mire, s-a lăsat în genunchi s-o primească. A fost o ceremonie fantastică; dar, sfidând legea și tradiția, Biserica și statul, ei au ales să creadă în validitatea ei. Iubindu-se, știau că sunt cununaţi cu adevărat în ochii Domnului[3].

Poate că-n ochii Domnului, dar sigur nu și în ochii oamenilor. Pentru oamenii din Loudun, Madeleine era doar ultima dintre concubinele parohului lor – o mică *sainte Nitouche*, care arăta de parcă nici usturoi nu mâncase, nici gura nu-i mirosea, dar pe care moralitatea n-o dădea afară din casă; o mironosiță care brusc se arătase a fi o curvă și care-și prostitua trupul în cel mai nerușinat mod cu acel Priap în sutană, cu acel țap cu *biretta*.

Printre cei care se întâlneau în fiecare după-amiază sub crocodilul dlui Adam, indignarea era mai zgomotoasă și răutatea mai veninoasă decât în oricare alt loc. Urându-l pe paroh, dar neputând să întoarcă această ultimă crimă în dezavantajul său, fiindcă Grandier fusese foarte discret, găseau o compensație pentru inacțiunea lor silită în recurgerea la înjurături. Nu puteau face nimic; dar măcar puteau vorbi. Și chiar asta au făcut: au discutat cu atâția oameni și în termeni atât de insultători, încât rudele lui Madeleine au decis în cele din urmă că trebuia făcut ceva în privința asta. Nu se ştie ce credeau ele despre legătura lui Madeleine cu confesorul său. Tot ce știm e că, asemenea lui Trincant, credeau cu tărie în puterea adevărului juridic de a lua locul adevărului pur şi simplu. *Magna est veritas legitima, et praevalebit.*[4] Acționând pe baza acestei maxime, au convins-o pe Madeleine să-l acuze pe dl Adam de calomnie. Cazul a fost audiat în parlamentul de la Paris și farmacistul a fost găsit vinovat. Un latifundiar local, care nu era prieten cu familia de Brou și care-l detesta pe Grandier, s-a pus chezaș pentru el și s-a făcut apel. A avut loc o a doua audiere și decizia curții inferioare a fost confirmată. Bietul domn Adam a fost condamnat să plătească 640 de livre parisis drept daune, să acopere toate costurile celor două procese și, în prezența magistraților orașului, a lui Madeleine de Brou și a rudelor ei, să îngenuncheze cu capul descoperit și să spună „tare și răspicat că rostise, în mod nechibzuit și malițios, vorbe cumplite și scandaloase despre sus-pomenita domnișoară, pentru care trebuia să ceară iertare de la Dumnezeu, de la rege, de la justiție și de la sus-pomenita Mademoiselle de Brou, recunoscând-o drept o fecioară virtuoasă și cinstită”. Așa s-a și întâmplat. Adevărul conform

legii triumfase. Avocații înșiși, procurorul și dl *lieutenant criminel* și-au recunoscut înfrângerea. În orice viitor atac asupra lui Grandier, și-au dat seama că trebuiau s-o lase pe Madeleine în pace. La urma urmei, mama ei fusese o Chauvet; de Cerisay era vărul ei; familia de Brou se legase prin căsătorii cu familiile Tabart, Dreux și Genebaut. Orice ar fi făcut, o fată cu rude atât de importante nu putea să fie decât *fille de bien et d'honneur*. Altfel, era păcat că farmacistul fusese complet ruinat. Dar așa e viața, așa sunt deciziile misterioase ale providenței. Toți avem cruci de purtat și fiecare om, așa cum remarca atât de just apostolul, trebuie să-și ducă propria povară.

Doi noi recruți au fost primiți acum în cabala împotriva lui Grandier. Primul era un avocat de o oarecare importanță, Pierre Menuau, avocatul regelui. De ani de zile o tot cerea în căsătorie pe Madeleine. Refuzurile ei nu-l descurajaseră și încă spera să o câștige pe fată, cu tot cu zestrea ei și influența familiei. Mare i-a fost furia când a descoperit că Madeleine îl frustrase de ceea ce el considera că era dreptul lui, oferindu-i-se pastorului. Trincant i-a ascultat cu multă simpatie protestul și, ca să-l consoleze, i-a oferit un loc în consiliul de război. Invitația a fost acceptată prompt și Menuau era de acum unul dintre cei mai activi membri ai conspirației.

Al doilea dintre noii dușmani ai lui Grandier era un prieten de-al lui Menuau, pe nume Jacques de Thibault, un moșier care fusese soldat și acum, ca agent neoficial al cardinalului Richelieu, își băga nasul în politica provincială. Thibault nu-l plăcuse pe paroh încă de la bun început. Un preot vai de capul lui, membru al păturii de jos a clasei de mijloc – și care poartă o mustață de cavalerist, se comportă ca un lord, își afișează cunoștințele de latină de parcă ar fi doctor la Sorbona! Și acum mai are și nerușinarea de a fura mireasa avocatului regelui! Era evident că așa ceva nu putea fi acceptat.

Primul pas al lui Thibault a fost să discute cu unul dintre cei mai puternici prieteni și protectori ai lui Grandier, marchizul du Bellay. A vorbit cu atâta convingere și a adus în sprijinul denunțurilor sale atâtea acuze, reale și imaginare, că marchizul a trecut în tabăra cealaltă și, din ziua aceea, l-a

tratat pe fostul lui prieten ca pe o persona non grata. Grandier s-a simţit foarte rănit și deloc puțin tulburat. Nişte amici binevoitori s-au grăbit să-i spună ce rol jucase Thibault în toată afacerea, iar următoarea dată când cei doi s-au întâlnit, parohul (care purta veșmântul preoţesc și era pe cale să intre în biserica Sainte-Croix) și l-a apostrofat pe dușmanul său cu reproșuri amare. Drept răspuns, Thibault și-a ridicat bastonul de ratan și i-a ars lui Grandier una peste cap. Începuse o nouă fază a bătăliei de la Loudun.

Grandier a fost primul care a acționat. Jurând să se răzbune pe Thibault, a pornit chiar a doua zi dimineață spre Paris. Violența împotriva persoanei unui preot era sacrilegiu, blasfemie. Avea să apeleze la parlament, la procurorul general, la cancelar, ba chiar și la rege.

În mai puţin de o oră, dl Adam a fost informat despre această plecare și despre scopul ei. Lăsându-și baltă pistilul, s-a grăbit să-i dea de veste procurorului, care a trimis îndată un servitor după ceilalți membri ai conspirației. Aceștia au răspuns chemării și, după ce au discutat cât au discutat, au stabilit un plan de contraatac. În vreme ce parohul era plecat la Paris să i se plângă regelui, ei aveau să meargă la Poitiers să i se plângă episcopului. Au pregătit un document în cel mai pur stil juridic. Îl acuzau pe Grandier că ar fi ațâțat la desfrâu nenumărate femei măritate și fete tinere, că era profan și lipsit de pietate, că nu citea breviarul și că avusese relații sexuale chiar în biserică. Era ușor să transformi aceste declarații în adevăruri după lege. Dl Adam a fost trimis la târgul de vite și s-a întors de-acolo în scurt timp cu doi indivizi arătând ca vai de lume care s-au declarat dispuși, în schimbul unei sume modice, să semneze orice declaraţie. Bougreau știa să scrie, dar Cherbonneau nu putea decât să pună degetul. La final, și-au luat banii și s-au dus bucuroși să se îmbete.

A doua zi dimineaţă, procurorul și dl *lieutenant criminel* au încălecat pe cai și au pornit spre Poitiers. Acolo i-au făcut o vizită reprezentantului legal al episcopului, *promoteur de justice* al tribunalului ecleziastic. Spre marea lor satisfacție, au descoperit că Grandier era deja pe lista neagră a diocezei. Superiorii parohului auziseră zvonurile despre aventurile sale

amoroase. Iar desfrâului și indiscreției li se adăugase și păcatul mai grav al aroganței. Recent, de pildă, tânărul avusese insolența să încalce autoritatea episcopală oferind o dispensă de căsătorie și fiind plătit pentru asta, fără ca mai întâi să se fi făcut anunțul de căsătorie. Era timpul să i se reteze aripile. Domnii din Loudun sosiseră la momentul oportun.

Cu o scrisoare de recomandare de la *le promoteur de justice* al tribunalului ecleziastic, Trincant și Hervé au pornit spre episcop, aflat în splendidul său castel din Dissay, la vreo patru leghe în afara orașului.

Henry-Louis Chasteignier de la Rochepozay era un fenomen rar, prelat grație obârșiei sale nobile, în același timp un om învățat și autorul unor importante lucrări de exegeză biblică. Tatăl său, Louis de la Rochepozay, fusese protectorul și prietenul de-o viață al lui Joseph Scaliger, iar tânărul nobil și episcop predestinat se bucurase de avantajul de a-l fi avut ca preceptor pe savantul acela incomparabil, „mintea cea mai luminată care s-a dedicat vreodată dobândirii cunoașterii", în cuvintele lui Mark Pattison. Faptul că i-a rămas mereu loial fostului său magistru, cu toate că Scaliger era protestant și în ciuda abominabilei campanii de defăimare în care se lansaseră iezuiții împotriva autorului cărții *De emendatione temporum*, spune multe despre episcop. Față de toți ceilalți eretici, dl de la Rochepozay se arăta însă în mod implacabil ostil. Îi detesta pe hughenoți, care erau foarte numeroși în dioceza sa, și se străduia să le facă viața un calvar. Dar, asemenea carității, asemenea ploii care cade deopotrivă peste chermezele celor drepți și ale celor nedrepți, proasta dispoziție este divin de imparțială. Când îl enervau catolicii lui, episcopul era gata să-i trateze tot atât de sever ca pe protestanți. Astfel, în 1614, conform unei scrisori adresate de prințul de Condé regentei, Maria de Medici, două sute de familii își făcuseră tabără în afara orașului, neputând să se întoarcă la casele lor fiindcă pastorul, *plus meschant que le diable*, le ordonase archebuzierilor să tragă în ei dacă încercau să treacă de porți. Care era crima lor? Fidelitatea față de guvernatorul numit de regină, dar care nu-i plăcea dlui de Rochepozay. Prințul i-a cerut Maiestății Sale să pedepsească „nemaipomenita

obrăznicie a acestui preot". Bineînțeles, nu s-a luat nicio măsură, iar cucernicul episcop a continuat să domnească la Poitiers până în 1651, când, la o vârstă înaintată, a fost răpit vieții de un atac de apoplexie.

Un aristocrat irascibil și un tiran mărunt, un savant iubitor de carte, pentru care lumea de dincolo de biroul său era doar o sursă de întreruperi enervante ale serioasei îndeletniciri de a citi – acesta era omul care-i primea acum în audiență pe dușmanii lui Grandier. În jumătate de oră, luase o decizie. Parohul era o pacoste și trebuia să i se dea o lecție. Un secretar a fost trimis în acest scop și un ordin pentru arestarea lui Grandier și transferarea lui în închisoarea episcopală din Poitiers a fost întocmit, semnat și sigilat. Documentul le-a fost înmânat apoi lui Trincant și dlui *lieutenant criminel*, pentru a-l folosi cum doreau.

La Paris, în acest timp, Grandier își înregistrase jalba la Parlament și fusese primit (datorită lui d'Armagnac) în audiență privată de rege. Adânc impresionat de modul în care-și recitase parohul pățaniile, Ludovic al XIII-lea a dat porunci să se facă dreptate cât mai grabnic și, în câteva zile, Thibault a primit mandat să apară în fața parlamentului din Paris. A pornit imediat, luând cu sine ordinul de arestare pentru Grandier. S-a audiat cazul. Totul părea să meargă în favoarea parohului, până când Thibault a scos mandatul de arestare semnat de episcop și l-a dat judecătorilor. Aceștia l-au citit și au suspendat imediat cazul până când Grandier își dovedea nevinovăția în fața superiorului său. A fost un triumf pentru dușmanii parohului.

Între timp, la Loudun începuse o investigație oficială a comportamentului preotului, mai întâi sub conducerea imparțială a dlui *lieutenant civil*, Louis Chauvet, apoi – când Chauvet a demisionat dezgustat – sub conducerea evident părtinitoare a procurorului. Acuzațiile curgeau gârlă acum. Cuviosul părinte Meschin, unul dintre vicarii lui Grandier de la Saint-Pierre, a declarat că îl văzuse pe paroh făcând dragoste cu femeile pe podeaua (care era cu siguranță prea pietroasă pentru asemenea distracții) propriei biserici. Un alt cleric, cuviosul părinte Martin Boulliau, se ascunsese după o coloană

și-și spionase colegul în timp ce acesta vorbea cu dna de Dreux, răposata soacră a dlui de Cerisay, *bailli* al orașului, în strana familiei. Trincant a îmbunătățit această mărturie introducând cuvintele „comițând actul veneric” în locul declarației originale, care spunea doar „vorbind cu sus-pomenita doamnă în timp ce-și rezema mâna de brațul ei”. Singurele persoane care nu depuseseră mărturie împotriva parohului erau cele a căror mărturie ar fi fost cea mai convingătoare: servitoarele ușuratice, nevestele nemulțumite, văduvele mult prea ușor de consolat, Philippe Trincant și Madeleine de Brou.

La sfatul lui d’Armagnac, care a promis să-i scrie o scrisoare de recomandare către dl de la Rochepozay și *le promoteur de justice* al tribunalului ecleziastic, Grandier a hotărât să se prezinte voluntar în fața episcopului. Întors în secret de la Paris, și-a petrecut doar o noapte la casa parohială. A doua zi, la apus, era iarăși în șa. Dimineața, farmacistul aflase tot. O oră mai târziu, Thibault, care revenise în Loudun cu două zile înainte, pornise și el în galop spre Poitiers. Mergând direct la castelul episcopal, a informat autoritățile că Grandier era în oraș și că încerca să evite umilirea arestării arătând că se supune umil. Cu niciun preț nu trebuia lăsat să joace un asemenea renghi. *Le promoteur de justice* al tribunalului ecleziastic a fost de acord cu el. Când Grandier a ieșit din casa gazdei ca să se îndrepte spre palat, a fost arestat de sergentul regelui și a fost condus, protestând, dar *sans scandale, ès prisons episcopales dudict Poitiers*.

Închisorile episcopale de la Poitiers se aflau într-unul din turnurile palatului episcopului. Aici, Grandier a fost lăsat pe mâna temnicerului, Lucas Gouiller, și închis într-o celulă umedă și aproape lipsită de lumină. Asta se întâmpla în ziua de 15 noiembrie 1629. Trecuse mai puțin de o lună de la cearta cu Thibault.

Era cumplit de frig, dar prizonierul n-avea voie să trimită după haine groase și mamei sale nu i s-a îngăduit să-l viziteze când a cerut asta, câteva zile mai târziu. După două săptămâni de detenţie în condiţii îngrozitor de aspre, Grandier i-a scris o scrisoare demnă de milă dlui de la Rochepozay. Începea astfel: „Domnule, am crezut mereu, ba chiar i-am și învățat pe alții că

durerea este adevărata cale spre rai, dar niciodată n-am încercat-o eu însumi până când bunătatea dumneavoastră, mișcată de teama ca nu cumva să-mi pierd sufletul și de dorința de a mă mântui, m-a aruncat în acest loc, unde cincisprezece zile de mizerie m-au adus mai aproape de Dumnezeu decât cei patruzeci de ani de prosperitate anteriori". Urmează un pasaj literar foarte elaborat, plin de vorbe de spirit și aluzii biblice. Se pare că Dumnezeu „îmbinase în chip fericit fața unui om cu cea a unui leu – cu alte cuvinte, moderația dumneavoastră cu patima dușmanilor mei care, vrând să mă distrugă ca pe un alt Iosif, au reușit doar să mă aducă mai aproape de împărăția lui Dumnezeu". Iar asta în aşa măsură, încât ura lui fusese transformată în dragoste, iar setea lui de răzbunare într-o dorință de a le sluji celor care-i greșiseră. Și, după un alt paragraf cu înfloriturі despre Lazăr, încheia cu rugămintea de a fi eliberat, căci scopul pedepsei este ameliorarea vieții și viața lui fusese schimbată după două săptămâni de temniţă.

Întotdeauna e greu de crezut că emoția sinceră și lipsită de afectare își poate găsi expresia în ciudatele instrumente ale unui stil elaborat. Dar în literatură nu e ca-n viață. Arta este guvernată de un set de reguli, comportamentul de altul. Absurditatea de secol XVII a stilului epistolar al lui Grandier este perfect compatibilă cu o reală sinceritate a sentimentului. N-avem niciun motiv să ne îndoim de autenticitatea credinței sale că năpasta aceasta îl adusese mai aproape de Dumnezeu. Din păcate pentru el, știa prea puține despre propria natură ca să-și dea seama că o restabilire a prosperității sale avea să-l facă negreșit (în afară de cazul în care depunea eforturi uriaşe și consecvente) să uite ce i se întâmplase – și nu în cincisprezece zile, ci în primele cincisprezece minute.

Scrisoarea lui Grandier nu i-a înmuiat inima episcopului. N-au făcut-o nici scrisorile pe care le-a primit de la dl d'Armagnac și de la bunul prieten al lui d'Armagnac, arhiepiscopul de Bordeaux. Era suficient de neplăcut că omulețul ăsta odios avea niște prieteni așa de influenți. Dar ca acești prieteni să îndrăznească să-i dicteze lui, un de la Rochepozay, un învățat pe lângă care arhiepiscopul nu era mai

bun decât unul dintre propriii cai, ca ei să-și închipuie că pot să-l sfătuiască ce să facă cu un părințel obraznic – asta era de-a dreptul intolerabil. A dat ordine ca Grandier să fie tratat și mai aspru decât până atunci.

În toată această nefericită perioadă, singurii care-au venit să-l viziteze pe Grandier au fost iezuiții. Le fusese elev și nu îl părăseau nici acum. Pe lângă consolări spirituale, bunii părinți i-au adus ciorapi groși și scrisori din lumea exterioară. Din aceste scrisori a aflat că d'Armagnac reușise să-l convingă pe procurorul general, că procurorul general îi ordonase lui Trincant, ca procuror în Loudun, să redeschidă cazul împotriva lui Thibault, că Thibault venise la d'Armagnac ca să facă o înțelegere, dar că *Messierus les esclezeasticques* (ortografia guvernatorului este bulversantă) îl sfătuiseră să nu facă niciun compromis, căci acesta *va faire tort à vostre ynosance*[*5]. Parohului i-a mai venit inima la loc, i-a scris episcopului încă o scrisoare despre cazul său, dar n-a primit niciun răspuns; a mai scris una, când Thibault l-a abordat direct cu o ofertă de a rezolva disputa în afara curții de judecată, dar din nou nu i s-a răspuns. La începutul lui decembrie, martorii care fuseseră plătiți să-l acuze au fost audiați la Poitiers. Chiar și în fața unor judecători care erau în favoarea lor, au făcut o impresie cu totul deplorabilă. Le-a venit apoi rândul vicarului lui Grandier, Gervais Meschin, și celuilalt cleric care trăsese cu ochiul și-l văzuse în strană alături de dna de Dreux. Mărturia lor s-a dovedit a fi aproape la fel de neconvingătoare ca şi aceea a lui Bougreau și Cherbonneau. Părea imposibil să găsești pe cineva vinovat pe baza unor asemenea dovezi. Dar dl de la Rochepozay nu era genul de om care să fie întors din drumul său de niște bagatele ca echitatea sau procedura. Pe 3 ianuarie 1630 s-a pronunțat în sfârșit sentința. Grandier a fost condamnat să țină post cu pâine și apă în fiecare vineri timp de trei luni și i s-a interzis să exercite funcția sacerdotală timp de cinci ani în dioceza Poitiers și pentru totdeauna în orașul Loudun. Pentru paroh, sentința aceasta însemna ruină financiară și spulberarea oricărei speranțe de promovare. Dar acum era iarăși un om liber – liber să locuiască iar în casa lui bine încălzită, să se

bucure de o mâncare bună (mai puțin vinerea), să vorbească cu rudele și prietenii, să fie vizitat (cu infinite precauții!) de femeia care i se considera soție și, în sfârșit, liber să facă apel de la domnul de la Rochepozay până la superiorul său ecleziastic, arhiepiscopul de Bordeaux. Exprimându-şi în mod repetat respectul, dar în acelaşi timp ferm, Grandier i-a scris episcopului din Poitiers, anunțându-i decizia sa de a apela la arhiepiscop. Din cale-afară de furios, dl de la Rochepozay nu putea totuși să nu facă nimic ca să prevină afrontul acesta intolerabil adus mândriei sale. Dreptul canonic – oare există ceva mai subversiv? – admitea că şi şerpii au drepturi și chiar le îngăduia, în anumite împrejurări, să se muşte.

Pentru Trincant și ceilalți membri ai cabalei, vestea că Grandier avea de gând să facă apel n-a fost primită deloc bine. Arhiepiscopul era bun prieten cu d'Armagnac și-l antipatiza pe dl de la Rochepozay. Aveau toate motivele să se teamă că apelul, dacă avea să fie făcut, urma să aibă succes. În cazul acesta, Loudunul ar fi rămas cu parohul pe cap pentru totdeauna. Ca să împiedice apelul, dușmanii lui Grandier au făcut și ei unul, dar nu la o instanţă ecleziastică superioară, ci la parlamentul de la Paris. Episcopul și oficialii săi erau judecători ecleziastici și nu puteau impune decât pedepse spirituale, ca postul sau, în cazuri extreme, excomunicarea. Doar decizia unui magistrat civil putea să ducă la spânzurare, tăierea unei mâini, înfierare sau condamnarea la galere. Dacă Grandier era suficient de vinovat încât să merite interdicția *a divinis*, atunci sigur era suficient de vinovat şi ca să fie judecat în fața înaltei curți. Recursul a fost introdus și s-a stabilit ca dată a procesului sfârșitul lunii august.

De data aceasta, era rândul parohului să se neliniștească. Avea proaspăt în minte, cum îl avea probabil și procurorul Trincant, cazul lui René Sophier, parohul de țară care, cu doar șase ani înainte, fusese ars de viu pentru „incesturi spirituale și nerușinări scelerate". D'Armagnac, în a cărui casă de la țară își petrecuse cea mai mare parte a primăverii și a verii, a încercat să-l liniștească. La urma urmei, Sophier fusese prins asupra faptului, Sophier n-avea prieteni la curte. În timp ce aici nu existau dovezi și procurorul general deja îi promisese ajutorul

sau măcar neutralitatea sa binevoitoare. Totul avea să fie bine. Și într-adevăr, când cazul a ajuns la audieri, judecătorii au făcut tocmai lucrul de care dușmanii lui Grandier se temeau: au ordonat un nou proces în fața dlui *lieutenant criminel* din Poitiers. De data aceasta, judecătorii aveau să fie imparțiali, martorii aveau să fie supuși celor mai amănunțite interogatorii încrucișate. Era o perspectivă atât de alarmantă, încât Cherbonneau a dispărut, iar Bougreau nu doar că și-a retras acuzația, ci a mai și mărturisit că fusese plătit ca să-și pună numele pe ea. Dintre cei doi preoți, cel mai bătrân, Martin Boulliau, respinsese de mult afirmațiile pe care le pusese procurorul pe seama lui, iar acum, cu câteva zile înainte de începutul noului proces, preotul mai tânăr, Gervais Meschin, a venit la fratele lui Grandier și, într-o criză de panică amestecată poate și cu remușcare, a dictat o declarație în care recunoștea că tot ce spusese despre impietatea lui Grandier, despre aventurile lui cu slujnice și matroane pe podeaua bisericii, despre petrecerile lui din crucea nopții cu femei din parohie era complet neadevărat și că făcuse acele declarații la sugestia și cererea celor care conduceau investigația. La fel de incriminatoare era mărturia oferită de unul dintre canonicii de la Sainte-Croix, care a dezvăluit acum că Trincant venise la el în secret și încercase mai întâi să-l lingușească, apoi să-l intimideze, ca să-l convingă să facă acuzații neîntemeiate împotriva colegului său.

Când cazul a ajuns să fie judecat, nu mai exista nicio dovadă împotriva parohului, dar se strânseseră foarte multe împotriva acuzatorilor săi. Complet discreditat, procurorul avea o dilemă. Dacă spunea adevărul despre fiica lui, Grandier avea să fie condamnat și propriul comportament dizgrațios avea să devină explicabil și, într-o oarecare măsură, scuzat. Dar dezvăluirea adevărului însemna dezonoare pentru Philippe, iar el însuși avea să fie obiectul disprețului sau al milei batjocoritoare. S-a abținut. Philippe a fost salvată de la înjosire; dar Grandier, obiectul urii sale, a fost iertat, în vreme ce reputația sa de gentilom, de avocat, de funcționar public a fost pătată iremediabil.

Pentru Grandier nu mai exista acum pericolul de a fi ars pe

rug pentru incesturi spirituale; dar interdicția *a divinis* rămânea valabilă și, din moment ce dl de la Rochepozay n-avea de gând să se dea bătut, nu-i rămânea altceva de făcut decât să-și continue apelul la arhiepiscopie. Arhiepiscopatul din Bordeaux era un beneficiu ecleziastic care aparținea casei lui Escoubleau de Sourdis. Datorită faptului că mama lui, Isabeau Babou de la Bourdaisière, era mătușa lui Gabrielle d'Estrées, amanta preferată a lui Henric al IV-lea, François de Sourdis avusese parte de o ascensiune foarte rapidă în cariera aleasă. La douăzeci și trei de ani primise mitra de cardinal și în anul următor, 1599, a devenit arhiepiscop de Bordeaux. În 1600 a făcut o călătorie la Roma, unde a fost poreclit, puțin cam răutăcios, *Il Cardinale Sordido, arcivescovo di Bordello*[*6]. Întorcându-se în scaunul episcopal, s-a ocupat când cu înființarea de lăcașuri religioase, când cu certuri mărunte, dar pe care le purta cu ferocitate, cu parlamentul local, pe care la un moment dat l-a excomunicat cu toată solemnitatea. În 1628, după o domnie de aproape treizeci de ani, a murit, fiind înlocuit de fratele său mai mic, Henri de Sourdis.

Notele lui Tallemant despre noul arhiepiscop încep astfel: „Dna de Sourdis, mama sa, i-a spus pe patul de moarte că era fiul cancelarului de Chiverny, că obținuse pentru el episcopatul de Maillezais și alte câteva venituri și că-l ruga să se mulțumească cu un diamant, fără să ceară nimic din proprietatea răposatului ei soț. El a răspuns: «Mamă, eu n-am fost niciodată dispus să cred că nu era mare lucrul de capul tău (*que vous ne valiez rien*); dar acum văd că e adevărat». Asta nu l-a oprit însă să primească cele cincizeci de mii de coroane care i se cuveneau din moștenire ca și celorlalți frați și surori, căci și-a câștigat procesul”[7].

Ca episcop de Maillezais (un alt beneficiu ecleziastic al familiei, ocupat înaintea sa de unchiul său), Henri de Sourdis a dus o viață de curtean tânăr și vesel. Netrebuind să se supună responsabilităților căsătoriei, nu s-a simțit obligat să-și refuze plăcerile dragostei. Fiindcă Henri își consuma atât de multă energie cu aceste plăceri, dra du Tillet a sfătuit-o, cu o cumpătare tipic galică, pe soția fratelui său, Jeanne de Sourdis, *de faire l'amour avec M. l'évesque de Maillezais, vostre beau-*

frère[*8]. „Iisuse, domnișoară! Ce tot spuneți?”, a strigat dna de Sourdis. „Ce spun?”, a replicat cealaltă. „Spun că nu e bine ca banii să fie lăsați să ajungă în afara familiei. Soacra dumneavoastră a făcut la fel cu cumnatul ei, care era tot episcop de Maillezais.”[9]

În intervalele dintre iubiri, tânărul episcop se ocupa îndeosebi cu războiul, mai întâi pe uscat, ca șef al statului-major general și intendent al artileriei, și apoi pe mare, în calitate de căpitan de navă și prim responsabil al Amiralității. În această din urmă funcție, practic a creat marina militară franceză.

La Bordeaux, Henri de Sourdis a mers pe urmele fratelui său, certându-se cu guvernatorul, dl d’Épernon, pe chestiuni precum dreptul arhiepiscopului la o intrare de stat sau pretenția guvernatorului de a alege primul din peștele cel mai proaspăt. Lucrurile au mers atât de departe, că într-o zi guvernatorul le-a ordonat oamenilor săi să oprească și să întoarcă din drum trăsura arhiepiscopului. Ca să se răzbune pentru această insultă, arhiepiscopul a excomunicat gărzile dlui d’Épernon și a suspendat în avans orice preot care ar fi ținut slujba în capela sa privată. În același timp, a dat dispoziții ca în toate bisericile din Bordeaux să fie citite rugăciuni publice pentru convertirea ducelui d’Épernon. Ducele furios a contraatacat, interzicând orice întâlnire la care să participe mai mult de trei persoane în palatul episcopal. Când i s-a comunicat acest ordin, dl de Sourdis s-a repezit afară pe străzi, cerându-le oamenilor să protejeze libertatea Bisericii. Ieșind din propria fortăreață ca să potolească agitația, guvernatorul a ajuns față în față cu arhiepiscopul și, exasperat, l-a lovit pe acesta cu bastonul. Dl de Sourdis l-a excomunicat pe loc, ipso facto. Disputa i-a fost adusă la cunoștință lui Richelieu, care a ales să-l susțină pe dl de Sourdis. Ducele a fost surghiunit pe proprietățile lui și arhiepiscopul a rămas, triumfător, stăpân pe câmpul de luptă. Mai târziu, dl de Sourdis însuși avea să cadă în dizgrație. Tallemant scrie că, „în timpul exilului, a învățat un pic de teologie”.

Un asemenea om era făcut ca să-l înțeleagă și să-l aprecieze pe Urbain Grandier. El însuși devotat sexului, privea cu o

indulgență plină de simpatie micile păcate ale preotului. El însuși luptător, admira combativitatea chiar și-n cineva situat mai jos decât el. În plus, parohul vorbea bine, nu era sclifosit, avea o rezervă de informații utile și anecdote amuzante și era o companie foarte plăcută. *Il vous affectionne bien fort*, i-a scris d'Armagnac parohului, după ce acesta l-a vizitat pe dl Sourdis în primăvara lui 1631; această afecțiune și-a găsit curând o expresie practică. Arhiepiscopul a dat ordine pentru ca tribunalul ecleziastic din Bordeaux să reexamineze cazul.

În tot acest timp, marea revoluție naționalistă inițiată de cardinalul Richelieu făcea progrese constante și, aproape dintr-odată, a început să afecteze viețile private ale tuturor personajelor implicate în această mică dramă provincială. Ca să frângă puterea protestanților și a magnaților feudali, Richelieu convinsese atât pe rege, cât și consiliul să ordone demolarea tuturor fortărețelor din regat. Turnurile dărâmate din temelii erau deja în număr mare, șanțurile fuseseră umplute, meterezele transformate în alei străjuite de copaci. Iar acum era rândul castelului din Loudun. Construit de romani, reconstruit și extins în mod repetat de-a lungul Evului Mediu, era cea mai puternică fortăreață din întreaga provincie Poitou. O centură de ziduri apărate de optsprezece turnuri încorona dealul pe care fusese construit orașul; în interiorul acestei centuri se găseau un al doilea șanț, un al doilea rând de ziduri și, deasupra tuturor, imensa fortăreață medievală, restaurată în 1626 de actualul guvernator, Jean d'Armagnac. Reparațiile și remodelările interioare îl costaseră mult, dar primise asigurări de la rege, al cărui prim camerier era, că donjonul avea să fie cruțat chiar și dacă restul castelului ar fi fost distrus.

Între timp, Richelieu avea părerile lui despre această situație și ele nu coincideau cu ale regelui. Pentru el, d'Armagnac era doar un curtean neînsemnat, iar Loudunul un cuib de hughenoți potențial periculoși. E adevărat că acești hughenoți rămăseseră loiali în timpul ultimelor revolte ale coreligionarilor lor – în sud, sub ducele de Rohan, și în La Rochelle, aliați cu englezii. Dar loialitatea de azi nu era o garanție împotriva răzvrătirii de mâine. Și erau eretici, până la

urmă. Nu, nu, castelul trebuia demolat și împreună cu el trebuiau să dispară și toate vechile privilegii ale unui oraș care se dovedise a fi nedemn de ele pentru că rămăsese în mare parte protestant. Planul cardinalului era să transfere aceste privilegii propriului său oraș, învecinat cu acesta, dar încă ipotetic, care era în construcție sau urma să fie construit în jurul casei strămoșilor săi.

La Loudun, opinia publică se opunea vehement dărâmării castelului. În această perioadă pacea internă încă era o noutate destul de precară. Fără fortăreața lor, locuitorii orașului, catolici și protestanți deopotrivă, simțeau că vor fi lăsați (în cuvintele lui d'Armagnac) „la cheremul soldățoilor de tot soiul și mereu în primejdie de a fi jefuiţi". Mai mult, zvonurile despre intențiile secrete ale cardinalului deja începuseră să circule. După ce termina cu orașul, bietul Loudun ar fi ajuns cât un sătuc – și încă un sătuc pe jumătate părăsit. Fiind prieten cu guvernatorul, Grandier era în mod clar de partea majorității. Dușmanii săi personali erau, aproape fără excepție, niște cardinaliști cărora nu le păsa deloc de viitorul orașului, ci erau preocupați doar să-i facă pe plac lui Richelieu, cerând demolarea și uneltind împotriva guvernatorului. Tocmai când Grandier părea că era pe cale să obțină o victorie finală, a fost amenințat de o putere infinit mai mare decât oricare dintre cele cărora trebuise să le facă față până atunci.

În tot acest timp, poziția socială a parohului rămăsese neobișnuit de paradoxală. Primise interdicție *a divinis*, dar încă era *curé* la Saint-Pierre, unde fratele său, prim-vicarul, acționa în numele lui. Prietenii săi încă erau binevoitori, dar dușmanii îl tratau ca pe un proscris, aflat în afara societății respectabile. Și totuși, din culise, acest proscris exercita multe dintre funcțiile unui guvernator regal. D'Armagnac era obligat să-și petreacă cea mai mare parte din timp la curte, în slujba regelui. Cât timp lipsea, era reprezentat la Loudun de soție și de un locotenent credincios. Atât locotenentul, cât și dna d'Armagnac primiseră ordine să se consulte cu Grandier în fiecare problemă importantă. Preotul suspendat și dizgrațiat făcea pe viceguvernatorul orașului și pe păzitorul familiei primului său cetățean.

În vara aceea a anului 1631, Trincant a ieșit la pensie. Colegii lui și publicul fuseseră foarte șocați de dezvăluirile făcute la cel de-al doilea proces al lui Grandier. Un om care, ca să se răzbune, era gata să comită sperjur, să mituiască martori, să falsifice mărturiile scrise nu era, evident, potrivit să dețină o poziție de responsabilitate legală. Ca urmare a unor presiuni tăcute, dar insistente, Trincant și-a dat demisia. În loc să vândă postul (așa cum avea dreptul s-o facă), i l-a acordat lui Louis Moussaut. Dar i l-a dat cu o condiție. Tânărul avocat nu avea să devină procuror în Loudun decât după ce se căsătorea cu Philippe Trincant. Pentru Henric al IV-lea, Parisul meritase o liturghie. Pentru dl Moussaut o slujbă bună merita să accepte o logodnică ce nu mai era virgină și glumele obscene ale protestanților. După o nuntă discretă, Philippe şi-a început executarea pedepsei: patruzeci de ani de căsătorie lipsită de iubire.

În noiembrie, Grandier a fost chemat la abația Saint-Jouin-de-Marnes, una dintre rezidențele preferate ale arhiepiscopului de Bordeaux. Aici a aflat că apelul său în cazul sentinței dlui de la Rochepozay avusese succes. Interdicția *a divinis* a fost ridicată și era iarăși liber să-și exercite funcțiile în calitate de *curé* la Saint-Pierre. Dl de Sourdis a însoțit acest anunț cu niște sfaturi prietenoase și foarte rezonabile. Reabilitarea legală, a subliniat el, n-avea să dezarmeze furia dușmanilor săi, ci mai degrabă să o intensifice. Având în vedere că acești dușmani erau numeroși și puternici, oare n-ar fi fost un lucru mai înțelept, mai favorabil unei vieți liniștite să plece din Loudun și să o ia de la capăt într-o altă parohie? Grandier a promis să se gândească la aceste sugestii, dar deja se hotărâse să le ignore. Era paroh în Loudun și avea de gând să rămână acolo, în ciuda dușmanilor săi – sau mai degrabă din cauza lor. Ei voiau ca el să plece; foarte bine, atunci avea să rămână, doar ca să-i enerveze și fiindcă-i plăcea să se certe, fiindcă – la fel ca lui Martin Luther – îi plăcea să se înfurie.

În afară de asta, parohul avea și alte motive să rămână, unele mai puțin dezonorante. Loudunul era casa lui Madeleine și acesteia avea să-i fie foarte greu s-o părăsească. Și mai era și prietenul său, Jean d'Armagnac, care acum avea tot atâta

nevoie de ajutorul lui Grandier pe cât avusese Grandier de al lui. Să plece din Loudun în toiul bătăliei pentru castel ar fi însemnat să-și părăsească aliatul în fața dușmanilor.

Întorcându-se acasă de la Saint-Jouin, Grandier a făcut un popas la casa parohială dintr-unul din satele aflate în drum și a întrebat dacă ar putea să taie o creangă dintr-un dafin frumos care creștea în grădină. Bătrânul preot a acceptat bucuros. Nimic nu desăvârşește mai bine ca frunzele de dafin, a spus el, gustul rației sălbatice și al cărnii de vânat la grătar. Și nimic nu marchează mai bine triumful, a adăugat Grandier. A străbătut călare străzile din Loudun, cu laurii învingătorului în mână. În seara aceea, după aproape doi ani de tăcere, vocea tunătoare a parohului s-a auzit din nou în Saint-Pierre. Sub crocodilul din apotecă, membrii conspirației și-au recunoscut înfrângerea și s-au întrebat triști despre ce-ar mai putea să facă în continuare.

O nouă fază a luptei avea să înceapă mai devreme decât s-ar fi așteptat ei sau oricine altcineva. La o zi sau două după întoarcerea triumfătoare a lui Grandier de la Saint-Jouin, un distins oaspete a sosit în oraș și a tras la Lebăda și Crucea. Era Jean de Martin, baron de Laubardemont, prim-președinte al Curții de Apel (*cour des aides*) din Guyenne, membru al consiliului de stat și acum împuternicit special al Maiestății Sale pentru demolarea castelului din Loudun. Deși avea doar patruzeci și unu de ani, dl de Laubardemont ajunsese departe. Cariera sa era o dovadă a faptului că în unele situații e mai eficient să te târăști decât să mergi drept și cele mai bune târâtoare sunt și cele a căror mușcătură mortală. Toată viața, Laubardemont se târâse sistematic în fața celor puternici și-i mușcase pe cei lipsiți de apărare. Iar acum își culegea răsplata; devenise unul dintre subordonații preferați ai Eminenței Sale.

În înfăţişare și purtări, baronul îl copiase pe Uriah Heep al lui Dickens, dar cu două sute și ceva de ani înainte să fie inventat. Trupul înalt și colţuros, mâinile umede pe care și le freca fără oprire, declarațiile constante de smerenie și bunăvoință – erau leiți. Dar avea și răutatea de fond, ochiul care îşi urmărea neabătut doar propriile interese.

Era a doua vizită a baronului în Loudun. Mai venise cu un

an în urmă ca să-l reprezinte pe rege la botezul unuia dintre copiii lui d'Armagnac. Din acest motiv guvernatorul credea, cu oarecare naivitate, că Laubardemont îi era prieten devotat. Dar baronul n-avea prieteni și le era devotat doar celor puternici. D'Armagnac nu avea cu adevărat putere; era doar favoritul unui rege care se arătase mereu prea slab ca să-l refuze pe prim-ministru. Favoritul primise asigurarea Maiestății Sale că donjonul n-avea să fie demolat; dar Eminența Sa se hotărâse că trebuie să dispară. Așa stând lucrurile, era o concluzie inevitabilă că regele avea să-și retragă promisiunea, mai devreme sau mai târziu (probabil mai devreme). Iar atunci avea să fie limpede ce era favoritul de fapt – o nulitate, un zero barat. Înainte să plece spre Poitou, Laubardemont îl vizitase pe guvernator și-și făcuse obișnuitele declarații: îi stătea la dispoziție, îi era prieten pe vecie. Iar cât timp a stat la Loudun, a copleşit-o cu atenții pe dna d'Armagnac și a făcut tot posibilul să fie politicos cu parohul. În secret însă, a avut îndelungi consultări cu Trincant, Hervé, Mesmin de Silly și ceilalți cardinaliști. Grandier, care avea un serviciu de informații privat cel puțin la fel de bun ca al farmacistului, a aflat foarte curând despre aceste întâlniri. I-a scris guvernatorului, avertizându-l să se ferească de Laubardemont și mai ales de stăpânul acestuia, cardinalul. D'Armagnac i-a răspuns triumfător că regele tocmai îi scrisese împuternicitului, poruncindu-i explicit să lase fortăreața în pace. Asta avea să rezolve problema o dată pentru totdeauna.

Scrisoarea regală a sosit pe la jumătate lui decembrie 1631. Laubardemont a pus-o în buzunar și n-a suflat o vorbă despre ea. Demolarea zidurilor exterioare și a turnurilor a continuat, iar când Laubardemont a plecat din Loudun, în ianuarie, pentru a se ocupa de treburi mai presante în altă parte, demolatorii se apropiau de fortăreață. Grandier a început să-l ia la întrebări pe inginerul care conducea lucrarea. Avea ordin să demoleze tot. Din proprie inițiativă, parohul le-a ordonat soldaților aflați sub comanda guvernatorului să formeze un cordon în jurul fortăreței.

În februarie, Laubardemont s-a întors și, dându-și seama că stratagema fusese pentru moment zădărnicită, i-a cerut scuze

dnei d'Armagnac pentru omisiunea lui inexplicabilă și a făcut în sfârșit cunoscută scrisoarea regelui. Fortăreața fusese salvată deocamdată, dar pentru câtă vreme și cu ce preț? Michel Lucas, secretarul personal al Maiestății Sale și un agent credincios al cardinalului, primise ordin să submineze influența lui d'Armagnac asupra regelui. În ce-l privește pe paroh, avea să-i vină şi lui rândul.

Grandier și d'Armagnac și-au obținut ultima victorie fatală la începutul verii lui 1632. Un curier a fost mituit și au interceptat un sac întreg de scrisori de la cardinaliști către Michel Lucas. Scrisorile conțineau, pe lângă multe calomnii îndreptate împotriva guvernatorului, dovezi clare că oamenii care le scriseseră erau hotărâţi să distrugă orașul. D'Armagnac, care se afla la casa lui de la țară, din Lamotte, s-a întors neanunțat în oraș și, în timp ce se trăgea clopotul de alarmă, a convocat o adunare a populației. Scrisorile incriminatoare au fost citite cu voce tare, iar furia mulţimii a fost atât de mare, încât Hervé, Trincant și restul au trebuit să se ascundă. Dar triumful guvernatorului n-a durat mult. Întorcându-se la curte câteva zile mai târziu, a descoperit că veștile despre isprava sa ajunseseră înaintea lui și că nu-i picaseră bine cardinalului. La Vrillière, secretarul de stat și un prieten fidel de-al guvernatorului, l-a tras deoparte și i-a spus că avea de ales între donjon și funcțiile în serviciul coroanei. Eminența Sa n-avea să-i permită în niciun caz să le păstreze pe amândouă. Și oricum, oricare ar fi fost în acel moment intențiile Maiestății Sale, donjonul tot avea să fie demolat. D'Armagnac a priceput aluzia. Începând din momentul acela, nu s-a mai opus. Un an mai târziu, regele i-a scris o altă scrisoare împuternicitului său. „Monsieur de Laubardemont, întrucât am auzit de diligența dumneavoastră… Vă scriu această scrisoare ca să-mi exprim satisfacția și, cum donjonul încă n-a fost demolat, dărâmați-l cu totul fără întârziere, fără să mai păstrați nimic." Ca de obicei, cardinalul obţinuse ce voia.

Între timp, Grandier își purta și propriile bătălii, pe lângă cele ale guvernatorului. La câteva zile după ce fusese repus în funcție drept *curé* la Saint-Pierre, dușmanii săi i-au cerut episcopului de Poitiers permisiunea de a primi împărtășania

din alte mâini decât cele evident necurate ale parohului lor. Dl de la Rochepozay a fost încântat să le facă pe plac. Astfel avea să-l pedepsească pe cel care îndrăznise să facă recurs împotriva sentinței sale și-i transmitea totodată arhiepiscopului exact ce credea despre el și despre prețioasele lui iertări. Dispensa aceasta a iscat alte scandaluri. În vara lui 1632, Louis Moussaut și soția sa, Philippe, au venit la Saint-Pierre cu întâiul lor născut. În loc să lase botezul pe mâna unuia dintre vicarii săi, Grandier s-a oferit – cu un tupeu inimaginabil – să oficieze chiar el ceremonia. Moussaut i-a arătat dispensa episcopului. Grandier a insistat că era o dispensă ilegală și, după o ceartă violentă cu soțul fostei sale amante, i-a dat în judecată ca să-și apere interesele.

Cât noua cauză se afla pe rol, fusese resuscitată şi una dintre cele vechi. Erau date uitării toate sentimentele creștine despre care vorbise în scrisoarea din închisoare – toate frazele acelea frumoase despre ura care se transformase în dragoste, despre setea de răzbunare ce lăsa locul dorinței de a se pune în slujba celor care-i greșiseră. Thibault îl lovise și trebuia făcut să plătească. D'Armagnac l-a avertizat în mod repetat să facă o înțelegere pe cale amiabilă. Dar parohul a ignorat toate ofertele de împăcare ale lui Thibault și, de îndată ce a fost reabilitat, a reînnoit vechile acuzații, ca să stoarcă din ele tot ce putea. Dar Thibault avea prieteni la curte și, cu toate că Grandier a obţinut în cele din urmă câştig de cauză, daunele care trebuiau plătite au fost umlitor de mici. Pentru douăzeci şi patru de livre parisis, spulberase și ultima speranță de reconciliere sau măcar de înțelegere cu dușmanii săi.

1* William Shakespeare, *Romeo și Julieta*, actul V, scena 1, traducere din engleză de Șt.O. Iosif, ed. a III-a revizuită, Pandora M, București, 2009 (n.tr.).

2* Teorii pseudoștiințifice din secolul al XVII-lea. Alifiile de armă se bazau pe o teorie simpatetică a acțiunii la distanță și presupuneau că tratarea armei care a provocat rana ar vindeca rana însăși. Teoria signaturilor este o doctrină medicală antică potrivit căreia ierburile care sunt asemănătoare ca formă cu organele corpului ajută la vindecarea acestora (n.tr.).

3. „Din procesele-verbale ale conciliului hughenot de la Poitiers din 1560 reiese limpede că nu rareori preoții se căsătoreau în secret cu

concubinele lor și că, atunci când femeia era calvină, poziția ei echivocă devenea o problemă de deliberare serioasă pentru Biserica ei.” (Henry C. Lea, *History of Sacerdotal Celibacy*, capitolul xxix, „The Post-Tridentine Church”)

4. „Adevărul legal este superior și prevalează.”

5* „Va dăuna inocenței domniei voastre.” (n.tr.)

6* „Cardinalul Sordid, arhiepiscop de Bordel.” (n.tr.)

7. Tallemant des Réaux, *Historiettes*, Paris, 1854, vol. 2, p. 337.

8* „Faceți dragoste cu domnul episcop de Maillezais, cumnatul dumneavoastră.” (n.tr.)

9. Tallemant des Réaux, *Historiettes*, Paris, 1854, vol. 1, p. 189.

Capitolul III

1

În vreme ce Urbain Grandier era zvârlit de roata norocului de la triumf spre înfrângere și apoi din nou spre un triumf precar, un contemporan mai tânăr de-al său ducea un alt fel de luptă, pentru o răsplată incomparabil mai mare. Ca elev la Colegiul din Bordeaux, Jean-Joseph Surin trebuie să fi văzut adesea, printre studenții la teologie sau novicii iezuiți, un preot tânăr deosebit de chipeș, trebuie să-și fi auzit adesea dascălii vorbind aprobator despre zelul dlui Grandier și despre destoinicia sa. Grandier a părăsit orașul Bordeaux în 1617 și Surin n-avea să-l mai vadă niciodată. Când a venit în Loudun, la sfârșitul toamnei lui 1634, parohul era deja mort și cenușa lui fusese împrăștiată în cele patru vânturi.

Grandier și Surin – doi oameni cam de aceeași vârstă, educați la aceeași școală, de aceiași dascăli, în aceeași disciplină umanistă și religioasă, amândoi preoți, unul secular, altul iezuit, și totuși predestinați să trăiască în universuri incomparabile. Grandier era la fel de înclinat spre plăcerile simţurilor ca orice alt bărbat – sau chiar puțin mai mult. Universul lui, așa cum o dovedește îndeajuns povestea vieții sale, era „lumea”, în sensul în care e folosit atât de des acest cuvânt în Evanghelii și Epistole. „Vai de lume, din pricina prilejurilor de păcătuire!” „Nu Mă rog pentru lume.” „Nu iubiți lumea, nici lucrurile din lume. Dacă iubește cineva lumea, dragostea Tatălui nu este în el. Căci tot ce este în lume: pofta firii pământești, pofta ochilor și lăudăroșia vieții, nu este de la Tatăl, ci din lume. Și lumea și pofta ei trec; dar cine face voia

lui Dumnezeu rămâne în veac.”

„Lumea” este experiența omului așa cum ne apare și cum e modelată de ego. Este viața aceea mai puțin bogată care e trăită conform dictatelor sinelui izolat. Este natura denaturată de ochelarii poftelor și repulsiilor noastre, care distorsionează totul. Este finitul divorțat de etern. Este multiplicitatea izolată de temelia sa non-dual㠠. Este timpul înțeles ca o succesiune de lucruri blestemate. Este un sistem de categorii verbale care ia locul incredibil de frumoaselor și misterioaselor lucruri particulare care formează realitatea. Este noțiunea numită „Dumnezeu”. Este universul echivalat cu termenii vocabularului nostru utilitarist.

Faţă cu „lumea” se află „lumea cealaltă”, împărăția lui Dumnezeu din noi. De la începuturile vieții sale conștiente, Surin se simțise mereu atras de această împărăție. Bogată și distinsă, familia sa era și pioasă, cu o pietate practică și plină de abnegație. Înainte să moară, tatăl lui Jean-Joseph cedase o proprietate importantă Societății lui Iisus, iar după moartea lui dna Surin și-a împlinit un vis pe care îl avea de multă vreme și a intrat într-o mănăstire carmelită. Părinții trebuie să-și fi crescut copilul cu o severitate sistematică și conștiincioasă. Cincizeci de ani mai târziu, rememorându-și copilăria, Surin nu găsea în ea decât un scurt interval de bucurie. Avea opt ani și în casă apăruse un caz de ciumă. Copilul a fost carantinat într-o casă de țară. Era vară, locul era foarte frumos, guvernanta primise dispoziții să-l lase să se bucure de împrejurimi, rudele veneau în vizită, aducându-i tot felul de daruri minunate. „Îmi petreceam zilele jucându-mă și alergând, fără să-mi fie frică de nimeni.” (Ce frază dureros de revelatoare!) „După această carantină, am fost trimis să buchisesc și-au început vremurile grele ale vieții mele, cu povara de plumb a Domnului apăsându-mi atât de tare umerii, încât, de-atunci și până acum patru sau cinci ani, suferințele mele au fost foarte mari și-au tot crescut până au atins cel mai înalt nivel de care cred că e capabilă natura noastră.”

Jean-Joseph a fost dat la școală iezuiților. L-au învățat tot ce știa și, când a venit vremea să-și aleagă o vocație, s-a întors necondiționat spre Societate. Dintr-o altă sursă, între timp,

învățase ceva și mai bun decât latina, ceva și mai important decât teologia scolastică. Pe durata a vreo cinci ani din copilăria și adolescența lui Surin, stareța mănăstirii carmelite din Bordeaux a fost o călugăriță spaniolă, numită Sora Isabela a Îngerilor. Sora Isabela fusese o însoțitoare și o discipolă a Sfintei Teresa și, pe la mijlocul vieții, ea și alte câteva călugărițe au primit sarcina misionară de a duce în Franța modelul nou de ordin monastic al Sfintei Teresa, împreună cu practicile ei spirituale și doctrina ei mistică. Pentru orice suflet pios care-și dorea sincer să asculte, Sora Isabela era mereu gata să expună aceste înalte și dificile învățături. Printre cei care veneau la ea în mod regulat și ascultau cu cea mai mare seriozitate era și un școlar destul de pirpiriu, în vârstă de doisprezece ani. Băiatul era Jean-Joseph și așa îi plăcea lui să-și petreacă vacanțele. Printre gratiile vorbitorului mănăstirii asculta vrăjit o voce care vorbea, într-o franceză guturală și căznită, despre dragostea de Dumnezeu și fericirea unirii, despre umilință și autoanulare, despre purificarea inimii și golirea minții preocupate și distrase. Ascultând-o, băiatul se simțea cuprins de ambiția eroică de a declara război lumii și cărnii, principatelor și puterilor, de a munci și de a cuceri, pentru a fi demn, în cele din urmă, să se predea Domnului. S-a aruncat în lupta spirituală cu toată inima. La scurt timp după a treisprezecea sa aniversare, i s-a acordat ceea ce părea să fie un semn al preferinței divine, o prevestire a victoriei finale. Rugându-se într-o zi în mănăstirea carmelită, a devenit conștient de o lumină supranaturală, o lumină care părea să reveleze natura esențială a lui Dumnezeu și în același timp să manifeste toate atributele divine.

Amintirea acelui moment de iluminare și a fericirii nepământești care însoțise experiența nu l-a părăsit niciodată. Într-un mediu social și educațional similar cu cel al lui Grandier și al lui Bouchard, amintirea aceasta l-a ajutat să nu se identifice, așa cum făcuseră cei doi, cu „pofta firii pământești, pofta ochilor și lăudăroșia vieții”. Asta nu însemna că mândria și poftele cu pricina nu-l mișcau în niciun fel. Dimpotrivă, i se părea cumplit de atrăgătoare. Surin era una dintre acele ființe fragile, agitate în care impulsul sexual e

puternic aproape până la frenezie. Mai mult, avea considerabile talente de scriitor și în a doua parte a vieții a fost tentat, cât se poate de firesc, să-și identifice întreaga personalitate cu aceste talente și să devină un om de litere profesionist, preocupat mai ales de probleme estetice. Această invitație de a ceda celei mai respectabile dintre „poftele ochilor" era susținută de vanitate și de ambițiile lumești. I-ar fi plăcut gustul faimei, s-ar fi bucurat de lauda criticilor săi, de aplauzele unui public adorator, părând în același timp, desigur, să le disprețuiască. Dar acest ultim handicap al minții nobile este la fel de periculos pentru viața spirituală ca și cel dintâi handicap al celei lipsite de noblețe. Tentațiile lui Jean-Joseph, atât cele onorabile, cât și cele neonorabile, erau foarte puternice; dar, în lumina acelei glorii rememorate, putea să le recunoască drept ceea ce erau. Surin a murit virgin, și-a ars cea mai mare parte din creaţiile literare și s-a mulțumit nu doar cu lipsa de faimă, ci (așa cum vom vedea) de-a dreptul cu infamia. Cu greu, cu o perseverență eroică și întâmpinând obstacole de neimaginat, care vor fi descrise într-un capitol ulterior, a pornit pe calea desăvârşirii creștine. Dar înainte să începem povestea acestui straniu pelerinaj, să ne oprim puțin pentru a examina ce anume împinge bărbații și femeile să întreprindă asemenea călătorii în necunoscut.

2

Introspecția, observația și consemnările comportamentului uman în trecut și în prezent arată limpede că dorința de autotranscendere este aproape la fel de răspândită și, uneori, tot atât de puternică precum dorința de autoafirmare. Oamenii își doresc să intensifice conștiința că sunt ceea ce au ajuns să considere că sunt ei înșiși, dar își doresc de asemenea – foarte adesea, cu o violență nestăvilită – conștiința de a fi altcineva. Într-un cuvânt, tânjesc să iasă din ei înșiși, să treacă dincolo de limitele acelui mic univers insular în care fiecare individ se

descoperă închis. Această dorință de autotranscendere nu este identică cu dorința de a scăpa de durerea fizică sau mentală. E adevărat că în multe cazuri dorința de a scăpa de durere sporește dorința de autotranscendere. Dar aceasta din urmă poate să existe şi fără cea dintâi. Dacă n-ar fi așa, indivizii sănătoși și de succes, care (în jargonul psihiatric) „s-au adaptat perfect la viață", n-ar simți niciodată nevoia să treacă dincolo de ei înșiși. Dar o simt. Chiar și printre cei pe care natura și norocul i-au înzestrat cu de toate, putem descoperi – și nu rareori – un soi de oroare profundă de propria individualitate, o dorință puternică de a se desprinde de mărunta identitate respingătoare la care au fost condamnați (dacă nu cumva fac apel la o instanţă mai înaltă) prin însuși faptul de a se fi adaptat atât de bine la viață. Orice bărbat și orice femeie, cei mai fericiți (după standardele lumii) și cei mai năpăstuiți, pot să ajungă la ceea ce autorul cărții *The Cloud of Unknowing*[*1] numește „știința și sentimentul gol al propriei ființe". Această conștiință nemijlocită a propriei individualități provoacă o dorință agonizantă de a depăși egoul izolat.

Urdoare sunt și bilă grea – decretul sfânt
Al Domnului mă vrea amar și-amar îmi sunt.
Tăiat din oase, plin de sânge, vie-și
Dospește acreala-n mine sufletul mărunt
Și-osânda lui și-a mea e lucrul crunt
Că cei pierduți își sunt pedeapsă sieși.

Damnarea completă este să fii tu însuți, dar mai rău. Să fii tu însuți, dar nici mai bine, nici mai rău este o damnare doar parțială, iar această damnare parțială este viața cotidiană, conștiința noastră, estompată în general, dar câteodată acută și „dezgolită", că ne comportăm ca nişte oameni senzuali și mediocri care suntem. „Toți oamenii au de ce să fie triști", spune cel care a scris *The Cloud of Unknowing*, „dar mai ales acela are de ce să se întristeze care știe și simte că *este*. Pe lângă aceasta, orice altă tristețe este ca o joacă pe lângă viața adevărată. Căci își va găsi tristețea adevărată acela care știe și simte nu doar ce este, ci și *că* este. Și cine n-a simțit această tristețe, acela să fie trist, căci încă n-a simțit tristețea perfectă.

Când o ai, această tristețe curăță sufletul nu doar de păcat, ci și de durerea pe care sufletul a meritat-o pentru păcat; și ea face din nou sufletul capabil să primească bucurie, acea bucurie care îndepărtează de la om toată știința și simțirea faptului că este".

Dacă simțim o dorință de autotranscendere, motivul este că, în mod obscur și în ciuda ignoranței noastre conștiente, știm totuși cine suntem cu adevărat. Știam (sau, mai exact, ceva din noi știe) că temelia cunoașterii noastre individuale este identică cu temelia întregii cunoașteri și a întregii ființe; că atman (conştiinţa în actul de a alege să adopte punctul de vedere temporal) este totuna cu brahman (conştiinţa în esența ei eternă). Știm toate astea, deși poate n-am auzit niciodată de doctrinele în care a fost descris faptul primordial, deși, dacă se întâmplă să le cunoaștem, am putea să le privim ca pe tot atâtea aiureli. Cunoaștem de asemenea corolarul practic al acestor doctrine, și anume că scopul final, țelul și rostul existenței noastre, este să facem loc în „tu" pentru „Acesta", să ne dăm la o parte pentru ca temelia să se ridice la suprafața conștiinței noastre, să „murim" atât de complet încât să putem spune: „Am fost răstignit împreună cu Hristos și trăiesc; dar nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine". Când egoul fenomenal se transcende, sinele esențial rămâne liber să realizeze, în termenii unei conștiințe finite, faptul propriei eternități, dar și faptul corelativ că fiecare lucru particular din lumea experienței participă la atemporal și la infinit. Aceasta este eliberarea, iluminarea, viziunea beatifică, în care toate lucrurile sunt percepute așa cum sunt „în ele înseși", și nu în relație cu un ego însetat și scârbit.

Faptul primordial că „Acesta ești tu" este un fapt de conștiință individuală. În scopuri religioase, acest fapt de conștiință trebuie exteriorizat și obiectivat prin proiecția unei divinități infinite, care nu se confundă cu finitul. În același timp, datoria primordială de a te da la o parte, pentru ca temelia să poată veni la suprafața conștiinței finite, este proiectată în afară ca datorie de a obține salvarea în contextul credinței. Din aceste două proiecții originare și-au derivat religiile dogmele, teoriile despre mijlocire, simbolurile, riturile,

regulile și preceptele. Cei care se conformează acestor reguli, care îi venerează pe mijlocitori, care participă la rituri, care cred în dogme și adoră un Dumnezeu aflat „acolo”, dincolo de finit, pot spera să atingă mântuirea, cu ajutorul grației divine. Dacă ajung sau nu la iluminare, care însoțește conștientizarea faptului primordial, asta depinde de altceva decât de practicarea cu fidelitate a religiei. În măsura în care îl ajută pe individ să uite de sine și de opiniile sale preconcepute despre univers, religia o să-i pregătească drumul până la conștientizare. În măsura în care îi stârnește și justifică pasiuni ca frica, scrupulozitatea, indignarea dreaptă, patriotismul instituțional și ura cruciată, în măsura în care perorează despre virtuțile salvatoare ale nu știu căror noțiuni teologice, ale nu știu căror fraze venerabile, religia este doar un obstacol în calea acestei conștientizări.

Faptul primordial și datoria primordială pot fi formulate, mai mult sau mai puțin adecvat, în vocabularul tuturor marilor religii. În termenii teologiei creștine, putem defini conștientizarea ca unirea sufletului cu Dumnezeu ca Treime, un trei în unu. Este în același timp unire cu Tatăl, cu Fiul și cu Sfântul Duh – unire cu sursa și Temeiul întregii ființe, unire cu manifestarea acestui Temei în conștiința umană și unire cu spiritul care leagă incognoscibilul de cunoscut.

Unirea cu doar una dintre persoanele Trinității, excluzându-le pe celelalte două, nu este o conștientizare. Astfel, unirea exclusiv cu Tatăl este o cunoaștere, prin participare extatică, a Temeiului în esența sa eternă, și nu una în manifestarea acestuia la nivelul finitului. Experiența complet eliberatoare și iluminatoare este aceea a eternului în timp, a non-dualului în multiplicitate. Pentru boddhisattva, conform tradiției mahayana, extazele distrugătoare de lumi ale discipolilor (sravaka) din școala hinayana nu erau conștientizări, ci bariere în calea conștientizărilor. În Vest, atacul asupra chietismului a fost motivat de considerații ecleziastice și a sfârșit în persecuție. În Est, sravaka n-a fost pedepsit; i s-a spus doar că merge pe un drum greșit. Ma-tsu spune: „Sravaka este iluminat și totuși se rătăcește. Omul obișnuit nu merge pe drumul cel bun, dar e cumva iluminat.

Sravaka nu vede că mintea, așa cum este în sine, nu cunoaște etape, cauzalitate, imaginație. Disciplinându-se în cauză, el a obținut rezultatul și rămâne într-un Samadhi al Vacuităţii pentru infinit de mulți eoni. Oricât ar fi de iluminat în felul său, sravaka nu este deloc pe drumul cel bun. Din punctul de vedere al lui boddhisattva, asta (rămânerea în Samadhi al Vacuităţii) este ca și cum ai îndura chinurile iadului. Sravaka s-a îngropat în vacuitate și nu știe cum să iasă din contemplarea sa tăcută, fiindcă nu înțelege deloc natura lui Buddha".

Cunoașterea unitivă doar a Tatălui exclude o cunoaștere a lumii așa cum este ea „în sine" – o multiplicitate care manifestă infinitul nondual, o ordine temporală care participă la cea eternă. Dacă lumea trebuie cunoscută așa cum e „în sine", trebuie să existe unire nu doar cu Tatăl, ci și cu Fiul și cu Sfântul Duh.

Unirea cu Fiul este asimilarea personalității cu un model de altruism plin de iubire. Unirea cu Sfântul Duh este în același timp mijlocul de a asigura autotranscenderea individului în altruismul plin de iubire și rodul acesteia. Împreună, ele fac posibilă cunoașterea acelui lucru de care, inconștient, ne bucurăm în fiecare moment – unirea cu Tatăl. În cazurile în care unirea cu Fiul e urmărită prea exclusiv – adică acolo unde atenția este centrată pe umanitatea mijlocitorului istoric –, religia tinde să devină o chestiune, la suprafață, de „lucrări", iar în interior, de închipuiri, de viziuni și de emoții autoinduse. Dar în sine nu sunt suficiente nici lucrările, nici viziunile, nici emoțiile stârnite de o persoană pe care ți-o amintești sau pe care doar ți-o imaginezi. Valoarea lor, în ceea ce privește eliberarea și iluminarea, este doar instrumentală. Ele sunt mijloace pentru a atinge altruismul (sau, mai precis, *pot* să fie mijloace pentru a ajunge la altruism) și astfel îi permit individului, care înfăptuiește lucrările sau are viziunile și simte emoțiile, să devină conștient de Temeiul divin în care, fără s-o știe, s-a aflat întotdeauna ființa sa. Setul acesta de lucrări, închipuiri și emoții este credința – nu credința în sensul de a crede într-o serie de afirmații teologice și istorice, nici în sensul unei convingeri pline de pasiune că vei fi salvat prin meritele altcuiva, ci credința ca încredere în ordinea

lucrurilor, credința ca teorie despre natura divină și umană, ca ipoteză funcțională care servește drept bază de acțiune, în speranța că ceea ce a început ca o presupunere va ajunge să fie transformat, mai devreme sau mai târziu, într-o experimentare efectivă, prin participare, a unei realități care este incognoscibilă pentru sinele izolat.

Incognoscibilitatea, am putea să remarcăm, este în mod normal o trăsătură nu doar a Temeiului divin al ființei noastre, ci și a multora dintre lucrurile care se află, ca să spunem așa, între acest Temei și conștiința noastră cotidiană. În cazul celor care sunt supuși unor teste pentru percepție extrasenzorială sau previziune, nu există nicio distincție perceptibilă între succes și eșec. Procesul de a ghici *se simte* exact la fel, fie că rezultatul poate fi pus pe seama întâmplării sau că indică în mod evident altceva. Acest lucru este adevărat invariabil în situațiile de testare din laborator. Dar nu este întotdeauna adevărat în situațiile mai semnificative. Din multele cazuri înregistrate, e clar că percepția extrasenzorială și previziunea se manifestă câteodată spontan și că persoanele la care se manifestă sunt conștiente de eveniment și ferm convinse de adevărul informației care este transmisă. În domeniul spiritual găsim consemnări analoage despre teofanii spontane. În virtutea unei intuiții bruște, ceea ce este în mod normal incognoscibil se face cunoscut, iar cunoașterea este autovalidantă dincolo de orice îndoială. La bărbații și femeile care au atins un grad ridicat de altruism, aceste percepții, în loc să fie rare și de scurtă durată, pot să devină de fapt ceva obişnuit. Unirea cu Fiul prin lucrări și unirea cu Sfântul Duh prin deschiderea față de inspirație fac posibilă o unire conștientă și transfiguratoare cu Tatăl. În această stare de unire, obiectele nu mai sunt percepute ca fiind legate de un ego izolat, ci sunt cunoscute „așa cum sunt în sine” – cu alte cuvinte, așa cum sunt ele în relație cu, în identitate supremă cu Temeiul divin al întregii ființe.

Pentru scopurile iluminării și eliberării, o unire prea exclusivă cu Duhul nu este mai puțin nesatisfăcătoare decât o unire prea exclusivă cu Tatăl într-un extaz care obliterează lumea sau cu Fiul în lucrări exterioare și închipuiri și emoții

interioare. Atunci când unirea cu Duhul este căutată în detrimentul celorlalte uniri, avem de-a face cu modele de gândire ocultă, cu modele comportamentale ale mediumurilor și senzitivilor. Senzitivii sunt persoane care s-au născut cu – sau au dobândit – abilitatea de a fi conștiente de evenimente care au loc la niveluri subliminale, acolo unde mintea întrupată își pierde individualitatea și are loc o contopire cu mediul parapsihic (ca să folosim o metaforă fizică), din care a fost cristalizat sinele. În acest mediu au loc multe alte cristalizări, fiecare cu marginile ei estompate, cu granițele ei contopite și întrepătrunse. Unele dintre aceste cristalizări sunt mințile altor ființe întrupate; altele, „factorii psihici" care supraviețuiesc morții trupești. Fără îndoială că altele sunt tiparele ideatice create de indivizi ce suferă, se bucură și reflectă și care persistă, ca obiecte ale experienței posibile, „afară", în mediul parapsihic. În sfârșit, alte cristalizări pot să fie entități nonumane, binevoitoare, răuvoitoare sau pur și simplu străine. Toți cei care caută doar unirea cu Duhul sunt condamnați la eșec. Dacă ignoră chemarea la unire cu Fiul prin lucrări, dacă uită că scopul final al vieții umane este cunoașterea eliberatoare și transfiguratoare de Tată, în care ne avem ființa, atunci nu-și vor atinge niciodată țelul. Pentru ei nu va exista nicio unire cu Duhul; va fi doar o contopire cu duhurile, cu fiecare individ al lumii parapsihice, ai cărei locuitori, în majoritatea lor, nu sunt mai aproape de iluminare decât noi, în vreme ce alții s-ar putea să fie de fapt mai puțin deschiși în fața Luminii decât cele mai opace dintre ființele întrupate.

Știm cine suntem cu adevărat, dar în mod obscur. De-aici și durerea noastră când trebuie să părem că suntem ce nu suntem, de-aici și dorința pătimașă de a depăși limitele acestui ego care ne ține prizonieri. Singura autotranscendere eliberatoare este prin altruism și deschidere față de inspirație (cu alte cuvinte, prin unirea cu Fiul și Sfântul Duh), integrate în conștiința acelei uniri cu Tatăl în care am trăit mereu, fără s-o știm. Dar autotranscenderea aceasta eliberatoare e mai ușor de descris decât de realizat. Pentru cei care sunt descumpăniți de dificultățile urcușului, există alternative mai puțin anevoioase.

Autotranscenderea nu trebuie neapărat să urmeze drumul în sus. Ba chiar, în cele mai multe cazuri este o evadare fie în jos, la un nivel aflat sub cea a personalității, fie orizontal, în ceva mai cuprinzător decât egoul, dar nu mai înalt, nu esențialmente diferit. Încercăm mereu să atenuăm efectele căderii colective în individualitatea izolată printr-o altă cădere, strict privată, în animalitate și dereglare mintală sau printr-o autodispersare mai mult sau mai puțin lăudabilă în arte sau științe, politică, un hobby sau o meserie. Nu mai trebuie spus că aceste substitute pentru autotranscenderea ascendentă, aceste evadări în surogate subumane sau doar umane ale grației sunt în cel mai bun caz nesatisfăcătoare și în cel mai rău caz dezastruoase[2].

3

Scrisorile provinciale își merită locul printre cele mai desăvârșite capodopere ale artei literare. Ce precizie, ce eleganță verbală, ce luciditate pregnantă! Și ce sarcasm delicat, ce ferocitate rafinată! Plăcerea pe care ne-o oferă acest spectacol pascalian ne poate face însă să nu vedem faptul că, în lupta dintre iezuiți și janseniști, incomparabilul nostru virtuoz lupta pentru ceea ce, în ansamblu, era cauza inferioară. Faptul că iezuiții au triumfat în final asupra janseniștilor a avut cu siguranță atât avantaje, cât și dezavantaje. Dar, după toate probabilitățile, a fost măcar o năpastă mai mică decât dacă ar fi câștigat partida lui Pascal. Dedicată doctrinei janseniste a damnării predestinate pentru aproape toată lumea și eticii janseniste a unui puritanism rigid, Biserica ar fi putut deveni ușor un instrument al răului total. Într-un final, iezuiții au câștigat. Doctrinar, extravagațele augustinismului jansenist au fost temperate de o doză de bun-simț semipelagian. (În alte perioade, extravagațele pelagianismului – cele ale lui Helvétius, de pildă, sau cele ale lui J.B. Watson și Lîsenko în zilele noastre – au trebuit temperate prin doze adecvate de

bun-simț semiaugustinian.) În practică, rigorismul a lăsat locul unei atitudini mai indulgente. Această atitudine mai indulgentă era justificată de o cazuistică al cărei scop era să arate că ceea ce părea un păcat de moarte era de fapt scuzabil; iar această cazuistică a fost raționalizată în termenii teoriei probabilismului, prin care multiplicitatea părerilor de autoritate a fost folosită pentru a-i conferi credinciosului prezumția completă de nevinovăție. Lui Pascal, rigid și mult prea logic, probabilismul i se părea complet imoral. Pentru noi, teoria și genul de cazuistică pe care acesta le justifica au un mare merit: reușesc să arate absurditatea oribilei doctrine a osândei veşnice. Nu poți lua foarte în serios un iad din care poți fi salvat de tertipuri care n-ar trece nici măcar de un magistrat obișnuit. Intenția cazuiștilor iezuiți și a filosofilor morali era ca, prin indulgență, să-i țină chiar și pe cei mai lumești și păcătoși bărbați și femei înăuntrul Bisericii și astfel să întărească organizația în întregul ei, dar și propriul lor ordin în particular. Până la un punct, și-au atins acest scop. Dar au provocat în același timp o schismă serioasă în turma credincioșilor și, implicit, *o reductio ad absurdum* a uneia dintre doctrinele cardinale ale creștinătății: doctrina pedepsei infinite pentru ofense finite. Răspândirea rapidă, începând din 1650, a deismului, a „liberei cugetări” și a ateismului a fost un rezultat al multor cauze concurente. Printre acestea se numărau cazuistica iezuită, probabilismul iezuit și acele *Scrisori provinciale* în care, cu un talent artistic neîntrecut, Pascal le-a caricaturizat fără milă.

Iezuiții care au jucat un rol, direct sau nu, în această dramă stranie nu semănau însă deloc cu bunii părinți din *Scrisorile provinciale*. N-aveau nimic de-a face cu politica; aproape că nu aveau contacte cu „lumea” și cu rezidenții ei; austeritatea vieții lor era eroică aproape până la nebunie și predicau aceeași austeritate prietenilor și discipolilor, care erau cu toții, ca și ei, niște contemplativi dedicați atingerii desăvârşirii creștine. Erau mistici la școala misticismului iezuit, al cărui reprezentant eminent fusese părintele Alvarez, confesorul Sfintei Teresa. Alvarez a fost cenzurat de un general al Societății pentru că practica și preda contemplația în locul

meditației discursive asemănătoare cu exercițiile lui Ignațiu de Loyola. Un alt general, Aquaviva, l-a exonerat ulterior și a stabilit astfel atitudinea oficială a iezuiților față de rugăciunea contemplativă. „Trebuie certate acele persoane care încearcă prematur și temerar să se arunce în contemplația înaltă. Dar nici nu trebuie să ignorăm cu totul experiența constantă a sfinților părinți, disprețuind contemplația și interzicând-o membrilor noștri. Căci este bine stabilit prin experiența și autoritatea multor părinți că adevărata și profunda contemplație posedă mai multă forță și eficacitate decât toate celelalte metode de rugăciune, atât pentru supunerea și descurajarea mândriei omenești, cât și pentru încurajarea sufletelor lipsite de entuziasm să îndeplinească ordinele superiorilor și să lucreze cu ardoare pentru salvarea sufletelor." În prima jumătate a secolului al XVII-lea, acelor membri ai Societății care arătau o vocație clară pentru viața mistică li s-a permis – de fapt au fost chiar încurajați – să se dedice contemplației în cadrul ordinului lor religios care rămânea, în esență, activ. Într-o perioadă ulterioară, după condamnarea lui Molinos și în timpul teribilei controverse legate de chietism, contemplația pasivă a ajuns să fie privită de majoritatea iezuiților cu mare suspiciune.

În ultimele două volume ale cărții sale *Histoire littéraire du sentiment religieux en France*, Brémond dramatizează foarte pitoresc conflictul dintre majoritatea „ascetică" din cadrul ordinului și o minoritate de contemplativi frustrați. Pottier, învățatul istoric iezuit al lui Lallemant, și discipolii săi au supus această teză a lui Brémond unei critici severe și distrugătoare. Contemplația, insistă el, n-a fost niciodată oficial condamnată și unii contemplativi au continuat să înflorească în Societate chiar și-n cele mai crunte zile ale mișcării antichietiste.

În anii 1630, mai era încă jumătate de secol până să apară chietismul, iar dezbaterea în privința contemplației încă nu fusese înveninată de acuzele de erezie. Pentru Vitelleschi, generalul ordinului, și ierarhia lui de superiori, problema era pur practică. Practica contemplației producea iezuiți mai buni decât practica meditației discursive sau nu?

Din 1628 până la ieșirea sa la pensie din motive de sănătate în 1632, un mare contemplativ iezuit, părintele Louis Lallemant, a ocupat postul de instructor la Colegiul din Rouen. Surin a fost trimis la Rouen în toamna lui 1629 și a rămas acolo, cu un grup de alți doisprezece sau cincisprezece preoți tineri, care veniseră pentru al „doilea noviciat", până pe la sfârșitul primăverii lui 1630. În acel semestru memorabil a ascultat prelegerile zilnice ale instructorului și s-a pregătit, prin rugăciune și penitență, pentru o viață de desăvârşire creștină în cadrul canonului ignațian.

Bazele învățăturii lui Lallemant, așa cum le-au consemnat pe scurt Surin și apoi, mai pe larg, colegul său, părintele Rigoleuc, au fost prelucrate mai târziu, pornind de la aceste note inițiale, de un alt iezuit, părintele Champion, și publicate, în ultimii ani ai secolului al XVII-lea, sub titlul *La doctrine spirituelle du Père Louis Lallemant*.

Nu era nimic cu adevărat foarte nou în doctrina sa. Și cum ar fi putut să fie? Scopul pe care-l urmărea era acea cunoaștere unitivă a lui Dumnezeu care este țelul tuturor celor care aspiră la autotranscenderea ascendentă. Iar mijloacele pentru atingerea acestui scop erau conforme cu învățătura Bisericii – deasa împărtășanie, o respectare scrupuloasă a jurământului iezuit de ascultare, mortificarea sistematică a „omului natural", autoexaminarea și o permanentă „pază a inimii", meditații zilnice despre patimile lui Hristos; în cazul celor care erau pregătiți pentru ea, se adăuga rugăciunea pasivă a „simplei priviri", așteptarea trează a lui Dumnezeu în speranța că va pogorî asupra lor grația contemplației. Temele erau străvechi; dar maniera în care Lallemant le-a trăit și apoi le-a exprimat era personală și originală. Doctrina, așa cum o formulaseră maestrul și discipolii săi, avea un caracter special, un ton al ei și un iz neobișnuit.

În învățătura lui Lallemant se punea un accent deosebit pe purificarea inimii și pe supunerea față de îndrumările Sfântului Duh. Cu alte cuvinte, conform învățăturii lui, se putea spera la unirea conștientă cu Tatăl doar în cazul în care existaseră unire cu Fiul prin lucrări și devoțiune și unire cu Duhul în pasivitatea alertă a contemplației.

Purificarea inimii poate fi obținută prin devoțiune intensă, prin deasă împărtășanie și printr-o conștiință de sine neadormită, menită să detecteze și să mortifice fiecare impuls spre senzualitate, mândrie și iubire de sine. Despre sentimentele și închipuirile devoționale și despre relația lor cu iluminarea vom avea ocazia să vorbim în alt capitol. Aici, temele noastre sunt procesele de mortificare și „omul natural", care trebuie mortificat. Corolarul lui „vie împărăția Ta" este „plece împărăția noastră". Toată lumea e de acord în această privință. Dar nu toți sunt de acord în privința celei mai bune metode de a face ca împărăția noastră să plece. Ar trebui oare cucerită prin forța armelor? Sau convertită? Lallemant era un rigorist care avea o viziune foarte sumbră și augustiniană despre depravarea totală a naturii decăzute. Ca un bun iezuit, recomanda indulgență pentru păcătoși și pentru lumesc. Dar tonul gândirii sale teologice era unul puternic pesimist, iar Lallemant era implacabil când venea vorba de sine însuși și de cei care aspirau la desăvârşire. Pentru ei, ca și pentru el, singura cale care rămânea deschisă era cea a mortificării împinse până la limitele rezistenței umane. „E clar", scrie Champion în scurta sa biografie a părintelui Lallemant, „că aceste austerități corporale îi depășeau puterile, iar prietenii săi cei mai apropiați au fost de părere că excesele lor i-au scurtat cu mult viața".

E interesant, în acest context, să citim ce-a avut de spus despre autopedepsire un alt contemporan de-al lui Lallemant, John Donne, catolicul devenit anglican, poetul penitent devenit predicator și teolog: „Crucile străine și meritele altor oameni nu sunt ale mele; crucile spontane și voluntare, provocate de propriul meu păcat, nu sunt ale mele; nu sunt ale mele nici crucile nesincere, îndepărtate și nenecesare. Din moment ce sunt obligat să-mi port crucea, trebuie să existe o cruce care să fie a mea, o cruce pregătită de Dumnezeu și pusă în drumul meu, adică tentațiile sau tribulațiile chemării mele; și nu trebuie să mă dau peste cap ca să caut o cruce; căci aceea nu e a mea și nici nu e pusă acolo pentru mine. Nu sunt obligat să caut persecuția, nici s-o suport fără să fug, nici să înfrunt năpasta fără s-o îndepărtez, nici să mă expun rănirii fără să mă

apăr. Nu sunt obligat să mă înfometez prin post excesiv, nici să-mi sfâșii carnea prin biciuiri și flagelări inumane. Sunt obligat să-mi port crucea; și acea cruce e numai a mea, pe care mi-a pus-o în cale Dumnezeu cu mâna lui, adică în drumul chemării mele, tentațiile și tribulațiile care-i sunt inerente".

Aceste idei nu sunt în niciun caz exclusiv protestante. În diverse momente, au fost exprimate de mulți dintre cei mai mari sfinți și teologi catolici. Și totuși, penitența fizică, dusă de multe ori la extrem, a rămas secole de-a rândul o practică răspândită în Biserica Catolică. Existau două motive pentru asta, unul doctrinar și celălalt psihofiziologic. Pentru mulți, autopedepsirea era un înlocuitor pentru purgatoriu. Alternativa era între tortura de-acum și o tortură mult mai cruntă în viitorul postum. Dar existau și motive mai obscure pentru aceste austerități corporale. Dacă scopul cuiva e autotranscenderea, atunci postul, nesomnul și durerea fizică sunt „alternative" (ca să împrumutăm un cuvânt din farmacologia mai veche); acestea aduc cu ele o schimbare de stare, fac pacientul să fie altfel decât era. La nivel fizic, aceste alternative, dacă sunt administrate în exces, pot să ducă la o autotranscendere ascendentă, care sfârșește în boală sau chiar, ca în cazul lui Lallemant, în moarte prematură. Dar, atunci când nu s-a ajuns la această epuizare nedorită sau în cazurile în care sunt folosite cu moderație, austerițățile fizice pot fi transformate în instrumente pentru autotranscenderea orizontală sau chiar ascendentă. Când trupul se înfometează, urmează de obicei o perioadă de luciditate mentală neobișnuită. Lipsa somnului tinde să coboare pragul dintre conștient și subconștient. Durerea, atunci când nu e extremă, este un șoc tonic pentru organismul cufundat adânc și cu mulțumire în obișnuințele sale. Când le practică oamenii de rugăciune, aceste autopedepsiri ar putea să faciliteze procesul de autotranscendere ascendentă. Se întâmplă mai frecvent însă ca ele să ofere acces nu la Temeiul divin al întregii ființe, ci la lumea „psihică" ciudată care se află, ca să spunem așa, între Temeiul divin și nivelurile superioare, mai personale, ale subconștientului şi conştiinţei. Cei care obțin acces la această lume parapsihică – iar practica austerităților fizice ar părea să

fie o cale regală spre ocult – dobândesc adesea puteri de genul celor pe care strămoșii noștri le numeau „supranaturale” sau „miraculoase”. Asemenea puteri și stările psihice care le însoțesc au fost confundate deseori cu iluminarea spirituală. În realitate, firește că acest tip de autotranscendere este doar orizontală, nu ascendentă. Dar experiențele parapsihice sunt atât de straniu de fascinante, încât un număr mare de bărbați și femei au fost dispuși și chiar dornici să suporte torturile care le fac posibile. În mod conștient și în calitate de teologi, Lallemant și discipolii săi n-au crezut niciodată că „grațiile extraordinare” erau totuna cu unirea cu Dumnezeu sau chiar că ele ar fi avut vreo legătură necesară cu aceasta. (Multe „grații extraordinare”, cum o să vedem, sunt imposibil de distins în manifestările lor de activitățile „spiritelor malefice”.) Dar credința conștientă nu este singurul lucru care determină comportamentul și pare posibil ca Lallemant și probabil şi Surin să se fi simțit ei înșiși puternic atrași de austeritățile care i-au ajutat, de fapt, să obțină „grații extraordinare”[3] și să fi raționalizat această atracție în termenii unor credințe acceptate, cum e aceea că omul natural este intrinsec rău și că trebuie să ne lepădăm de el cu orice preț și prin orice mijloace, oricât de violente.

Ostilitatea lui Lallemant față de natură era direcționată atât în afară, cât și înspre interior. Pentru el, lumea decăzută era plină de capcane și curse. Să te bucuri de creaturile ei, să le iubești frumusețea, să-ți pui întrebări despre misterele minții, vieții și materiei – pentru el, toate acestea erau abateri periculoase de la studiul cuvenit al omenirii, care nu vizează omul, nici natura, ci pe Dumnezeu și drumul care duce la cunoașterea de Dumnezeu. Pentru un iezuit, problema atingerii desăvârşirii creștine era din cale-afară de dificilă. Societatea nu era un ordin contemplativ, ai cărui membri să trăiască în izolare și să-și dedice viața doar rugăciunii. Era un ordin activ, un ordin de apostoli, dedicat salvării sufletelor și care jurase să poarte bătăliile Bisericii în lume. Concepția lui Lallemant despre iezuitul ideal este rezumată în notele în care Surin a consemnat învățătura maestrului său. Esența, tot rostul Societății, este următoarea: ea „unește lucruri care în aparență

sunt contrare, ca învățătura și umilința, tinerețea și castitatea, diversitatea națiunilor și caritatea perfectă... În viața noastră trebuie să îmbinăm o dragoste profundă pentru lucrurile divine cu studiile științifice și alte ocupații naturale. E foarte ușor să te duci într-o extremă sau alta. Cineva ar putea avea o pasiune prea mare pentru științe și să neglijeze rugăciunea și lucrurile spirituale. Sau, dacă cineva aspiră să devină un om spiritual, ar putea neglija să cultive, așa cum ar trebui să facă, talente naturale ca elocința, prudența și cunoașterea doctrinală". Excelența spiritului iezuit constă în aceea „că cinstește și imită modul în care divinul a fost unit cu tot ce era omenesc în Iisus Hristos, cu facultățile sufletului său, cu mădularele trupului său, cu sângele său, și a divinizat totul... Dar această alianță e dificilă. Din acest motiv, aceia dintre noi care nu realizează desăvârşirea spiritului nostru tind să se agațe de avantajele naturale și umane, fiind lipsiți de supranatural și divin". Iezuitul care nu reușește să se ridice la înălțimea spiritului Societății se transformă în iezuitul din imaginația populară și, nu rareori, și din istorie – lumesc, ambițios și intrigant. „Bărbatul care nu izbutește să se dedice cu toată inima vieții interioare are inevitabil aceste defecte; pentru că sufletul sărac și înfometat trebuie să se țină cu dinții de ceva în speranța de a-și astâmpăra foamea."[4]

Pentru Lallemant, viața perfectă este o viață simultan activă și contemplativă, o viață trăită simultan în finit și în infinit, în timp și în eternitate. Acest ideal este cel mai înalt care poate fi conceput de o ființă rațională – cel mai înalt și în același timp cel mai realist, care se conformează cel mai bine datului naturii divine și umane. Dar, când au discutat problemele practice implicate în realizarea acestui ideal, Lallemant și discipolii săi au dat dovadă de un rigorism îngust și prostesc. „Natura" care trebuie unită cu divinul nu este natura în totalitatea sa, ci un segment strict limitat al naturii umane – un talent pentru studiu sau pentru predică, pentru afaceri sau pentru organizare. Natura non-umană nu-și găsește locul în rezumatul lui Surin și este menționată doar fugitiv în prezentarea mai pe larg de către Rigoleuc a învățăturii lui Lallemant. Totuși, Hristos le-a spus adepților săi să se

gândească la crinii câmpului – și să se gândească la ei, atenție, într-un spirit aproape taoist, nu ca la niște simboluri a ceva mult prea omenesc, ci ca fiind diferiți într-un mod binecuvântat, ca la niște creaturi autonome care trăiesc după legea propriei ființe și în uniune (perfectă, dacă n-ar fi inconștientă) cu Ordinea Lucrurilor. Autorul Proverbelor îi cere lenășului să vadă munca furnicii prudente. Dar Hristos se bucură de crini tocmai pentru că nu sunt prudenți, pentru că nu se ostenesc și nu torc și totuși sunt incomparabil mai frumoși decât cei mai splendizi dintre regii evreilor. La fel ca „Animalele" lui Walt Whitman,

Nu asudă și nu se plâng de starea lor,
Nu stau treze pe întuneric și-și plâng păcatele.
Nu mă dezgustă vorbind despre datoria lor față de Dumnezeu,
Niciunul nu e nesatisfăcut, niciunul înnebunit de mania de a poseda lucruri,
Niciunul nu îngenunchează în fața altuia și nici în fața celor ca el care-au trăit cu milenii în urmă,
Niciunul nu e respectabil ori harnic pe tot pământul.

Crinii lui Hristos sunt foarte departe de florile cu care Sfântul Francisc de Sales își deschide capitolul despre purificarea sufletului. Aceste flori, îi spune el Philotheei, sunt dorințele bune ale inimii. Introducerea e plină de referințe la natură – dar o natură văzută prin ochii lui Pliniu și cei ai autorilor de bestiarii, o natură emblematică pentru om, natura ca învățătoare pedantă și ca moralist. Dar crinii câmpului se bucură de o glorie care are un lucru în comun cu ordinul Jartierei: acela că „n-are niciun blestemat de merit". Și tocmai asta e esența lor; de-asta sunt atât de reconfortanți pentru noi, ca oameni, și atât de profund instructivi, la un nivel mult mai adânc decât cel al moralității. „Marea Cale", spune al Treilea Patriarh Zen:

Marea Cale nu e mai dificilă decât o fac să fie oamenii înșiși
Prin aceea că nu refuză să aleagă;
Căci, acolo unde nu este dezgust, unde nu este
Frenezie de a avea, Calea este evidentă.

Ca întotdeauna în viața reală, ne aflăm în mijlocul paradoxurilor și antinomiilor – obligați să alegem binele, nu răul, dar obligați în același timp, dacă vrem să realizăm unirea cu Temeiul divin al întregii ființe, să alegem fără jind și fără dezgust, fără să impunem universului conceptele noastre despre utilitate și moralitate.

În măsura în care ignoră natura nonumană sau o înțeleg ca fiind pur simbolică pentru natura umană, ca fiind subordonată și instrumentală pentru om, învățăturile lui Lallemant și Surin sunt tipice pentru locul și momentul în care au apărut. Literatura franceză a secolului al XVII-lea este uimitor de săracă în exprimarea interesului față de păsări, flori, animale și peisaje care să nu fie strict utilitare sau simbolice. În toată piesa *Tartuffe*, de pildă, există o singură referire la natura nonumană – un singur vers, și acela incredibil de nepoetic.

La campagne à présent n'est pas beaucoup fleurie.[*5]

Niciodată n-au fost rostite cuvinte mai adevărate. În ceea ce privește literatura, zona rurală franceză, în acei ani care au dus la faimosul Grand Siècle și l-au inclus, era aproape lipsită de flori. Crinii câmpului erau prezenți, dar poeții nu se gândeau la ei. Regula avea și excepții, firește, însă ele erau puține: Théophile de Viau, Tristan l'Hermite și, mai târziu, La Fontaine, care a scris uneori despre făpturile necuvântătoare nu ca despre niște oameni cu pene și blană, ci ca despre niște ființe din altă categorie, deși înrudită cu cea a oamenilor, care trebuie văzute așa cum sunt în sine și iubite de dragul lor și-al lui Dumnezeu. În *Discours à Madame de la Sablière* există un pasaj frumos despre o filosofie aflată atunci la modă, ai cărei exponenți proclamau:

Que la beste est une machine;
Qu'en elle tout se fait sans choix et par ressorts:
Nul sentiment, point d'âme, en elle tout est corps…
L'animal se sent agité
De mouvements que le vulgaire appelle
Tristesse, joye, amour, plaisir, douleur cruelle,
Ou quelque autre de ces estats.

Mais ce n'est point cela; ne vous y trompez pas[*6].

Acest rezumat al odioasei doctrine carteziene – o doctrină care, întâmplător, nu era chiar atât de îndepărtată de viziunea catolică potrivit căreia necuvântătoarele sunt lipsite de suflet și pot astfel să fie folosite de oameni ca și cum ar fi simple obiecte – este urmat de o serie de exemple de inteligență animală, la cerb, potârniche și castor. Întregul pasaj este, în felul său, la fel de reușit ca orice alt fragment de poezie filosofică.

Însă e un pasaj foarte izolat. În scrierile marilor contemporani ai lui La Fontaine, natura nonumană aproape că nu joacă niciun rol. Lumea în care eroii enormi ai lui Corneille își joacă tragediile este cea a unei societăți ierarhice puternic organizate. *L'espace cornélien c'est la Cité*[*7], scrie dl Octave Nadal. Universul chiar mai strict limitat al eroinelor lui Racine și al bărbaților cam lipsiți de trăsături care le servesc drept pretext pentru angoasă este la fel de lipsit de ferestre ca și orașul lui Corneille. Sublimitatea acestor tragedii de după Seneca este sufocantă și închisă, patosul – lipsit de aer, fără loc în care să te miști, fără fundal. Suntem departe de *Regele Lear* și *Cum vă place*, de *Visul unei nopți de vară* și *Macbeth*. Practic, în orice comedie sau tragedie shakespeariană nu poți să citești douăzeci de versuri fără să ți se aducă la cunoștință că, în spatele măscăricilor, criminalilor, eroilor, în spatele flirturilor și al reginelor în lacrimi, în spatele a tot ce este burlesc sau agonizant uman, și totuși simbiotic cu umanul, imanent în conștiința lui și consubstanțial cu ființa lui, se află fapte eterne, datul existenței planetare și cosmice de la orice nivel, fie că e vorba de un nivel animat sau inanimat, lipsit de minte sau având explicit conștiință. O poezie care reprezintă omul în izolare față de natură îl reprezintă inadecvat. Și, în mod analog, o spiritualitate care caută să-l cunoască pe Dumnezeu doar în sufletul omului, nu și în universul nonuman cu care suntem de fapt indisolubil înrudiți, este o spiritualitate care nu poate să cunoască deplinătatea ființei divine. „Convingerea mea cea mai adâncă", scrie un eminent filosof catolic al timpului nostru, dl Gabriel Marcel, „convingerea cea mai

adâncă și de nezdruncinat – iar dacă este eretică, atunci cu atât mai rău pentru doctrina tradițională – este că, indiferent ce au spus gânditorii și doctorii, nu este deloc voia lui Dumnezeu ca noi să-l iubim *împotriva* Creației, ci mai degrabă să-l glorificăm *prin* Creație și luând Creația drept punct de pornire. De-asta mi se par intolerante atât de multe dintre cărțile religioase". În acest sens, cea mai puțin intolerabilă carte din secolul al XVII-lea ar fi *Centuries of Meditations* a lui Traherne. Pentru acest poet și teolog englez nu se pune problema unui Dumnezeu care să fie plasat în opoziție cu creația. Dimpotrivă, Dumnezeu trebuie glorificat prin creația sa, să fie actualizat în ea – infinitatea într-un fir de nisip și eternitatea într-o floare. Omul care, așa cum se exprimă Traherne, „dobândește lumea" prin contemplație dezinteresată îl dobândește astfel și pe Dumnezeu și descoperă că restul a fost adăugat de la sine. „Nu este oare minunat să ți se satisfacă toată setea și ambiția, să ți se îndepărteze toată suspiciunea și infidelitatea, să fii umplut de curaj și bucurie? Și totuși, toate astea se găsesc în dobândirea lumii. Fiindcă acolo îl vedem pe Dumnezeu în toată înțelepciunea, puterea, bunătatea și slava Lui." Lallemant vorbește despre amestecul unor elemente incompatibile, al naturalului cu supranaturalul, în viața desăvârşită. Dar, după cum am văzut, ceea ce el numește „natură" nu este natura în deplinătatea ei, ci doar un fragment. Traherne a pledat pentru același amestec al incompatibilelor, dar a acceptat natura în totalitatea ei și în detaliile sale. Crinii și corbii trebuie luați în considerare nu în ceea ce ne privește pe noi, *quoad nos*, ci dezinteresat, *an sich*, în ei înșiși – ceea ce e același lucru cu a spune „în Dumnezeu". Și iată nisipul și floarea crescând printre grâne: contemplați aceste lucruri cu iubire și le veți vedea transfigurate de imanența eternității și infinității. Merită remarcat că această experiență a unei divinități imanente în obiectele naturale a fost observată și de Surin. În câteva însemnări scurte, el notează că a avut parte de momente în care a văzut întreaga maiestate divină într-un copac sau într-un animal. În mod straniu, n-a scris niciodată mai pe larg despre această viziune beatifică a Absolutului în relativ. Și nici destinatarilor scrisorilor sale spirituale nu le-a sugerat

vreodată că urmarea îndemnului lui Hristos de a lua seama la crinii câmpului ar putea ajuta sufletul care orbecăiește să-l cunoască pe Dumnezeu. Putem doar să presupunem că, în mintea sa, credința dobândită în completa depravare a naturii căzute era mai puternică decât propria experiență. Cuvintele dogmatice pe care le învățase la școala de duminică erau suficient de opace ca să eclipseze Faptul nemijlocit. „Dacă vreți să-L vedeți în fața voastră", spune al Treilea Patriarh Zen, „să nu aveți noțiuni stabilite nici pentru, nici împotriva Lui." Dar stabilirea noțiunilor e ocupația profesională a teologilor, iar atât Surin, cât și maestrul său au fost teologi înainte de a fi căutători ai iluminării.

În planul lui Lallemant de *asceză*, purificarea inimii trebuia să fie însoțită și completată de o docilitate constantă față de îndrumările Sfântului Duh. Unul dintre cele șapte daruri ale Duhului este inteligența, iar viciul opus inteligenței este „grosolănia în privința chestiunilor spirituale". Această grosolănie este starea normală a celor îndărătnici, care sunt aproape complet orbi la lumina interioară și surzi la inspirație. Mortificându-și impulsurile care-l întorc spre sine, rânduind un martor pentru gândurile sale și „un mic paznic care să stea cu ochiul pe mișcările inimii", omul își poate ascuți percepțiile până-ntr-atât încât să devină conștient de mesajele care vin din adâncurile obscure ale minții – mesaje sub forma cunoașterii intuitive, a poruncilor directe, a viselor și fanteziilor simbolice. Inima care este mereu vegheată și păzită devine capabilă de toate grațiile și, într-un final, este cu adevărat „posedată și guvernată de Sfântul Duh".

Dar în drumul spre această împlinire ar putea avea loc posesiuni de mai multe feluri. Căci nu toate inspirațiile sunt divine sau morale, iar unele nici nu sunt relevante. Cum o să distingem între îndrumările non-eului care este Sfântul Duh și cele ale celuilalt non-eu care câteodată e un imbecil, alteori un nebun și alteori un criminal răuvoitor? Bayle vorbește despre cazul unui tânăr anabaptist care s-a simțit inspirat într-o zi să-i taie capul fratelui său. Victima predestinată citise Biblia, știa că lucrurile astea se mai întâmplaseră, recunoștea originea divină a inspirației și, în prezența unei mari adunări de credincioși,

asemenea unui al doilea Isaac, s-a lăsat decapitat. Astfel de suspendări teologice ale moralității, cum le numește cu eleganță Kierkegaard, se potrivesc bine în Geneză, dar nu și în viața reală. În viața reală trebuie să ne păzim de farsele oribile ale maniacului din interior. Lallemant era foarte conștient că multe dintre inspirațiile noastre nu vin de la Dumnezeu și era atent să-și ia precauțiile necesare împotriva iluziei. Colegilor care obiectau că doctrina docilității față de Sfântul Duh era suspect de asemănătoare doctrinei calvine a spiritului interior el le răspundea: mai întâi, că era un articol de credință că fără o îndrumare a Sfântului Duh, sub forma unei inspirații, nu se putea duce la capăt nicio faptă bună și, în al doilea rând, că inspirația divină presupunea credința catolică, tradițiile Bisericii și supunerea datorată superiorilor ecleziastici. Dacă o inspirație îi cerea cuiva să se ridice împotriva credinței sau a Bisericii, nu putea să fie divină.

Acesta era unul dintre modurile – și încă unul foarte eficient – în care te puteai păzi de extravagațele maniacului dinăuntru. Quakerii aveau un altul. Persoanele care simțeau nevoia să facă ceva neobișnuit sau spectaculos erau sfătuite să se consulte cu mai mulți „prieteni importanți” și să le respecte părerile despre natura inspirației în cauză. Lallemant apără și el aceeași procedură. De fapt, el chiar spune că Sfântul Duh ne „cere să ne sfătuim cu persoane chibzuite și să ne conformăm purtarea opiniei celorlalți”.

Nicio faptă bună nu poate fi dusă la îndeplinire fără o inspirație a Sfântului Duh. Lallemant putea să le atragă atenția criticilor săi că acesta este un articol de credință al doctrinei catolice. Colegilor care „se plângeau că n-aveau genul acesta de îndrumare din partea Sfântului Duh și că nu puteau s-o simtă” le răspundea că, dacă se aflau într-o stare de grație, asemenea inspirații nu erau niciodată absente, deși poate că ei nu erau conștienți de ele. Și adăuga că aveau cu siguranță să devină conștienți de inspirația divină dacă se comportau așa cum ar fi trebuit. Dar ei „alegeau să trăiască în afara lor, rareori întorcându-se să privească în propriul suflet, făcându-și examenul de conștiință (pe care erau obligați prin legământ să-l facă) într-un mod foarte superficial și luând în considerare

numai acele defecte care erau evidente pentru alţii, însă fără să încerce să le caute rădăcinile interioare în pasiuni și năravuri și fără să examineze starea și tendința sufletului sau simțirile inimii". Nu era deloc surprinzător că asemenea persoane nu puteau fi inspirate de Sfântul Duh. „De unde s-o știe? Ei nici nu-și știu păcatele interioare, care sunt propriile fapte săvârșite cu voie. Dar, de îndată ce aleg să creeze în ei înșiși condițiile potrivite pentru o asemenea cunoaștere, o vor avea negreșit."

Toate astea explică de ce majoritatea faptelor care se vor a fi bune sunt ineficiente în asemenea măsură, încât sunt aproape rele. Dacă iadul este pavat cu intenții bune, motivul e că majoritatea oamenilor, lipsindu-se singuri de capacitatea de a-și vedea lumina interioară, sunt de fapt incapabili să aibă o intenție întru totul bună. De aceea, spune Lallemant, acțiunea trebuie întotdeauna să fie direct proporțională cu contemplația. „Cu cât suntem mai interiorizați, cu atât mai mult ne putem întreprinde lucrările exterioare; cu cât suntem mai puțin interiorizați, cu atât mai mult ar trebui să ne abținem de la a încerca să facem bine." Din nou, „cineva se ocupă cu faptele de pietate și caritate; dar vin ele dintr-o pietate și o caritate pure? Nu vin cumva din faptul că omul găsește o satisfacție personală în asemenea lucruri, fiindcă nu-i pasă de rugăciune sau studiu, fiindcă nu suportă să stea în camera lui, nu poate să îndure izolarea și reculegerea?". Un preot poate avea o congregație mare și devotată; dar vorbele și lucrările lui vor da rod „doar în măsura în care se află în uniune cu Dumnezeu și se detașează de propriile interese". Pretinsele fapte bune sunt profund înșelătoare uneori. Sufletul este mântuit dacă eşti sfânt, nu dacă eşti ocupat. „Acțiunii nu trebuie să i se permită niciodată să devină un obstacol în calea unirii noastre cu Dumnezeu, ci aceasta trebuie să servească mai degrabă pentru a ne lega mai strâns și cu mai multă iubire de El." Căci, „așa cum există anumite umori care, când sunt prea abundente, provoacă moartea trupului, tot așa și-n viața religioasă spiritul este înăbușit fără doar și poate când acțiunea predomină în mod exagerat și nu este temperată de rugăciune și meditație". De-aici sterilitatea atâtor vieți, care

par la prima vedere aşa de meritorii, de strălucite și de productive. Fără interioritatea altruistă, care este condiția inspirației, talentul este steril, zelul și munca îndârjită nu produc nimic de valoare spirituală. „Un om de rugăciune poate face mai mult într-un singur an decât poate realiza altul într-o viață întreagă." Lucrarea îndreptată exclusiv spre exterior poate fi eficientă în schimbarea circumstanțelor exterioare, dar lucrătorul care vrea să schimbe reacțiile oamenilor la circumstanțe – iar cineva poate reacționa suicidar și distructiv chiar și-n cele mai bune circumstanțe – trebuie să înceapă prin a-și purifica propriul suflet și a-l face capabil de inspirație. Un om orientat doar spre exterior poate munci pe brânci și poate vorbi ca din carte; „dar un om orientat către interior va impresiona mai mult inima și mintea cu un singur cuvânt însuflețit de duhul lui Dumnezeu" decât o poate face celălalt cu toate eforturile sale, cu toată inteligența și învățătura sa.

Cum se simte faptul de a „fi posedat și guvernat de Sfântul Duh"? Această stare de inspirație conștientă și continuă a fost descrisă cu cea mai delicată precizie a autoanalizei de o contemporană mai tânără a lui Surin, Armelle Nicolas, alintată în Bretagne, unde s-a născut, *la bonne Armelle*. Această servitoare lipsită de educație care ducea viața unei sfinte contemplative în timp ce gătea cina, freca podelele și avea grijă de copii n-a putut să-și scrie povestea. Din fericire, a scris-o o călugăriță foarte inteligentă, care a reușit să-i facă portretul și să-i aștearnă pe hârtie confidențele aproape cuvânt cu cuvânt[8]. „Pierzându-se din vedere pe sine și toate lucrările minții ei, Armelle nu se mai gândea la ea însăși ca acționând, ci ca suferind și supunându-se pasiv lucrărilor pe care Dumnezeu le împlinea în ea și prin ea; i se părea că, deși poseda un trup, îl avea doar ca să poată fi mișcată și guvernată de Duhul lui Dumnezeu. În această stare intrase după ce Dumnezeu îi poruncise atât de categoric să facă loc pentru El… Când se gândea la trupul sau mintea ei, nu mai spunea «trupul meu» sau «mintea mea», căci cuvântul «meu» fusese izgonit și obișnuia să spună că totul Îi aparținea lui Dumnezeu. Ţin minte că spunea că, de când Dumnezeu se făcuse stăpânul absolut al ființei ei, ea fusese concediată cu aceeași eficiență cu

care, în trecut, ea însăși concediase [toate metaforele ei erau luate din vocabularul profesional al servitoarelor] lucrurile celelalte [proastele ei obiceiuri, impulsurile ei egoiste]. Odată ce fusese concediată, minții ei nu i se mai permitea să vadă sau să înțeleagă ce făcea Dumnezeu în ungherele cele mai ascunse ale sufletului ei și nici să intervină în faptele ei. Era ca și cum mintea ei rămânea, ghemuită, în afara ușii acestei odăi centrale, unde singur Dumnezeu putea să intre după voie, și aștepta acolo ca un lacheu poruncile stăpânului. Iar mintea nu se găsea singură în această situație, ci uneori părea că un număr infinit de îngeri îi țineau companie, stând în jurul sălașului lui Dumnezeu, ca pentru a împiedica pe altcineva să-i treacă pragul." Această stare de lucruri a durat o vreme. Apoi Dumnezeu a permis sinelui său conștient să intre în încăperea centrală a sufletului – să intre și chiar *să vadă* desăvârşirile divine de care se umpluse acum, de care de fapt fusese plină dintotdeauna, dar despre care, la fel ca toți ceilalți, nu știuse. Lumina interioară era prea intensă și nu putea s-o suporte, așa că pentru o vreme corpul ei a suferit teribil. Într-un final, a reușit s-o tolereze întru câtva și putea să îndure fără prea mare suferință conștiința propriei iluminări.

Remarcabilă în sine, analiza de sine a lui Armelle este de două ori interesantă, ca fiind un alt indiciu printre celelalte indicii care duc toate spre aceeași concluzie: și anume că la baza sinelui fenomenal se află un ego pur sau atman, care are aceeași natură ca Temeiul divin al întregii ființe. În afara încăperii centrale unde (până când sufletul devine altruist) „numai Dumnezeu poate intra", între Temeiul divin și sinele conștient, se află mintea subliminală, care la limitele ei estompate este aproape impersonală, dar care se cristalizează, în apropierea sinelui fenomenal, în subconștientul personal, cu toată acumularea lui de gunoi septic, cu mulțimile lui de șobolani și gândaci negri și cu scorpionii și viperele lui ocazionale. Acest subconștient personal este bârlogul lunaticului criminal care sălășluiește în noi, acel *locus* al păcatului originar. Dar faptul că egoul este asociat cu un maniac nu este incompatibil cu faptul că este asociat (inconștient) și cu Temeiul divin. Ne naștem cu păcatul

originar; dar ne naștem și cu o virtute originară – cu o capacitate pentru grație, în limbajul teologiei apusene, cu o „scânteie", un „aspect subtil al sufletului", un fragment de conștiință necăzută, rămas din starea de inocență primară și cunoscut tehnic sub numele de *synteresis*. Psihologii freudieni dau mult mai multă atenție păcatului originar decât virtuții originare. Se apleacă asupra șobolanilor și a gândacilor negri, dar nu vor să vadă lumina interioară. Jung și adepții săi s-au dovedit a fi ceva mai realiști. Trecând peste limitele subconștientului personal, au început să exploreze teritoriul unde mintea, devenind tot mai impersonală, se amestecă cu mediul parapsihic, din care se cristalizează sinele individual. Psihologia jungiană trece dincolo de maniacul imanent, dar se oprește înainte de a ajunge la Dumnezeul imanent.

Și cu toate astea, repet, există destule dovezi pentru existența unei virtuți originare subiacente păcatului originar. Experiența lui Armelle nu era unică. Știința că există o încăpere centrală a sufletului, care strălucește de lumina iubirii și înțelepciunii divine, au avut-o de-a lungul istoriei multe ființe umane. A avut-o, printre alții, și părintele Surin, alături – așa cum vom arăta într-un capitol ulterior – de cunoașterea, la fel de nemijlocită și de copleșitoare, a ororilor care bântuie mediul parapsihic și a lighioanelor veninoase ascunse în subconștientul personal. În aceeași clipă, era conștient și de Dumnezeu, și de Satana, știa fără umbră de îndoială că era unit pe veci cu Temeiul divin al întregii ființe și totuși era convins că e deja irevocabil damnat. În final, după cum o să vedem, a prevalat conștiința de Dumnezeu. În mintea aceea chinuită, păcatul originar a fost înghițit în cele din urmă în infinitatea unei virtuți mult mai originare, căci eternă.

Experiențele mistice, teofaniile, străfulgerările a ceea ce a fost numit conștiință cosmică – acestea nu le poți avea la cerere, nu pot fi repetate uniform și după voie în laborator. Dar, dacă experiența încăperii centrale a sufletului nu poate fi comandată, în schimb anumite experiențe de apropiere de acest centru, de situare în câmpul său de acțiune, de așteptare la ușă (în cuvintele lui Armelle) în compania îngerilor sunt repetabile, dacă nu chiar uniform (căci numai experiențe

psihologice elementare pot fi repetate cu oarecare uniformitate), măcar suficient de des încât să indice natura Limitei transcendente, spre care converg toate. De pildă, cei care au experimentat cu hipnoza descoperă că, într-o transă de o anumită adâncime, se întâmplă des ca subiecții, dacă sunt lăsați în pace și nu sunt distrași, să devină conștienți de o serenitate și o bunătate imanente care sunt adesea asociate cu o percepție a luminii și a unor spații vaste, dar nu izolate. Câteodată, persoana în transă simte nevoia să vorbească despre experiența sa. Deleuze, care a fost unul din cei mai buni observatori din a doua generație de teoreticieni ai magnetismului animal, observă că această stare de somnambulism este caracterizată de o completă detașare de toate interesele personale, de absența pasiunii, de indiferența față de preconcepţii și prejudecăţi și de o „nouă manieră de a vedea obiectele, o judecată rapidă și directă, însoțită de o convingere intimă… Astfel, somnambulul posedă în același timp torța care-i dă lumina și busola care-i arată direcția de mers. Această torță și această busolă", spune Deleuze, „nu sunt produsul somnambulismului; ele există mereu în noi, dar grijile lumii, care ne distrag, pasiunile și, mai presus de toate, mândria, precum și atașamentul nostru față de lucrurile trecătoare ne opresc să o percepem pe una și s-o consultăm pe cealaltă"[9]. (Mai puțin periculos și mai eficient decât drogurile care câteodată produc „revelații anestezice"[10], hipnotismul abolește temporar distragerile și potolește pasiunile, lăsând conștiința liberă să se ocupe cu ceea ce se află dincolo de vizuina maniacului imanent.) „În această nouă situație", continuă Deleuze, „mintea este plină de idei religioase, cu care – poate – n-a mai fost ocupată niciodată". Între noul fel de a vedea lumea al somnambulului și starea sa normală există o diferență „atât de mare, că uneori el se simte de parcă ar fi fost inspirat; se vede pe sine ca fiind organul unei inteligențe superioare, dar asta nu-i stârnește vanitatea".

Descoperirile lui Deleuze sunt confirmate de cele ale unei psihiatre cu experiență care a studiat mulți ani scrierea automată. În conversațiile pe care le-am avut cu ea, această doamnă m-a informat că, mai devreme sau mai târziu,

majoritatea oamenilor care practică scrierea automată produc texte în care sunt expuse anumite idei metafizice. Tema acestor texte este mereu aceeași: și anume că temeiul sufletului individual este identic cu Temeiul divin al întregii ființe. Întorși la starea lor normală, cei care practică scrierea automată citesc ce-au scris și adesea consideră că lucrurile acestea sunt în completă dizarmonie cu lucrurile pe care le-au crezut dintotdeauna.

În acest context, pare să merite osteneala să remarcăm că (așa cum a observat F.W.H. Myers cu mulți ani în urmă) tonul moral al acestor discursuri mediumnice despre viață în general este aproape invariabil fără reproș. Din cauza stilului lor, aceste discursuri pot fi respinse ca simple bolboroseli. Dar, oricât de neclar ar fi limbajul, oricât de banale ar fi gândurile (iar în ultimele 30 de secole cel puțin, toate marile adevăruri au fost banalități), această bolboroseală este mereu inofensivă și ar putea chiar să fie inspiratoare, dacă mediumurile ar putea scrie puțin mai bine. Inferența la care ne obligă toate acestea este că mediumurile pot, în anumite stări de transă, să treacă dincolo de subconștientul personal, dincolo de tărâmul viermuind de lighioane al păcatului originar, într-o zonă a minții subliminale în care influența virtuții originare se face simțită, greu, dar distinct, ca o radiație venind dintr-o sursă îndepărtată. Între timp, firește că, dacă neglijează să facă din unirea cu Tatăl un scop și din unirea cu Fiul, prin lucrări, un mijloc pentru atingerea acestui scop, atunci sunt în permanenta primejdie de a se pomeni că sunt inspirați nu de Sfântul Duh, ci de tot soiul de entități inferioare; unele dintre acestea sunt zămislite de propriul subconștient, pe când altele există „afară”, în mediul parapsihic, unele sunt inofensive sau chiar folositoare, în timp ce altele sunt cât se poate de indezirabile.

Lallemant și discipolii săi nu trebuiau să-și bată capul cu aceste confirmări inferențiale ale realității experienței mistice, cu aceste dovezi secundare. Aveau o cunoaștere de primă mână și, ca s-o valideze, o literatură de autoritate care se întindea de la *Teologia mistică* a lui Dionisie Areopagitul la scrierile aproape contemporane ale Sfintei Teresa și ale

Sfântului Ioan al Crucii. În mințile lor nu a existat niciodată vreo îndoială în privința realității și a naturii divine a țelului, pentru a cărui atingere principalele mijloace erau purificarea inimii și ascultarea față de Sfântul Duh. În trecut, marii slujitori ai lui Dumnezeu își scriseseră experiențele, iar corectitudinea acestor scrieri fusese garantată de doctorii Bisericii. Iar acum, în prezent, trăiseră ei înșiși nopțile întunecate și agonizante ale simțurilor și voinței și cunoscuseră pacea care întrece orice înțelegere.

1* Tratat mistic din Evul Mediu târziu, cu autor necunoscut (n.tr.).

2. Vezi apendice, p. 385.

3. „Consolările și plăcerile rugăciunii", afirmă Surin într-una dintre scrisorile sale, „merg mână în mână cu mortificarea trupească". Trupurile nepedepsite, ni se spune în altă parte, „aproape că nu sunt capabile să primească vizitele îngerilor. Ca să fii iubit și mângâiat de Dumnezeu, trebuie fie să suferi mult înlăuntrul tău, fie să-ți maltratezi corpul".

4. „Iezuiții au încercat să-l împace pe Dumnezeu cu lumea și au câștigat numai disprețul amândurora." (Pascal)

5* „La țară nu prea-s muguri." (n.tr.)

6* „Că vietatea e-o mașină;/ Că-n ea totul se întâmplă fără alegere și prin mecanism:/ Niciun sentiment, fără suflet, totul în ea e trup.../ Animalul se simte agitat/ De mișcări pe care vulgul le numește/ Tristețe, bucurie, iubire, plăcere, durere crudă/ Sau alta din aceste stări./ Dar nu e așa; nu vă lăsați păcălită." (n.tr.)

7* „Spațiul cornellian este orașul." (n.tr.)

8. Vezi Le Gouvello, *Armelle Nicolas*, 1913; H. Brémond, *Histoire littéraire du sentiment religieux en France*, Paris, 1919.

9. Vezi J.P.F. Deleuze, *Practical Instruction in Animal Magnetism*, trad. de T.C. Hartshorn, New York, 1890.

10. Vezi William James, *Varieties of Religious Experience*.

Capitolul IV

Pentru cei care nu aveau nicio vocație în acest sens, viața într-o mănăstire din secolul al XVII-lea era doar o succesiune de frustrări și plictiseli, diminuate în mică măsură de câte o ocazională *Schwärmerei*, de bârfa cu oaspeții la vorbitor și de cufundarea, în orele libere, în vreo preocupare inocentă, dar complet neînsemnată. Părintele Surin vorbește în *Scrisorile* sale de ornamentele de paie împletite cu care multe călugărițe pe care le știa își pierdeau cea mai mare parte a timpului liber. Capodopera lor era o caleașcă de paie în miniatură, trasă de șase cai de paie, destinată să împodobească măsuța de toaletă a unei patroane nobile. Părintele de la Colombière scrie despre călugărițele vizitandine că, deși regulile ordinului erau concepute admirabil astfel încât să conducă sufletele spre cea mai înaltă desăvârşire și deși întâlnise unele membre ale ordinului Vizitațiunii care se arătaseră a fi de mare sfințenie, nu era mai puțin adevărat că „mănăstirile sunt pline de persoane ce respectă regulile, se trezesc, se duc la slujbă, la rugăciune, la spovedanie, la împărtășanie doar pentru că așa e obiceiul, pentru că sună clopotul și fiindcă celelalte fac același lucru. Inima lor nu participă aproape deloc la ce fac. Au micile lor noțiuni, micile lor planuri care le țin ocupate; lucrurile Domnului intră în mintea lor numai ca lucruri indiferente. Rudele și prietenii, fie că sunt din mănăstire sau din afara ei, le ocupă toată afecțiunea, așa că pentru Dumnezeu nu mai rămâne decât un fel de emoție leneșă și forțată, care nu e în niciun caz acceptabilă pentru El… Comunitățile, care are trebui să fie niște furnale în care sufletele ard etern de dragostea lor de Dumnezeu, rămân în schimb într-o condiție de mediocritate înfiorătoare și să ne ajute Dumnezeu să nu trecem de la rău la

mai rău”.

Pentru Jean Racine, Port-Royalul părea un loc absolut admirabil datorită „singurătății din vorbitor, interesului redus de a se angaja într-o conversație pe care îl arătau călugărițele, lipsei lor de curiozitate pentru lucrurile lumeşti și chiar și pentru ceea ce făceau vecinii”. Dar din acest catalog al meritelor Port-Royalului putem deduce neajunsurile corespunzătoare ale altor mănăstiri, mai puțin remarcabile.

Așezământul călugărițelor ursuline, deschis la Loudun în 1626, nu era nici mai bun, nici mai rău decât media. Cele mai multe dintre cele șaptesprezece călugărițe erau tinere nobile, care îmbrățișaseră viața monastică nu dintr-o dorință copleșitoare de a trăi conform preceptelor evanghelice și de a atinge desăvârşirea creștină, ci pentru că nu existau destui bani acasă pentru a le oferi o zestre pe măsura obârșiei lor și pe care s-o fi acceptat nişte pețitori de rang corespunzător. În purtarea lor nu era nimic scandalos și nimic foarte edificator. Își respectau regulile, dar le respectau mai degrabă cu resemnare decât cu entuziasm.

Viața în Loudun era grea. Călugărițele noii mănăstiri sosiseră fără bani într-un oraș care era pe jumătate protestant și în întregime zgârcit. Singura casă pe care și-au permis s-o închirieze era o clădire veche și întunecoasă în care nimeni altcineva nu voia să locuiască fiindcă se credea că e bântuită. N-aveau mobilă și o vreme au trebuit să doarmă pe podea. Depindeau de elevele care le plăteau, dar acestea nu se prea înghesuiau să vină, așa că pentru o vreme aceste nobile de Sazilly și d’Escoubleau, aceste de Barbezière și de la Motte, de Belciel și de Dampierre au fost obligate să facă muncă normală și să trăiască fără carne nu doar vinerea, ci și lunea, marțea, miercurea și joia. După câteva luni, snobismul le-a venit în ajutor. Când Loudunul burghez a descoperit că, pentru o sumă modică, fetele orașului puteau să învețe o franceză bună și să deprindă manierele elegante de la o verișoară de-a doua a cardinalului de Richelieu, de la o rudă și mai apropiată a cardinalului de Sourdis, de la fiica mai mică a unui marchiz și de la nepoata episcopului de Poitiers, au început să se înghesuie și elevele interne, și cele de zi.

Odată cu ele a sosit în fine și prosperitatea. Au fost angajați servitori pentru muncile grele, carnea de vită și cea de oaie și-au făcut din nou apariția pe masa din refectoriu, iar saltelele au fost luate de pe podea și urcate pe cadre de pat din lemn.

În 1627, stareța noii comunități a fost transferată într-o altă casă a ordinului și în locul ei a fost numită o altă maică superioară. Numele ei religios era Jeanne des Anges; cel lumesc fusese Jeanne de Belciel, fiica lui Louis de Belciel, baron de Coze, și-a lui Charlotte Goumart d'Eschillais, care provenea dintr-o familie aproape la fel de veche și de distinsă ca a lui. Născută în 1602, avea acum în jur de douăzeci și cinci de ani; avea o față destul de frumoasă, dar un corp sfrijit, aproape pitic, și ușor deformat – poate din cauza vreunei afecțiuni tuberculoase a oaselor. Educația primită de Jeanne fusese doar ceva mai puțin rudimentară decât a majorității fetelor din vremea ei; dar avea o inteligență înnăscută considerabilă, combinată totuși cu un temperament și un caracter care o făcuseră să fie o pacoste pentru alții și cel mai mare dușman pentru ea însăși. Din cauza diformității, copila fusese fizic neatrăgătoare; iar conștiința faptului că era hidoasă, înțelegerea dureroasă că era un obiect al silei sau al milei, trezise în ea un resentiment cronic, din pricina căruia îi fusese cu neputință să simtă afecțiune ori să se lase iubită. Detestând și fiind astfel detestată, trăia într-o carapace defensivă, ieșind de-acolo numai ca să-și atace adversarii – și, a priori, oricine era un adversar – cu sarcasme subite sau stranii accese de râs. „Am băgat de seamă", avea să scrie Surin despre ea, „că maica superioară avea o anumită ghidușie de la natură, care o făcea să râdă și să spună glume (*bouffonner*), și că demonul, Balaam, se străduia să prețuiască și să mențină acest umor. Am văzut că acest spirit era cu totul opus seriozității cu care ar trebui tratate cele ale lui Dumnezeu și că întreținea în ea o anumită bucurie care distruge remușcarea inimii care este indispensabilă pentru o comunicare desăvârşită cu Dumnezeu. Am văzut că un singur ceas de ghidușie era de ajuns ca să strice tot ce clădisem în multe zile și am stârnit în ea o puternică dorință de a se descotorosi de acest dușman". Există un râs care este perfect compatibil cu „cele ale lui Dumnezeu"

– un râs al umilinței și autocriticii, un râs al toleranței binevoitoare, unul care ia locul disperării sau indignării în fața absurdității îndărătnice a lumii. Foarte diferit de oricare dintre acestea, râsul lui Jeanne era ori batjocoritor, ori cinic. Primul, cel batjocoritor, era îndreptat împotriva altora, niciodată împotriva ei înseși, și era un simptom al dorinței acestei cocoșate neîmpăcate cu sine de a se răzbuna pe soartă punându-i pe alții la locul lor – iar locul lor, în ciuda tuturor aparențelor, era mai prejos decât ea. Motivat de aceeași dorință de dominație compensatorie, râsul cinic era o luare în derâdere mai impersonală a tot ceea ce, conform standardelor epocii, era mai solemn, elevat și măreț.

Persoanele cu temperamentul lui Jeanne pot să creeze multe necazuri, atât pentru ele înseși, cât și pentru alții. Neputând să facă față unui copil foarte nesuferit, părinții ei au trimis-o la o mătușă mai bătrână, care era stareța unei abații din apropiere. După doi sau trei ani, fata le-a fost trimisă înapoi; călugărițele nu puteau face nimic cu ea. Timpul a trecut și viața în castelul părintesc a început să i se pară atât de nesuferită, că ar fi preferat să stea până și la mănăstire mai curând decât acasă. A intrat în casa ursulinelor din Poitiers, și-a trecut noviciatul și și-a depus jurămintele. Cum era de așteptat, Jeanne nu era o călugăriță tocmai exemplară; dar familia ei era bogată și influentă, iar stareța a socotit că e mai cuminte s-o suporte. Apoi, aproape peste noapte, s-a petrecut o minunată schimbare în bine. De când venise la Loudun, sora Jeanne se comportase cu o conștiinciozitate și o pietate exemplare. Tânăra care la Poitiers fusese atât de neascultătoare, lipsită de zel și leneșă în îndeplinirea îndatoririlor devenise acum o călugăriță perfectă – obedientă, muncitoare și devotată. Profund impresionată de această transformare, stareța, care se pregătea să se retragă, a recomandat-o pe sora Jeanne drept persoana cea mai potrivită să-i ia locul.

Cincisprezece ani mai târziu, a povestit ea însăși episodul. „Am avut mare grijă”, scria ea, „să mă fac neapărat trebuincioasă celor cu autoritate și, din moment ce nu erau decât puține călugărițe, maica superioară a fost silită să-mi lase

mie toate oficiile comunității. Nu că nu s-ar fi putut descurca fără mine, căci avea alte călugărițe mai capabile și mai pricepute decât mine; doar că m-am făcut trebuincioasă pentru ea împlinindu-i o sumedenie de mici cereri și dorințe. Știam foarte bine cum să mă dau după umorul ei și să o înduplec, astfel încât în cele din urmă doar ce făceam eu i se părea bine făcut; credea chiar că eram bună și virtuoasă. Asta m-a făcut să mă umflu în pene atât de mult, încât înfăptuiam fără nicio greutate lucruri care păreau demne de laudă. Știam cum să mă prefac și foloseam făţărnicia, pentru ca maica superioară să poată avea o părere bună despre mine și să fie binevoitoare faţă de preferințele mele; și de fapt mi-a acordat multe privilegii de care am abuzat; și din moment ce ea însăși era bună și virtuoasă și credea că și eu voiam să ajung la Dumnezeu prin desăvârşire creștină, mă poftea adesea să stau de vorbă cu călugări respectabili, lucru pe care-l făceam mai degrabă ca să-i intru în voie și să-mi ocup timpul”.

Când acei călugări respectabili plecau, îi înmânau, printre gratii, câte un clasic nou-tradus al vieții spirituale. Într-o zi, putea să fie un tratat de Blosius; în alta, viața binecuvântatei maici Teresa d’Ávila, scrisă de ea însăși, alături de *Confesiunile* Sfântului Augustin și un tratat despre îngeri al lui Del Rio. Pe măsură ce citea aceste cărți, învățând să le discute conținutul cu stareța și cu bunii părinți, sora Jeanne a descoperit că atitudinea i se schimba încetul cu încetul. Conversațiile pioase de la vorbitor, studierea literaturii mistice au încetat să i se mai pară o pierdere de timp și au devenit mijloace pentru atingerea unui anumit țel. Însă îi citea pe mistici și vorbea despre perfecțiune cu carmeliții veniți în vizită nu „de dragul de a progresa în viața spirituală, ci doar ca să pară deșteaptă și să le întreacă pe celelalte călugărițe în fața oricărei companii”. Dorința acestei cocoșate neîmpăcate cu soarta ei de a părea superioară își găsise încă un debușeu, un domeniu nou și fascinant în care să opereze. Mai avea izbucniri ocazionale de sarcasm și bufonerie cinică; dar în intervalele mai grave sora Jeanne era acum experta în chestiuni spirituale, sfătuitoarea învățată în privința tuturor chestiunilor de teologie mistică. Exaltată de noua ei cunoaștere, își putea privi acum surorile de

sus cu o încântătoare combinație de dispreț și milă. E adevărat, erau pioase și încercau, bietele de ele, să fie bune, dar cu ce virtute neînsemnată se străduiau să facă asta, cu ce devoțiune ignorantă și – ar putea spune cineva – animalică! Ce știau *ele* despre grațiile extraordinare? Dar despre atingerile spirituale, despre extaz și inspirație, despre ariditate și noaptea simțurilor? Iar răspunsul, răspunsul extrem de satisfăcător la toate aceste întrebări era că nu știau absolut nimic. În vreme ce ea – pitică, cu un umăr mai sus decât celălalt – știa aproape tot.

Dna Bovary a sfârșit-o prost fiindcă se credea altfel de cum era de fapt. Băgând de seamă că eroina lui Flaubert întruchipa o tendință umană foarte răspândită, Jules de Gaultier a creat, pornind de la numele ei, termenul „bovarism” și a scris o carte pe acest subiect, care merită citită. Bovarismul nu este nicidecum invariabil funest. Dimpotrivă, procesul de a ne crede altfel de cum suntem și de a acționa conform acestei închipuiri este unul dintre cele mai eficiente mecanisme de educație. Titlul celei mai perene dintre toate cărțile de devoțiune creștină – *Urmarea lui Hristos* – este o mărturie elocventă în acest sens. Tocmai gândind și acționând în orice situație nu așa cum am face-o în mod normal, ci așa cum ne imaginăm că ar trebui s-o facem dacă am fi ca altcineva, mai bun, începem în cele din urmă să fim așa cum ne-am obișnuit să fim și ajungem în schimb să semănăm cu modelul nostru ideal.

Firește că uneori idealul acesta e unul inferior și modelul ales este mai mult sau mai puțin indezirabil. Dar mecanismul bovaric de a ne imagina că suntem ceea ce nu suntem și de a gândi și a acționa ca și cum aceste închipuiri sunt fapte rămâne același. Există, de pildă, și un bovarism în sfera viciului – bovarismul băiatului bun care se apucă în mod conștiincios de băut și curvăsărit ca să fie asemenea vreunui bărbat puternic și viril sau temerar care este admirat de toată lumea. Există un bovarism în domeniul relațiilor ierarhice – bovarismul snobului burghez care se crede aristocrat și încearcă să se poarte ca atare. Există un bovarism politic – bovarismul celor care-l imită pe Lenin, Webb sau Mussolini.

Există un bovarism estetic și cultural – bovarismul acelor *précieuses ridicules*, bovarismul filistinului modern care se convertește peste noapte de la coperta revistei *Saturday Evening Post* la tablourile lui Picasso. Și, în fine, există și un bovarism religios – iar la un capăt al spectrului îl avem pe sfântul care-l imită pe Hristos cu toată inima și la celălalt pe ipocritul care încearcă să pară sfânt pentru a-și urmări mai eficient propriile interese nesfinte. La mijloc, undeva între cele două extreme reprezentate de Tartuffe și de Sfântul Ioan al Crucii, există și o a treia varietate de bovarici religioși, una hibridă. Aceștia, comedianții absurzi, dar adesea înduioșători ai vieții spirituale, nu sunt nici în mod hotărât sfinți, dar nici în mod conștient malefici. Dorința lor extrem de omenească este de a împăca și capra, și varza. Vor să fie mântuiți – dar fără să depună prea mult efort; speră să fie răsplătiți – dar numai pentru că arată ca niște eroi, numai pentru că vorbesc asemenea contemplativilor, nu pentru că ar acționa și ar fi ca ei. Credința care-i sprijină este iluzia, parțial recunoscută ca atare, parțial apărată cu convingere, că vor reuși cumva să intre în împărăția cerurilor dacă vor spune „Doamne, Dumnezeule" de suficient de multe ori.

Fără „Doamne, Dumnezeule" sau fără un echivalent doctrinar ori devoțional mai elaborat, procesul bovarizării religioase ar fi dificil, iar în unele cazuri imposibil. Condeiul e mai puternic decât sabia într-un sens: și anume acela că ne direcționăm și ne menținem eforturile prin intermediul gândirii verbalizate. Dar e posibil să folosim cuvintele ca pe un substitut pentru efort, să trăim într-un univers pur verbal, și nu în lumea dată a experienței imediate. E ușor să schimbi un vocabular; să schimbi circumstanțele exterioare sau obiceiurile noastre înrădăcinate e greu și obositor. Bovaricul religios care nu este pregătit să pornească cu toată inima pe urma lui Hristos se mulțumește cu dobândirea unui nou vocabular. Dar un nou vocabular nu e același lucru cu un nou mediu sau cu o nouă personalitate. Litera ucide sau doar lasă lucrurile inerte; duhul, realitatea care stă sub semnul verbal, acestea dau o viață nouă. Frazele care, la prima lor formulare, exprimau experiențe semnificative tind să devină (căci așa e

natura oamenilor și a organizațiilor lor religioase) un simplu jargon, un argou pios, cu ajutorul căruia ipocritul își ascunde răutatea conștientă, iar comediantul mai mult sau mai puțin inofensiv încearcă să se înșele pe sine și să-și impresioneze semenii. Așa cum ar trebui să ne așteptăm, Tartuffe vorbește și îi învață și pe alții să vorbească limba fiilor și slujitorilor Domnului.

De toutes amitiés il détache mon âme,
Et je verrais mourir frère, enfants, mère et femme
Que je m'en soucierais autant que de cela[*]1.

Recunoaștem aici un ecou distorsionat al Evangheliilor, o parodie a doctrinei ignațiene și saleziene a sfintei indiferențe. Și, atunci când e în sfârșit demascat, cât de înduioșător își recunoaște ipocritul depravarea totală! Toți sfinții s-au considerat mereu niște mari păcătoși, iar Tartuffe nu face excepție de la regulă:

Oui, mon frère, je suis un méchant, un coupable,
Un malheureux pécheur, tout plein d'iniquité.
Le plus grand scélérat qui jamais ait été[**]2.

Acesta este limbajul Sfintei Caterina de Siena, dar și – atunci când își aduce aminte să-l folosească – limbajul surorii Jeanne des Anges din *Autobiografia* sa.

Chiar și atunci când îi face avansuri Elmirei, Tartuffe folosește frazeologia evlaviosului. *De vos regards divins l'ineffable douceur*[*]3 – puteți întâlni cuvintele acestea în scrierile oricărui mistic creștin, doar că acolo se referă la Dumnezeu sau la Hristos. *C'en est fait*, strigă indignat Orgon când descoperă în sfârșit adevărul:

C'en est fait, je renonce à tous les gens de bien;
J'en aurai désormais une horreur effroyable,
Et m'en vais devenir pour eux pire qu'un diable[*]4.

Fratele său mai rezonabil trebuie să-i țină o scurtă lecție despre semantică. Fiindcă unii *gens de bien* nu sunt ceea ce

par, asta nu înseamnă că toți sunt răufăcători sau comedianți. Fiecare trebuie judecat după meritele proprii.

De-a lungul secolului al XVII-lea, mai mulţi eminenți îndrumători spirituali – cardinalul Bona era unul dintre ei, iar părintele iezuit Guilloré era un altul – au publicat tratate exhaustive despre problema distingerii între falsa spiritualitate și convingerea genuină, între simpla retorică și substanța vie a credinței, între, pe de o parte, fraudă și fantezie și, pe de altă parte, „grațiile extraordinare". Dacă ar fi fost supusă unor teste de genul celor propuse de acești autori, pare foarte improbabil ca sora Jeanne să fi scăpat basma curată. Din nefericire, îndrumătorii ei erau prea necritici și nerăbdători să-i acorde prezumția de nevinovăție. Sănătoasă la cap ori isterică, dar în orice caz o actriță desăvârșită, sora Jeanne a avut nenorocul să fie luată în serios de fiecare dată, mai puțin atunci când, după cum o să vedem, se străduia să spună adevărul gol-goluț.

Dacă îndrumătorii ei au luat-o în serios, au făcut-o fie pentru că aveau motivele lor, nu foarte onorabile, de a crede în grațiile ei extraordinare, fie pentru că se lăsau și ei pradă aceleiași iluzii, prin firea și viziunea lor asupra vieții. Ne putem întreba acum: oare cât de mult se lua ea însăși în serios? Cât de mult o luau în serios călugărițele din mănăstirea ei? Nu putem decât să presupunem.

Trebuie să existe și momente în care, oricât de bine și-ar stăpâni impresionantele roluri, comedianții vieții spirituale devin stânjeniți și conștienți că ceva nu merge cum trebuie, că poate, la urma urmei, Dumnezeu nu poate fi luat în derâdere și că ființele umane s-ar putea să nu fie nici ele (îngrozitor gând!) chiar atât de proaste pe cât s-ar putea crede.

Acest ultim adevăr pare să-i fi dat prin minte surorii Jeanne destul de devreme în lunga perioadă în care a făcut-o pe Sfânta Teresa. „Dumnezeu", scrie ea, „a îngăduit foarte adesea să pătimesc de pe urma faptelor unor creaturi care mi-au adus multă durere". Prin vălul obscur al acestui jargon straniu, putem ghici ridicarea ironică din umeri cu care nu știu ce soră a reacționat la un discurs deosebit de elocvent asupra căsătoriei spirituale, comentariul acid al altei surori la adresa

unui nou șiretlic de-al lui Jeanne, care-și dădea ochii peste cap în biserică și-și apăsa mâinile, ca o sfântă dintr-o pictură barocă, pe pieptul ce-i palpita sălbatic de atâtea grații extraordinare. Cu toții ne închipuim că am fi clarvăzători și totodată impenetrabili; dar, dacă nu cumva sunt orbiți de vreo pasiune nebună, alți oameni pot să ne citească la fel de ușor cum îi citim noi pe ei. Descoperirea acestui fapt poate fi extrem de deconcertantă.

Din fericire pentru sora Jeanne – sau poate din nefericire –, prima stareță a așezământului din Loudun era mai puțin perspicace decât creaturile care-i provocaseră lui Jeanne atâta durere cu scepticismul lor ironic. Profund impresionată de discursul plin de sfinţenie al tinerei sale eleve și de purtarea ei exemplară, cucernica măicuță n-a ezitat s-o recomande pe Jeanne pentru a fi numită stareță. Numirea fusese făcută și iat-o, la doar douăzeci și cinci de ani, în fruntea unei case de călugărițe, regina unui mic imperiu, ai cărei supuși, în număr de șaptesprezece, erau obligați de Sfânta Ascultare să-i respecte poruncile și să-i asculte sfatul.

Acum că obținuse victoria, acum că roadele unei campanii lungi și dificile erau la îndemâna ei, sora Jeanne a simțit că avea dreptul la o vacanță. Și-a continuat lecturile mistice, a continuat să vorbească ocazional, cu multă învățătură, despre desăvârşirea creștină, dar din când în când își îngăduia – ba chiar, ca maică superioară, își ordona – s-o lase mai moale. Fiindcă acum putea petrece cât timp voia în vorbitor, noua stareță se răsfăța cu conversații interminabile cu prietenele și cunoștințele ei din lumea de afară. Peste ani, și-a exprimat cu pioșenie dorința de a i se permite să expună „toate greșelile pe care le-am comis și provocat în cursul unor conversații care nu erau strict necesare; căci atunci se va vedea cât de periculos este să expui cu ușurință călugărițe tinere la gratiile vorbitorului din mănăstiri, chiar și în cazul în care conversația lor pare întru totul spirituală”. Așa cum stareța știa prea bine, și cele mai spirituale discuții sfârșeau în mod ciudat prin a fi ceva foarte diferit. Puteai să începi cu o serie de remarci edificatoare despre devoțiunea față de Sfântul Iosif, despre meditație și momentul exact în care ți s-ar putea permite să

lași locul rugăciunii simplei priviri, despre sfânta indiferență și practica prezenței divine – puteai să începi cu aceste lucruri și apoi, înainte să știi unde ești sau cum ai ajuns acolo, te pomeneai discutând, din nou, despre isprăvile fascinantului și abominabilului domn Grandier.

„Creatura aia nerușinată din strada Lion d'Or… Otreapa aia tânără care fusese servitoarea dlui Hervé înainte să se însoare… Fata cârpaciului, care se afla acum în serviciul Maiestății Sale, regina-mamă, și care-l informa despre tot ce se întâmpla la curte… Și penitentele sale… Te cutremuri numai când te gândești… Da, cuvioșia ta, în sacristie, în sacristie – la nici cincisprezece pași de sfânta împărtășanie… Și sărăcuța de Trincant, sedusă, s-ar putea spune, sub nasul tatălui ei, în propria bibliotecă. Iar acum era la rând dra de Brou. Da, mironosița aia pedantă. Care ţinea aşa de mult la fecioria ei, încât nu voia să se căsătorească. Atât de evlavioasă, încât, atunci când a murit maică-sa, s-a gândit să se facă carmelită. Și când colo…"

Și când colo… Starețа se gândea că-n cazul ei nu existase niciun „când colo". Fusese novice la nouăsprezece ani și călugăriță când abia dacă împlinise vârsta. Și totuși, după moartea surorilor și a celor doi frați ai ei, părinții o imploraseră să se întoarcă acasă, să se mărite și să le dăruiască nepoți. De ce refuzase? De ce, dacă ura viața asta oribilă între patru pereți, mai insistase să depună jurământul? Din iubire de Dumnezeu sau pentru că-și ura mama? Ca să-i facă în ciudă dlui de Coze sau ca să fie pe placul lui Hristos?

Se gândea cu invidie la Madeleine de Brou. N-avusese un tată coleric, nici o mamă băgăcioasă; avea bani din belșug; își era propria stăpână, liberă să facă ce-și dorea. Și acum îl avea pe Grandier.

Invidia i s-a transformat în ură și dispreț.

Ipocrita asta, cu fața ei palidă ca a unei martire virgine dintr-o carte cu ilustrații! Fățarnica asta cu vorbe mieroase, cu mătăniile ei și rugăciunile lungi și ediția de buzunar a episcopului de Geneva[*5] legată în marochin roșu! Și în tot acest timp, sub straiele negre, în spatele privirilor plecate în pământ, ce foc ardea și ce desfrâu! Nu era mai bună decât curva aia din

strada Lion d'Or, nici decât fata cârpaciului ori decât mica Trincant. Ele măcar aveau scuza că erau tinere sau văduve, ceea ce nu se putea spune şi despre fata aia bătrână de treizeci și cinci de ani, lungă cât o prăjină și deloc arătoasă. În timp ce ea, starețа, nu împlinise încă treizeci de ani, iar sora Claire de Sazilly obișnuia să spună că, sub bonetă, chipul ei era precum chipul unui înger care trage cu ochiul printr-o perdea de nori. Și ce ochi! Toată lumea îi admirase ochii întotdeauna – chiar și mama ei, chiar și bătrâna și detestabila ei mătușă, abatesa. Dacă măcar l-ar fi putut aduce până la vorbitor! L-ar fi privit atunci printre gratii – l-ar fi privit fix, iscoditor, cu niște ochi care aveau să-i descopere sufletul în toată goliciunea lui. Da, în toată goliciunea; fiindcă gratiile nu erau un adaos la pudoare; erau acolo tocmai ca să țină loc de pudoare. Reținerea fusese scoasă din minte și încorporată într-un grilaj de fier. În spatele lui puteai fi nerușinat.

Dar, din nefericire, n-a avut această șansă la nerușinare. Parohul n-avea motive, nici personale, nici profesionale, să viziteze mănăstirea. Nu era îndrumătorul călugărițelor, n-avea rude printre elevele lor. Procesele și îndatoririle parohiale nu-i lăsau timp liber pentru discuții prostești sau pentru dialoguri despre desăvârşire, iar amantele sale îi tăiau pofta de „îmbarcări" noi și riscante. Lunile treceau, anii la fel, iar starețа încă nu găsise nicio ocazie să-și folosească ochii irezistibili; pentru ea, Grandier nu era decât un nume – dar un nume cu putere, unul care stârnea fantezii de nemărturisit, spirite familiare și necurate, un demon al curiozității, un duh al destrăbălării.

O reputație proastă este echivalentul mental al semnalelor pur fiziologice emise de animale în timpul sezonului de împerechere – sunete, mirosuri și, în cazul anumitor fluturi de noapte, chiar radiație în infraroșu. În cazul unei femei, faima de a fi promiscuă constituie o invitație permanentă pentru orice bărbat care aude bârfele. Și cât de fascinant, chiar și pentru doamnele cele mai respectabile, e seducătorul profesionist, cu experiență în frângerea inimilor! În imaginația enoriașelor sale, aventurile lui Grandier căpătau proporții epice. A devenit o figură mitică, parțial Iupiter, parțial satir –

pofticios ca o bestie și totuși (sau tocmai de aceea) extraordinar de atrăgător. În timpul procesului său, o femeie căsătorită din una dintre cele mai respectabile familii din Loudun a depus mărturie că, după ce i-a dat împărtășania, parohul o pironise cu privirea, drept care „a fost cuprinsă de o dragoste violentă pentru el, care a început cu mici fiori în toate membrele". O alta l-a întâlnit pe stradă și a fost cuprinsă „de o pasiune extraordinară". A treia n-a făcut decât să-l privească pe când el intra într-o biserică și a simțit „niște emoții din cale-afară de puternice, împreună cu așa niște porniri, că și-ar fi dorit foarte tare să se culce cu el pe loc". Toate aceste femei erau cunoscute pentru virtutea lor și aveau o reputație fără pată. Fiecare dintre ele avea o casă, era căsătorită și întemeiase o familie. Biata stareță n-avea nimic de făcut, n-avea soț, n-avea copii și nici vocație. N-ar fi fost de mirare dacă și ea s-ar fi îndrăgostit de monstrul acela delicios! *La mère prieure en fut tellement troublée, qu'elle ne parlait plus que de Grandier, qu'elle disait estre l'objet de touttes ses affections*[*6]. Dublul *t* din *touttes* pare să-l ridice pe „tuturor" la o putere mai mare, de parcă Grandier ar fi devenit obiectul unor pasiuni dincolo de limita experienței, afecțiuni pe care era imposibil să le simți – dar pe care ea le simțea în toată enormitatea lor monstruoasă și perversă. Parohul îi bântuia gândurile încontinuu. Meditațiile ei, care ar fi trebuit să fie o practică a prezenței lui Dumnezeu, erau în schimb o practică a prezenței lui Urbain Grandier sau, mai degrabă, a imaginii obscen de fascinante care i se cristalizase în minte în jurul numelui său. Simţea aceeaşi atracție subiectivă și ca atare nemăsurată și nebunească pe care o au fluturii de noapte față de stele, școlărițele față de trubaduri, gospodinele plictisite și frustrate față de Rudolph Valentino. Prin însăși natura și alcătuirea lui, trupul impune anumite limite unor păcate strict carnale precum lăcomia și concupiscenţa. Dar, oricât de slabă este carnea, spiritul mereu dorește. Natura nu pune nicio limită, în bunătatea ei, păcatelor voinței și ale imaginației. Avariția și setea de putere sunt cât se poate de necuprinse în această lume sublunară. Și la fel de necuprins e și lucrul acela pe care D.H. Lawrence îl numea „sexul din cap". Ca pasiune eroică, este unul dintre ultimele

handicapuri ale minții nobile. Ca senzualitate imaginată, este unul dintre primele handicapuri ale minții nebune. Și într-un caz, și-n celălalt (eliberându-se de trup și de limitările impuse de oboseală, de plictiseală, de irelevanța esențială a fenomenelor materiale pentru ideile și închipuirile noastre), ia parte la infinit. În spatele gratiilor, starețа s-a pomenit că era victima unui monstru nesătul, propria imaginație. În sine, combina animalul acesta hăituit, tremurând, plin de răni, cu un echivalent infernal al Ogarului Cerului*[7]. Așa cum era de așteptat, sănătatea i s-a deteriorat și, în 1629, sora Jeanne suferea deja de un „deranjament stomacal" psihosomatic, conform doctorului Rogier și chirurgului Mannoury, care „a slăbit-o într-atât, că abia cu chiu, cu vai putea să meargă".

În tot acest timp, să ne amintim, pensionul ursulinelor le preda scrisul și cititul, catehismul și buna purtare tot mai multor fete care veneau la cursuri. Cum reacționau elevele, s-ar putea întreba cineva, la sfaturile unei stareț care era prizoniera unei obsesii sexuale și ale unor profesoare deja infectate de isteria directoarei lor? Din păcate, documentele nu ne oferă niciun răspuns la această întrebare. Tot ce știm este că părinții indignați au început să-și ia copilele din grija cucernicelor măicuțe doar într-o fază ulterioară a procedurilor. Deocamdată, s-ar părea că atmosfera în mănăstire nu era atât de evident anormală încât să stârnească îngrijorare. Apoi, la începutul celui de-al cincilea an de domnie a stareței, au avut loc o serie de evenimente care, deși în sine neimportante, erau menite să aibă consecințe enorme.

Primul dintre aceste evenimente a fost moartea confesorului ursulinelor, canonicul Moussaut. Un preot de seamă, canonicul își dăduse toată silința pentru noua comunitate, dar din moment ce era deja în pragul celei de-a doua copilării, silința aceasta nu fusese tocmai grozavă. Nu înțelegea nimic despre penitentele sale; iar ele nu dădeau atenție niciunuia dintre lucrurile pe care le spunea el.

Aflând că a murit, starețа a încercat din răsputeri să facă o figură tristă; dar în sinea ei era invadată de o exaltare clocotitoare. În sfârșit, în sfârșit!

De îndată ce bătrânul domn a fost îngropat, starețа i-a

trimis o scrisoare lui Grandier. Aceasta începea cu un paragraf despre pierderea ireparabilă suferită de comunitate, sublinia în continuare nevoia ei și a surorilor ei de îndrumare spirituală din partea unui confesor la fel de sfânt și de înțelept ca îndrăgitul răposat și se sfârșea cu o invitație adresată lui Grandier de a lua locul canonicului. În afară de ortografie, care fusese mereu punctul slab al surorii Jeanne, scrisoarea era în întregime admirabilă. Citind-o la final, stareța nu vedea cum ar fi putut destinatarul să reziste unui apel atât de sincer, de pios, de măgulitor și delicat.

Dar răspunsul lui Grandier, atunci când a sosit, a fost un refuz politicos. Nu numai că se simțea nedemn de o onoare atât de înaltă, ci era și mult prea ocupat cu îndatoririle sale ca preot de parohie.

Din culmea bucuriei, stareța s-a prăbușit într-o dezamăgire în care durerea era amestecată cu mândrie rănită și din care au crescut, în timp ce îşi rumega amărăciunea înfrângerii, o furie rece și persistentă, o răutate statornică a urii.

Nu era deloc ușor să o pună în faptă; căci parohul locuia într-o lume în care pentru o călugăriță închisă în mănăstire era imposibil să pătrundă. Nu se putea duce la el, iar el nu voia să vină la ea. Cea mai mare apropiere de un contact personal a apărut când Madeleine de Brou a venit la mănăstire să-și viziteze nepoata, care era elevă acolo. Intrând în vorbitor, Madeleine a găsit-o pe stareță așteptând-o de partea cealaltă a grilajului. A salutat-o politicos și i s-a răspuns cu un val de ofense, care deveneau din ce în ce mai violente. „Curvo, stricato, care duci preoți la desfrâu, care ai săvârşit cel mai mare sacrilegiu!” Stareța și-a scuipat rivala printre gratii. Madeleine a întors spatele și a fugit.

Pierduse astfel ultima speranță a unei răzbunări personale, față în față. Dar sora Jeanne mai putea să facă măcar un lucru: încă putea să se asocieze și să asocieze întreaga ei comunitate pe care o conducea cu dușmanii declarați ai lui Grandier. Fără întârziere, a trimis după omul care, dintre toți clericii locali, avea motivele cele mai serioase să-l urască pe paroh. Antipatic, schilod din naștere și lipsit deopotrivă de farmec și de talent, canonicul Mignon mereu îl invidiase pe paroh pentru că era

chipeș, ager la minte și avea succes fără efort. La această antipatie generală și, ca să zicem așa, din oficiu, se adăugaseră de-a lungul anilor şi o serie de motive mai specifice ca să nu-l placă: sarcasmele lui Grandier, seducerea verișoarei lui Mignon, Philippe Trincant, și, mai recent, o ceartă din pricina unei bucăţi de pământ aflate în dispută între biserica colegială Sainte-Croix și parohia preotului de la Saint-Pierre. Împotriva sfatului colegilor săi, Mignon intentase proces și pierduse, așa cum preziseseră toți că o să se întâmple. Încă suferea de pe urma acestei umilințe când stareța l-a chemat la vorbitorul mănăstirii și, după ce au discutat pe larg despre viața spirituală și mai ales despre comportamentul scandalos al parohului, l-a invitat să devină confesorul călugărițelor. Oferta a fost acceptată pe loc. Un nou aliat făcea acum parte din liga dușmanilor lui Grandier. Mignon încă nu știa cum anume avea să fie folosit acest aliat. Dar, ca un bun general, era pregătit să profite de orice ocazie care s-ar fi putut ivi.

Între timp, în mintea stareței, noua ură față de Grandier nu abolise și nici măcar nu domolise vechile dorințe obsedante. Eroul închipuit al reveriilor şi viselor sale a rămas același; dar acum nu mai era făt-frumosul pentru care lași fereastra deschisă noaptea, ci un duh supărător, care se desfăta aducându-i victimei ofensa unei plăceri intruzive, dar irepresibile. După moartea lui Moussaut, sora Jeanne a visat de câteva ori că bătrânul se întorsese din Purgatoriu ca să-și implore fostele penitente să se roage pentru el. Însă, chiar în timp ce vorbea tânguios, totul se schimba și „nu mai era răposatul ei confesor, ci avea chipul și înfăţişarea lui Urbain Grandier, care, schimbându-și cuvintele și purtarea odată cu înfățișarea, îi vorbea despre iubire, seducând-o cu mângâieri pe cât de insolente, pe atât de lipsite de castitate și presând-o să-i ofere lui ceea ce nu mai era la dispoziția ei, căci, prin jurăminte, își închinase viața mirelui ei divin”.

Dimineața stareța le povestea aceste aventuri nocturne celorlalte călugăriţe. Poveștile au avut foarte mult impact și curând alte două tinere – sora Claire de Sazilly (verișoara cardinalului Richelieu) și o altă Claire, o soră mireană – au început să aibă și ele viziuni cu vizite ale unor clerici

supărători și să audă o voce care le șoptea în urechi propunerile cele mai indecente.

Următorul eveniment – și cel determinant din lunga serie care avea să ducă în cele din urmă la distrugerea parohului – a fost o glumă mai degrabă prostească. Pusă la cale de un comitet format din călugărițele mai tinere și elevele lor mai mari, ca să le sperie pe alea mici şi pe babele habotnice mai slabe de înger, gluma a fost o scenetă ca de Halloween, cu pretinse apariții și fantome. Casa în care stăteau călugărițele și elevele lor era cunoscută ca fiind bântuită, cum am văzut deja. Locatarele ei erau deci bine pregătite să tragă o spaimă când, la scurtă vreme după moartea bătrânului canonic, o siluetă în cearșaf alb a fost văzută plimbându-se prin odăile de dormit. După prima vizită, toate ușile au fost bine închise; dar fantomele ori mergeau pe acoperișuri și pătrundeau pe ferestre, ori erau lăsate să intre de colaboratorii din camere. Fantomele ridicau haine de pe pat, atingeau fețele femeilor cu degetele lor de gheață. Sus, în pod, se auzea zăngănit de lanțuri. Copilele țipau; maicile își făceau cruce și-l invocau pe Sfântul Iosif. Degeaba. După câteva nopți liniștite, fantomele se întorceau. Școala și mănăstirea erau cuprinse de panică.

Stând la postul său de ascultare din confesional, canonicul Mignon știa tot – și despre duhurile din odăi, și despre fantomele din dormitoare, și despre glumele din pod. Era la curent cu tot și, brusc, a avut o revelație și i s-a arătat mâna providenței la lucru. Toate, înțelegea acum, conlucrau permanent. Avea să conlucreze cu ele. În acest scop, le-a certat pe farsoare, dar le-a poruncit să nu spună nimic despre glumele lor. Victimelor acelor glume le-a insuflat el însuși o nouă teroare, spunându-le că ceea ce luaseră drept fantome erau mai probabil diavoli. A confirmat halucinațiile maicii superioare și ale celorlalte vizionare, asigurându-le că oaspeții lor nocturni erau reali și vădit satanici. Apoi s-a întâlnit cu patru sau cinci dintre inamicii cei mai influenți ai parohului la casa de la țară a dlui Trincant din Puydardane, aflată la cam o leghe depărtare de oraș. În fața consiliului de război întrunit acolo, a povestit ce se întâmpla în mănăstire și a arătat cum ar putea fi exploatată situația în detrimentul lui Grandier. S-a pus

ţara la cale și s-a stabilit un plan de campanie, cu arme secrete, un război psihologic și un serviciu de informații supranatural. Complotiștii s-au despărțit cum nu se poate mai optimişti. Simțeau că de data asta parohul era la mâna lor.

Următorul pas al lui Mignon a fost să-i viziteze pe carmeliți. Avea nevoie de un exorcist bun. Oare ar fi putut cucernicii părinți să-i dea unul? Plin de entuziasm, starețul i-a dat nu unul, ci trei – pe părinții Eusèbe de Saint-Michel, Pierre-Thomas de Saint-Charles și Antonin de la Charité. Împreună cu Mignon, aceştia s-au pus îndată pe treabă și au avut atât de mare succes, încât în câteva zile numai două sau trei călugărițe mai bătrâne mai erau vizitate noaptea de paroh.

După o vreme au început să circule zvonuri despre mănăstirea bântuită și în scurt timp toată lumea știa că toate măicuțele erau posedate de diavoli și că diavolii arătaseră că poznașul de Grandier era de vină pentru tot. Protestanții erau încântați, evident. Faptul că un preot papistaș conspirase cu Satana ca să ducă la desfrâu o întreagă mănăstire de ursuline era aproape suficient ca să-i consoleze pentru înfrângerea din La Rochelle.

În ce-l privește pe paroh, el doar a ridicat din umeri. La urma urmei, nici măcar nu le văzuse vreodată pe stareță și pe agitatele ei surori. Ce spuneau nebunele alea despre el nu putea să fie decât rezultatul maladiei lor – umoare melancolică, cu un strop de *furor uterinus*. Separate de bărbați, bietele de ele erau nevoite să-și închipuie duhuri. Canonicul Mignon doar a zâmbit când a auzit aceste comentarii și a zis că cine râde la urmă râde mai bine.

Între timp, travaliul de exorcizare a tuturor posedatelor era atât de anevoios, încât, după câteva luni de luptă eroică cu demonii, canonicul s-a văzut nevoit să cheme întăriri. Primul chemat a fost Pierre Rangier, preotul din Veniers, un bărbat care-și datora considerabila influență în dioceză și lipsa totală de popularitate faptului că devenise iscoada și agentul secret al episcopului. Acum, că Rangier participa la exorcisme, canonicul era sigur că n-avea să stârnească nemulțumirea celor sus-puși. Posedarea avea să fie oficială și în acord cu tradiția Bisericii.

Pe lângă Rangier, a fost cooptat curând încă un preot, de un soi foarte diferit. Dl Barré, *curé* la Saint-Jacques în orașul Chinon, aflat nu departe, era unul dintre acei creștini mohorâți pentru care diavolul e incomparabil mai real și mai interesant decât Dumnezeu. Vedea peste tot urme de copite despicate și recunoștea lucrarea Satanei în toate evenimentele ciudate, dezastruoase sau plăcute ale vieții omenești. Cum nimic nu-i plăcea mai mult decât să se ia de piept cu Belial ori Beelzebub, își petrecea timpul fabricând și exorcizând posedați. Datorită eforturilor sale, Chinonul era plin de fete posedate, de vaci asupra căror fuseseră aruncate vrăji, de soți incapabili să-și îndeplinească datoria conjugală din cauza maleficiilor vreunui vrăjitor. Nimeni din parohia sa nu se putea plânge că avea o viață neinteresantă; între *curé* și diavol, n-aveau când să se plictisească.

Invitația lui Mignon a fost acceptată cu promptitudine și, câteva zile mai târziu, Barré a venit din Chinon în fruntea unui alai format din mulți dintre enoriașii săi mai fanatici. Spre marele său dezgust, a aflat că până atunci exorcismele avuseseră loc în spatele ușilor închise. Să-ți ascunzi lumina sub obroc, ce idee! De ce să nu se ofere publicului șansa de a afla ce se întâmplă? Ușile capelei ursulinelor s-au deschis, iar mulțimea a venit să asiste. La a treia încercare, Barré a reușit să o facă pe maica superioară să intre în convulsii. „Fără uzul simțirii și al rațiunii”, sora Jeanne se zvârcolea pe podea. Spectatorii erau încântați, mai ales când își arăta picioarele. Într-un final, după multe „violențe, vexațiuni, urlete și scrâșnete din dinți, dintre care doi i s-au spart în fundul gurii”, diavolul s-a supus poruncii de a-și părăsi victima. Stareța zăcea epuizată; dl Barré și-a șters sudoarea de pe frunte. Venise rândul canonicului Mignon și al surorii Claire de Sazilly, al părintelui Eusebius și al surorii mirene, al dlui Rangier și al surorii Gabrielle a Întrupării. Spectacolul s-a terminat doar la sfârșitul zilei. Spectatorii au ieșit buluc în amurgul de toamnă. Toți erau de acord că bietul oraș Loudun nu mai avusese parte de un spectacol atât de grozav de când veniseră acrobații ambulanți, cu cei doi pitici și urșii dansatori. Iar ăsta era gratis – căci, firește, nu *trebuia* să pui nimic în coș când era trecut

prin mulțime, iar dacă *chiar* dădeai ceva, atunci un bănuț scotea același sunet metalic ca o monedă de argint.

Două zile mai târziu, pe 8 octombrie 1632, Barré a obținut prima mare victorie, alungându-l pe Asmodeus, unul dintre cei șapte diavoli care posedau trupul stareței. Vorbind printre buzele posedatei, Asmodeus a dezvăluit că se afla în abdomenul inferior. Barré s-a luptat cu el mai bine de două ore. Sonorele fraze latinești au bubuit iar și iar. *Exorciso te, immundissime spiritus, omnis incursio adversarii, omne phantasma, omnis legio, in nomine Domini nostri Iesus Christi; eradicare et effugare ab hoc plasmate Dei*[8]. Apoi se stropea cu apă sfințită, urmată de o punere a mâinilor, a etolei, breviarului și relicvelor. *Adiuro te, serpens antique, per Iudicem vivorum et mortuorum, per factorem tuum, per factorem mundi, per eum qui habet potestatem mittendi te in gehennam, ut ab hoc famulo Dei, qui ad sinum Ecclesiae recurrit, cum metu et exercitu furoris tui festinus discedas*[9]. Numai că, în loc să plece, Asmodeus n-a făcut decât să râdă și să rostească câteva blasfemii ghidușe. Un alt om s-ar fi recunoscut învins. Nu și dl Barré. El a poruncit ca starețа să fie dusă în odaia ei și a trimis repede după farmacist. Dl Adam a venit, aducând cu el emblema clasică a profesiei sale, seringa imensă de alamă din farsele lui Molière, care era o realitate a medicinei secolului al XVII-lea. I s-a pregătit un litru de apă sfințită. Seringa a fost umplută și domnul Adam s-a apropiat de patul pe care stătea întinsă maica superioară. Băgând de seamă că i se apropia ceasul, Asmodeus a turbat. Degeaba. Starețа era legată, mâini puternice țineau corpul ce se zvârcolea și, cu o pricepere care venea dintr-o lungă experiență, dl Adam a administrat clisma miraculoasă. Două minute mai târziu, Asmodeus își luase tălpășița[10].

În autobiografia pe care a scris-o câțiva ani mai târziu, sora Jeanne ne dă asigurări că, în primele luni ale posedării ei, mintea îi era atât de confuză, încât nu ținea minte nimic din ce i se întâmplase. Afirmația ar putea să fie adevărată – sau nu. Sunt multe lucruri pe care am vrea să le uităm, pe care facem tot posibilul să le reprimăm, dar care de fapt ne rămân prea vii în amintire. Seringa dlui Adam, de pildă…

Sunt multe feluri în care se poate evada dintr-o individualitate izolată într-o condiție larvară a subumanului. Această stare participă la Nimicul pe care-l găsim ca temă în atâtea dintre poemele lui Mallarmé:

Mais ta chevelure est une rivière tiède,
Ou noyer sans remords l'âme qui nous obsède,
Et trouver le Néant que tu ne connais pas[*11].

Dar, pentru mulţi, Nimicul absolut nu e suficient. Ce vor ei este un Nimic cu calități negative, o nonentitate care pute și e hidoasă, ca aceea a lui Baudelaire:

Une nuit que j'étais près d'une affreuse juive,
Comme au long d'un cadavre un cadavre étendu…[*12]

Și aceasta tot o experiență a Nimicului este – dar cu asupra de măsură. Și tocmai în acest Nimic-cu-asupra-de-măsură descoperă unele minți ceea ce pentru ele este cel mai satisfăcător tip de alteritate experimentată. În Jeanne des Anges, dorința de autotranscendere era direct proporțională cu intensitatea egoismului său înnăscut și cu circumstanțele frustrante ale mediului său. Mai târziu, avea să se prefacă a încerca și chiar să încerce, fără a se preface, să realizeze o autotranscendere ascendentă în viața spiritului. Dar în această etapă a carierei sale singura cale de scăpare ce s-a ivit a fost o coborâre în sexualitate. Începuse prin a se lăsa în mod deliberat în voia închipuirii unei intimități cu acel *beaux ténébreux* al ei, necunoscutul, dar seducător de faimosul domn Grandier. Dar cu timpul această abandonare deliberată și ocazională a devenit o dependență irezistibilă. Rutina i-a transformat fanteziile sexuale într-o necesitate imperioasă. *Le beau ténébreux* a dobândit o existență autonomă, cu totul independentă de voința ei. În loc să fie stăpâna propriei imaginații, acum îi era sclavă. Sclavia e umilitoare; și totuși, conștiința că nu mai ai control asupra propriilor gânduri și acțiuni este o formă – inferioară, fără îndoială, dar eficientă – a acelei autotranscenderi la care toți oamenii aspiră. Sora Jeanne încercase să se elibereze din robia față de imaginile erotice pe

care ea însăși le invocase; dar singura libertate pe care o putea atinge era aceea de a fi sinele pe care de fapt îl ura. Acestui sine nu-i rămânea decât să se lase tras din nou în temnița subterană a dependenței sale.

Acum, după luni de zile în care purtase această luptă interioară, se lăsase pe mâinile remarcabilului domn Barré. Fantezia unei autotranscenderi descendente fusese transformată în faptul brut de a fi tratată de acest domn ca o ființă subumană – ca un animal ciudat, care trebuie arătat mulțimii asemenea unei maimuțe de bâlci, ca o creatură fără personalitate, bună doar să stârnească râsul, să fie manipulată, sugestionată în mod repetat să intre în crize convulsive și într-un final supusă umilinței unei irigări de colon forțate, în ciuda a ce mai rămăsese din voința ei și a fărâmelor de pudoare pe care le mai avea. Barré o făcuse părtașă la o experiență care era, mai mult sau mai puțin, echivalentul unui viol într-o toaletă publică[13].

Persoana care fusese cândva sora Jeanne des Anges, stareța ursulinelor din Loudun, era acum anihilată – anihilată nu în sens mallarméan, ci şi în sens baudelairian, și anume cu asupra de măsură. Parodiind fraza paulinică, putea spune despre sine: „Trăiesc, dar nu mai trăiesc eu, ci pământul, ci umilința, ci numai fiziologia mai trăiește în mine”. În timpul exorcismelor, nu mai era un subiect, ci doar un obiect cu senzații intense. Era oribil, dar și minunat – un lucru scandalos, dar în același timp și o revelație și, în sens literal, un extaz, o ieșire din sinele odios și mult prea cunoscut.

Trebuie observat că, în această perioadă, sora Jeanne n-avea impresia că ar fi posedată. Mignon și Barré i-au spus că e infestată de demoni și, în timpul delirurilor induse de exorcismele lor, ea însăși spunea același lucru. Dar încă nu avea senzația c-ar fi posedată de cei șapte demoni (șase după plecarea lui Asmodeus) care și-ar fi instalat tabăra în trupul ei mărunt. Iată cum analiza ea situația.

„Nu credeam atunci că poți fi posedat fără să-ți fi dat consimţământul sau fără să fi făcut un pact cu diavolul; mă înșelam, căci cei mai nevinovați și chiar cei mai sfinți pot fi posedați și ei. Eu însămi nu eram printre nevinovați; căci de

mii și mii de ori mă lăsasem pe mâna diavolului comițând păcate și opunându-mă întruna grației... Demonii se insinuau în mintea și înclinațiile mele în așa fel încât, prin aplecările malefice pe care le-au găsit în mine, mă făceau să fiu una cu ei... În mod normal, demonii lucrau în conformitate cu sentimentele pe care le aveam în suflet; o făceau atât de subtil, încât eu însămi nu bănuiam că am demoni în mine. Mă simțeam insultată când oamenii arătau c-ar bănui că sunt posedată, iar dacă cineva îmi vorbea despre posedarea mea de către demoni, eram cuprinsă de o furie violentă și nu mă puteam abține să-mi exprim resentimentele." Adică persoana care nu se putea abține să viseze la dl Grandier, persoana pe care dl Barré o trata ca pe un fel de animal de laborator, nu era totuși conștientă, în timp ce era trează și în afara exorcismelor, că ar fi anormală. Extazele umilinței și senzualității halucinatorii erau impuse unei minți care se credea încă mintea unei femei senzuale normale, care avusese nenorocul să se pomenească într-o mănăstire, când ar fi trebuit de fapt să se mărite și să întemeieze o familie.

Nu știm nimic direct de la sursă despre starea de spirit a dlui Barré și a celorlalți exorciști. N-au lăsat autobiografii și n-au scris scrisori. Până la intrarea în scenă a părintelui Surin, vreo doi ani mai târziu, istoria celor implicați în această orgie psihologică prelungită este cu totul lipsită de note personale. Din fericire pentru noi, Surin era un introvertit care simțea nevoia să se exprime, un „confesiv" înnăscut, a cărui pasiune pentru mărturisire a compensat din plin reticențele colegilor săi. Scriind despre acești ani de început petrecuți la Loudun și apoi la Bordeaux, Surin se plânge că a fost supus aproape încontinuu tentațiilor cărnii. Având în vedere circumstanțele vieții unui exorcist într-o mănăstire de călugărițe posedate, faptul nu e aproape deloc surprinzător. În mijlocul unui cârd de femei isterice, aflate toate într-o stare de excitare sexuală cronică, el era bărbatul privilegiat, poruncitor și tiranic. Murdăria în care femeile din grija lui se bălăceau atât de extatic nu făcea decât să sublinieze masculinitatea triumfătoare a rolului său de exorcist. Pasivitatea lor nu făcea decât să-i ascută conștiința poziției sale de stăpân. În mijlocul

freneziilor scăpate de sub control, el rămânea lucid și puternic; în mijlocul atâtor bestialități, el rămânea singura ființă umană; în mijlocul demonilor, el era reprezentantul lui Dumnezeu. Și, ca reprezentant al lui Dumnezeu, putea să facă ce voia cu acele creaturi inferioare – să le pună să se destrăbălează, să le provoace convulsii, să le bruscheze ca pe niște scroafe sau viței recalcitrante, să le prescrie clistirul sau biciuirea[14]. În momentele lor mai lucide, posedatele recunoșteau în fața stăpânilor – și cu ce plăcere obscenă călcau astfel în picioare convențiile care fuseseră o parte esențială a personalității lor! – faptele cel mai greu de mărturisit despre condiția lor fiziologică, cele mai scabroase fantezii scoase din adâncurile mâloase ale subconștientului. Genul de relație care putea exista între exorciști și călugărițele presupus posedate este ilustrat foarte bine de următorul fragment dintr-o relatare din aceeași epocă a posedării ursulinelor din Auxonne, care a început în 1658 și s-a sfârșit în 1661. „Călugărițele declară, ca și preoții, că, prin intermediul exorcismului, aceștia le-au vindecat de hernii, *qu'ils leur ont fait rentrer des boyaux qui leur sortaient de la matrice*[*],[15] că le-au vindecat într-o clipă de răni ale pântecului provocate de vrăjitori, că au provocat expulzarea *des bastons couverts de prépuces de sorciers qui leur avoient esté mis dans la matrice, des bouts de chandelles, des bastons couverts de langes et d'aultres instruments d'infamie, comme des boyaux et aultres choses desquelles les magiciens et les sorciers s'étaient servis pour faire sur elles des actions impures*[*].[16] Ele mai declară și că preoții le-au vindecat de colici, de dureri de stomac și de cap, că prin confesiune au vindecat întăriri ale sânilor; că au oprit hemoragii prin exorcism și că, dându-le să bea apă sfințită, au pus capăt umflărilor de pântec provocate de copulația cu demoni și vrăjitori.

„Trei dintre călugărițe au recunoscut, fără ocolișuri, că au avut copulații cu demoni și și-au pierdut fecioria. Alte cinci declară că au suferit din partea vrăjitorilor, magicienilor și demonilor lucruri pe care numai pudoarea le împiedică să le povestească, dar care de fapt sunt aceleași descrise de primele trei. Exorciștii pomeniţi dau mărturie că toate declarațiile de mai sus sunt adevărate."[17]

Ce mizerie intimă, ce intimități chirurgicale! Mizeria e și morală, și materială; nenorocirile fiziologice sunt egalate de cele spirituale și intelectuale. Și peste toate acestea, ca o ceață densă și puturoasă, atârnă o sexualitate opresivă, pe care poți s-o tai cu cuțitul și care e omniprezentă, imposibil de evitat. Doctorii care le-au vizitat pe călugărițe la ordinul parlamentului burgund n-au găsit nicio dovadă de posedare, în schimb au găsit multe indicii că toate sau cea mai mare parte dintre ele sufereau de o maladie pe care părinții noștri o numeau *furor uterinus*. Simptomele acestei boli erau „fierbințeala însoțită de o poftă de nestins pentru destrăbălare” și o incapacitate, în ceea ce le privește pe surorile mai tinere, de „a se gândi la altceva sau de a vorbi despre altceva în afară de sex”.

Asta era atmosfera într-o mănăstire de maici posedate și așa erau persoanele cu care preotul oficiant își petrecea multe ore zi de zi și noapte de noapte, într-o intimitate care era o combinaţie între intimitățile ce există între ginecolog și pacientă, între dresor și animalul dresat, între psihiatru adorat și nevroticul locvace. Tentațiile erau prea puternice pentru exorciștii din Auxonne și avem motive întemeiate să credem că au profitat de situația lor pentru a le seduce pe călugărițele pe care le aveau în grijă. Dar preoții și călugării care au lucrat cu sora Jeanne și celelalte isterice din Loudun n-au fost acuzați de asemenea lucruri. Surin a mărturisit că a existat o tentație constantă, dar căreia i s-a ținut piept. Desfrâul îndelungat a avut loc în acest caz doar în imaginație și n-a fost niciodată fizic.

Alungarea lui Asmodeus a fost o victorie atât de notabilă și călugărițele știau de acum să-și joace rolul de posedate atât de bine, încât Mignon și ceilalți dușmani ai lui Grandier s-au simțit suficient de puternici ca să întreprindă ceva oficial. Astfel, pe 11 octombrie, Pierre Rangier, parohul din Veniers, a fost trimis la biroul magistratului-șef al orașului, dl de Cerisay. A povestit ce se întâmplase și i-a invitat pe *bailli* și pe locotenentul său, Louis Chauvet, să vină să vadă cu ochii lor. Invitația a fost acceptată și în aceeași după-amiază cei doi magistrați, împreună cu secretarul lor, au făcut o vizită la

mănăstire, unde au fost primiți de Barré și de canonicul Mignon și duși sus, „într-o cameră cu tavan înalt mobilată cu șapte paturi mici; într-unul se afla sora mireană, iar în celălalt maica superioară. Aceasta din urmă era înconjurată de câțiva carmeliți, de câteva călugărițe ale mănăstirii, de Mathurin Rousseau, preot și canonic la Sainte-Croix, și de chirurgul Mannoury". Văzându-i pe *bailli* și pe locotenent, stareța (în cuvintele procesului-verbal scris de secretarul magistraților), „a început să facă mișcări foarte violente, însoțite de niște sunete precum grohăielile unui purceluș, apoi s-a înfășurat în cuverturi, scrâșnind din dinți și zvârcolindu-se așa cum ar putea face o persoană care și-a pierdut mințile. În dreapta era un carmelit și în stânga sus-pomenitul Mignon, care a înfipt două degete, anume policarul și arătătorul, în gura sus-pomenitei maici superioare, făcându-și exorcismele și invocațiile în prezența noastră".

În cursul acestor exorcisme și invocații s-a aflat că sora Jeanne fusese posedată prin intermediul a două „pacte" diavolești – unul constând în trei ghimpi de păducel, celălalt într-un buchet de trandafiri pe care îl găsise pe scări și-l pusese la cingătoare, „moment în care a fost atacată de un mare tremur în brațul drept și a fost cuprinsă de o dragoste pentru Grandier care-a ținut-o tot timpul cât și-a făcut rugăciunile, nefiind în stare să se gândească la nimic altceva în afară de reprezentarea persoanei lui Grandier care fusese întipărită înlăuntrul ei".

Întrebată în latină „Cine a trimis aceste flori?", stareța, „după ce-a întârziat, ezitând, a răspuns ca și cum ar fi fost obligată: *Urbanus*. La care sus-pomenitul Mignon a zis: *Dic qualitatem*. Ea a spus: *Sacerdos*. El a întrebat: *Cuius ecclessiae?*, iar sus-pomenita călugăriță a răspuns: *Santi Petri*[18], aceste ultime cuvinte pronunțându-le destul de prost".

Când exorcismul s-a sfârșit, Mignon l-a luat pe *bailli* deoparte și, de față fiind și canonicul Rousseau și dl Chauvet, a remarcat că acest caz prezenta o asemănare izbitoare cu cel al lui Louis Gauffridy, preotul provensal care, cu douăzeci de ani înainte, fusese ars pe rug pentru vrăjirea și ducerea la desfrânare a unor ursuline din Marsilia.

Cu aducerea în discuție a lui Gauffridy, se scăpase porumbelul. Strategia noii campanii împotriva parohului a devenit evidentă. Urma să fie acuzat de vrăjitorie și magie, apoi dus la judecată; dacă avea să fie achitat, reputația îi era oricum distrusă, iar dacă era condamnat, avea să fie ars pe rug.

1* „Îmi eliberează sufletul de toate prieteniile,/ Și de i-aș vedea murind pe frate, copii, mamă și soție,/ Nu mi-ar păsa mai mult de-atâta.” (n.tr.)

2* „Da, frate, sunt un rău, un vinovat,/ Un păcătos nefericit, plin de nedreptate,/ Cel mai mare scelerat care-a existat vreodată.” (n.tr.)

3* „Inefabila dulceață a privirilor voastre divine.” (n.tr.)

4* „Gata, mă dezic de toți oamenii de bine;/ De-acum o să mi se pară înspăimântător de oribili,/ Și voi fi pentru ei mai rău decât un diavol.” (n.tr.)

5* Posibil Francisc de Sales, episcop de Geneva în această perioadă (n.tr.).

6* „Maica stareță a fost așa de tulburată, încât nu mai vorbea decât despre Grandier, despre care zicea că este obiectul tuturor afecțiunilor ei.” (n.tr.)

7* Aluzie la un poem de la sfârșitul secolului al XIX-lea, al poetului Francis Thomson (n.tr.).

8. „Te exorcizez, duh necurat, orice atac al vrăjmașului, orice spectru, orice legiune, în numele Domnului nostru Iisus Hristos; ieși și pleacă din această făptură a Domnului.”

9. „Te conjur, șarpe străvechi, în numele Judecătorului viilor și morților, al ziditorului tău, al ziditorului lumii, al celui ce are puterea să te alunge în focul Gheenei, ca din acest slujitor al Domnului, care se întoarce în sânul Bisericii, să pleci degrabă cu spaimele și chinurile furiei tale.”

10. Nu Barré era inventatorul acestui tratament pentru exorcism. Tallemant povestește că un nobil francez, dl de Fervaque, îl folosise cu succes asupra unei călugărițe posedate pe care o cunoscuse. În Africa de Sud există secte ale negrilor care practică botezul prin lavaj de colon.

11* „Dar părul tău e parcă un râu nestăvilit,/ În care fără teamă sufletul meu robit/ Se îneacă şi cată Neantul (tu nu-l ştii!).” („Tristeţe de vară”, traducere de Paula Romanescu, în *Univers poetic francofon*, 3 vol., Helicon, Timişoara, 1995 – n.tr.)

12* „Cum stam în noapte lângă o groaznică ebree/ Cum șed două cadavre pe-un singur așternut…” („Cum stam în noapte”, traducere de Ion Pillat, în Charles Baudelaire, *Florile răului*, BPT, Minerva, București, 1977 – n.tr.)

13. În practica medicală a secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, clistirul era folosit la fel de liber și de frecvent ca seringa hipodermică astăzi. Robert Burton scrie: „Clistirele sunt foarte cerute. Trincavellius crede că sunt pe primul loc, iar Hercules din Saxonia le aprobă și el. Am descoperit

(spune el) din experiență că mulți melancolici ipohondri au fost vindecați numai prin folosirea clistirelor". „Căci nu încape îndoială", adaugă Burton într-un alt pasaj, „că un clistir, folosit cum trebuie, nu poate aici, ca și în majoritatea celorlalte maladii, să facă decât mult bine". Din fragedă pruncie, toți membrii claselor care-și permiteau să cheme un doctor sau un farmacist știau despre seringa uriașă și despre supozitor – cu doze rectale copioase de „săpun castilian, miere fiartă până devine consistentă sau, și mai puternic, spânz, volbură etc.". De aceea, nu e surprinzător să descoperim că, atunci când descrie jocurile copilărești pe care le practica cu *les petites demoiselles* care veneau să se joace cu surorile sale, Jean-Jacques Bouchard (contemporanul stareței) vorbește de parcă toată lumea știe la ce se referă despre niște *petits bastons* cu care băieții și fetițele se prefăceau că-și fac unii altora clistire. Dar copilul este tatăl bărbatului și mama femeii și, vreme de generații, seringa monstruoasă a farmacistului a continuat să bântuie imaginația sexuală, nu doar a puștilor, ci și a părinților lor. La mai bine de o sută cincizeci de ani după isprăvile lui Barré, eroii și eroinele marchizului de Sade, în eforturile lor laborioase de a extinde gama plăcerilor sexuale, foloseau frecvent arma secretă a exorcistului. Cu o generație înainte de marchiz, François Boucher ne-a dat în *L'Attente du clystère* cea mai atrăgătoare fată a secolului, dacă nu a tuturor timpurilor. Nu e o distanță foarte mare de la obscenitatea teribilă și pornografia grațioasă până la amuzamentul rabelaisian și gluma de fumoar. O ținem minte pe bătrâna din *Candide*, cu micile ei vorbe de duh despre canule și *nous autres femmes*. Te gândești la Sganarelle cel îndrăgostit din *Le Médecin malgré lui* cerându-i cu tandrețe lui Jacqueline permisiunea nu să o sărute, ci să-i facă *un petit clystère dulcifiant.* Cel al dlui Barré, cu litrul lui de apă sfințită, era *un petit clystère sanctifiant*. Dar, fie că era purificator sau calmant, clistirul a rămas ceea ce era în mod intrinsec și ceea ce devenise prin convenție în acel moment al istoriei: o experiență aproape erotică, un ultraj la adresa pudorii, un simbol îmbogățit de o întreagă sferă de înțelesuri și armonii pornografice, care intrase în tradiții și făcea acum parte din cultura ambiantă.

14. În scrisoarea pe care a scris-o după o vizită la Loudun în 1635, Thomas Killigrew descrie tratamentul la care era supusă fermecătoarea soră Agnes, ale cărei înfăţişare încântătoare și purtare cu totul lipsită de pudoare îi făcuseră pe obișnuiții exorcismului să-i dea numele de alint *le beau petit diable*. „Era foarte tânără și frumoasă, cu o înfățișare mai gingaşă și un boi mai zvelt decât ale oricăreia dintre celelalte… Frumusețea chipului său era învăluită de umbra unei priviri întunecate și triste, pe care a ascuns-o când am intrat eu în capelă, pentru ca apoi s-o arate din nou." (Killigrew avea doar douăzeci de ani atunci și era extrem de chipeş.) „Iar deși acum se ridicase în picioare, legată ca o sclavă în mâinile călugărului, puteai să vezi dincolo de toate nefericirile

ei, în ochii ei negri, că rămâneau încă în picioare arcadele multor triumfuri.” „Ca o sclavă în mâinile călugărului” – cuvintele sunt dureros de potrivite. Ceva mai târziu, ne spune Killigrew, fata asta nenorocită era o sclavă sub picioarele călugărului. Căci, după ce îi provocase convulsii și o făcuse să se tăvălească pe jos, bunul părinte s-a urcat triumfător pe victima lui care zăcea la pământ. „Mărturisesc că a fost o priveliște atât de tristă”, a spus Killigrew, „încât n-am mai avut putere să văd miracolul recuperării ei și am plecat la han”.

15* „Că le-au băgat înapoi mațe ce le ieșeau din pântec.” (n.tr.)

16* „Bastoane acoperite cu prepuțuri de vrăjitori, care le fuseseră băgate în pântec, mucuri de lumânare, bastoane acoperite de scutece și alte instrumente ale infamiei, cum ar fi mațe și alte lucruri de care magicienii și vrăjitori se folosiseră pentru a le supune unor acțiuni impure.” (n.tr.)

17. Vezi *Barbe Buvée et la prétendue possession des Ursulines d’Auxonne*, de dr. Samuel Garnier, Paris, 1895, pp. 14-15.

18. „…Urbain… Spune-i funcția… Preot… La ce biserică?… Saint-Pierre.”

Capitolul V

Și așa, Grandier a fost acuzat de vrăjitorie, iar ursulinele au fost posedate de diavoli. Citim toate aceste declarații și zâmbim; dar, înainte ca zâmbetul să apuce să devină rânjet sau să explodeze într-un hohot de râs, să încercăm să ne dăm seama ce anume însemnau aceste lucruri în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Și, de vreme ce în această perioadă vrăjitoria era pretutindeni o crimă, să începem cu aspectele juridice ale problemei.

Sir Edward Coke, cel mai mare avocat englez de la finele epocii Elisabetei I și a lui Iacob I, definea o vrăjitoare drept o „persoană ce are consultări cu Diavolul, ca să discute cu el sau să săvârșească vreun act". Într-un statut din 1563, vrăjitoria era pedepsită cu moartea doar când se putea dovedi că vrăjitoarea atentase la viața cuiva. Dar în primul an al domniei lui Iacob I acest statut a fost înlocuit de o lege nouă, mai severă. După 1603, se pedepseau cu moartea nu doar uciderea prin mijloace supranaturale, ci și simplul fapt de a fi fost dovedită ca vrăjitoare. Actul comis de acuzat putea fi inofensiv, ca în cazul divinației, sau chiar benefic, ca în cazul vindecării prin farmece și vrăji. Dacă existau dovezi că aceste lucruri fuseseră făcute prin „consultări cu Diavolul" sau prin metode magice intrinsec diabolice, era un act criminal și cel care îl comisese urma să fie condamnat la moarte.

Era o prevedere englezească și protestantă, dar era în deplin acord cu dreptul canonic și cu practica catolică. Kramer și Sprenger, erudiții autori dominicani ai tratatului *Malleus Maleficarum* (vreme de aproape două secole, manualul și vademecumul tuturor vânătorilor de vrăjitoare, fie ei luterani, calvini sau catolici), citează multe surse cu autoritate ca să

arate că moartea este pedeapsa cuvenită pentru vrăjitorie, pentru ghicit și pentru practicarea oricărei forme de magie. „Căci vrăjitoria este înaltă trădare împotriva maiestății divine. Așa că ei [acuzații] trebuie torturați ca să fie făcuți să recunoască. Orice persoană, indiferent de rangul sau poziția ei, împotriva căreia se îndreaptă o asemenea acuzație poate fi supusă torturii. Și cel găsit vinovat, chiar dacă-și recunoaște vina, să fie pus la cazne, să îndure toate celelalte torturi prescrise de lege, pentru a fi pedepsit pe măsura crimei sale.”[1]

În spatele acestor legi se aflau o tradiție imemorială a intervenției demonice în treburile oamenilor și, mai ales, adevărul revelat că diavolul este prințul acestei lumi și dușmanul declarat al lui Dumnezeu și-al copiilor lui Dumnezeu. Câteodată diavolul lucrează de unul singur; alteori își săvârșește răutățile folosindu-se de ființele umane. „Și, dacă se întreabă dacă diavolul este mai capabil să facă rău oamenilor și creaturilor de unul singur decât printr-o vrăjitoare, se poate spune că nu există comparație între aceste două cazuri. Căci este infinit mai capabil să facă rău folosindu-se de vrăjitoare. În primul rând, fiindcă așa îl ofensează mai tare pe Dumnezeu, uzurpând o creatură care-i este dedicată Lui. În al doilea rând, fiindcă, atunci când Dumnezeu e mai ofensat, El îi îngăduie să aibă mai multă putere de a le face rău oamenilor. Și, în al treilea rând, e un câștig pentru el, care pune preț pe rătăcirea sufletelor.”[2]

În creștinătatea medievală și de la începutul epocii moderne, situația vrăjitoarelor și a clienților lor a fost aproape perfect similară cu cea a evreilor sub Hitler, a capitaliștilor sub Stalin sau a comuniștilor și a tovarășilor lor de drum în SUA. Toţi au fost priviți ca agenți ai unei puteri străine, în cel mai bun caz ca lipsiți de patriotism, iar în cel mai rău caz ca trădători, eretici, dușmani ai poporului. Moartea era pedeapsa aplicată acestor trădători metafizici din trecut și, în cele mai multe zone ale lumii contemporane, moartea este pedeapsa care-i așteaptă pe adoratorii politici sau seculari ai diavolului care într-un loc sunt numiți comuniști, iar în altul reacționari. În scurta perioadă liberală din secolul al XIX-lea, oamenilor ca Michelet le venea greu nu doar să ierte, ci până și să înțeleagă

sălbăticia cu care fuseseră tratați vrăjitorii pe vremuri. Prea severi cu trecutul, ei erau în același timp complezenți față de prezentul lor și mult prea optimiști în privința viitorului – în privința *noastră*, adică! Erau niște raționaliști care-și imaginau cu plăcere că decăderea religiei tradiționale avea să pună capăt unor asemenea drăcii ca persecuția ereticilor, torturarea și arderea pe rug a vrăjitoarelor. *Tantum religio potuit suadere malorum.*[3] Dar, când privim spre trecut de unde ne aflăm acum, de-a lungul drumului istoriei moderne, vedem că toate relele religiei pot să apară și fără vreo credință în supranatural, că materialiștii convinși sunt gata să-și adore propriile creații prost construite de parcă ar fi absolutul și că așa-zișii umaniști își vor persecuta adversarii cu tot zelul inchizitorilor care-i extermină pe adepții înfocați ai unei Satane personale și transcendente. Aceste tipare comportamentale preexistă și supraviețuiesc credințelor care par să le motiveze într-un moment sau altul. Puțini oameni mai cred acum în diavol; dar foarte mulți se bucură să se comporte așa cum se comportau strămoșii lor când Fiara era o realitate la fel de incontestabilă ca opusul ei. Ca să-și justifice comportamentul, ei își transformă teoriile în dogme, legile în principii prime, șefii politici în Dumnezei și pe toți cei care nu sunt de acord cu ei în diavoli întrupați. Această transformare idolatră a relativului în absolut și a mult prea omenescului în divin le permite să se complacă în pasiunile lor cele mai urâte cu conștiința împăcată și cu certitudinea că lucrează pentru binele cel mai înalt. Iar când credințele actuale ajung la rândul lor să pară prostești, va fi inventat un nou set, pentru ca nebunia străveche să poată continua să-și poarte masca obișnuită de legalitate, idealism și religie adevărată.

Așa cum am văzut, legea vrăjitoriei era foarte simplă în principiu. Oricine avea de-a face în mod deliberat cu diavolul se făcea vinovat de o crimă capitală. Ar fi nevoie de mult mai mult loc decât putem acorda aici pentru a descrie cum a fost administrată în practică această lege. E de ajuns să spunem că mulți judecători făceau tot posibilul să le ofere acuzaților un proces corect, deși unii erau evident părtinitori. Însă chiar și un proces corect era, văzut de la înălțimea actualelor noastre

standarde occidentale, o caricatură monstruoasă a justiției. „Legile”, citim în *Malleus Maleficarum*, „permit să fie orice martor acceptat pentru a depune mărturie împotriva lor”. Și nu numai că era acceptat ca martor oricine, inclusiv copii și dușmanii de moarte ai acuzatului, ci erau acceptate și tot felul de dovezi – bârfe, lucruri din auzite, subînțelesuri, vise ținute minte, declarații ale posedaților. Putându-se apela mereu la ea, tortura era folosită frecvent (deși nu întotdeauna) pentru a smulge mărturisiri. Și la tortură se adăugau promisiunile mincinoase în privința sentinței finale. În *Malleus*[4], această problemă a promisiunilor mincinoase este discutată cu toată acuratețea și meticulozitatea de care dau dovadă de obicei autorii. Există trei alternative posibile. Dacă optează pentru prima, judecătorul poate să-i promită vrăjitoarei că va fi lăsată în viață (cu condiția, desigur, ca ea să le deconspire pe celelalte vrăjitoare) și poate intenționa să-şi țină promisiunea. Singura viclenie pe care o practică este aceea de a-i da de înțeles acuzatei că pedeapsa cu moartea va fi comutată într-o pedeapsă mai puțin severă, cum ar fi exilul, în timp ce *in petto* s-a hotărât deja s-o condamne la izolare forțată permanentă, fără altă hrană decât pâine și apă.

A doua alternativă e preferată de cei care cred că, „după ce-a fost ținută în închisoare în acest fel, promisiunea de a-i cruța viața ar trebui respectată o vreme, dar că, după o anumită perioadă, vrăjitoarea ar trebui arsă pe rug”.

„O a treia opinie spune că judecătorul poate să-i promită fără griji acuzatei că va fi lăsată în viață, dar în așa fel încât să poată mai târziu să renunțe la datoria de a da sentința, numind un alt judecător în locul său.”

(Cât de bogată în semnificații este expresia „fără griji”! Minciuna sistematică este ceva ce pune sufletul mincinosului în mare primejdie. Ergo, dacă socotești că e avantajos să minți, trebuie să-ți iei niște măsuri mentale astfel încât să poți părea în continuare în ochii tăi – dacă nu şi în ochii celorlalți sau ai lui Dumnezeu, care sigur nu se lasă înșelat – un candidat demn pentru paradis.)

Pentru occidentalii de astăzi, cea mai absurdă și mai nedreaptă trăsătură a proceselor de vrăjitorie din Evul Mediu

sau de la începutul epocii moderne era faptul că aproape oricare dintre evenimentele ciudate și imprevizibile ale vieții cotidiene putea fi considerat în mod legitim un efect al unei intervenții diabolice cauzate de arta magică a vrăjitorului. Iată, de exemplu, cum arată una dintre dovezile pe baza cărora a fost condamnată la spânzurătoare una dintre cele două vrăjitoare judecate în 1664, la Bury St. Edmunds, în fața viitorului lord prim-judecător, sir Matthew Hale. În cursul unei certe, acuzata își blestemase și îşi amenințase unul din vecini. După aceea, bărbatul a depus mărturie că, „de îndată ce scroafa lui făta, porcii săreau și făceau tumbe și imediat cădeau morți la pământ”. Dar asta nu era tot. Ceva mai târziu, s-a pricopsit „cu niște păduchi de o mărime extraordinară”. Împotriva unor asemenea paraziți supranaturali, metodele obișnuite de dezinsecție nu dădeau niciun rezultat, iar martorului nu i-a mai rămas decât să-și arunce două dintre cele mai bune costume în foc. Sir Matthew Hale era un judecător corect, iubea moderația și era foarte învăţat, atât în științe, cât și în litere și drept. Pare aproape incredibil astăzi că ar fi putut să ia în serios asemenea dovezi. Și totuși, le-a luat în serios. Motivul trebuie căutat, probabil, în faptul că era un om excesiv de pios, ca tot restul. Dar într-o epocă fundamentalistă pietatea implica şi credința într-un diavol personal, precum și datoria de a stârpi vrăjitoarele care îl slujeau. Mai mult, admițând adevărul a tot ceea ce conține tradiția iudeo-creștină, exista o probabilitate antecedentă ca moartea purceilor și înmulțirea păduchilor, precedate de blestemele bătrânei, să fie niște evenimente supranaturale, cauzate de intervenția Satanei în sprijinul unuia dintre adepții săi.

În folclorul biblic despre diavoli și vrăjitoare fuseseră încorporate și multe superstiții populare, ce au ajuns să fie tratate cu aceeași venerație rezervată adevărurilor revelate ale Scripturii. De pildă, până în ultima parte a secolului al XVII-lea, toți inchizitorii și majoritatea magistraților civili au acceptat fără să pună la îndoială validitatea a ceea ce s-ar putea numi „testele fizice pentru vrăjitorie”. Corpul acuzatei prezenta vreun semn neobișnuit? Puteai găsi pe el locuri insensibile la înțepătura unui ac? Avea, mai ales, vreunul dintre acele

„sfârcuri mici” sau țâțe în plus la care ar fi putut să sugă și să se îngrașe vreun însoțitor magic – o pisică sau o broască-râioasă? Dacă avea, atunci suspecta era fără îndoială o vrăjitoare; căci tradiția spunea că acestea erau însemnele și pecețile cu care diavolul și-i marca pe ai săi. (Din moment ce 9% din bărbați și puțin sub 5% din femei se nasc cu sfârcuri în plus, existau mereu victime predestinate. Natura își îndeplinea rolul cu promptitudine; cu postulate și primele lor de bază neverificate, judecătorii făceau restul.)

Dintre celelalte superstiții care se cristalizaseră în axiome, trei merită măcar o scurtă mențiune, mai ales din cauza nenorocirilor enorme pe care le-a provocat acceptarea lor generală. Acestea sunt credințele conform cărora, invocând ajutorul diavolului, vrăjitoarele pot să provoace furtuni, boli și impotență sexuală. În *Malleus*, Kramer și Sprenger prezintă aceste credințe de parcă ar fi adevăruri evidente, stabilite nu doar prin bun-simț, ci și prin autoritatea celor mai mari doctori. „Sfântul Toma, în comentariul său la Iov, spune după cum urmează: trebuie admis că diavolii pot, cu voia lui Dumnezeu, să tulbure văzduhul, să stârnească vânturi și să facă să cadă foc din ceruri. Căci, deși, atunci când vine vorba să ia diverse forme, natura corporală nu se supune niciunui înger, fie el bun sau rău, ci numai lui Dumnezeu Creatorul, în privința mișcării locale natura corporală trebuie să asculte totuși de cea spirituală… Dar vânturile și ploaia și alte asemenea tulburări ale văzduhului pot fi pricinuite de simple mișcări ale vaporilor eliberați din pământ sau apă; astfel, puterile naturale ale diavolilor sunt suficiente pentru a provoca asemenea lucruri. Așa spune Sfântul Toma.”[5]

În ce privește bolile, „nu există infirmitate, nici măcar lepra sau epilepsia, care să nu poată fi provocată de vrăjitoare, cu voia lui Dumnezeu. Iar aceasta o dovedește faptul că nicio infirmitate nu este exclusă de doctori”[6].

Autoritatea doctorilor este confirmată de observațiile personale ale autorilor noștri. „Căci am descoperit adesea că unii oameni au fost loviți de epilepsie sau de boala copiilor cu ajutorul unor ouă ce fuseseră îngropate alături de cadavre, mai ales alături de cadavrele vrăjitoarelor… mai cu seamă atunci

când aceste ouă i-au fost puse unei persoane în mâncare sau în băutură.”[7]

În ce privește impotența, autorii noștri fac o distincție clară între varianta naturală și cea supranaturală. Impotența naturală este incapacitatea de a avea relații sexuale cu orice membru al sexului opus. Cea supranaturală, provocată de vrăji și diavoli, este incapacitatea în relația cu o singură persoană (mai ales soție sau soț), potența nefiind afectată în raport cu ceilalți membri ai sexului opus. Să se observe însă, spun autorii, că Dumnezeu îngăduie mult mai multe vrăji în cazul puterilor de zămislire decât în orice alt sector al vieții umane, motivul fiind că, de la cădere încoace, în tot ce ține de sex, există „o corupție mai mare decât în cazul oricăror alte acțiuni umane”.

Furtunile devastatoare nu sunt neobișnuite, impotența selectivă îi afectează pe majoritatea bărbaților din când în când, iar boala e nelipsită. Într-o lume în care legea, teologia și superstiția populară erau toate de acord că vrăjitoarele sunt de vină pentru aceste evenimente cotidiene, ocaziile de spionaj și oportunitățile pentru delațiune și persecuție erau nenumărate. La apogeul vânătorii de vrăjitoare din secolul al XVI-lea, viața socială din anumite zone ale Germaniei trebuie să fi fost foarte asemănătoare cu viața socială sub naziști sau într-una dintre țările aflate acum sub stăpânire comunistă.

Sub tortură, îmboldiţi de vreun simț al datoriei sau de cine știe ce pornire isterică, un bărbat putea să-și denunțe soția, o femeie putea să-și denunțe cele mai bune prietene, un copil părinții, iar un servitor stăpânul. Și acestea nu erau singurele rele cu care te puteai întâlni într-o societate bântuită de diavol. Sugestiile neîncetate de vrăjitorie, avertizările zilnice împotriva celui rău au avut un efect dezastruos asupra multor oameni. Unii dintre cei care erau mai timorați şi-au pierdut minţile, alții au fost chiar băgaţi în mormânt de frica aceasta permanentă. Asupra celor ambițioși și resentimentari, această poliloghie despre pericole supranaturale a avut cu totul alt efect. Ca să câștige trofeele pe care le doreau cu atâta ardoare, bărbații ca Bothwell şi femeile ca dna de Montespan erau gata să exploateze resursele magiei negre până la limita lor

criminală. Iar dacă cineva se simțea oprimat și frustrat, dacă purta pică societății în general și vecinilor în particular, ce putea fi mai firesc decât să apeleze la cei care, după cum spuneau Sfântul Toma și ceilalți, erau capabili să pricinuiască asemenea nenorociri? Dând atâta atenție diavolului și tratând vrăjitoria ca pe cea mai cumplită dintre crime, teologii și inchizitorii au răspândit de fapt credințele și au încurajat practicile pe care se chinuiau să le reprime. La începutul secolului al XVIII-lea, vrăjitoria încetase să mai fie o problemă socială serioasă. A dispărut, printre altele, și fiindcă aproape nimeni nu mai încerca s-o reprime. Cu cât era mai puțin persecutată, cu atât exista mai puțină propagandă în favoarea ei. Atenția se mutase de la supranatural la natural. De pe la 1700 până în prezent, toate persecuțiile din Vest au fost seculare și, s-ar putea spune, umaniste. Pentru noi, Răul Radical a încetat să mai fie ceva metafizic și a devenit politic sau economic. Și acest Rău Radical se întrupează acum nu în vrăjitori și magicieni (căci ne place să ne credem pozitiviști), ci în reprezentanții vreunei clase sau națiuni detestate. Resorturile acțiunii și raționalizările au suferit anumite schimbări, dar motivarea urii și justificarea ferocității ne sunt prea bine cunoscute.

Biserica, după cum am văzut, învăța că vrăjitoria era o realitate ubicuă și teribilă, iar Legea acționa fără milă conform acestei învățături. În ce măsură era opinia publică de acord cu viziunea oficială asupra chestiunii? Sentimentele majorității analfabete și lipsite de voce nu pot fi decât bănuite din acțiunile ei consemnate și din comentariile celor educați.

În capitolul dedicat vrăjirii animalelor, *Malleus* ne oferă informații interesante despre viața satului medieval, după care sentimentalii de azi, a căror aversiune față de prezent îi oprește să vadă ororile trecutului, încă tânjesc nostalgic. „Nu există”, ni se spune, „nicio fermă, cât de mică, în care femeile să nu facă rău vacilor vecinilor, lăsându-le fără lapte (cu ajutorul farmecelor) și foarte adesea omorându-le.” Patru generații mai târziu descoperim observații asemănătoare despre viața rustică într-o societate bântuită de diavol în scrierile a doi preoți englezi, George Gifford și Samuel

Harsnett. „Nu știu ce femeie”, scrie Gifford „se ceartă amarnic cu vecina ei; urmează un mare necaz... Se naște o bănuială. Peste câțiva ani o găsim certându-se cu alt vecin. E lovit și el de necaz. Toată lumea vede ce s-a întâmplat. Se duce vestea despre asta. Maica W. e vrăjitoare... Ei bine, maica W. începe să fie foarte odioasă și oribilă pentru mulți, vecinii ei nu îndrăznesc să spună nimic, dar în sinea lor și-ar dori s-o vadă în ştreang. Curând după aceea, altcineva se îmbolnăvește și se topește pe picioare. Vecinii vin să-l viziteze. «Ei bine, vecine», spune unul, «nu bănuieşti ceva necurat la mijloc? N-ai mâniat-o niciodată pe maica W.?». «Să-ți spun drept, vecine», zice el, «de mult n-o mai am la inimă. Nu știu cum am supărat-o, doar că alaltăieri nevastă-mea a rugat-o, ca și mine, să nu-și mai lase găinile în grădina noastră... Chiar cred că mi-a făcut farmece». Toată lumea spune acum că maica W. chiar este vrăjitoare... Nu încape nicio îndoială, căci sunt unii care-au văzut o nevăstuică fugind din casa ei în curtea lui înainte ca bărbatul să se îmbolnăvească. Bolnavul moare și spune pe patul de moarte c-a fost vrăjit. Apoi maica W. e prinsă și aruncată în temniţă; e judecată și condamnată și, pe eșafod, jură că nu e vinovată”[8]. Și iată ce scrie Harsnett în *Declaration of Egregious Popish Impostures*: „Atunci, păzea, uitați-vă în jurul vostru, vecinii mei! Dacă aveți vreunul o oaie bolnavă de amețeli, vreun porc cu oreion sau un cal lovit de capie, vreun băiat hâtru sătul de școală, o fată leneșă plictisită de roata de tors sau vreo tânără suferind de ursuzenie și care n-are destulă untură pentru terciul ei și nici mama și tatăl ei n-au unt îndeajuns pentru pâine... și-n plus bătrâna maică Nobs a mai și numit-o «otreapă mică și leneșă» sau i-a cerut diavolului s-o scarpine, atunci fără îndoială că maica Nobs e vrăjitoarea”[9]. Aceste imagini din comunitățile rustice bazate pe superstiție, frică și răutate reciprocă sunt straniu de deprimante – cu atât mai mult cu cât sunt atât de moderne, atât de contemporane și de actuale. Ne aduc aminte cu multă forță de unele pagini din *La vingt-cinquième heure* și *1984*, pagini în care românul descrie evenimentele coșmarești ale prezentului și ale trecutului recent, iar englezul prezice un viitor și mai diabolic.

Prezentările de mai sus scrise de oameni educați cu privire

la opinia publică incoerentă sunt suficient de edificatoare. Dar faptele sunt mai grăitoare decât vorbele, iar o societate care-și linșează periodic vrăjitoarele își proclamă, răspicat, credința în magie și frica de diavol. Iată un exemplu luat din istoria Franţei și aproape contemporan cu evenimentele povestite în această carte. În vara lui 1644, după o furtună extrem de violentă și nimicitoare, locuitorii câtorva sate de lângă Beaune s-au adunat ca să se răzbune pe demonii întrupați care le distruseseră astfel fără motiv recoltele. Luându-se după un flăcăiandru de șaptesprezece ani care pretindea că le miroase fără greș pe vrăjitoare, le-au aruncat în apă pe câteva femei și apoi le-au omorât în bătaie. Alte suspecte au fost arse cu lopeți încinse până la roşu, împinse în cuptoare de ars cărămizi sau aruncate cu capul înainte din locuri aflate la înălţime. Ca să pună capăt acestui regim de teroare, parlamentul din Dijon a trebuit să trimită doi comisari speciali în fruntea unei forțe polițienești substanţiale.

Vedem astfel că opinia publică incoerentă era în complet acord cu teologii și avocații. Printre cei educați nu există însă o asemenea aprobare unanimă. Kramer și Sprenger scriu cu indignare despre cei care se îndoiau de realitatea vrăjitoriei – iar la sfârșitul secolului al XV-lea aceștia erau deja numeroși. Ei observă că toți teologii și specialiștii în drept canonic sunt unanimi în condamnarea erorii „celor care zic că nu există vrăjitorie pe lume, ci doar în imaginația oamenilor care, ignorând cauzele ascunse, pe care niciun om nu le înțelege încă, atribuie vrăjitoriei anumite efecte naturale, ca și cum acestea ar fi provocate nu de cauze ascunse, ci de diavoli care lucrează fie singuri, fie împreună cu vrăjitoarele. Iar deși toți ceilalți doctori condamnă această eroare ca fiind o pură falsitate, Sfântul Toma o critică și mai viguros și o stigmatizează ca adevărată erezie, spunând că această eroare provine de fapt din rădăcina necredinței”[10].

Această concluzie teoretică ridică o problemă practică. Se pune întrebarea dacă oamenii care susțin că vrăjitoarele nu există ar trebui considerați vădit eretici sau ar trebui priviți ca fiind suspecți de împărtășirea unor opinii eretice. Se pare că prima opinie e cea corectă. Dar, deși toate persoanele

„condamnate pentru o asemenea doctrină malefică” meritau excomunicarea, cu toate pedepsele aferente, „trebuie să luăm în considerare numărul foarte mare de persoane care, din pricina ignoranței lor, vor fi găsite cu siguranță vinovate de această eroare. Și, din moment ce eroarea e foarte răspândită, rigoarea strictei dreptăți poate fi temperată cu milă”. Dar, „să nu se gândească nimeni că poate să scape invocând ignoranța. Căci cei care s-au îndepărtat de la calea cea dreaptă prin acest fel de ignoranță s-ar putea să fi păcătuit foarte grav”.

Într-un cuvânt, atitudinea oficială a Bisericii era că, deși necredința în vrăjitorie era sigur eretică, necredinciosul nu era în imediat pericol de a fi pedepsit. Cu toate acestea, rămânea foarte suspect și putea să aibă mari probleme dacă persista în falsa lui doctrină după ce era informat asupra adevărului catolic. De-aici prudența pe care o arată Montaigne în capitolul 11 al celei de-a treia cărți a *Eseurilor*. „Vrăjitoarele din împrejurimi sunt în pericol de moarte când cineva aduce noi mărturii pentru realitatea viziunilor lor. Pentru a reconcilia exemplele pe care Sfânta Scriptură ni le dă despre asemenea lucruri – exemple cât se poate de sigure și de irefutabile – și pentru a le compara cu ce se întâmplă în epoca modernă, e nevoie de o mai mare ingeniozitate decât avem noi, căci noi nu le vedem nici cauzele, nici mijloacele prin care au avut loc.” S-ar putea ca numai Dumnezeu să poată spune ce este miracol și ce nu. Dumnezeu trebuie crezut; dar oare trebuie să credem un simplu om „unul din noi, care este uimit, după cum el însuși recunoaște – și care trebuie să fie uimit, dacă nu și-a pierdut mințile”? Și Montaigne conchide cu una dintre acele fraze de aur care merită inscripționate deasupra altarului fiecărei biserici, deasupra jilțului fiecărui magistrat, pe pereții fiecărei săli de curs, fiecărui senat și parlament, fiecărui birou guvernamental și fiecărei săli de consiliu. „La urma urmei” (scrieți cuvintele acestea cu neon, scrieți-le cu litere de un stat de om!), „la urma urmei, înseamnă să pui foarte mare preț pe presupunerile tale, dacă arzi un om de viu pe baza lor”.

Jumătate de secol mai târziu, Selden s-a arătat mai puțin prudent, dar și mai puțin uman: „Legea împotriva vrăjitoarelor nu dovedește c-ar exista vreuna, dar pedepsește răutatea

acelor indivizi care se folosesc de asemenea mijloace ca să ia viața oamenilor. Dacă cineva afirmă că întorcându-și pălăria pe cap de trei ori și strigând «Bâz!» poate să ia viața unui om, deși în realitate nu poate face așa ceva, tot ar fi o lege dreaptă dată de stat ca acela care-și întoarce pălăria pe cap de trei ori și strigă «Bâz!» cu scopul de a ucide pe cineva să fie executat". Selden era suficient de sceptic ca să nu fie de acord cu ridicarea presupunerilor la rang de dogmă; dar era și suficient de avocat ca să creadă că e corect să arzi un om de viu dacă respectivul crede că e vrăjitor. Montaigne studiase și el dreptul, dar mintea sa refuzase cu încăpățânare să se lase coruptă de legalism. Când se gândea la vrăjitoare, se pomenea reflectând nu asupra răutății lor ce trebuia pedepsită, ci la boala lor care poate nu era incurabilă. „Cinstit vorbind", scrie el, „eu mai degrabă le-aș fi prescris spânz" (un leac despre care se credea că alungă melancolia și că vindecă astfel nebunia) „decât cucută".

Primul atac sistematic împotriva practicii vânătorii de vrăjitoare și a teoriei intervenției diabolice a venit din partea doctorului german Johann Weier, în 1563, și a lui Reginald Scot, un moșier din Kent, care a publicat *Discovery of Witchcraft* în 1584. Nonconformistul Gifford și anglicanul Harsnett împărtășeau scepticismul lui Scot în privința cazurilor de vrăjitorie din vremea lor, dar nu puteau merge atât de departe ca el în punerea la îndoială a referințelor biblice legate de posesie, magie și pacte cu diavolul.

Pe lângă sceptici, găsim şi o multitudine remarcabilă de credincioși. Ca importanță, dar și cronologic, primul este marele Jean Bodin, care ne spune că a scris *Démonomanie des sorciers*, printre altele, „ca să servească drept răspuns celor care încearcă, prin cărțile lor, să le găsească scuze vrăjitorilor; atât de mult încearcă, încât s-ar zice c-au fost influențați chiar de diavol ca să publice aceste cărți". Asemenea sceptici, crede Bodin, merită să fie trimiși la rug împreună cu vrăjitorii pe care îi apără și cărora le oferă justificări prin îndoielile lor.

În *Demonologia* lui, Iacob I a adoptat o poziție similară. Raționalistul Weiter, spune el, este un apologet al vrăjitorilor și prin cartea sa „se dă în vileag ca unul ce a practicat această

profesie”.

Dintre eminenții contemporani ai lui Iacob I, sir Walter Raleigh și sir Francis Bacon par să fi fost de partea credincioșilor. În acelaşi secol, apără vrăjitoria în Anglia filosofi ca Henry More și Cudworth, medici învățați și savanți ca sir Thomas Browne și Glanvil, avocați de calibrul lui sir Matthew Hale și sir George Mackenzie.

În Franța secolului al XVII-lea, toți teologii acceptau existența vrăjitoriei, dar nu toți clericii practicau vânătoarea de vrăjitoare. Multora toată această poveste li se părea extrem de indecentă și o amenințare la adresa ordinii și liniștii publice. Deplângeau zelul colegilor lor mai fanatici și făceau tot posibilul să-l înfrâneze. Situația era similară şi în cazul avocaților. Unii erau cât se poate de bucuroși să ardă o femeie pe rug *pour avoir, en pissant dans un trou, composé une nuée de grêle qui ravagea le territoire de son village*[*11] (această execuţie a avut loc la Dôle, în 1610); dar mai erau și alții, cei moderați, care fără îndoială credeau și ei în teoria cu privire la vrăjitoare, dar nu voiau să le acuze în practică.

Într-o monarhie absolută însă, opinia decisivă este cea a regelui. Ludovic al XIII-lea era foarte preocupat de diavol, însă fiul său n-a fost. În 1672, Ludovic al XIV-lea a dat dispoziții ca tuturor persoanelor condamnate recent pentru vrăjitorie de parlamentul din Rouen să li se comute pedeapsa în exil. Parlamentul a protestat, dar argumentele sale teologice și juridice nu l-au convins pe monarh. Era voia lui ca acele vrăjitoare să nu fie arse și asta era de ajuns.

Când judecăm evenimentele din Loudun, trebuie să distingem clar între pretinsa posedare a călugărițelor și pretinsa cauză a acelei posedări – magia folosită de Grandier. În cele ce urmează, o să mă ocup mai ales de problema vinei lui Grandier, lăsând problema posedării pentru un capitol ulterior.

Părintele Tranquille, membru al uneia din primele echipe de exorciști, a publicat în 1634 o *Prezentare adevărată a procedurilor corecte respectate în chestiunea posedării ursulinelor din Loudun și în procesul lui Urbain Grandier*. Titlul e înșelător, fiindcă broșura nu este o prezentare adevărată a

nimic, ci doar o polemică, o apărare retorică a exorciștilor și judecătorilor împotriva unui scepticism generalizat vădit și a unei dezaprobări aproape universale. E clar că în 1634 majoritatea oamenilor educați se îndoiau că ursulinele fuseseră cu adevărat posedate, fiind convinși de nevinovăția lui Grandier și șocați și dezgustați de felul nedrept cum era condus procesul său. Părintele Tranquille s-a grăbit să publice polemica în speranța că elocința sa de amvon avea să-i aducă pe cititori la o atitudine mai potrivită. Eforturile sale n-au avut succes. E adevărat, regele și regina erau ferm convinşi; dar curtenii lor, aproape până la unul, nu. Dintre cei de viţă nobilă care au venit să vadă exorcismele, foarte puțini credeau în adevărul posedării – și, firește, dacă posedarea nu era reală, atunci Grandier nu putea să fie vinovat. Mulți dintre doctorii care au venit în vizită erau convinși că fenomenele pe care le văzuseră erau cu totul naturale. Ménage, Théophraste Renaudot, Ismaél Boulliau – toți oamenii de litere care-au scris despre Grandier după moartea sa au susţinut că era nevinovat.

De partea credincioșilor era marea masă a catolicilor analfabeți. (Protestanții analfabeți erau aproape unanim sceptici în acest caz, se înțelege de la sine.) Pare sigur că toți exorciștii credeau în vinovăția lui Grandier și în veridicitatea posedării. Au continuat să creadă chiar și atunci când, ca Mignon, au ajutat la fabricarea unor dovezi care să-l trimită pe Grandier la eșafod. (Istoria spiritualismului arată foarte limpede că frauda, mai ales frauda pioasă, este perfect compatibilă cu credința.) Nu știm aproape nimic despre opiniile marii mase a clerului. Ca exorciști profesioniști, membrii ordinelor religioase erau pesemne de partea lui Mignon, a lui Barré și a celorlalți. Dar preoții seculari? Voiau să creadă și să predice că unul de-al lor își vânduse sufletul diavolului și vrăjise șaptesprezece ursuline?

Știm cel puțin că în rândul clerului înalt părerile erau foarte împărțite. Arhiepiscopul de Bordeaux era convins că Grandier era nevinovat și că ursulinele sufereau de pe urma unei combinații între canonicul Mignon și *furor uterinus*. Episcopul de Poitiers, în schimb, era convins că ursulinele erau cu adevărat posedate și că Grandier era vrăjitor. Și autoritatea

ecleziastică supremă, cardinalul-duce? Într-un anumit context, după cum o să vedem, Richelieu a fost absolut sceptic; în altul, a dat dovadă de o convingere oarbă. Întreaga poveste era evident o farsă; și totuși, într-un sens pickwickian, iar uneori chiar și într-un sens nepickwickian, era cât se poate de adevărată.

Magia, fie ea albă sau neagră, era arta și știința de a atinge scopuri naturale prin mijloace supranaturale (dar nu divine). Toate vrăjitoarele se foloseau de magie și de puterile unor spirite, mai mult sau mai puțin malefice; dar unele dintre ele aderau totodată la ceea ce italienii numeau *la vecchia religione*.

„Ca să desțelenim terenul", scrie dra Margaret Murray în introducerea valorosului ei studiu *The Witch-Cult in Western Europe*, „fac o distincție clară între vrăjitoria operativă și vrăjitoria ritualică. În categoria celei operative pun toate farmecele și vrăjile, fie că sunt folosite de o vrăjitoare declarată sau de un creștin declarat, fie că intenția lor e bună sau rea, fie că sunt menite să omoare sau să vindece. Asemenea farmece și vrăji sunt răspândite în fiecare națiune și țară și sunt practicate de preoți și oameni de orice religie. Fac parte din moștenirea comună a rasei umane... Vrăjitoria ritualică – sau, cum propun eu să o numim, cultul dianic – cuprinde credințele religioase și ritualurile oamenilor care în perioada medievală târzie au fost cunoscuți drept «vrăjitori». Dovezile arată că dedesubtul religiei creștine exista un cult practicat de multe clase ale comunității, dar mai ales de cei ignoranți sau care trăiau în zonele mai slab populate ale țării. Îi putem localiza originile în vremurile precreștine și el pare să fie vechea religie a Europei de Vest".

În anul de grație 1632, trecuseră mai bine de o mie de ani de când Europa de Vest fusese „convertită la creștinism" și totuși vechea religie a fertilității, puternic coruptă de faptul că fusese încontinuu „împotriva puterii", era încă vie, încă avea mărturisitorii ei și martirii ei eroici, încă deținea o organizație ecleziastică – ce, conform lui Cotton Mather, era identică cu cea a propriei Biserici congregaționale. Supraviețuirea vechii credințe pare oarecum mai puțin surprinzătoare dacă ne amintim că, după patru secole de efort misionar, indienii din

Guatemala nu sunt sensibil mai catolici azi decât erau în prima generație de după venirea lui Alvarado[12]. Peste alte șapte sau opt secole, situația religioasă din America Centrală poate va ajunge să semene cu cea care predomina în Europa secolului al XVII-lea, unde o majoritate de creștini persecutau amarnic o minoritate rămasă fidelă vechii credințe.

(În unele districte, membrii cultului dianic și tovarășii lor de drum s-ar putea chiar să fi constituit majoritatea populației. Rémy, Boguet și de Lancre ne-au lăsat relatări despre Lorena, Jura și, respectiv, Țara Bascilor, așa cum le găsiseră ei la începutul secolului al XVII-lea. Din cărțile lor reiese clar că în aceste regiuni periferice majoritatea oamenilor erau, cel puțin într-o anumită măsură, adepți ai vechii religii. Precauţi, îi adorau pe Dumnezeu ziua și pe diavol noaptea. Printre basci, mulți preoți obișnuiau să celebreze ambele liturghii, și pe cea albă, și pe cea neagră. De Lancre însuși i-a ars pe rug pe trei dintre acești clerici excentrici, a pierdut cinci care au scăpat din celula condamnaților și i-a suspectat cu ardoare pe mulți alții.)

Ceremonia centrală a vrăjitoriei ritualice era așa-numitul „sabat” – un cuvânt de origine necunoscută, ce n-are nicio legătură cu omonimul său ebraic. Sabaturile se celebrau de patru ori pe an – de Întâmpinarea Domnului, pe 2 februarie; de Aflarea Sfintei Cruci, pe 1 mai; de Lammas*,[13] pe 1 august; și în ajunul Tuturor Sfinților, pe 31 octombrie. Acestea erau sărbători mari, la care veneau adesea sute de adepți înfocați, de la mari depărtări. Între sabaturi se țineau „esbaturi” săptămânale pentru micile congregații din satele unde vechea religie se practica încă. Diavolul însuși era prezent la toate marile sabaturi, în persoana unui bărbat care moștenise sau dobândise cumva onoarea de a fi încarnarea zeului cu două fețe al cultului dianic. Credincioșii îi aduceau omagiu zeului sărutându-i fața întoarsă – o mască purtată, sub o coadă de animal, la dosul diavolului. Avea loc apoi, cel puțin în cazul unora dintre adepte, o împerechere ritualică cu zeul, care era prevăzut în acest scop cu un falus artificial din corn sau metal. Această ceremonie era urmată de un picnic (căci sabaturile erau celebrate în aer liber, lângă copaci sau pietre sacre), de

dansuri și în final de o orgie sexuală promiscuă care, fără îndoială, fusese la origine o operațiune magică pentru sporirea fertilității animalelor, de care vânătorii și păstorii primitivi depindeau. Atmosfera generală a sabaturilor era una de părtășie și de bucurie smintită, animalică. Atunci când erau prinşi și aduși la judecată, mulți dintre cei care luaseră parte la ele refuzau, chiar supuși torturii sau ajunși pe rug, să renunțe la religia care le adusese atâta fericire.

În ochii Bisericii și ai magistraților civili, faptul de a fi membru al partidei diavolului era o agravare a crimei de vrăjitorie. O vrăjitoare ce participase la sabat era mai rea decât una care își văzuse strict de practicile ei private. A participa la sabat însemna a declara public că preferi cultul dianic creștinismului. Mai mult, organizația vrăjitoarelor era o societate secretă care putea să fie folosită de lideri ambițioși în scopuri politice. Pare aproape sigur că Bothwell folosise astfel întrunirile din Scoția ale vrăjitoarelor. Și mai sigur este că Elisabeta și Consiliul ei de Coroană erau convinși, nu știm dacă pe bună dreptate sau nu, că o seamă de catolici străini și băștinași se foloseau de vrăjitoare și magicieni ca s-o ucidă pe regină. Bodin ne spune că în Franța vrăjitorii constituiau un fel de mafie, cu membri în toate păturile societății și ramuri în toate satele și orașele.

Pentru ca fărădelegea lui să pară și mai abominabilă, Grandier a fost acuzat la proces nu doar de vrăjitorie operativă, ci și de participare la ritualurile sabatului, precum și că era membru al bisericii diavolești.

Spectacolul acesta al unui elev al iezuiților ce renunța solemn la botezul său, al unui preot care pleca de la altar ca să aducă omagiu diavolului, al unui om al Bisericii serios și învățat care dansa giga cu magicieni și se tăvălea prin fân cu vrăjitoare, capre și duhuri era astfel gândit încât să-i indigneze pe cei pioși, să-i atragă pe spectatorii fără pretenții și să le aducă bucurie protestanților.

1. Kramer și Spregner, *Malleus Maleficarum*, traducere de părintele Montague Summers, Londra, 1948, pp. 5-6.
2. *Op. cit.*, p. 122.

3. „Atâtea rele a putut să stârnească religia.” (Lucrețiu, *De rerum natura* – n.tr.)
4. Kramer și Sprenger, *op. cit*., p. 228.
5. *Op. cit.*, p. 147.
6. *Op. cit.*, p. 134.
7. *Op. cit*., p. 137.
8. George Gifford, *A Discourse of the Subtill Practices of Devils by Witches*, *apud* W. Notestein, *A History of Witchcraft in England*, p. 71.
9. Notestein, *op. cit.*, p. 91.
10. Kramer și Sprenger, *op. cit.*, p. 56.
11* „Pentru că, pișându-se într-o groapă, provocase formarea unui nor de grindină care a devastat teritoriul satului său.” (n.tr.)
12. Vezi Maud Oakes, *The Two Crosses of Todos Santos*, New York, 1951.
13* Sărbătoare creștină celebrată în unele țări anglofone din emisfera nordică. Marchează binecuvântarea primelor roade ale recoltei (n.tr.).

Capitolul VI

Investigațiile preliminare ale lui de Cerisay îl convinseseră că nu avusese loc nicio posedare reală – era vorba doar despre o boală, făcută mai credibilă prin vreo mică escrocherie din partea călugărițelor, prin multă răutate din partea canonicului Mignon și prin superstiția, fanatismul și interesul personal profesional ale celorlalți clerici implicați în acea poveste. Nu putea să existe niciun leac, era evident, până când nu se punea capăt exorcismelor. Dar, când a încercat să interzică sugestiile care le scoteau sistematic pe călugărițe din minți, Mignon și Barré au scos triumfători un ordin scris al episcopului, care le îngăduia să continue exorcizarea ursulinelor până la noi dispoziții. Nevrând să provoace un scandal, de Cerisay și-a dat permisiunea pentru continuarea exorcismelor, dar a insistat să fie prezent atunci când erau duse la îndeplinire. În una dintre aceste ocazii, după cum s-a consemnat, s-a auzit un zgomot înspăimântător din horn și o pisică a apărut brusc în vatră. Animalul a fost fugărit, prins, stropit cu apă sfințită, însemnat cu semnul crucii și izgonit cu fraze latinești. După aceea s-a descoperit că acel diavol deghizat era cotoiul mănăstirii, Tom, care ieșise pe acoperiș și o luase spre casă pe o scurtătură. S-a râs în hohote, rabelaisian.

A doua zi, Mignon și Barré au avut nesimțirea să-i închidă ușa mănăstirii în față lui de Cerisay. Acesta a fost lăsat să aștepte afară, în vremea de toamnă, cu colegii săi magistrați, în timp ce cei doi preoți își exorcizau victimele fără martori oficiali, contrar ordinelor sale. Întors în biroul său, judecătorul indignat a dictat o scrisoare adresată exorciștilor. Acțiunile lor, declara el, erau de așa natură încât provocau „o suspiciune puternică de șarlatanie și sugestionare”. În plus, „cum starețа

mănăstirii l-a acuzat public pe Grandier și l-a defăimat, spunând că era înțeles cu diavolii, nimic n-ar mai fi trebuit să se facă în secret; dimpotrivă, totul trebuie făcut acum în fața justiției și în prezența noastră". Alarmați de această severitate, exorciștii și-au cerut scuze și au declarat că maicile se calmaseră și că, drept urmare, deocamdată nu mai era nevoie de alte exorcisme.

Între timp, Grandier pornise călare spre Poitiers ca să apeleze la episcop. Dar, când a sosit, dl de la Rochepozay era indispus și n-a putut decât să-i trimită un mesaj prin capelanul său, care spunea că „dl Grandier ar trebui să intenteze proces în fața judecătorilor regali și că el, episcopul, avea să fie foarte fericit dacă i se făcea dreptate în această chestiune".

Parohul s-a întors în Loudun și a cerut fără întârziere de la *bailli* un ordin de restricție împotriva lui Mignon și a complicilor săi. De Cerisay a eliberat imediat un ordin care interzicea oricui, indiferent de rang sau funcție, să-i facă rău sau să-l defăimeze pe zisul *curé* de la Saint-Pierre. În același timp, i-a interzis explicit lui Mignon să mai facă vreo exorcizare. Canonicul a răspuns că el putea fi tras la răspundere doar de superiorii săi ecleziastici și că nu recunoștea autoritatea dlui *bailli* într-o chestiune care, de vreme ce îl implica pe diavol, era complet spirituală.

Între timp, Barré se întorsese la enoriașii săi în Chinon. Nu se mai făceau exorcizări în public. Dar canonicul Mignon își petrecea în fiecare zi ore întregi cu penitentele sale, citindu-le capitole din celebrul raport al părintelui Michaelis despre cazul Gauffridy, asigurându-le că Grandier era un magician la fel de mare ca și colegul său provensal și că și ele fuseseră vrăjite. Comportamentul cucernicelor măicuțe devenise de acum atât de excentric, încât părinții elevelor lor s-au speriat; curând, toate internele se retrăseseră și puținele eleve de zi care se mai încumetau să intre în mănăstire se întorceau acasă cu povești cât se poate de îngrijorătoare. Pe la jumătatea lecției de aritmetică, sora Claire a Sfântului Ioan începuse să râdă incontrolabil, de parcă ar fi gâdilat-o cineva. În sala de mese, sora Martha se certase cu sora Louise a lui Iisus. Ce țipete! Și cum se ocărau!

Spre sfârșitul lui noiembrie, Barré a fost chemat înapoi din Chinon și dintr-odată simptomele tuturor s-au înrăutățit mult sub influența lui. Mănăstirea era acum o casă de nebuni. Chirurgul Mannoury și farmacistul Adam s-au îngrijorat și i-au chemat pentru consultații pe cei mai buni medici din oraș. Aceștia au venit și, după ce le-au examinat pe călugărițe, au întocmit un raport scris către *bailli*. Iată care erau concluziile lor: „Călugărițele sunt clar agitate, dar nu credem că acesta este un rezultat al acțiunilor demonilor și spiritelor... Pretinsa lor posedare ni se pare mai degrabă iluzorie decât reală". Raportul părea hotărâtor pentru toți, mai puțin pentru exorciști și pentru dușmanii lui Grandier. Grandier a mai apelat o dată la de Cerisay, iar de Cerisay și-a reînnoit încercările de a pune capăt exorcismelor. Mignon și Barré l-au sfidat iarăși și iarăși el s-a ferit să provoace un scandal făcând uz de forță împotriva preoților. În schimb, i-a scris o scrisoare episcopului, pentru a pune capăt unei povești care era „cea mai penibilă şarlatanie născocită de multe veacuri încoace". Grandier, spunea el, nu le văzuse pe călugărițe niciodată și n-avusese nimic de-a face cu ele; „iar dacă i-ar fi avut pe diavoli la degetul mic, atunci i-ar fi folosit ca să se răzbune pentru violențele și insultele la care fusese supus".

Dl de la Rochepozay n-a răspuns la această scrisoare. Grandier îl ofensase făcând apel împotriva deciziei sale. Așa că tot ce se putea face pentru a-l răni pe paroh era întru totul drept, adecvat și just.

De Cerisay a mai scris o scrisoare, de data aceasta șefului tribunalului ecleziastic. A intrat în detaliile farsei grotești și oribile care se juca în Loudun mai mult decât atunci când îi scrisese episcopului. „Dl Mignon deja spune că dl Barré e un sfânt și se canonizează reciproc unul pe altul fără să mai aștepte judecata superiorilor lor." Barré îl corectează pe diavol când face greșeli de gramatică și îi invită pe sceptici „să facă ce face el și să-și pună degetul în gura posedatelor". Părintele Rousseau, un cordelier, a fost prins și mușcat atât de tare, încât a fost silit să o tragă pe călugăriță de nas cu cealaltă mână, ca s-o facă să-i dea drumul, în timp ce striga *Au diable, au diable!* mult mai tare decât strigă fetele de la bucătărie *Au chat, au*

chat! când mâța a fugit cu mâncarea-n gură. S-a pus apoi întrebarea de ce bestia a mușcat un deget sfințit și s-a ajuns la concluzia că episcopul trebuie să se fi zgârcit cu uleiurile sfinte și că ungerea nu ajunsese până la degete. Câțiva preoți novici și-au încercat norocul cu exorcismul, printre ei și un frate al lui Philippe Trincant. Dar acest tânăr a făcut atâtea greșeli în latină – folosindu-l pe *hoste* ca vocativ al lui *hostis* și spunând *da gloria Deo* –, încât publicul educat nu putea să nu zâmbească și a trebuit să i se ceară să plece. Mai mult, adaugă de Cerisay, „chiar și când era în cele mai puternice convulsii, călugărița nu-i dădea voie dlui Trincant să-i pună degetul în gură (fiindcă el e cam murdar) și cerea insistent un alt preot". Cu toate acestea, „bunul părinte epitrop al capucinilor este mirat de inimile de piatră ale oamenilor din Loudun și uimit că nu vor să creadă. La Tours, ne asigură el, i-ar fi convins să înghită un asemenea miracol la fel de ușor ca pe unt. El și alți câțiva au declarat că aceia care nu cred sunt atei și deja osândiți".

Și această scrisoare a rămas fără răspuns, iar farsa oribilă a putut continua, zi după zi, până la mijlocul lui decembrie, când dl de Sourdis a venit în mod foarte oportun să stea la abația lui, Saint-Jouin-des-Marnes. Arhiepiscopul a fost informat neoficial de către Grandier și oficial de către de Cerisay despre ce se întâmpla și rugat să intervină. Dl de Sourdis și-a trimis imediat medicul personal să vadă ce se petrece. Știind că doctorul era un om care nu credea în prostii și că stăpânul său, arhiepiscopul, era fățiș sceptic, călugărițele s-au speriat și pe toată durata investigației au fost cuminți ca niște mielușei. Nu exista niciun semn de posedare. Doctorul a scris asta în raportul său și, în ultimele zile ale lui decembrie 1632, arhiepiscopul a publicat o ordonanță. Mignon nu mai avea voie să facă exorcisme deloc, iar Barré le mai putea face doar însoțit de doi exorciști numiți de arhiepiscop, un iezuit din Poitiers și un oratorian din Tours. Nimeni altcineva nu mai avea să ia parte la ele.

Interdicția era aproape inutilă, căci în lunile următoare n-au mai fost demoni de exorcizat. Nemaifiind stimulate de sugestiile preoților, agitațiile călugărițelor au lăsat locul unei

stări groaznice, ca după beție, în care confuzia mentală era amestecată cu rușinea, cu remușcarea și convingerea că au comis un păcat enorm. Dacă arhiepiscopul avea dreptate? Dacă nu existaseră niciodată diavoli? Atunci toate lucrurile monstruoase pe care le făcuseră și le spuseseră le puteau fi imputate drept crime. Dacă ar fi fost posedate, ar fi fost inocente. Dar, dacă nu fuseseră posedate, trebuiau să dea socoteală, la Judecata de Apoi, pentru blasfemie și lipsă de castitate, pentru minciuni și răutate. Iadul li se căsca îngrozitor la picioare. Colac peste pupăză, rămăseseră și fără bani, iar toată lumea era acum împotriva lor. Toți – părinții elevelor, doamnele pioase ale orașului, mulțimile de curioși, ba chiar și propriile rude. Da, până și propriile rude; căci acum, când încetaseră să mai fie posedate, când, conform judecății arhiepiscopului, erau fie impostoare, fie victime ale melancoliei și ale abstinenței forțate, deveniseră o rușine pentru propriile familii și, ca atare, erau repudiate, dezavuate și li se tăiaseră alocațiile. Nu mai aveau carne și unt pe masă, nici slujnice în bucătărie. Erau obligate să se ocupe singure de treburile gospodăriei; iar când terminau cu gospodăritul, trebuiau să-și câștige traiul cosând, torcând lână pentru negustori de stofe zgârciți, care profitau de nevoile și necazurile lor plătindu-le chiar mai puțin decât erau plătiți zilierii. Înfometate, epuizate de munca necontenită, bântuite de frici metafizice și de un sentiment de vinovăție, bietele femei se gândeau cu nostalgie la vremurile fericite când erau posedate. După iarnă a venit primăvara, apoi o vară la fel de blestemată. Apoi, în toamna lui 1633, speranța a reînviat. Regele se răzgândise în privința donjonului, iar dl de Laubardemont s-a cazat din nou la Lebăda și Crucea. Mesmin de Silly și ceilalți cardinaliști exultau. D'Armagnac pierduse partida; castelul era sortit pieirii. Nu le mai rămânea decât să scape de parohul ăla nesuferit. La prima sa întrevedere cu împuternicitul regelui, Mesmin a adus vorba despre posedare. Laubardemont a ascultat cu atenție. Cum la vremea sa judecase și arsese pe rug zeci de vrăjitoare, putea să pretindă în mod legitim că era expert în chestiunile supranaturale.

A doua zi a ajuns la mănăstirea din strada Paquin.

Canonicul Mignon a confirmat povestea lui Mesmin; la fel și maica superioară; la fel și ruda cardinalului, sora Claire de Sazilly, precum și cele două cumnate ale lui Laubardemont, domnișoarele de Dampierre. Trupurile cucernicelor măicuțe fuseseră infestate de spirite malefice; spiritele fuseseră introduse prin magie, iar magicianul era Urbain Grandier. Aceste adevăruri fuseseră întărite de diavolii înșiși și erau astfel dincolo de orice îndoială. Și totuși, Excelența Sa, arhiepiscopul, spusese că nu exista nicio posedare reală și le făcuse astfel de râs în ochii lumii. Era o monstruoasă nedreptate, așa că l-au rugat pe dl de Laubardemont să-și folosească influența asupra Eminenței Sale și a Maiestății Sale pentru a face ceva în legătură cu asta. Laubardemont s-a arătat înțelegător, dar n-a promis nimic. Lui personal nu-i plăcea nimic mai mult decât o vânătoare de vrăjitoare, dar ce părere avea cardinalul despre asemenea lucruri? Era greu de spus. Câteodată părea să le ia foarte în serios, dar alteori îl puteai auzi vorbind despre supranatural pe tonul ironic al unui discipol de-al lui Charron sau Montaigne. Un mare om trebuie să fie tratat de cei care-l slujesc ca o combinaţie de zeu, copil mofturos și fiară sălbatică. Zeul trebuie venerat, copilului trebuie să-i faci pe plac și să-l păcălești, iar fiara trebuie s-o împaci sau, atunci când e agitată, s-o eviți. Curteanul care, prin vreo sugestie nepotrivită, irită această trinitate nebună de un orgoliu supraomenesc, o ferocitate subumană și o neghiobie infantilă nu face decât să şi-o caute cu lumânarea. Călugărițele n-aveau decât să plângă și să implore; dar, până când n-avea să descopere cum bătea vântul, Laubardemont n-avea de gând să mişte un deget.

Câteva zile mai târziu, Loudunul a avut onoarea de a primi vizita unui personaj foarte distins, Henri de Condé. Acest prinț de viţă regală era un sodomit notoriu, care îmbina lăcomia cea mai sordidă cu o pietate exemplară. În politică, fusese pe vremuri anticardinalist, dar acum, când poziția lui Richelieu părea de nezdruncinat, devenise cel mai slugarnic dintre sicofanții Eminenței Sale. Informat despre posedare, prințul și-a exprimat pe dată dorința de a vedea cum stau lucrurile cu ochii săi. Canonicul Mignon și călugărițele erau foarte bucuroși

să-i arate. Însoțit de Laubardemont și de o suită numeroasă, Condé a mers cu alai până la mănăstire, unde a fost întâmpinat de Mignon şi condus în capelă, unde s-a ținut o liturghie solemnă. La început, călugărițele s-au arătat cât se poate de decente; dar, în momentul împărtășirii, stareța, sora Claire și sora Agnès au intrat în convulsii și au început să se zvârcolească pe podea, strigând obscenități și blasfemii. Restul comunității le-a imitat și, o oră sau două, biserica a arătat a ceva între bâlci și bordel. Edificat nevoie mare, prințul a declarat că nu mai era loc de îndoială și l-a îndemnat pe Laubardemont să-i scrie imediat cardinalului, informându-l pe Eminența Sa despre ce se întâmpla. „Dar împuternicitul", așa cum aflăm dintr-o relatare din epocă, „n-a lăsat să se înțeleagă ce credea despre straniul spectacol. Cu toate astea, după ce s-a întors la han, s-a simțit adânc mișcat de compasiune față de starea vrednică de plâns a călugărițelor. Ca să-și ascundă adevăratele sentimente, i-a invitat pe prietenii lui Grandier la cină și pe Grandier însuși împreună cu ei". Trebuie să fi fost o petrecere încântătoare.

Pentru a-l îmboldi pe prudentul Laubardemont să acționeze, dușmanii parohului au venit acum cu o acuzație și mai gravă. Grandier nu era doar un vrăjitor care-și renegase credința, se răzvrătise împotriva lui Dumnezeu și vrăjise o întreagă mănăstire de călugărițe; era și autorul unui obscen și violent atac împotriva cardinalului, publicat cu șase ani înainte, în 1627, sub titlul *Lettre de la cordonnière de Loudun*. E aproape sigur că Grandier n-a scris acest pamflet; dar, din moment ce era prietenul și partenerul de corespondență al pantofăresei care dăduse numele pamfletului, din moment ce foarte probabil îi fusese iubit cândva, nu era absurd să se presupună că el ar fi putut fi autorul.

Catherine Hammon era o mică proletară isteață și frumușică care în 1616, când Maria de Medici stătea la Loudun, îi atrăsese atenția reginei, fusese primită în serviciul ei și curând devenise oficial pantofăreasa Casei Regale, iar neoficial o confidentă și un factotum a reginei. Grandier o cunoscuse (prea intim, se zvonea) în perioada în care regina fusese exilată la Blois, când fata s-a întors pentru o vreme în

Loudun. Mai târziu, când a revenit la postul ei, Catherine, care știa să scrie, îl informa pe paroh despre ce se mai întâmpla la curte. Scrisorile ei erau atât de hazlii, încât Grandier obișnuia să le citească cu glas tare prietenilor săi pasajele mai piperate. Printre acești prieteni se număra și dl Trincant, procurorul și tatăl delicioasei Philippe. Același domn Trincant, care devenise dușmanul său cel mai implacabil, era cel care îl acuza acum pe corespondentul lui Catherine Hammon de a fi scris acea *Lettre de la cordonnière*. De data asta, Laubardemont n-a făcut niciun efort să-și ascundă sentimentele. Poate că nu se ştia sigur ce credea cardinalul despre vrăjitoare și demoni; dar nu existase niciodată vreo îndoială cu privire la ce credea despre criticii administrației sale, ai familiei sale și-ai săi. Dacă erai în dezacord cu părerile politice ale lui Richelieu, îți semnai demisia din funcțiile publice, te păsteau ruina și exilul; dacă-l insultai, riscai să mori pe eșafod sau chiar pe rug ori să fii tras pe roată (un edict din 1626 declara că pamfletele defăimătoare erau o crimă de *lèse-majesté*). Numai pentru că tipărise *Lettre de la cordonnière*, un biet meseriaș fusese trimis la galere. Ce ar fi pățit autorul dacă ar fi fost prins? Încrezător de data aceasta că zelul său avea să fie bine văzut de Eminența Sa, Laubardemont a luat note despre tot ce-a spus dl Trincant. Nici Mesmin nu stătuse degeaba între timp. Grandier, așa cum am văzut, era un dușman declarat al călugărilor, iar călugării din Loudun erau, cu puține excepții, dușmanii declarați ai lui Grandier. Carmeliții aveau cele mai serioase motive să-l urască; dar carmeliții n-aveau putere să-și pună ura în practică. Capucinii suferiseră mai puțin din cauza acțiunilor lui Grandier, dar puterea lor de a-i face rău era incomparabil mai mare. Căci capucinii erau colegii părintelui Joseph și aveau o corespondență regulată cu acea *Éminence Grise*[*1] care era apropiatul, sfetnicul de căpătâi și mâna dreaptă a cardinalului. Mesmin le-a împărtășit așadar noile acuzații împotriva lui Grandier călugărilor cenușii, și nu celor albi. Răspunsul a fost pe măsura dorințelor sale. Călugării au scris imediat o scrisoare către părintele Joseph, iar Laubardemont, care era pe cale să se întoarcă în Paris, a fost rugat să i-o înmâneze personal. Laubardemont a acceptat și, în aceeași zi, i-a invitat

pe Grandier și pe prietenii săi la o cină de rămas-bun, unde a băut în sănătatea parohului, l-a asigurat de prietenia sa veşnică și a promis să facă tot ce-i stătea în putinţă pentru a-l ajuta în lupta sa împotriva conspirației unor dușmani lipsiți de scrupule. Atâta prietenie, oferită cu atâta generozitate, atât de spontan! Grandier a fost mișcat aproape până la lacrimi.

A doua zi, Laubardemont a pornit spre Chinon, unde și-a petrecut seara alături de persoana care credea cu cel mai sincer fanatism în vinovăția parohului. Dl Barré l-a primit pe împuternicitul regal cu toată considerația cuvenită și, la cererea acestuia, i-a dat toate minutele ședințelor de exorcism, în care călugărițele îl acuzaseră pe Grandier că le vrăjise. A doua zi, după micul dejun, Laubardemont s-a distrat cu caraghioslâcurile unor posedați locali; apoi, luându-și rămas-bun de la exorcist, a pornit spre Paris.

Imediat ce a ajuns, a avut o întrevedere cu părintele Joseph, apoi, peste câteva zile, o întâlnire și mai decisivă cu cele două Eminențe, cea stacojie și cea cenușie. Laubardemont a citit minutele exorcismelor primite de la dl Barré, iar părintele Joseph a citit scrisoarea în care colegii săi capucini îl acuzaseră pe paroh că era autorul îndelung căutat al faimoasei *Lettre de la cordonnière*. Richelieu a hotărât că era o chestiune suficient de gravă ca să fie discutată la următoarea ședință a Consiliului de Stat. În ziua cu pricina (30 noiembrie 1633), regele, cardinalul, părintele Joseph, secretarul de stat, cancelarul și Laubardemont s-au întâlnit la Ruel. Posedarea ursulinelor din Loudun a fost primul subiect de pe agendă. Laubardemont a spus povestea pe scurt, cu un ton lugubru, iar Ludovic al XIII-lea, care era ferm convins de existența diavolilor, a decis fără ezitare că trebuia făcut ceva în legătură cu asta. S-a întocmit pe loc un document, semnat de rege, contrasemnat de secretarul de stat și pecetluit, cu ceară galbenă, cu marele sigiliu. Acest document îl autoriza pe Laubardemont să meargă la Loudun, să investigheze posedarea, să examineze acuzațiile aduse de diavoli lui Grandier și, dacă ele păreau întemeiate, să-l aducă pe magician la judecată.

În anii 1620 și 1630, procesele de vrăjitorie încă erau frecvente; dar, dintre toate zecile de persoane acuzate în acești

ani că ar fi avut relații cu diavolul, Grandier a fost singurul de al cărui caz s-a interesat cardinalul îndeaproape și în mod susținut. Părintele Tranquille, exorcistul capucin care a scris, în 1634, o broșură în apărarea lui Laubardemont și al diavolilor, declară că „datorăm primii pași în această chestiune zelului celui mai eminent cardinal", iar pentru asta „dau mărturie îndeajuns scrisorile pe care i le-a trimis dlui de Laubardemont". În ce-l privește pe împuternicit, „nu începea niciodată vreo procedură pentru dovedirea posedării fără să-i informeze mai întâi pe larg pe Maiestatea Sa și pe cardinal". Mărturia lui Tranquille este confirmată de cea a altor contemporani, care scriu despre un schimb de scrisori aproape zilnic între Richelieu și agentul său din Loudun.

Ce motive avea cardinalul să fie atât de interesat de un caz care părea să aibă atât de puțină importanță? Asemenea contemporanilor Eminenței Sale, trebuie să ne mulțumim cu bănuieli. Pare limpede că dorința de răzbunare personală era un motiv important. În 1618, când Richelieu era doar episcop de Luçon și abate de Coussay, parohul acela plin de ifose fusese obraznic cu el. Iar acum avea motive întemeiate să creadă că același Grandier era responsabil şi pentru calomniile și insultele din *Lettre de la cordonnière*. E adevărat că acuzația aceasta era aproape imposibil de dovedit într-o curte de judecată. Dar merita să scape de individ și numai pentru că fusese bănuit de o asemenea crimă. Și asta nu era tot. Parohul vinovat era în funcție într-o parohie vinovată. Loudunul încă era o redută a protestantismului. Fiind prea prudenți ca să se compromită pe timpul revoltei ce se terminase cu capturarea orașului La Rochelle în 1628, hughenoții din Poitou nu făcuseră nimic pentru a merita să fie persecutați fățiș și sistematic. Edictul de la Nantes încă era în vigoare și, oricât de intolerabili erau, calviniștii trebuiau tolerați. Dar dacă se putea dovedi acum, prin mărturiile bunelor măicuțe, că acești domni de religie așa-zis reformată avuseseră o înțelegere secretă cu un dușman care era chiar mai rău decât englezii – cu diavolul însuși? Ar fi existat atunci justificări din plin pentru a face ceea ce plănuia de mult să facă: și anume să lase Loudun fără drepturi și privilegii, pe care să le transfere noului său oraș,

Richelieu. Și lucrurile nu se opreau aici. Diavolii ar fi putut fi folositori și-n alte feluri. Dacă oamenii erau făcuți să creadă că Loudun era doar începutul unei invazii în toată regula pornite din iad, atunci ar fi putut să reînvie Inchiziția în Franța. Ce convenabil ar fi fost! Ce mult l-ar fi ajutat pe cardinal să-și ducă la bun sfârșit sarcina de a centraliza puterea în monarhia absolută! Așa cum știm din propria noastră experiență cu diavoli seculari ca evreii, comuniștii sau imperialiștii burghezi, cel mai bun mod de a întemeia și a justifica un stat polițienesc este să insiști încontinuu asupra pericolelor pe care le prezintă o a Cincea Coloană. Richelieu a făcut o singură greșeală: a supraestimat cât de dispuși erau compatrioții săi să creadă în supranatural. Având în vedere că ne aflăm pe la jumătatea Războiului de Treizeci de Ani, ar fi avut probabil mai mult succes cu o a Cincea Coloană de spanioli și austrieci decât cu niște simple spirite, oricât de infernale ar fi fost ele.

Laubardemont n-a stat degeaba. Pe 6 decembrie s-a întors din nou la Loudun. A trimis în secret, dintr-o casă din suburbii, după procuror și șeful poliției, Guillaume Aubin. Când au venit, Laubardemont le-a arătat împuternicirea sa și un mandat regal pentru arestarea lui Grandier.

Aubin mereu îl plăcuse pe paroh. În noaptea aceea, i-a trimis un mesaj lui Grandier, informându-l despre întoarcerea lui Laubardemont și sfătuindu-l să fugă de îndată. Grandier i-a mulțumit; dar, închipuindu-și prostește că nevinovații n-au de ce să se teamă, a ignorat sfatul prietenului său. A fost arestat a doua zi, în drum spre biserică. Mesmin și Trincant, Mignon și Menuau, farmacistul și chirurgul erau toți de față ca să vadă spectacolul, deși era o oră matinală. Grandier a fost condus la trăsura cu care avea să fie dus la castelul din Angers, unde urma să fie închis, în râsetele batjocoritoare ale celorlalți.

S-au făcut cercetări la casa parohială și i-au fost confiscate toate cărțile și documentele. În mod dezamăgitor, biblioteca sa nu conținea nici măcar o singură lucrare despre magia neagră; conținea însă (și era aproape la fel de grav) un exemplar din *Lettre de la cordonnière*, împreună cu manuscrisul acelui *Tratat despre celibatul sacerdotal* pe care Grandier îl scrisese ca să aline conștiința drei de Brou.

Laubardemont fusese auzit spunând, în momente de bună dispoziție, că, dacă ar face rost măcar de trei rânduri din scrisul de mână al cuiva, atunci ar putea găsi un motiv să-l spânzure pe cel în cauză. În *Tratat* și în pamfletul împotriva cardinalului găsise deja suficiente justificări nu doar pentru o spânzurare, ci și pentru supunere la cazne, tragere pe roată și ardere pe rug. Iar căutările scoseseră la iveală și alte comori. De pildă, erau acolo toate scrisorile trimise parohului de Jean d'Armagnac – scrisori care, dacă insista să devină supărător, ar fi putut fi folosite cu siguranță pentru a-l trimite pe favoritul regelui în exil sau la eșafod. Și mai erau și iertările acordate de arhiepiscopul de Bordeaux. Pe atunci, dl de Sourdis se descurca foarte bine la Amiralitate; dar, dacă vreodată s-ar fi descurcat mai puțin bine, aceste dovezi că iertase cândva un magician notoriu ar fi putut să fie de folos. Firește că între timp trebuiau să nu fie lăsate pe mâna lui Grandier, căci, dacă nu putea dovedi că fusese iertat de arhiepiscop, atunci condamnarea sa de către episcopul de Poitiers era încă în vigoare. Și, dacă era încă în vigoare, Grandier rămânea preotul care comisese acte venerice în biserică. Și, dacă era capabil de *asta*, atunci firește că era capabil și să vrăjească șaptesprezece călugărițe.

Săptămânile următoare au fost o lungă orgie de dușmănie autorizată, de sperjur binecuvântat de Biserică, de ură și invidie care nu numai că nu erau reprimate, ci erau chiar răsplătite în mod oficial. Episcopul de Poitiers a publicat un avertisment, în care-l denunța pe Grandier și-i îndemna pe credincioși să ofere informații împotriva lui. Exortația a fost ascultată cu entuziasm. Laubardemont și secretarii săi au transcris volume întregi de bârfe răutăcioase. Cazul din 1630 a fost redeschis și toți martorii ce recunoscuseră că comiseseră sperjur jurau acum că minciunile de care se deziseseră erau adevărul adevărat. La aceste audieri preliminare Grandier n-a fost prezent în persoană și nici reprezentat de avocat. Laubardemont n-a permis apărării să-și prezinte cazul, iar când mama lui Grandier a protestat împotriva metodelor nedrepte și chiar ilegale care erau folosite, i-a rupt petițiile în față. În ianuarie 1634, bătrâna doamnă a anunțat că, în numele

fiului ei, făcea apel la parlamentul din Paris. În acest timp, Laubardemont era la Angers, interogându-l pe acuzat. Eforturile sale n-au dat roade. Grandier, care fusese informat despre apel și era încrezător că spețа avea să ajungă curând în fața altui judecător, mai puțin vădit părtinitor, a refuzat să răspundă la întrebările împuternicitului. După o săptămână de intimidări care alternau cu lingușiri, Laubardemont a renunțat dezgustat și s-a grăbit să se întoarcă la Paris și la cardinal. Urnită de bătrâna dnă Grandier, mașinăria greoaie a legii își croia drum încet, dar sigur spre un apel. Însă un apel era ultimul lucru pe care-l doreau Laubardemont și stăpânul său. Judecătorii de la înalta curte erau pasionați de legalitate și invidioși din principiu pe ramura executivă a guvernării. Dacă li se permitea să reexamineze cauza, avea să se aleagă praful de reputația de avocat a lui Laubardemont și Eminența Sa ar fi fost nevoit să renunțe la un proiect de care, din motive numai de el știute, se simțea foarte atașat. În martie, Richelieu a prezentat situaţia în Consiliul de Stat. I-a explicat regelui că diavolii contraatacau și că puteau fi opriți și siliţi să dea înapoi doar printr-o acțiune cât se poate de energică. Ca de obicei, Ludovic al XIII-lea s-a lăsat convins. Secretarul de stat a întocmit documentele necesare. Sub sigiliul și semnătura regale, s-a decretat acum că, „ignorând apelul care așteaptă pe masa parlamentului, pe care Maiestatea Sa îl anulează prin prezenta, domnul Laubardemont va continua acțiunea inițiată împotriva lui Grandier... în acest scop, regele îi reînnoiește împuternicirea cât este necesar, oprește parlamentul din Paris și pe toți ceilalți judecători să ia cazul în primire și interzice părților să introducă o acțiune în fața lor, sub pedeapsa cu amendă de cinci sute de livre”.

Plasat astfel deasupra legii și înarmat cu puteri nelimitate, agentul cardinalului s-a întors la Loudun la începutul lui aprilie și a început imediat să pregătească scena pentru următorul act al acestei comedii de groază. A descoperit că orașul n-avea o temniţă suficient de sigură sau de inconfortabilă ca să găzduiască un magician. A fost pus la dispoziția împuternicitului podul unei case ce îi aparținea canonicului Mignon. Ca să-l blindeze împotriva demonilor,

Laubardemont a pus ca ferestrele să fie zidite, ușa să fie prevăzută cu un lacăt nou și zăvoare grele, iar coșul (intrarea dosnică a vrăjitorilor) să fie închis cu gratii groase de fier. Sub escortă militară, Grandier a fost adus înapoi în Loudun și închis în această celulă întunecată și lipsită de aer. Nu i s-a dat pat și a fost nevoit să doarmă, ca animalele, pe un braţ de paie. Temnicerii săi erau un anume Bontemps (care depusese mărturie falsă împotriva lui în 1630) și nevasta rea de gură a acestuia. Pe tot parcursul îndelungatului proces, l-au tratat cu o răutate neabătută.

Fiind sigur că prizonierul nu mai scapă, Laubardemont și-a îndreptat atenția spre principalii – și de fapt singurii – martori ai acuzării: sora Jeanne și celelalte şaisprezece posedate. În ciuda ordinelor arhiepiscopului, canonicul Mignon și colegii săi munciseră din greu să anuleze efectele benefice ale celor șase luni de tăcere silită. După câteva ședințe publice de exorcism, cucernicele măicuțe erau la fel de frenetice ca înainte. Laubardemont nu le lăsa să-și tragă sufletul. Zi după zi, dimineața și seara, bietele femei erau duse pe la diverse biserici din oraș și puse să-și facă trucurile. Aceste trucuri erau mereu aceleași. La fel ca mediumurile moderne, care continuă să facă exact ce făceau surorile Fox*[2] acum o sută de ani, aceste posedate de pe vremuri și exorciștii lor nu erau în stare să inventeze nimic nou. Iar și iar, aceleași cunoscute convulsii, aceleași vechi obscenități, blasfemiile convenționale, pretențiile lăudăroase, repetate constant, dar fără să fie dovedite vreodată, de a fi avut acces la puteri supranaturale. Dar spectacolul era suficient de reușit și de deocheat ca să atragă publicul. Din om în om, în broșuri și foi volante tipărite, de la sute de amvoane, vestea despre posedare s-a răspândit în lung și-n lat. Hoarde de turiști curioși veneau din toate provinciile Franței și chiar şi din străinătate să vadă exorcismele. De când Notre-Dame de Recouvrance cea făcătoare de minuni a carmeliților intrase într-un con de umbră, Loudunul aproape că-și pierduse industria turistică. Acum, datorită diavolilor, primea chiar mai mulți turiști decât înainte. Hanurile și casele cu camere de închiriat erau pline, iar cucernicii carmeliți, care aveau un monopol asupra

posedaților laici (căci epidemia de isterie se răspândise dincolo de zidurile mănăstirii), erau acum la fel de prosperi ca-n vremurile bune ale pelerinajelor. Între timp, ursulinele se îmbogățeau. Primeau de la visteria regală subsidii regulate, la care se adăugau milosteniile credincioșilor și bacşişurile consistente lăsate de acei turiști de rang înalt pentru care se dăduse vreo reprezentație deosebit de miraculoasă.

În primăvara și vara lui 1634, scopul principal al exorcismelor nu a fost mântuirea sufletului călugărițelor, ci condamnarea lui Grandier. Țelul era să se dovedească prin gura Satanei înseși că parohul era magician și le vrăjise pe călugărițe. Dar Satana este, prin definiție, tatăl minciunii, iar dovezile lui sunt astfel lipsite de valoare. La această obiecție, Laubardemont, exorciștii săi și episcopul de Poitiers au răspuns afirmând că diavolii sunt obligați să spună adevărul atunci când sunt constrânși cum se cuvine de un preot al Bisericii Romano-Catolice. Cu alte cuvinte, orice ar fi fost o călugăriță isterică gata să spună, la cererea exorcistului ei și sub jurământ, era practic o revelație divină. Pentru inchizitori, această doctrină era foarte convenabilă. Dar avea o mare hibă: încălca în mod vădit tradiția Bisericii. În 1610, un comitet de teologi învățați discutase admisibilitatea dovezilor demonice și decisese cu autoritate astfel: „Noi, subsemnații, doctori ai Facultății din Paris, investigând anumite chestiuni care ne-au fost aduse la cunoștință, suntem de părere că acuzația demonilor nu trebuie niciodată acceptată și nici n-ar trebui exploatate exorcismele cu scopul de a descoperi erorile unui om sau pentru a hotărî dacă el este magician sau nu; și mai credem și că, şi dacă zisele exorcisme au fost făcute în prezența Sfintelor Taine, iar diavolul a fost silit să depună jurământ (ceremonie cu care nu suntem deloc de acord), tot nu trebuie să se dea deloc crezare vorbelor lui, căci diavolul este mereu mincinos și tatăl minciunii”. Mai mult, diavolul este dușmanul neîmpăcat al omului și prin urmare este gata să îndure toate chinurile exorcismului de dragul de a face rău unui singur suflet. Dacă dovezile sale ar fi acceptate, oamenii cei mai virtuoși ar fi în cea mai mare primejdie; căci tocmai împotriva lor are Satana cea mai mare furie. „Drept care Sfântul Toma

(cartea 22, întrebarea 9, articolul 22) spune, bazându-se pe autoritatea Sfântului Ioan Hrisostomul, DAEMONI, ETIAM VERA DICENTI, NON EST CREDENDUM (Diavolul nu trebuie crezut nici când spune adevărul).” Trebuie să urmăm pilda lui Hristos, care i-a făcut pe demoni să tacă și atunci când spuneau adevărul, numindu-L Fiul lui Dumnezeu. „De unde se înțelege că, în lipsa altor dovezi, n-ar trebui dați în judecată cei care sunt acuzați de diavoli. Și observăm că această regulă e respectată în Franța, unde depozițiile acestea nu sunt acceptate de judecători.” Douăzeci și patru de ani mai târziu, Laubardemont și colegii săi nu acceptau, în schimb, nimic altceva. Exorciștii înlocuiseră umanitatea și bunul-simț ale perspectivei tradiționale cu o erezie care era monstruos de stupidă și extrem de periculoasă, iar agenții cardinalului o acceptaseră cu entuziasm. Ismaël Boulliau, preotul astronom care îi fusese subordonat lui Grandier ca vicar la Saint-Pierre-du-Marché, a calificat noua doctrină drept „lipsită de pietate, greșită, execrabilă și abominabilă – o doctrină care îi transformă pe creștini în idolatri, macină temeliile religiei creștine, deschide ușa calomniei și-i va îngădui diavolului să ardă victime umane nu în numele lui Moloh, ci al unei dogme bestiale și infernale”. Este sigur însă că această dogmă bestială și infernală a fost aprobată de Richelieu. Faptul e consemnat de Laubardemont însuși și de autorul cărții *Démonomanie de Loudun*, Pillet de la Mesnardière, medicul personal al cardinalului.

Autorizate oficial, uneori chiar sugerate și mereu ascultate cu respect, depozițiile demoniace au început să curgă tocmai când Laubardemont avea nevoie de ele. I se părea de dorit ca Grandier să nu fie doar magician, ci și mare preot al Vechii Religii. S-a dus vestea și imediat una dintre posedatele laice a mărturisit (prin gura unui diavol care fusese constrâns cum se cuvenea de unul dintre exorciștii carmeliți) că se prostituase pentru paroh și că el își exprimase aprecierea oferindu-se să o ducă la sabat și să o facă prințesă la curtea diavolului. Grandier a spus că el nici n-o văzuse vreodată pe fată. Dar Satana vorbise și era un sacrilegiu să te îndoiești de cuvântul său.

Unele vrăjitoare, cum bine se știe, au sfârcuri suplimentare; altele dobândesc, acolo unde le atinge degetul diavolului, una sau mai multe mici zone insensibile, iar înțepătura de ac în acele locuri nu provoacă durere și nici nu face să curgă sânge. Grandier n-avea sfârcuri în plus; ergo, trebuia să aibă undeva pe corp locurile lipsite de durere prin care cel rău își însemnează adepții. Unde anume erau locurile astea? Pe 26 aprilie, stareța oferise deja răspunsul. Erau cinci semne cu totul: unul pe umăr, acolo unde sunt însemnați criminalii, două pe fese, foarte aproape de anus, și câte unul pe fiecare testicul. (*A quoi rèvent les jeunes filles?**)[3] Pentru a confirma adevărul acestei declarații, chirurgului Mannoury i s-a poruncit să facă o mică vivisecție. În prezența a doi farmaciști și a mai multor doctori, Grandier a fost dezbrăcat, ras peste tot, legat la ochi și apoi înțepat sistematic până la os cu un ac lung și ascuțit. Cu zece ani înainte, în salonul lui Trincant, parohul se amuzase pe seama acelui nătărău ignorant și încrezut. Acum nătărăul se răzbuna. Durerea era insuportabilă și, prin ferestrele zidite, țipetele prizonierului puteau fi auzite de mulțimea de curioși care tot creștea în stradă. Din lista oficială a capetelor de acuzare pe baza cărora a fost condamnat Grandier aflăm că numai două dintre cele cinci semne descrise de stareță au fost descoperite, din cauza marii dificultăți de a localiza asemenea zone mici de insensibilitate. Dar, pentru scopurile urmărite de Laubardemont, două erau mai mult decât suficiente. Metodele lui Mannoury, putem adăuga, erau admirabil de simple și eficiente. După o serie de înțepături groaznice, el întorcea acul și apăsa pe carnea parohului cu capătul neascuțit. În mod miraculos, atunci nu provoca durere. Diavolul marcase acel loc. Dacă i s-ar fi permis să-și continue examinarea suficient de mult timp, nu încape îndoială că Mannoury ar fi descoperit toate semnele. Din păcate, unul dintre farmaciști (un venetic din Tours, în care nu se putea avea încredere) era mai puțin complezent decât doctorii din oraș pe care Laubardemont îi adunase pentru a superviza experimentul. Bărbatul a protestat când l-a prins pe Mannoury că trișează. Degeaba. Raportul său minoritar a fost ignorat. Între timp, Mannoury și ceilalți se dovediseră a fi foarte

cooperanți. Laubardemont a putut să anunțe că știința coroborase revelațiile iadului.

Desigur că în mare parte știința nu trebuia să coroboreze nimic; *ex hypothesi*, revelațiile iadului era adevărate. Când Grandier a fost pus faţă în față cu cele care îl acuzau, toate s-au repezit la el ca o hoardă de menade, țipând prin gurile tuturor diavolilor din ele că el le vrăjise, el era cel care, în fiecare seară timp de patru luni încheiate, colindase prin mănăstire după pradă, făcându-le avansuri și șoptindu-le la ureche vorbe ademenitoare și obscene. Laubardemont și secretarii săi au transcris cu conștiinciozitate tot ce se spunea. Minutele erau semnate cum se cuvine, contrasemnate și arhivate în duplicat la notar. Factual, teologic, iar acum și legal, totul era adevărat.

Pentru ca vinovăția parohului să fie și mai adevărată, exorciștii au adus și o serie de „pacte", care apăruseră în mod misterios în chilii sau (și mai bine) care fuseseră vomitate, nedigerate, în toiul unui paroxism. Cucernicele măicuțe fuseseră vrăjite și încă erau sub vrajă prin intermediul acestor pacte. Iată, de pildă, o bucată de hârtie, pătată cu trei stropi de sânge și conținând opt sâmburi de portocală; iată un mănunchi de cinci paie; un pachet mic cu tăciuni, viermi, fire de păr și unghii. Ca de obicei, Jeanne des Anges le-a întrecut pe toate celelalte. Pe 17 iunie, în timp ce era posedată de Leviatan, a vomitat un pact care conținea (după cum spuneau diavolii ei) o bucată din inima unui copil sacrificat în 1631, la un sabat al vrăjitoarelor de lângă Orléans, cenușa unei azime și sânge și spermă de-ale lui Grandier.

Au fost și momente când noua doctrină s-a dovedit a fi stânjenitoare. De pildă, într-o dimineață, un diavol (constrâns cum se cuvine și în prezența sfintei împărtășanii) a observat că dl de Laubardemont era un încornorat. Secretarul a transcris conștiincios afirmația, iar Laubardemont, care nu fusese prezent la exorcism, a semnat minuta fără s-o citească și i-a adăugat obișnuita precizare finală prin care declara că, după cunoştinţa lui, tot ce fusese trecut în acel *procès-verbal* era adevărat. Când s-a aflat, toată lumea a râs rabelaisian. Firește c-a fost supărător, dar n-au existat consecințe serioase. Documentele compromițătoare puteau fi distruse, secretarii

idioți concediați și diavolii impertinenți rechemați la datorie printr-un perdaf sau chiar o bătaie zdravănă. Una peste alta, avantajele noii doctrine erau mult mai mari decât inconvenientele.

Laubardemont și-a dat seama repede că unul dintre aceste avantaje era următorul: acum era posibil să-l flatezi pe cardinal într-o manieră cu totul nouă și supranaturală (prin gura unui diavol care fusese constrâns cum se cuvine în prezența sfintei împărtășanii). În minutele unui exorcism din 20 mai 1634, scrise în întregime de mâna lui Laubardemont, citim: „Întrebare: «Ce spui despre marele cardinal, protectorul Franței?». Diavolul a răspuns, jurând pe numele lui Dumnezeu: «Este năpasta tuturor bunilor mei prieteni». Întrebare: «Cine sunt bunii tăi prieteni?». Răspuns: «Ereticii». Întrebare: «Care sunt celelalte aspecte eroice ale persoanei sale?». Răspuns: «Munca sa pentru binele oamenilor, harul guvernării, pe care l-a primit de la Dumnezeu, dorința sa de a păstra pacea în creștinătate, iubirea statornică pe care i-o poartă regelui»". Era un omagiu frumos și, cum venea direct din iad, putea fi luat drept purul adevăr. Călugărițele erau pierdute în isteria lor, dar nu atât de pierdute încât să uite ce era în avantajul lor și ce nu. În timpul posedării, așa cum a observat dr. Legué[4], Dumnezeu, Hristos și Fecioara au fost blasfemiați întruna, dar Ludovic al XIII-lea și mai cu seamă Eminența Sa niciodată. Cucernicele măicuțe știau foarte bine că puteau să-și verse focul pe rai fără să fie pedepsite. Dar dacă erau obraznice cu cardinalul… Vezi ce pățise dl Grandier.

1* „Eminență cenușie", poreclă dată lui Joseph François Leclerc du Tremblay (1577-1638), zis și „părintele Joseph", consilier al cardinalului Richelieu (n.tr.).

2* Trio spiritualist celebru care a trăit în secolul al XIX-lea în Statele Unite (n.tr.).

3* *La ce visează fetele?*, titlul unei comedii de Alfred de Musset (n.tr.).

4. Gabriel Legué, *Documents pour servir à l'histoire médicale des possédées de Loudun*, Paris, 1874.

Capitolul VII

1

În orice moment și în orice loc anumite idei sunt de neconceput. Dar această imposibilitate radicală de a concepe anumite idei nu este însoțită de vreo imposibilitate radicală de a simți anumite emoții sau de vreo imposibilitate radicală de a întreprinde acțiunile inspirate de aceste emoții. Orice se poate simți întotdeauna și întotdeauna putem acționa pe baza a ceea ce simțim, deși câteodată cu mare dificultate și riscând să ne confruntăm cu dezaprobarea generală. Dar, deși indivizii pot mereu să simtă și să facă tot ce le permit temperamentul și constituția lor să simtă și să facă, nu pot să se gândească la experiențele lor decât în cadrul de referință care a ajuns să pară de la sine înțeles în acel moment și în acel loc. Interpretarea se face în termenii modului de gândire prevalent și acest mod de gândire condiționează exprimarea dorințelor și emoțiilor într-o anumită măsură, dar nu le poate inhiba complet niciodată. De pildă, o credință fermă în osânda veşnică poate să coexiste în mintea credinciosului cu înțelegerea faptului că acesta comite un păcat de moarte. Dați-mi voie să citez în acest context remarcile foarte judicioase strecurate de Bayle într-o notă despre Thomas Sanchez, un învățat iezuit care a publicat în 1592 un in-folio despre căsătorie, privit de contemporanii și succesorii săi imediați ca fiind de departe cea mai murdară carte scrisă vreodată. „Nu cunoaștem intimitatea domestică a vechilor păgâni, așa cum le cunoaștem pe cele din țările în care se practică confesiunea auriculară; drept urmare, nu putem spune dacă printre păgâni

căsătoria era atât de brutal dezonorată precum e printre creștini; dar este măcar probabil ca necredincioșii să nu le fi întrecut, în această privință, pe multe dintre persoanele care cred toate doctrinele Evangheliei. Ei cred așadar ce spun Scripturile despre Rai și Iad, cred în purgatoriu și celelalte doctrine ale religiei romane, dar, deşi convinşi, îi vezi cum se afundă în impurități abominabile, care nici nu pot fi numite și care atrag cele mai aspre reproșuri asupra autorilor care îndrăznesc să le pomenească. Spun asta împotriva celor care se conving singuri că moravurile corupte vin din îndoiala sau neștiința oamenilor că există o altă viață după viața aceasta." În 1592, comportamentul sexual era în mod evident foarte asemănător cu cel de azi. Schimbarea s-a produs doar în ideile cu privire la acest comportament. În modernitatea timpurie, ideile lui Havelock Ellis sau Krafft-Ebing ar fi fost de neconceput. Dar emoțiile și acțiunile descrise de acești sexologi moderni puteau fi simțite și, respectiv, efectuate în contextul intelectual al focului iadului la fel cum sunt în societățile seculare din vremea noastră.

În paragrafele următoare, o să descriu foarte pe scurt cadrul de referință în care oamenii de la începutul secolului al XVII-lea se gândeau la natura umană. Acest cadru de referință era atât de vechi și atât de intim asociat cu doctrina creștină tradițională, încât toată lumea îl credea o structură de adevăruri de la sine evidente. Azi, deși suntem încă lamentabil de ignoranți, știm îndeajuns ca să fim destul de siguri că, în multe privințe, vechiul model de gândire era inadecvat pentru faptele date din experiență.

Dar cum era afectată purtarea bărbaţilor și femeilor în viața lor cotidiană de această evidentă inadecvare a teoriei? Răspunsul ar părea să fie că efectul era imperceptibil în unele situații, dar în altele era semnificativ și crucial.

Un om poate să fie un excelent psiholog practic, dar complet ignorant în privința teoriilor psihologice curente. Și mai remarcabil este că un om poate să cunoască bine teorii psihologice care sunt demonstrabil inadecvate și totuși să rămână un psiholog practic excelent, datorită intuiției sale înnăscute.

Totodată, o teorie greșită a naturii umane (cum e teoria care explică isteria în termenii posedării diavolești) poate să stârnească pasiunile cele mai rele și să justifice cruzimile cele mai bestiale. Teoria nu este foarte importantă și, în același timp, este cu adevărat foarte importantă.

Care era teoria naturii umane în termenii căreia interpretau contemporanii lui Grandier purtarea normală și niște întâmplări atât de stranii ca acelea care aveau loc în Loudun? O să răspund la această întrebare folosindu-mă în mare parte de cuvintele lui Robert Burton, ale cărui capitole despre anatomia sufletului conțin un rezumat foarte lucid al filosofiei pe care toată lumea, înainte de Descartes, o lua de bună și o considera practic axiomatică.

„Sufletul e nemuritor, creat din nimic și insuflat în copil ori embrion în pântecul mamei sale, la șase luni după concepere; nu ca al jivinelor, care este *ex traduce* (se trage direct din sufletele părinților) și, murind odată cu ele, dispare în neant." Sufletul e simplu în sensul că nu poate fi divizat sau dezintegrat. În sens etimologic, este un atom psihologic – ceva ce nu poate fi mărunțit. Dar acest suflet simplu și indivizibil al omului are o manifestare tripartită. E într-un fel o trinitate în unitate, cuprinzând un suflet vegetal, unul sensibil și altul rațional. Sufletul vegetal este definit ca „«un act substanțial al unui corp organic, prin care acesta este hrănit, sporit și produce o altă viață din sine». În această definiție sunt specificate trei operațiuni distincte: *altrix*, *auctrix* și *procreatrix*. Prima este nutriția, al cărei obiect îl constituie hrana, carnea, băutura și altele asemenea; organul specific este ficatul în cazul creaturilor sensibile, iar în cel al plantelor, rădăcina sau seva. Scopul său este să transforme alimentul în substanța trupului hrănit, lucru pe care-l face prin intermediul căldurii naturale… Așa cum această facultate nutritivă servește la hrănirea corpului, tot așa cea augmentativă (a doua operațiune sau putere a facultății vegetale) caută să-l sporească în cantitate… și să-l facă să crească până când ajunge la proporția cuvenită și la forma sa perfectă". A treia facultate a sufletului vegetal este cea procreatoare – facultatea de a se reproduce.

Urmează sufletul sensibil, „care îl întrece la fel de mult pe celălalt în demnitate pe cât întrec animalele plantele, căci poartă în el și puterile vegetale. Este definit ca un «act al unui corp organic, prin care acesta trăiește, are simțuri, apetit, judecată, respirație și mișcare»... Organul general este creierul, din care sunt derivate în principal operațiunile sensibile. Sufletul sensibil este divizat în două părți, percepție și mișcare... Facultatea perceptivă este subdivizată în două părți, interioară și exterioară. Exterioare sunt cele cinci simțuri: atingere, auz, vedere, miros, gust... Interioare sunt trei – bun-simț, fantezie, memorie". Bunul-simț judecă, compară și organizează mesajele care-i sunt aduse de organele speciale de simț, precum ochiul și urechea. Fantezia examinează mai în detaliu datele bunului-simț și „le păstrează pentru mai multă vreme, readucându-le în minte sau făcând altele noi". Memoria ia toate datele care-i vin de la fantezie și de la bunul-simț și „le păstrează într-un registru bun".

În om, imaginația „e supusă și guvernată de rațiune sau cel puțin așa ar trebui să fie; dar în necuvântătoare nu are superior, ci este *ratio brutorum*, întreaga lor rațiune". A doua putere a sufletului sensibil este cea de mișcare, ce este la rândul ei „divizată în două facultăți, puterea apetitului și cea a mișcării dintr-un loc în altul".

Și, în sfârșit, există sufletul rațional, „care este definit de filosofi ca fiind «primul act substanțial al unui corp natural, uman și organic, prin care un om trăiește, percepe și înțelege, făcând liber toate lucrurile și alegând». Din această definiție putem înțelege că sufletul rațional include puterile și îndeplinește datoriile celorlalte două, care sunt conținute în el, și toate cele trei facultăți formează un singur suflet, care în sine este inorganic, deși se află în toate părțile (corpului), și necorporal, folosind organele și acționând prin ele. Este împărțit în două, iar cele două părți diferă doar ca funcție, nu și ca esență: prima, înțelegerea, este puterea rațională de comprehensiune; a doua, voința, este puterea rațională de mișcare; toate celelalte puteri raționale sunt supuse acestora două și controlate de ele".

Aceasta era teoria în termenii căreia strămoșii noștri se

gândeau la ei înșiși și încercau să explice faptele experienței și comportamentului uman. Fiindcă era foarte veche și fiindcă multe dintre elementele ei erau dogme teologice sau corolare ale unor dogme, teoria părea adevărată în mod axiomatic. Dar, dacă teoria era adevărată, atunci anumite noțiuni, care azi par evidente aproape de la sine, erau cu totul de neconceput atunci. Să luăm câteva exemple concrete.

Iat-o pe dra Beauchamp, o tânără nevinovată, dar destul de bolnăvicioasă, plină de principii înalte, inhibiții și anxietăți. Din când în când, absentează din sine și se comportă ca un copil de zece ani foarte năbădăios și care plesnește de sănătate. Sub hipnoză, acest *enfant terrible* insistă că nu este dra Beauchamp, ci altcineva, pe nume Sally. După câteva ore sau zile, Sally dispare și dra Beauchamp redevine conștientă – dar revine doar la propria conștiință, nu și la cea a lui Sally; căci nu ține minte nimic din ce s-a săvârșit, în numele ei și prin intermediul corpului ei, atunci când cealaltă deținea controlul. Dimpotrivă, Sally știe tot ce se întâmplă în mintea drei Beauchamp și se folosește de această cunoaștere ca să o facă de râs și să o tortureze pe cealaltă chiriașă a corpului. Dr. Morton Prince, psihiatrul care s-a ocupat de acest caz faimos, fiindcă se putea gândi la aceste fapte ciudate în termenii unei teorii bine confirmate a activității mentale subconștiente și cunoștea tehnicile de psihoză, a putut să-i rezolve problemele drei Beauchamp și, pentru prima oară în mulți ani de zile, s-o aducă la o stare de sănătate fizică și mintală.

În anumite privințe, cazul surorii Jeanne era similar în esență celui al drei Beauchamp. Periodic, ea-și lua vacanță de la sinele său obișnuit și de la rolul de călugăriță respectabilă dintr-o familie bună, ca să devină, timp de câteva ore sau zile, o virago sălbatică, blasfematoare și lipsită de orice rușine, care-și zicea când Asmodeus, când Balaam sau Leviatan. Când starețа își redobândea conștiința de sine, nu-și amintea ce spuseseră și făcuseră aceștia în absența sa. Acestea erau faptele. Dar cum le explicai? Unii observatori au pus toată această poveste vrednică de plâns pe seama unei înșelătorii deliberate; alții, pe seama „melancoliei” – un deranjament al echilibrului umoral al corpului, care ducea la o deranjare a

minții. Pentru cei care nu puteau sau nu voiau să accepte aceste ipoteze, nu mai exista decât o explicație alternativă: posedarea demonică. Dată fiind teoria în termenii căreia trebuiau să gândească, le era imposibil să ajungă la vreo altă concluzie. Printr-o definiție care era corolarul unei dogme creștine, „sufletul" – adică partea conștientă și personală a minții – era un atom, simplu și indivizibil. Noțiunea modernă de personalitate multiplă era așadar de negândit. Dacă apăreau două sau mai multe identități, la concurență sau în alternanță, care să ocupe același corp, asta nu putea să fie din cauză că se dezintegrase acel mănunchi de elemente psihofizice nu foarte bine legate laolaltă căruia ne-am obișnuit să-i spunem persoană; nu, trebuia să fie din cauză că sufletul indivizibil fusese expulzat temporar din trup și înlocuit temporar de unul sau mai multe dintre nenumăratele spirite supraumane care (se știa prin revelație) populau universul.

Al doilea exemplu este cel al unei persoane hipnotizate – orice persoană hipnotizată – pe care operatorul a făcut-o să intre într-o stare cataleptică. Încă nu înțelegem foarte bine nici natura hipnozei, nici felul în care acționează sugestionarea asupra sistemului nervos central; dar știm măcar că pe unele persoane este foarte ușor să le faci să intre în transă și că, atunci când se află în această stare, o parte a subconștientului lor le va obliga corpul să asculte de sugestiile operatorului sau, alteori, de sugestiile venite din partea propriului sine supraliminar. La Loudun, această rigiditate cataleptică, pe care orice operator competent poate să o inducă oricărui subiect potrivit, era văzută de credincioși ca fiind opera diavolului. Și nici nu se putea altfel; căci teoriile psihologice de atunci erau de așa natură încât fenomenul nu putea decât să fie *ori* o înșelăciune deliberată, *ori* o intervenție supranaturală. Puteai să cauți în scrierile lui Aristotel și ale lui Augustin, ale lui Galenus și ale arabilor; în niciuna dintre ele nu puteai găsi vreun indiciu a ceea ce numim astăzi minte subconștientă. Pentru strămoșii noștri existau doar sufletul sau sinele conștient de o parte și, de cealaltă, Dumnezeu, sfinții și o mulțime de spirite bune sau rele. Era de negândit concepția noastră despre o vastă lume intermediară a activității mentale

subconștiente, care este mult mai întinsă și, în anumite privințe, mult mai eficientă decât activitatea sinelui conștient. Teoria din acea vreme asupra naturii umane nu lăsa loc pentru așa ceva; în consecință, în ce-i privea pe strămoșii noștri, ea nu exista. Fenomenele pe care le explicăm acum în termenii acestei activități subconștiente trebuiau ori negate cu totul, ori atribuite acțiunii unor spirite nonumane. Astfel, catalepsia era ori o șarlatanie, ori un simptom al unei infestări demonice. Participând la un exorcism în toamna lui 1635, tânărul Thomas Killigrew a fost invitat de călugărul care conducea ședința să pipăie picioarele ca de piatră ale posedatei – să pipăie și să mărturisească puterea Celui Rău, precum și puterea și mai mare a Bisericii militante; scopul era, cu voia Domnului, să se convertească de la erezie, așa cum se convertise și bunul lui prieten Walter Montague cu un an înainte. „Trebuie să-ți spun adevărul", a scris Killigrew într-o scrisoare care descrie evenimentul, „am simțit doar carne tare, brațe puternice și picioare înțepenite". (Observați cum călugărițele au încetat să mai fie privite ca niște ființe umane care au dreptul la intimitate și respect. Cucernicul părinte care conduce exorcismele se comportă exact ca un patron de circ la bâlci. „Haideți, doamnelor și domnilor, apropiați-vă! Să vezi înseamnă să crezi, dar să o ciupești pe fata noastră grasă de picior e adevărul adevărat." Aceste mirese ale lui Hristos fuseseră transformate în interprete de cabaret și monștri de expus la circ.) „Dar alții", continuă Killigrew, „afirmau că era înțepenită toată și grea ca fierul; ei aveau însă mai multă credință decât mine și se părea că lor miracolul li se arăta mai mult decât mie". Ce semnificativ e cuvântul „miracol" aici! În cazul în care călugărițele nu se prefăceau, rigiditatea de cadavru a membrelor lor *trebuia* să se datoreze unor cauze supranaturale. Nu se putea da nicio altă explicație.

Scrierile lui Descartes și acceptarea generală a ceea ce atunci părea o teorie mai „științifică" a naturii umane nu au ameliorat lucrurile; de fapt, în unele privințe, gândirea oamenilor despre ei înșiși a devenit şi mai puțin realistă decât fusese sub vechile doctrine. Diavolii au ieșit din scenă; dar odată cu ei a dispărut și orice cercetare serioasă a fenomenelor

care înainte fuseseră puse pe seama acțiunii diabolice. Exorciștii măcar recunoscuseră fapte ca transa, catalepsia, personalitatea multiplă și percepția extrasenzorială. Psihologii care au venit după Descartes erau înclinați fie să afirme că asemenea fapte nu există, fie – dacă nu puteau să le elimine – să le explice ca fiind produsul a ceva numit „imaginație". Pentru oamenii de știință, „imaginație" era aproape sinonim cu „iluzie". Fenomenele atribuite imaginației (ca vindecările pe care le încerca Mesmer în timpul somnului magnetic) puteau fi ignorate fără grijă. Marele efort al lui Descartes de a gândi natura umană geometric condusese la formularea unor „idei clare" admirabile, fără îndoială. Dar din păcate aceste idei clare puteau deveni obiect al reflecției doar pentru cei care alegeau să ignore o întreagă clasă de fapte foarte semnificative. Filosofii precartezieni țineau seama de aceste fapte și erau obligați de propriile teorii psihologice să le atribuie unor cauze supranaturale. Astăzi putem să acceptăm faptele și să le explicăm fără să recurgem la diavoli. Putem să ne gândim la minte (ca opusă „spiritului", „egoului pur" sau lui „atman") ca fiind ceva radical diferit de sufletul cartezian și precartezian. Sufletul filosofilor timpurii era definit dogmatic ca fiind simplu, indivizibil și nemuritor. Pentru noi, el este în mod evident un compus, a cărui identitate este, în cuvintele lui Ribot, „o chestiune de numere". Acest mănunchi de elemente poate fi dezintegrat și, deși probabil supraviețuiește morții trupești, supraviețuiește în timp, sub forma a ceva ce este supus schimbării și disoluției finale. Nemurirea nu aparține psihicului, ci spiritului, cu care, dacă vrea, psihicul se poate identifica. Conform lui Descartes, esența minților este conștiința; ele pot interacționa cu materia în propriul corp, dar nu direct cu altă materie sau cu alte minți. Gânditorii precartezieni probabil că ar fi fost de acord cu toate aceste propoziții în afară de prima. Pentru ei, conștiința era esența sufletului rațional; dar multe dintre operațiunile sufletului sensibil și ale sufletului vegetal erau inconștiente. Descartes privea corpul ca pe un automat autoreglat și ca atare n-avea nevoie să postuleze existența acestor suflete subsidiare. Între „eul" conștient și ceea ce am putea numi inconștientul

fiziologic, noi inferăm acum existența unei game largi de activități mentale subconștiente. Mai mult: trebuie să recunoaștem, dacă acceptăm dovezile în favoarea percepției extrasenzoriale și a psihokineticii, că la nivel subconștient mințile pot să acționeze și chiar acționează direct asupra altor minți și asupra materiei aflate în afara propriilor corpuri. Întâmplările bizare pe care Descartes și adepții săi au ales să le ignore și pe care predecesorii săi le acceptau ca fapte, neputând să le explice însă decât ca infestări diabolice, sunt acum recunoscute ca fiind rezultate ale operațiunilor naturale ale minții; întinderea, puterile și slăbiciunile acestei minți sunt mult mai mari decât ne-ar face să credem un studiu al aspectului ei conștient.

Vedem deci că, dacă se respingea explicația prin înșelătorie, singurele opțiuni care mai rămâneau pentru a explica în termeni pur psihologici ce se întâmpla la Loudun erau vrăjitoria și posedarea. Dar mulți nu se gândeau deloc la această chestiune în termeni pur psihologici. Lor li se părea evident că simptomele manifestate de sora Jeanne puteau fi explicate în termeni fiziologici și că trebuiau tratate tot așa. Cei mai severi dintre ei au recomandat aplicarea nuielei de mesteacăn pe pielea goală. Tallemant consemnează că marchizul de Couldray-Montpensier și-a luat cele două fete posedate din mâinile exorciștilor şi „a pus să fie hrănite bine și biciuite zdravăn; diavolul și-a luat tălpășița imediat”. Chiar și-n Loudun, în etapele mai târzii ale posedării, biciul a fost prescris tot mai des, iar Surin consemnează că diavolii care râdeau de riturile Bisericii erau adesea puși pe fugă prin disciplinare.

În multe cazuri, biciuirea tradițională era probabil la fel de eficientă ca terapia de șoc modernă, din același motiv: subconștientul individului dezvolta o asemenea frică de tortura corporală, încât, ca să o îndure din nou, decidea să înceteze să se mai comporte de parcă ar fi nebună[1]. Până în anii de început ai secolului al XIX-lea, terapia de șoc prin biciuire era folosită regulat în toate cazurile de nebunie clară.

În frumoasele săli de la Bedlam,

Înainte să-mplinesc douăşunu de ani,
Aveam brăţări tari şi gingaşe bice pe spate
Şi rugăciuni şi post din belşug.
Acum cânt: „Aveţi mâncare, aveţi de mâncare,
Ceva de mâncare, de băut ori de-mbrăcat?
Hai doamnă, domniţă, lăsaţi frica,
Bietul Tom nu vă face nimica.[*2]

Bietul Tom era un supus al reginei Elisabeta. Însă chiar şi pe vremea lui George al III-lea, două sute de ani mai târziu, cele două camere ale parlamentului au dat o lege care îi autoriza pe medicii curţii să-l bată pe regele nebun.

Pentru nevrozele şi isteriile simple, nuiaua nu era singurul tratament. Aceste maladii erau provocate de un exces de bilă neagră strânsă în locul greşit, conform teoriilor medicale de la acea vreme. „Galenus", spune Robert Burton, „impută totul frigului care este negru şi crede că, din moment ce spiritele sunt întunecate şi substanţa creierului cenuşoasă şi întunecată şi ea, toate obiectele apar astfel teribile, iar mintea însăşi, din cauza vaporilor întunecaţi, obscuri, grosieri ce se ridică dinspre umorile negre, este învăluită continuu de întuneric, frică şi tristeţe". Averroes îl ia în derâdere pe Galenus pentru aceste motive; Hercules de Saxonia la fel. Dar ei sunt „cenzuraţi copios şi respinşi de Aelianus Montaltus, Lodovicus Mercatus, Altomarus, Guianerius, Bright şi Laurentius Valesius. *Mâhnirea*, spun ei, *creează umoare neagră, negreala întunecă spiritele, iar spiritele întunecate provoacă frică şi tristeţe*. Laurentius presupune că aceşti vapori negri supără mai ales diafragma şi, prin aceasta, şi mintea, care este întunecată ca soarele de nori. Aproape toţi grecii şi arabii subscriu acestei păreri a lui Galenus, la fel şi latinii vechi şi cei noi; la fel cum copiii se sperie de întuneric, oamenii melancolici sunt speriaţi tot timpul, căci poartă această cauză internă cu ei oriunde merg. Nici nu mai contează dacă aceşti vapori negri vin din sângele negru din jurul inimii (aşa cum crede iezuitul Thomas Wright în tratatul său despre pasiunile minţii) sau din stomac, splină, diafragmă ori din toate părţile afectate laolaltă; ei ţin mintea într-o temniţă perpetuă şi o oprimă cu frici, anxietăţi şi tristeţi continue etc.".

Imaginea fiziologică este un fel de fum sau ceață care se ridică din sângele nesănătos sau viscerele bolnave și care fie întunecă direct mintea și creierul, fie, în cine știe ce fel, înfundă tuburile (căci nervii erau văzuți ca niște tuburi goale) prin care ar trebui să curgă spiritele animale, vitale și naturale.

Când citești literatura științifică de la începuturile epocii moderne, ești izbit de straniul ei amestec de supranaturalism sălbatic şi cel mai grosolan și mai naiv tip de materialism. Acest materialism primitiv diferă de materialismul modern în două aspecte importante. În primul rând, „materia" de care se ocupă teoria mai veche este ceva ce nu poate fi măsurat cu exactitate (din cauza naturii termenilor descriptivi folosiți). Auzim doar de căldură și frig, uscăciune și umezeală, ușurime și greutate. Nu se face nicio încercare de a elucida sensul acestor expresii calitative în termeni de cantitate. În structura ei cea mai fină, „materia" strămoșilor noștri era nonmăsurabilă și, în consecință, nu s-a putut face niciodată mare lucru în privința ei. Și, acolo unde nu se poate face nimic, nu se poate înțelege decât foarte puțin.

A doua diferență nu este mai puțin importantă decât prima. Pentru noi „materia" se arată ca fiind ceva în permanentă activitate – un ceva, de fapt, a cărui esență este activitatea. Toată materia *face ceva* mereu, iar coloizii care compun corpurile vii sunt, dintre toate formele de materie, cei mai ocupați – dar frenezia lor este integrată minunat, astfel încât activitatea unei părți a organismului reglează și este reglată la rândul ei de activitățile celorlalte părți, într-un dans armonios al energiilor. Pentru antici, dar și pentru gânditorii medievali și pentru primii gânditori moderni, materia era doar „lucru", ceva inert în mod intrinsec, chiar și în corpul viu, unde activitățile ei se datorau exclusiv acțiunii sufletului vegetal în plante, acțiunii celui sensibil și vegetal în animale și, în cazul oamenilor, acțiunii acelei trinități în unitate care era sufletul vegetal, sensibil și rațional. Procesele fiziologice nu erau explicate în termeni chimici, căci chimia nu exista ca știință; nici în termeni de impulsuri electrice, căci nu se știa încă nimic despre electricitate; nici în termeni de activitate celulară, căci nu exista încă microscop și nimeni nu văzuse vreodată o

celulă; ele erau explicate (fără mare dificultate) în termenii acțiunii exercitate asupra materiei inerte de niște facultăți speciale ale sufletului. Exista o facultate a creșterii, de pildă, una a nutriției, una a secreției – o facultate pentru fiecare proces care putea fi observat. Pentru filosofi era nemaipomenit de convenabil; dar, când oamenii încercau să facă trecerea de la vorbe la faptele naturale, descopereau că teoria facultăților speciale nu folosea la nimic.

Caracterul brut al vechiului materialism reiese limpede din limbajul exponenților săi. Problemele fiziologice sunt discutate în metafore bazate pe ceea ce se întâmplă în bucătărie, la topitorie sau în latrină. Se fierbe, se clocotește, se screme; se rafinează și se extrage; există putrefacții, exalații pestilențiale din hazna care condensează sus, în *piano nobile*. E foarte greu să ajungi la o concepţie fecundă despre organismul uman în asemenea termeni. Doctorii buni erau oameni înzestraţi de natură, care nu permiteau învățăturii să interfereze prea mult cu intuițiile lor în materie de diagnostic și cu talentul lor de a ajuta natura să-și ducă la capăt miracolele vindecării. În imensa compilație a lui Burton există, pe lângă multe aberații inutile sau periculoase, și multe lucruri care au sens. Mare parte din aberații derivă din teoriile științifice ale vremii; mare parte a lucrurilor care au sens vin din empirismul lipsit de prejudecăţi al unor oameni inteligenți și binevoitori care-și iubeau semenii, știau cum să lucreze cu bolnavii și aveau încredere în *vis medicatrix Naturae*.

Pentru detalii cu privire la tratamentul strict medical al melancoliei, fie că aceasta avea cauze supranaturale sau naturale, cititorul poate apela la cartea absurdă și fermecătoare a lui Burton. E de ajuns pentru scopurile noastre să remarcăm că, pe toată durata posedării, sora Jeanne și celelalte surori s-au aflat sub continuă supraveghere medicală. În cazul lor, din păcate, n-a fost aplicată niciuna dintre metodele de tratament mai raționale descrise de Burton. Pentru ele nu se punea problema să schimbe aerul, dieta, ocupația. Li se lăsa sânge și li se făceau clisme sau li se dădea să înghită nenumărate pastile și soluții. Medicația aceasta era așa de drastică, încât unii dintre medicii independenți care le-

au examinat erau de părere că boala lor a fost agravată (la fel cum atât de multe boli sunt agravate și acum) de încercările prea zeloase de a le vindeca. Călugărițele, au descoperit ei, primeau doze mari și frecvente de antimoniu. Poate că doar asta era în neregulă cu ele.

(Pentru a înţelege cum se cuvine importanța istorică a acestui diagnostic, trebuie să reținem că, atunci când a avut loc posedarea, Bătălia Antimoniului, ca s-o numim așa, făcea prăpăd de trei generații și încă nu se domolise. Ereticii și antigaleniștii considerau metalul și compușii săi niște medicamente miraculoase, care puteau fi folosite pentru practic orice. Presat de aripa dreaptă tradițională a profesiei medicale, parlamentul din Paris dăduse un edict prin care interzicea folosirea lor în Franța. Dar legea se dovedise a fi greu de aplicat. La jumătate de secol după ce-a fost dată, bunul prieten al lui Grandier și cel mai faimos medic din Loudun, Théophraste Renaudot, proclama cu mare zel virtuțile antimoniului. Contemporanul său mai tânăr, Gui Patin, autorul faimoaselor *Scrisori*, vorbea la fel de vehement împotriva folosirii lui. În lumina cercetărilor moderne, putem vedea că Patin avea mai multă dreptate decât Renaudot și ceilalți antigaleniști. Anumiți compuși ai antimoniului pot fi folosiți pentru a trata boala tropicală numită kala-azar. În majoritatea celorlalte boli, nu prea merită să-ți asumi riscurile implicate de folosirea acestui metal sau a compușilor săi. În termeni medicali, nu exista nicio justificare pentru o folosire pe scară atât de largă a medicamentului cum s-a făcut în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Din punct de vedere economic existau însă justificări ample. Dl Adam și colegii săi farmaciști vindeau pastile perpetue de antimoniu metalic. Acestea erau înghițite, provocau iritații ale mucoasei intestinale, acționând astfel ca un purgativ, și puteau fi recuperate din oala de noapte, spălate și refolosite la nesfârșit. După primele investiții de capital, nu mai era nevoie să dai alți bani pe laxative. Dr. Patin putea să-l critice și parlamentul să-l interzică cât voiau, dar pentru burghezii francezi constipați atracția antimoniului era irezistibilă. Pastilele perpetue erau considerate suvenire de familie și, după ce treceau printr-o generație, erau lăsate

moștenire generaţiei următoare.)

Merită observat în paranteză că Paracelsus, cel mai de seamă dintre primii antigaleniști, își întemeia entuziasmul pentru antimoniu pe o falsă analogie. „Așa cum antimoniul purifică aurul și nu lasă zgură în el, tot așa purifică și trupul omului.”[3] Același gen de falsă analogie între, pe de o parte, arta metalurgistului și cea a alchimistului și, pe de alta, arta doctorului și cea a nutriționistului a condus la convingerea că valoarea mâncărurilor creștea cu cât acestea erau mai rafinate – că pâinea albă era mai bună decât cea neagră, că o supă de văcuţă lăsată să clocotească mai multă vreme era superioară cărnurilor și legumelor neconcentrate care intrau în compoziția ei. Se presupunea că alimentele „inferioare” îi fac inferiori pe oamenii care le consumă. „Brânza, laptele și turtele de ovăz”, spune Paracelsus, „nu pot să-ți ofere o dispoziție subtilă”. Vechile și falsele analogii cu alchimia au încetat să ne mai dea peste cap teoriile despre dietă abia odată cu izolarea vitaminelor, cu o generație în urmă*.[1][4]

Existența unui tratament medical sigur pentru „melancolie” nu era în niciun fel incompatibilă cu existența unei credințe larg răspândite, chiar și printre doctori, că posedarea și infestarea diabolică sunt lucruri reale. Unii oameni, scrie Burton, „râd la asemenea povești”. Dar în cealaltă tabără se situează „majoritatea avocaților, preoților, medicilor și filosofilor”. Ben Jonson, în *The Devil Is an Ass*, ne-a lăsat o descriere foarte vie a mentalității secolului al XVII-lea, divizată între credulitate și scepticism, între încrederea în supranatural (mai ales în aspectele sale mai puțin credibile) și o credință îngâmfată în noile puteri ale științei aplicate. În piesă, Fitzdottrel este prezentat ca un om care se joacă cu artele magiei, care vrea să întâlnească un diavol, fiindcă diavolii știu unde sunt îngropate comorile ascunse. Dar acestei credințe în magie și în puterea Satanei i se adaugă o la fel de puternică credință în schemele cvasiraționale și pseudoștiințifice ale unor inventatori necinstiți și ale unor indivizi implicați în crearea și finanțarea de companii pe care părinții noștri îi numeau „proiectanți”. Când Fitzdottrel îi spune soției sale că proiectantul său a pus la cale un plan care îi va aduce negreșit

18 milioane de lire și-i va asigura un titlu de duce, ea scutură din cap și-i spune să nu se bazeze prea mult „pe aceste false spirite”. „Spirite!”, strigă Fitzdottrel:

Spirite! Nu există așa ceva, nevastă; e numai isteține.
Omul ăsta îl sfidează pe diavol și toate lucrările lui.
O face cu mașini și instrumente, da!
Are pluguri 'naripate ce merg cu vele
Îți ară patruzeci de acri deodată! Iar moriștile
Îți scuipă apa și la zece mile.

Oricât de burlescă este această figură comică, Fitzdottrel este un om cu adevărat reprezentativ. Este simbolul unei întregi epoci, a cărei viață intelectuală stătea într-un echilibru precar între două lumi. Reprezentativ este, din păcate, și faptul că el a încercat să ia ce era mai rău din amândouă lumile, nu ce era mai bun. Pentru încăpățânați, ocultismul și „proiectele” sunt mult mai seducătoare decât știința pură și adorarea în spirit a lui Dumnezeu.

În cartea lui Burton, la fel ca în povestea călugărițelor din Loudun, aceste două lumi coexistă și sunt luate de bune. Există melancolie și există un tratament medical aprobat pentru melancolie. În același timp, se știe foarte bine că magia și posedarea sunt cauze comune ale bolilor, atât pentru minte, cât și pentru trup. Și nu e de mirare! Căci „nu există nici măcar un loc cât un fir de păr care să fie gol în rai, pe pământ sau în ape, deasupra pământului ori sub pământ. Aerul nu e atât de plin de muște vara pe cât de plin e tot timpul de diavoli nevăzuți; Paracelsus susține asta cu fermitate, precum și că fiecare dintre ei are propriul Haos”. Numărul acestor spirite trebuie să fie infinit; „căci, dacă e adevărat ce spun unii dintre matematicienii noștri, și anume că, dacă ar cădea o piatră din cerul înstelat sau din a opta sferă și ar face o sută de mile pe oră, tot i-ar lua 65 de ani sau mai mult până să ajungă pe pământ, din cauza marii distanțe de la cer până la noi, care este, spun unii, de 170 de milioane și 803 mile… atunci câte astfel de spirite se pot afla în tot acest spațiu?”. În aceste condiții, cu adevărat surprinzător nu era faptul că mai avea loc câte o posedare din când în când, ci că majoritatea oamenilor

puteau trece prin viață fără să fie posedați deloc.

2

Am văzut că plauzibilitatea ipotezei posedării era direct proporțională cu inadecvarea unei fiziologii care nu aflase nimic despre structura celulei sau despre chimie și a unei psihologii care nu știa practic nimic despre activitatea mentală de la nivelurile subconștiente. Deși pe vremuri era o convingere universală, astăzi numai romano-catolicii și spiritiștii mai cred în posedare. Cei din urmă explică anumite fenomene de la întrunirile lor ca fiind posedări temporare ale corpului mediumului de către psihicul unei persoane decedate. Cei dintâi neagă că sufletele morților pot poseda corpuri, dar explică anumite cazuri de tulburare fizică și mintală prin posedarea de către diavoli, iar unele efecte psihofizice ale stărilor mistice sau premistice prin posedarea de către o putere divină.

Din ce-mi dau seama, nu există nimic contradictoriu în ideea de posedare. Noțiunea nu trebuie respinsă a priori, pe motiv că „este o relicvă a unor străvechi superstiții". Ar trebui mai degrabă să ne gândim la ea ca la o ipoteză de lucru ce poate fi luată în considerare cu atenție atunci când alte explicaţii se dovedesc a fi neconforme cu realitatea. În practică, exorciștii moderni par să creadă că majoritatea cazurilor de presupusă posedare se datorează de fapt isteriei și că pot fi tratate cel mai bine cu metodele uzuale ale psihiatriei. Totuși, în anumite cazuri, ei găsesc dovezi pentru ceva mai mult decât isterie și susțin că numai exorcizarea și alungarea spiritului care posedă persoana pot să ducă la o vindecare.

Posedarea organismului unui medium de un spirit fără trup sau de un „factor psihic" al defuncților a fost invocată pentru a explica anumite fenomene, precum unele texte doveditoare scrise și rostite care cu greu ar putea fi explicate altfel. Cea mai veche dovadă pentru o asemenea posedare poate fi studiată

convenabil în lucrarea lui F.W.H. Myers *Human Personality and Its Survival of Bodily Death*, iar cea mai recentă în *The Personality of Man*, a dlui G.N.M. Tyrell.

Profesorul Oesterreich, în studiul său bine documentat pe acest subiect[5], a arătat că, în timp ce credința în posedarea demonică a cunoscut un declin abrupt în secolul al XIX-lea, cea în posedarea de către spiritele morților a devenit, în aceeași perioadă, mult mai răspândită. Astfel, nevroticii care pe vremuri și-ar fi pus maladia pe seama diavolilor au devenit predispuși, după apariția surorilor Fox, să dea vina pe sufletele destrupate ale unor bărbați sau femei malefice. Odată cu progresele tehnologice recente, noțiunea de posedare a luat o formă nouă. Pacienții nevrotici se plâng adesea că sunt influențați, împotriva voinței lor, de un fel de semnale radio transmise de dușmanii lor. Magnetismul animal malefic care a bântuit imaginația bietei doamne Eddy*[6] atâta vreme s-a transformat acum într-un semnal electric malefic.

În anii 1600 nu exista radio și se credea foarte puțin în posedarea de către spirite destrupate. Burton citează opinia că diavolii sunt doar suflete ale morților malefici, dar o citează doar ca să remarce că este „o doctrină absurdă". Pentru el, posedarea era un fapt și de vină pentru ea erau doar diavolii. (Pentru Myers, două secole și jumătate mai târziu, posedarea rămânea un fapt, dar era pusă exclusiv pe seama spiritelor celor morți.)

Există diavoli? Și dacă există, au fost ei prezenți în trupul surorii Jeanne și în cele ale colegelor ei din mănăstire? La fel ca în cazul noțiunii de posedare, nu văd nimic intrinsec absurd sau contradictoriu în ideea că ar putea exista spirite nonumane bune, rele și indiferente. Nimic nu ne obligă să credem că singurele inteligențe din univers sunt cele legate de trupurile oamenilor și ale animalelor inferioare. Dacă dovezile în favoarea clarviziunii, telepatiei și previziunii sunt deja acceptate (și devine din ce în ce mai dificil să le respingi), atunci trebuie să admitem că există procese mentale care sunt în mare măsură independente de spațiu, timp și materie. Și, dacă așa stau lucrurile, nu pare să existe niciun motiv pentru a nega a priori că pot să existe inteligențe nonumane, fie complet

destrupate, fie asociate cu energia cosmică în feluri pe care încă nu le înțelegem. (Încă nu înțelegem, apropo, felul în care mintea umană este asociată cu acel vortex organizat de energie cosmică ce trece drept corp. Este evident că o asociere există; dar încă n-avem habar cum se transformă energia în procese mentale și cum afectează acestea energia la rându-le[7].)

În religia creștină, diavolii au jucat până foarte recent un rol extrem de important – și asta de la bun început. Părintele iezuit A. Lefèvre a remarcat că „diavolul joacă un rol foarte mic în Vechiul Testament; imperiul lui nu este încă dezvăluit. Noul Testament îl arată ca șef al forțelor aliate ale răului”[8]. În traducerile actuale ale rugăciunii „Tatăl nostru” cerem să fim izbăviți de rău*.[9] Dar e sigur că *apo tou ponerou* este un neutru, și nu un masculin? Oare nu arată însăși structura rugăciunii că acest cuvânt se referă la o persoană? „Nu ne duce pe noi în ispită, ci (dimpotrivă) izbăvește-ne de Cel Rău, de Ispititor.”

În teorie și prin definiție teologică, creștinismul nu este maniheism. Pentru creștini, răul nu este o substanță și nici un principiu real și elementar. Este doar o privare de bine, o diminuare a ființei în niște creaturi care-și derivă această ființă esențială de la Dumnezeu. Satana nu este Ahriman sub alt nume, nu este un principiu etern al Întunericului, împotrivindu-se principiului divin al Luminii. Satana este doar cel mai important dintr-un mare număr de îngeri individuali care au hotărât la un moment dat să se separe de Dumnezeu. Îi spunem Cel Rău doar din curtoazie. Sunt mulți răi, iar Satana este doar directorul lor. Diavolii sunt persoane și fiecare are personalitatea lui, temperamentul, umorile, capriciile și idiosincraziile lui. Există diavoli iubitori de putere, diavoli pofticioși, diavoli avari, diavoli mândri și îngâmfați. În plus, unii diavoli sunt mult mai importanți decât alții; căci până și în iad își păstrează pozițiile pe care le-au ocupat în ierarhia cerească înainte de cădere. Cei care în rai erau doar îngeri sau arhangheli sunt diavoli inferiori și de mică importanță. Cei care erau cândva domni, începători sau stăpâni formează înalta burghezie infernală. Foștii heruvimi și serafimi sunt o aristocrație, ce are foarte multă putere și o prezență fizică ce se poate face simțită într-un cerc cu diametrul de 30 de leghe

(conform informației oferite de Asmodeus părintelui Surin). Cel puțin un teolog din secolul al XVII-lea, părintele Ludovico Sinistrari, susținea că oamenii pot fi posedați sau măcar obsedați nu doar de diavoli, ci și – ba chiar mai frecvent – de entități spirituale non-malefice: faunii, nimfele și satirii anticilor, spiridușii țăranilor europeni, stafiile cercetătorilor parapsihici moderni[10]. După Sinistrari, majoritatea incubilor și sucubilor erau simple fenomene naturale, nici mai rele, nici mai bune decât, să zicem, floarea-cocoșului sau lăcustele. La Loudun, din păcate, această teorie generoasă nici măcar n-a fost abordată. Închipuirile incredibil de libidinoase ale călugărițelor le-au fost atribuite Satanei și mesagerilor săi.

Teologii, repet, s-au păzit cu grijă de dualismul maniheist; dar dintotdeauna mult prea mulți creștini s-au comportat de parcă diavolul era un principiu prim, aflat la egalitate cu Dumnezeu. Au dat mai mare atenție răului și problemei eradicării sale decât binelui și metodelor prin care bunătatea individuală poate să fie aprofundată, iar suma bunătăților să crească. Efectele unei prea mari și prea constante atenții acordate răului sunt mereu dezastruoase. Cei care pornesc în cruciade nu *pentru* Dumnezeul din ei, ci *împotriva* răului din alții nu reușesc niciodată să facă lumea mai bună; ei o lasă la fel cum au găsit-o sau, uneori, chiar într-o stare vizibil mai proastă decât era înainte să înceapă cruciada. Gândindu-ne mai ales la rău, tindem să creăm ocazii pentru ca răul să se manifeste, oricât de bine intenționați am fi.

Deși adesea maniheist în practică, creștinismul n-a fost niciodată maniheist în dogmele sale. Diferă astfel de idolatriile moderne ale comunismului și naționalismului, care sunt maniheiste nu doar în acțiune, ci și în crez și teorie. Astăzi, pretutindeni este de la sine evident că *noi* suntem de partea Luminii, iar *ceilalți* de partea întunericului. Și, cum sunt de partea Întunericului, *ceilalți* merită să fie pedepsiți și trebuie lichidați (de vreme ce divinitatea *noastră* justifică orice) prin mijloacele cele mai diavolești care ne stau la îndemână. Adorându-ne idolatru pe noi înșine ca pe Ormuzd și privindu-i pe ceilalți ca pe Ahriman, principiul răului, noi, oamenii secolului XX, facem tot posibilul să asigurăm succesul

diabolicului în vremea noastră. Exact asta făceau exorciștii la Loudun, deși la o scară mult mai mică. Identificându-l idolatru pe Dumnezeu cu interesele politice ale sectei lor, concentrându-și gândurile și eforturile asupra puterilor răului, făceau tot posibilul să-i asigure triumful (local, din fericire, și temporar) acelei Satane împotriva căreia ar fi trebuit să lupte.

În ce ne privește, nu este necesar nici să se afirme, nici să se nege existența unor inteligențe nonumane capabile să posede corpurile bărbaților și femeilor. Singura întrebare pe care trebuie să ne-o punem e următoarea: dacă acceptăm existența unor asemenea inteligențe, avem vreun motiv să credem că ele erau responsabile pentru ce li s-a întâmplat ursulinelor din Loudun? Istoricii catolici moderni sunt unanim de acord că Grandier nu era vinovat de crima pentru care a fost judecat și condamnat; dar câțiva din ei – pe care-i citează abatele Brémond în *Histoire littéraire du sentiment religieux en France* – încă sunt convinși că ursulinele au fost posedate cu adevărat. Eu, unul, recunosc că nu sunt în stare să înțeleg cum poate crede așa ceva cineva care a citit documentele legate de problema în discuție și care mai știe câte ceva despre psihologia anormală. Nu există nimic în comportamentul călugărițelor care să nu-și găsească o paralelă în multele cazuri de isterie consemnate și tratate cu succes de psihiatrii moderni. Și nu există nicio dovadă că vreuna dintre călugărițe ar fi manifestat vreodată vreuna dintre puterile paranormale care, conform doctrinelor Bisericii Catolice, constituie semnele unei invazii diabolice autentice.

Cum se poate face distincție între adevărata posedare și șarlatanie sau simptomele de boală? Biserica prescrie patru teste: testul de limbă, testul puterii fizice neobișnuite, testul levitației și testul clarviziunii și previziunii. Dacă o persoană poate cu anumite ocazii să înțeleagă sau, și mai mult, să vorbească o limbă pe care, în starea sa normală, nu o cunoaşte deloc; dacă poate să realizeze miracolul fizic al levitației sau să dea dovadă de o putere inexplicabilă; și dacă poate să prezică în mod corect viitorul sau să descrie evenimente care au loc la mare depărtare – atunci se poate presupune că acea persoană este posedată de diavoli. (Altfel, se poate presupune că este

beneficiara unor grații extraordinare; căci în multe cazuri miracolele divine și cele infernale sunt identice, din nefericire. Levitația sfinților extatici poate fi distinsă de levitația extaticilor demonizați numai în virtutea antecedentelor și consecințelor morale ale evenimentului. Aceste antecedente și consecințe morale sunt adesea greu de evaluat și uneori până și cele mai sfinte personaje au fost suspectate că și-au produs percepțiile extrasenzoriale și efectele psihokinetice prin mijloace diavolești.)

Acestea sunt criteriile oficiale și consacrate de trecerea timpului ale posedării demonice. Pentru noi, aceste percepții extrasenzoriale și fenomene psihokinetice dovedesc doar că vechea noțiune de suflet complet etanș nu mai poate fi susținută. Dedesubtul sinelui conștient și dincolo de acesta se află vaste categorii de activitate subconștientă, unele mai rele decât egoul și altele mai bune, unele mai proaste și altele, în anumite privințe, mult mai inteligente. La marginile sale, acest sine subconștient se suprapune și se amestecă cu non-eul, cu mediul parapsihic în care se scaldă orice sine individual și prin intermediul căruia poate să comunice cu celelalte individualități, dar și cu mintea cosmică. Și undeva la aceste niveluri subconștiente mințile individuale intră în contact cu energia, dar nu doar în corpul lor, ci și în afara lui (dacă putem avea încredere în dovezile anecdotice și statistice). Vechea psihologie, așa cum am văzut, era obligată de propriile definiții dogmatice să ignore activitatea mentală subconștientă; ca să explice faptele observate, trebuia să-l postuleze pe diavol.

Deocamdată, să ne punem în poziția intelectuală a exorciștilor și a contemporanilor acestora. Să luăm drept valide criteriile stabilite de Biserică pentru posedare și să examinăm dovezile pe baza cărora călugărițele erau declarate posedate, iar parohul vrăjitor. Vom începe cu testul care, fiindcă era cel mai ușor de aplicat, era și cel mai des folosit în practică: testul de limbă.

Pentru toți creștinii timpurii, „vorbirea în limbi” era o grație extraordinară, un dar gratuit de la Sfântul Duh. Însă era și (căci natura universului este straniu de echivocă) un simptom sigur al posedării diavolești. În majoritatea cazurilor,

glosolalia nu este vorbirea clară şi fără echivoc a vreunei limbi necunoscute, ci o bolboroseală mai mult sau puțin articulată, mai mult sau mai puțin sistematică, asemănându-se întru câtva cu o formă de vorbire tradițională; în consecință, ascultătorii binevoitori o pot interpreta ca pe o rostire mai degrabă obscură într-o limbă pe care se întâmplă s-o știe. În cazurile în care persoane aflate într-o stare de transă au arătat că pot să vorbească fără echivoc într-o limbă pe care, în stare de trezie, n-o știau, investigațiile au arătat în general că acestea vorbiseră limba respectivă în copilărie și o uitaseră mai apoi sau că o auziseră vorbită și, fără să înțeleagă semnificația cuvintelor, se familiarizaseră inconștient cu sonoritatea lor. În rest, spune F.W.H. Myers, există „puține dovezi că ar fi posibilă dobândirea – dacă scoatem telepatia din discuție – a unui calup întreg de cunoștinţe noi, cum ar fi o limbă nouă, sau atingerea unui nivel de cunoaștere matematică nemaiatins anterior”. În lumina a ceea ce știm, prin cercetare sistematică, despre starea mediumnică în timpul transei și despre scrierea automată, pare discutabil că vreun presupus posedat ar fi trecut vreodată testul de limbă într-o manieră absolut clară și convingătoare. E sigur însă că au fost consemnate foarte multe cazuri de eșec, în timp ce succesele înregistrate sunt în general parțiale și mai degrabă neconvingătoare. Unii dintre investigatorii ecleziastici ai posedării au aplicat testul de limbă în moduri foarte ingenioase și eficiente. De pildă, în 1598, Marthe Brossier a devenit faimoasă fiindcă a început să manifeste simptome de posedare. Unul dintre aceste simptome – un simptom cu totul tradițional și recunoscut – era că intra în convulsii ori de câte ori i se citea o rugăciune sau un exorcism. (Diavolii urăsc pe Dumnezeu și Biserica; ca atare, tind să se înfurie de câte ori aud cuvintele sfinte din Biblie sau din cartea de rugăciuni.) Ca să-i testeze cunoștințele paranormale de latină, episcopul de Orléans a deschis un volum de Petronius și a început să intoneze solemn povestea nu foarte convingătoare a matroanei din Efes. Efectul a fost magic. Înainte ca prima frază răsunătoare să fi fost rostită în întregime, Marthe se zvârcolea pe podea, blestemându-l pe episcop pentru suferința pe care i-o pricinuia prin citirea cuvântului sfânt. Merită remarcat că

acest incident, departe de a-i pune capăt carierei de demonizată, a ajutat-o de fapt pe Marthe să ajungă pe noi culmi. Fugind de episcop, s-a pus sub protecția capucinilor, care declarau că fusese persecutată pe nedrept și o foloseau ca să atragă mulțimi enorme la exorcismele lor.

Testul cu Petronius nu le-a fost aplicat niciodată, din câte știu, ursulinelor din Loudun. Cel mai aproape de un astfel de test a fost un nobil venit în vizită care i-a dat exorcistului o cutie în care, i-a șoptit el, erau niște relicve foarte sfinte. Cutia a fost pusă pe fruntea uneia dintre călugărițe, care a manifestat imediat toate simptomele unei dureri intense și a făcut o criză. Foarte încântat, bunul călugăr i-a înapoiat cutia proprietarului, care a deschis-o și i-a arătat că, în afară de câțiva tăciuni, nu conținea nimic. „Ah, milord", a suspinat exorcistul, „ce fel de festă ne-ai jucat?". „Cuvioase părinte", a răspuns nobilul, „ce fel de festă ne-ați jucat voi nouă?".

La Loudun s-au folosit frecvent teste de limbă simple, dar mereu fără succes. Iată cum este povestit un incident despre care de Nion, care credea cu tărie în posedarea călugărițelor, considera că avea un caracter miraculos convingător. Vorbind în greacă, episcopul de Nîmes îi poruncește surorii Claire să-i aducă mătăniile ei și să spună o *Ave Maria*. Drept răspuns, Sora Claire îi aduce mai întâi un ac, apoi niște semințe de anason. Când i se poruncește să se supună, ea zice „Văd că vrei altceva" și în cele din urmă aduce mătăniile și spune o *Ave Maria*.

În cele mai multe cazuri, miracolul era și mai puțin convingător. Toate călugărițele care nu știau latină erau posedate de diavoli care nu știau nici ei latină. Ca să explice acest fapt straniu, unul dintre exorciștii franciscani a explicat într-o slujbă că și printre diavoli există unii educați și alții needucați. Singurii diavoli educați din Loudun erau cei care-o posedaseră pe stareță. Dar nici măcar diavolii ei nu erau foarte învățați. Iată o parte din procesul-verbal al exorcismului din 24 noiembrie 1632, săvârșit în fața dlui de Cerisay. „Dl Barré ridică azima de împărtășanie și îl întreabă pe diavol: *Quem adoras?* Răspuns: *Iesus Christus*[11]. La care dl Daniel Drouyn, asesor al oficiului primarului, a spus cu voce destul de tare: «Diavolul ăsta nu le nimereşte». Exorcistul și-a schimbat atunci

întrebarea în *Quis est iste quem adoras?* Ea a răspuns: *Iesu Christe*[12]. Câteva persoane au observat atunci: «Ce latină proastă!». Dar exorcistul a replicat că posedata spusese de fapt *Adoro te, Iesu Christe*[13]. După care o călugăriță mică a dat buzna strigând «Grandier! Grandier!» și râzând în hohote. Apoi sora mireană, Claire, a intrat și ea în încăpere, nechezând ca un cal."

Biata Jeanne! Nu învățase suficientă latină ca să înțeleagă toate acele prostii despre nominative, acuzative și vocative. *Iesus Christus*, *Iesu Christe* – le spusese tot ce își putea aminti, iar ei tot îi reproșau că vorbește o latină proastă!

Între timp, dl de Cerisay declarase că ar fi crezut bucuros în posibilitatea posedării „dacă sus-pomenita stareță i-ar fi răspuns categoric la două sau trei dintre întrebări". Dar, când întrebările au fost puse, n-a venit niciun răspuns. Depășită complet, sora Jeanne s-a refugiat într-o repriză de convulsii și câteva urlete.

A doua zi după această demonstrație foarte neconvingătoare, Barré s-a dus la de Cerisay și a declarat că acțiunile sale erau curate, lipsite de patimă sau intenții rele. „Punându-și ciboriul pe cap, s-a rugat să-l trăsnească dacă cumva făcuse vreun abuz, vreo sugestie sau vreo încercare de convingere în privința călugărițelor în toată acea poveste. Când a terminat, starețul carmeliților a rostit şi el declarații și imprecații similare; a ținut și el sfântul ciboriu pe cap și s-a rugat ca osândele lui Datan și Abiran să cadă asupra lui dacă păcătuise sau greșise în povestea aceea." Barré și starețul erau probabil destul de fanatici ca să nu vadă natura acțiunilor lor și fără îndoială că făcuseră acele jurăminte cumplite cu conștiința împăcată. Canonicul Mignon, observăm, a socotit că era mai înțelept să nu-și pună nimic pe cap și să nu ceară să fie lovit de trăsnet.

Printre distinșii turiști britanici care au vizitat Loudunul în anii acelei posedări se număra și tânărul John Maitland, mai târziu duce de Lauderdale. Tatăl lui îi spusese despre o țărancă scoțiană prin gura căreia un diavol corectase latina deficientă a unui pastor prezbiterian; tânărul crescuse prin urmare cu o credință apriorică în posedare. Sperând să-și confirme această

credință prin observarea directă a demonizaților, Maitland a făcut două călătorii pe continent, una la Antwerpen și alta la Loudun. Din păcate, a fost dezamăgit în amândouă cazurile. În Antwerpen, „am văzut doar niște fete de țară olandeze ascultând exorcismul răbdătoare și râgâind teribil". În Loudun, situația a fost ceva mai însuflețită, dar nu și mai convingătoare. „Sătul să văd vreo trei sau patru dintre ele exorcizate în capelă și neauzind decât niște femeiuști cântând cântece obscene în franceză, am început să mă gândesc că era o *fourbe*."*[14] S-a plâns unui iezuit, care l-a lăudat pentru „sfânta curiozitate" ce-l îndemnase să vină la Loudun și l-a invitat după-amiaza la biserica parohiei, unde avea să fie foarte mulțumit. „În biserica parohiei am văzut o mulțime de oameni holbându-se și o femeie învățată destul de bine să facă trucuri, dar nimic din ce n-am mai văzut să facă douăzeci de saltimbanci sau dansatori pe sârmă. M-am întors în capela călugărițelor, unde i-am văzut pe iezuiți muncind în continuare din răsputeri, la câteva altare, și un biet capucin care stârnea mila, căci era bântuit de o închipuire melancolică – credea că diavolii îi dau târcoale în jurul capului și-și lipea mereu relicve de el. Am văzut-o pe maica superioară exorcizată și am văzut și mâna pe care voiau să mă facă să cred că numele Iisus, Maria, Iosif fuseseră scrise prin miracol (dar mie îmi era clar că fuseseră scrise cu *aquafortis**[15]); mi-am pierdut răbdarea, m-am dus la un iezuit și i-am spus ce credeam. El încă susținea că era o posedare reală și am cerut, ca test, să vorbesc într-o limbă străină. M-a întrebat: «Ce limbă?». I-am răspuns că nu-i spun, dar că nici el, nici toți diavolii aceia n-aveau să mă înțeleagă. [E posibil ca Maitland să se fi gândit la gaelica din Scoția sa natală.] M-a întrebat dacă aveam să mă convertesc după test (căci descoperise că nu eram papistaș). I-am spus: «Nu asta e problema și nici toți diavolii din iad nu m-ar putea perverti; întrebarea era dacă aia e o posedare reală sau nu, iar dacă m-ar putea înțelege cineva, atunci aș recunoaște-o sub semnătură». Răspunsul lui a fost: «Diavolii ăștia n-au umblat prin lume», iar eu am izbucnit în râs."

Franciscanul spune că diavolii cu pricina nu erau educați;

iezuitul că nu călătoriseră niciodată. Explicațiile pentru neputința lor de a înțelege limbi străine păreau cam prostești și, pentru cei care nu voiau să le accepte, călugărițele și exorciștii lor au mai adăugat câteva, sperând ca acestea să fie mai convingătoare. Dacă diavolii nu vorbeau greacă sau ebraică, motivul era că pactul pe care-l făcuseră cu Grandier conținea o clauză specială care-i obliga să nu vorbească în nicio situație greaca sau ebraica. Și, dacă asta, nu era suficient, atunci exista explicația finală, definitivă, și anume că Dumnezeu nu voia ca acei diavoli să vorbească în limbi. *Deus non vult* – sau, cum putea spune sora Jeanne în latina ei stricată, *Deus non volo*. La nivel conștient, greșeala putea fi pusă fără îndoială pe seama ignoranței. La nivel subliminal, acel *Deus non volo*, acel „Eu, Dumnezeu, nu vreau”, poate la fel de bine să fi exprimat sentimentele egoului mai profund al lui Jeanne.

Testele de clarviziune par să se fi soldat cu eșecuri la fel de regulat ca și cele de limbă. De Cerisay, de pildă, a aranjat cu Grandier ca acesta să-și petreacă ziua în casa unuia dintre colegii săi; apoi s-a dus la mănăstire și, în cursul exorcismului, a întrebat-o pe stareță unde era parohul în acel moment. Fără ezitare, sora Jeanne a răspuns că era în sala mare a castelului, cu dl d’Armagnac.

Episcopul de Poitiers, Monseniorul de la Rochepozay, exorcizând-o pe sora Jeanne des Anges

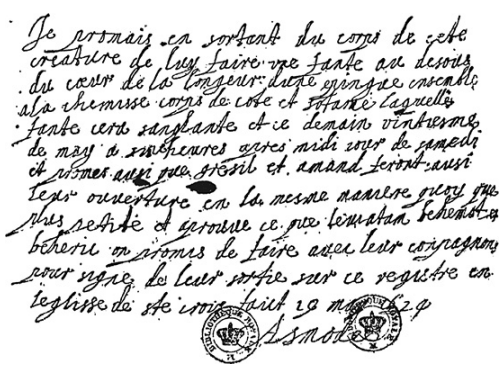

Un document cu scrisul surorii Jeanne des Anges, dar semnat Asmodee

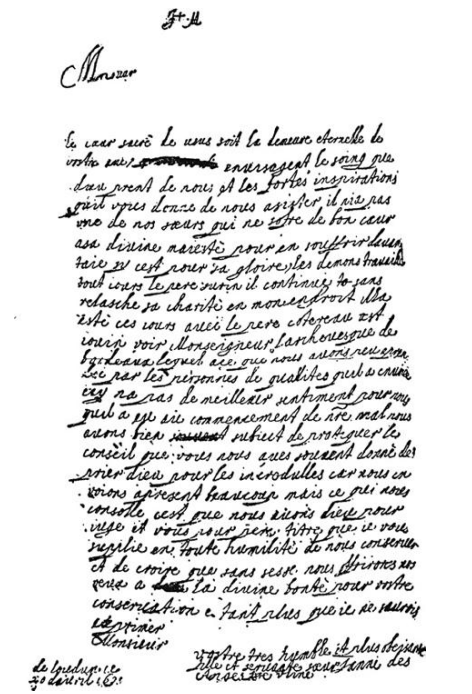

O scrisoare adresată de sora Jeanne des Anges lui Laubardemont

Cu altă ocazie, unul dintre diavolii lui Jeanne a afirmat că trebuise să facă o scurtă călătorie la Paris ca să escorteze în regiunile infernale sufletul unui *procureur du Parlement* răposat de curând, care se numea dl Proust. Cercetările au arătat că nu existase niciodată un *procureur* pe nume Proust și că niciun *procureur* nu murise în ziua cu pricina.

În timpul procesului lui Grandier, un alt diavol de-al

starețeiа a jurat pe împărtășanie că tratatele de magie ale lui Grandier erau ținute în casa lui Madeleine de Brou. S-a făcut o percheziție a casei. Nu s-au găsit cărți de magie – dar măcar Madeleine fusese speriată, umilită și insultată, iar asta era tot ce o interesa cu adevărat pe maica superioară.

În relatările acestei posedări, Surin recunoaște că adesea călugărițele picau testele percepțiilor extrasenzoriale puse la cale de magistrații examinatori sau organizate pentru edificarea și amuzamentul unor distinși turiști. Ca urmare a acestor eșecuri, mulți membri ai propriului ordin refuzau să creadă că ursulinele sufereau de altceva în afară de melancolie și *furor uterinus*. Surin precizează că aceia dintre colegii săi care erau sceptici nu stătuseră niciodată la Loudun mai mult de câteva zile la rând. Dar, la fel ca duhul lui Dumnezeu, și duhul răului suflă unde și când vrea. Ca să fii sigur că-l prinzi în acțiune, trebuie să fii de față, zi și noapte, luni de-a rândul. Fiind unul dintre exorciștii rezidenți, Surin afirmă că sora Jeanne îi citea în mod repetat gândurile înainte să le rostească. Ar fi într-adevăr surprinzător ca o isterică atât de sensibilă ca sora Jeanne să fi putut să trăiască aproape trei ani în mare intimitate cu un îndrumător spiritual foarte sensibil şi el, cum era părintele Surin, fără să dezvolte vreun fel de *rapport* telepatic cu el. Dr. Ehrenwald[16] și alții au arătat că acest tip de *rapport* între doctor și pacient apare câteodată și în cursul tratamentului psihanalitic. Relația dintre demonizat și exorcist este probabil și mai intimă decât cea dintre psihiatru și nevrotic. Și să reținem că în acest caz particular exorcistul era obsedat de aceiași diavoli care o invadaseră pe penitenta sa.

Surin era astfel pe deplin convins că starețа putea să citească uneori gândurile celor din jurul ei. Dar, prin definiție dogmatică, oricine putea citi gândurile altcuiva era posedat de un diavol – sau fusese înzestrat cu o grație extraordinară. Ideea că percepțiile extrasenzoriale ar putea să fie o facultate firească, latentă în mintea multora și manifestă în mintea câtorva, nu pare să le fi trecut prin cap nicio clipă, nici lui, nici vreunuia dintre contemporanii sau predecesorii săi. Ori fenomenele de telepatie și de clarviziune nu existau, ori erau opera spiritelor, care – se putea presupune –, dacă nu cumva

cel ce citea gândurile era în mod clar un sfânt, nu puteau să fie decât diavoli. Surin se abătea de la respectarea strictă a doctrinei într-un singur punct: credea că demonii puteau să citească gândurile direct, în timp ce teologii cu cea mai mare autoritate erau de părere că pot s-o facă doar indirect, trăgând concluzii de pe urma schimbărilor corporale care însoțesc gândurile.

În *Malleus Maleficarum* se afirmă, urmând cea mai credibilă autoritate, că diavolii nu pot poseda voința și înțelegerea, ci numai corpul și acele facultăți mentale care sunt cel mai strâns aliate cu acesta. În multe cazuri, diavolii nu posedă nici măcar tot corpul demonizatului, ci doar o mică parte a lui – un singur organ, niște oase, una sau două grupe de mușchi. Pillet de la Mesnardière, unul dintre doctorii personali ai lui Richelieu, ne-a lăsat o listă cu numele și sălașurile tuturor diavolilor care au luat parte la posedările din Loudun. Leviatan, ne spune el, ocupa centrul frunții stareței; Beherit sălășluia în stomacul ei; Balaam sub a doua coastă din dreapta; Isacaaron sub ultima coastă din stânga. Eazaz și Caron sălășluiau sub inimă, respectiv în centrul frunții surorii Louise a lui Iisus. Sora Agnes de la Motte-Baracé îi avea pe Asmodeus sub inimă și pe Beherit în orificiul stomacului. Sora Claire de Saizilly găzduia șapte draci în corpul ei – Zabulon în frunte; Nephthali în brațul drept; Sans Fin, alias Grandier al Domniilor, sub a doua coastă din dreapta; Elymi într-o parte a stomacului; Dușmanul Fecioarei în gât; Verrine în tâmpla stânga și Concupiscența, din ordinul heruvimilor, în coasta stângă. Sora Seraphica fusese vrăjită la burtă, printr-un strop de apă păzit de Baruch sau, când acesta lipsea, de Carreau. Sora Anne d'Escoubleau avea o frunză magică de dracilă în stomacul ei, păzită de Elymi, care păzea în același timp o prună purpurie în stomacul surorii ei. Printre demonizatele mirene, Elisabeth Blanchard avea un diavol la fiecare subțioară, precum și un altul care se numea Cărbune al Necurăteniei în fesa stângă. Alții sălășluiau sub buric, sub inimă și sub sfârcul stâng. Patru demoni ocupau corpul lui Françoise Filatreau – Ginillion în prozencefal; Jabel umbla prin toate părțile organismului; Buffetison sub buric; iar Coadă-de-Câine, din

ordinul arhanghelilor, în stomac.

Diavolii ieșeau din multele lor conace din corpul victimelor, unul câte unul, pentru a acționa asupra umorilor, spiritelor, simțurilor și fanteziei. În felul acesta puteau influența mintea, deși nu puteau s-o posede. Voința este liberă și numai Dumnezeu poate privi în adâncul înțelegerii. De-aici rezulta că o persoană posedată n-ar fi putut să citească în mod direct gândurile alteia. Dacă diavolii păreau uneori să aibă percepții extrasenzoriale, asta se întâmpla pentru că erau atenți și deștepți și puteau astfel să deducă gândurile secrete ale unui om din comportamentul său.

Poate că au avut loc fenomene de percepție extrasenzorială la Loudun (Surin, în orice caz, era convins de asta). Dar, dacă au avut loc, ele s-au produs spontan și niciodată în situațiile de testare gândite de avocații și medicii care investigau. Biserica spunea însă că diavolii puteau fi obligați de exorcist să facă ce le cere. Dacă, atunci când erau constrânși cum se cuvine, demonizații nu reușeau să dea dovadă de asemenea abilități în condițiile de testare, de aici rezulta, conform regulilor teologice și juridice, că nu erau posedați. Din păcate pentru Grandier și, de fapt, și pentru tot restul celor implicați, de data asta nimeni n-a respectat regulile.

Trecem acum de la criteriile mentale ale posedării la cele fizice. În ce privește levitația, diavolii surorii Jeanne indicaseră încă de la începutul ședințelor că exista, în pactul lor cu Grandier, un articol care interzicea toate plutirile supranaturale. Și, oricum, cei care voiau să vadă asemenea minuni dădeau dovadă de prea multă curiozitate, *nimia curiositas*, un lucru pe care *Deus* sigur *non volo*. Și cu toate că ea însăși nu susținuse niciodată că levitează, unii dintre simpatizanții ei susțineau cu încredere, împreună cu dl de Nion, că de câteva ori „maica superioară fusese ridicată de la pământ și suspendată în aer la o înălțime de 24 de inchi”. De Nion era o persoană onestă, care probabil credea ce spune. Dar asta nu ne arată decât de ce precauție extremă trebuie să dai dovadă atunci când e vorba să-i crezi pe credincioși.

Unele dintre celelalte călugărițe erau mai puțin prudente decât stareța lor. La începutul lui mai 1634, diavolul Eazaz a

promis că o va ridica pe sora Louise a lui Iisus la trei picioare în aer. Ca să nu fie întrecut, Cerberus s-a oferit să facă același lucru pentru sora Catherine a Întâmpinării Domnului. Din păcate, niciuna dintre tinere n-a reușit să se ridice de la pământ. Ceva mai târziu, Beherit, care sălășluia în lingureaua surorii Agnes de la Motte-Baracé, a jurat că va face ca scufia lui Laubardemont să îi zboare acestuia de pe cap până sus, pe acoperișul capelei. O mulțime de oameni s-au strâns să vadă miracolul. Nu s-a întâmplat nimic. După asta, toate cererile de levitație au fost respinse politicos.

Testele de putere fizică neobișnuită erau conduse de dr. Mark Duncan, medicul scoțian care era directorul colegiului protestant din Saumur. Prinzând-o de încheieturile mâinilor pe una dintre posedate, a văzut că o poate împiedica ușor să-l lovească sau să-i scape de sub control. După acest spectacol umilitor de slăbiciune diavolească, exorciștii s-au limitat la a-i invita pe sceptici să-și vâre degetele în gura cucernicelor măicuțe și să vadă dacă diavolii aveau să-i muște. Când Duncan și ceilalți au refuzat invitația, toți cei convinși au văzut în asta o recunoaștere a faptului că posedarea era reală.

Trebuie să fie evident din toate acestea că, dacă fenomenele de percepție extrasenzorială și efectele psihokinetice sunt, așa cum susținea Biserica Catolică, semne ale posedării diavolești (sau, dimpotrivă, grații extraordinare), atunci ursulinele din Loudun erau doar niște isterice care nu căzuseră nici în mâinile fiarei, nici ale Dumnezeului celui viu, ci ale unei trupe de exorciști, toți superstițioși, toți însetați de faimă, iar unii deliberat necinstiți și răi cu bună știință.

În lipsa oricăror dovezi ale percepțiilor extrasenzoriale sau psihokinezie, exorciștii și simpatizanții lor erau obligați să recurgă la argumente și mai puțin convingătoare. Călugărițele, spuneau ei, trebuiau să fie posedate de diavoli, căci cum altfel puteai explica nerușinarea purtării lor, murdăria și lipsa de credință ce reieșeau din discuțiile cu ele? „În ce școală de derbedei și atei”, întreabă părintele Tranquille, „învățaseră să scoată pe gură asemenea obscenități și blasfemii?”. Aproape lăudându-se, de Nion ne asigură că bunele măicuțe „foloseau expresii atât de murdare, că l-ar fi făcut de rușine și pe cel mai

desfrânat bărbat, în timp ce faptele lor, atunci când se dezgoleau și îi invitau pe cei prezenți la comportamente obscene, i-ar fi uimit și pe locuitorii celui mai ordinar bordel din ținut”[17]. Cât despre blestemele și blasfemiile lor – acestea erau „atât de nemaiauzite, încât n-ar fi putut să-i treacă prin minte unui om”.

Câtă candoare! Dar vai, nu există oroare care să nu îi poată trece prin minte omului. „Știm ce suntem”, spune Ofelia, „dar nu știm ce se poate întâmpla cu noi”*[18]. Practic toți suntem capabili de practic orice. Iar acest lucru este adevărat chiar și în cazul persoanelor care au fost crescute în cea mai austeră moralitate. Ceea ce numim „inducție” nu se limitează la nivelurile inferioare ale creierului și sistemului nervos. Are loc și în cortex și este baza fizică a acelei ambivalențe emoționale care este o trăsătură atât de izbitoare a vieții psihologice a omului[19]. Orice lucru pozitiv atrage lucrul corespunzător negativ. După ce vezi ceva roșu, vezi o imagine remanentă verde. Grupele opuse de mușchi implicate în orice acțiune se atrag automat în joc una pe cealaltă. La un nivel mai înalt găsim, de pildă, ura care însoțește iubirea, batjocura născută din respect și admirație. Într-un cuvânt, procesul inductiv acţionează peste tot. Surorii Jeanne și celorlalte călugăriţe li se împuiase capul cu religie și castitate încă din copilărie. Prin inducție, aceste lecții creaseră, în creier și în mintea care-i e asociată, un centru psihofizic din care emanau lecțiile contradictorii în materie de lipsă de religiozitate și obscenitate. (Fiecare colecție de scrisori spirituale abundă în referiri la acele tentații înspăimântătoare împotriva credinței și castității la care sunt supuși tocmai acei ce caută desăvârşirea. Bunii îndrumători arată că asemenea tentații sunt o trăsătură normală și aproape inevitabilă a vieții spirituale și că nu trebuie lăsate să provoace necazuri foarte mari[20].) În vremuri normale, aceste gânduri și sentimente negative erau reprimate sau, dacă erau conștientizate, li se interzicea printr-un efort de voință accesul la limbaj și acțiune. Slăbită de boli psihosomatice, agitată deoarece dăduse frâu liber unor fantezii interzise și irealizabile, stareța a pierdut orice putere de a controla aceste rezultate indezirabile ale procesului inductiv.

Comportamentul isteric este contagios și exemplul ei a fost urmat de celelalte călugărițe. În curând, toată mănăstirea făcea crize, blasfemia și vorbea obscen. Exorciștii au făcut tot posibilul să întrețină și să întețească acest scandal, de dragul unei publicități despre care se credea că e bună pentru ordinele din care făceau parte și pentru Biserică în general ori cu intenția să le folosească pe călugărițe pentru a-l distruge pe Grandier. Călugărițele erau obligate să-și țină spectacolele public, erau încurajate să blasfemieze în faţa distinșilor oaspeți și să facă pe placul plebei, etalând o lipsă extravagantă de pudoare. Am văzut deja că, la începutul maladiei sale, stareța nu credea că e posedată. Doar după ce confesorul ei și ceilalți exorciști au asigurat-o în mod repetat că era năpădită de diavoli sora Jeanne a început să fie convinsă că era demonizată și că era treaba ei, de-acum încolo, să se comporte ca atare. Același lucru era valabil măcar pentru o parte dintre celelalte călugărițe. Dintr-o broșură publicată în 1634, aflăm că sora Agnes spusese adesea în timpul ședințelor de exorcism că nu era posedată, în timp ce călugării îi ziseseră că era și o obligaseră să se supună exorcismului. Iar „în întâlnirea din 26 iunie, exorcistul a scăpat din greșeală niște sulf aprins pe buza surorii Claire și biata fată a izbucnit în lacrimi, spunând că era dispusă să creadă că e posedată de când i se spusese că e, dar că nu merita să fie tratată așa din această pricină”. Lucrarea începută spontan de isterie a fost completată de sugestiile lui Mignon, Barré, Tranquille și ale celorlalți. Toate astea au fost limpede înțelese atunci. „Chiar și dacă n-ar fi nicio înșelătorie în chestiunea aceasta”, scria autorul broșurii anonime citate mai sus, „înseamnă asta că maicile sunt posedate? Nu se poate ca, în prostia și închipuirea lor greșită, ele să se creadă posedate când de fapt nu sunt?”. Acest lucru, continuă autorul nostru, li se poate întâmpla în trei feluri călugărițelor. Mai întâi, ca urmare a posturilor, orelor de veghe și meditațiilor asupra iadului și a Satanei. Apoi, drept consecință a vreunei observații făcute de confesorul lor – ceva care le face să creadă că sunt ispitite de diavoli. „Și în al treilea rând, confesorul, văzându-le că se comportă ciudat, poate crede în ignoranța lui că sunt posedate sau vrăjite și poate mai apoi să le convingă de

asta prin influența pe care o exercită asupra minții lor.” În cazul de față, credința greșită în posedare trebuie pusă pe seama celei de-a treia dintre aceste cauze. Ca otrăvirile cu mercur și antimoniu de dinainte, ca otrăvirile cu sulfamidă și febra serică, epidemia din Loudun a fost o „boală iatrogenă”, produsă și întreținută de însiși doctorii care ar fi trebuit să le redea pacienților sănătatea. Vina exorciștilor pare cu atât mai mare când ne amintim că procedeele lor încălcau în mod direct regulile stabilite de Biserică. Conform acestor reguli, exorcismele nu trebuiau făcute în public, demonii nu trebuiau lăsați să-și exprime părerile, nu trebuiau crezuți niciodată și trebuiau tratați mereu cu dispreț. La Loudun, călugărițele erau aduse în fața unor mulțimi imense, demonii erau încurajați să-și dea cu părerea despre orice subiect, de la sex până la transsubstanțiere, declarațiile lor erau acceptate ca literă de evanghelie și erau tratați ca niște oaspeți de seamă din lumea cealaltă, ale căror rostiri se bucurau de o autoritate apropiată de cea a Bibliei. Dacă blasfemiau și vorbeau vulgar – ei bine, așa era felul lor de-a fi. Și, oricum, obscenitatea și blasfemia asigurau succesul. Credincioșii sorbeau tot și reveneau cu miile să mai guste.

Era o blasfemie supranaturală mai degrabă decât o obscenitate umană – iar dacă astea nu erau dovezi suficiente ale unei posedări diavolești, mai erau și contorsiunile călugărițelor, mai erau și isprăvile lor acrobatice. Levitația fusese exclusă repede; dar, dacă bunele măicuțe nu s-au înălțat niciodată în aer, măcar făceau cele mai uimitoare isprăvi pe podea. De Nion spune că uneori „își treceau piciorul stâng peste umăr, până la obraz. Își treceau și picioarele peste cap, până când își atingeau nasul cu degetele mari. Altele erau capabile să-și întindă picioarele atât de mult la stânga și la dreapta, încât stăteau direct pe pământ, fără să rămână niciun spațiu vizibil între podea și trupul lor. Una, maica superioară, își întindea picioarele atât de mult, încât între vârful unuia și al celuilalt distanța era de șapte palme, deși ea însăși nu avea decât patru palme înălțime”. Când citești asemenea relatări despre acrobațiile călugărițelor, ajungi la concluzia că sufletul feminin este nu doar *naturaliter christiana*, ci și *naturaliter*

drum-maioretta. În ce privește eternul feminin, gustul pentru acrobație și exhibiționism ar părea să fie natural, așteptând doar o ocazie favorabilă pentru a se manifesta în tumbe și sărituri pe spate. În cazul contemplativelor care stau închise, astfel de ocazii nu se ivesc prea des. A fost nevoie de șapte diavoli și de canonicul Mignon pentru a crea condițiile în care, în sfârșit, sora Jeanne a putut să facă șpagatul.

Faptul că ursulinele găseau o profundă satisfacție în gimnastica lor e dovedit de declarația lui de Nion cum că, deși luni în șir au fost „torturate de diavoli de două ori pe zi", sănătatea nu le-a fost afectată în niciun fel. Dimpotrivă, „cele cu o constituție mai delicată păreau chiar mai sănătoase decât înainte de posedare". Majoretelor latente și dansatoarelor de cabaret *in posse* li se permisese să iasă la suprafață și, pentru prima oară, aceste biete fete fără vocație pentru rugăciune erau cu adevărat fericite.

Din păcate, fericirea lor n-a fost deplină. Aveau și intervalele lor de luciditate. Din când în când, erau conștiente de ce li se făcea și de ce-i făceau ele înseși bărbatului nenorocit de care toate își închipuiseră cu frenezie că se îndrăgostiseră. Am văzut că, încă de pe 26 iunie, sora Claire se plânsese de felul cum o tratau exorciștii. Pe 3 iulie, în capela castelului, a izbucnit brusc în lacrimi și, printre suspine, a declarat că tot ce spusese despre Grandier în săptămânile dinainte era o urzeală de minciuni și calomnii și că făcuse ce făcuse la ordinele părintelui Lactance, ale canonicului Mignon și ale carmeliților. Patru zile mai târziu, într-o criză și mai necontrolată de remușcare și revoltă, a încercat să fugă, dar a fost prinsă pe când ieșea din biserică și adusă înapoi, zbătându-se și plângând, la cucernicii părinți. Încurajată de exemplul ei, sora Agnes (acel *beau petit diable* pe care Killigrew avea să-l vadă, peste mai bine de un an, încă târându-se la picioarele capucinului său) a făcut apel la spectatorii care veniseră să o vadă cum își arată picioarele deja cunoscute, implorându-i cu lacrimi în ochi să fie eliberată din teribila captivitate a exorciștilor. Dar exorciștii aveau mereu ultimul cuvânt. Implorările surorii Agnes, încercarea de evadare a surorii Claire, retractările și mustrările ei de conștiință – toate acestea

erau, cât se poate de clar, opera stăpânului și protectorului lui Grandier, diavolul. Dacă o călugăriță retracta ce spusese împotriva parohului, asta era o dovadă de netăgăduit că Satana vorbea prin gura ei și că ceea ce afirmase inițial era adevărul indubitabil.

Acest argument a fost folosit cel mai eficient în cazul stareței. Unul dintre judecători a scris un rezumat al capetelor de acuzare pe baza cărora a fost condamnat Grandier. În al șaselea paragraf al acestui document citim următoarele: „Dintre toate întâmplările care le făceau să sufere pe cucernicele măicuțe, niciuna nu pare mai stranie decât cea de care a avut parte maica superioară. În ziua de după ce și-a depus mărturia, în timp ce dl de Laubardemont lua depoziția unei alte călugărițe, stareța a apărut în curtea mănăstirii, doar în cămașă, și a stat acolo două ceasuri, într-o ploaie deasă, cu capul descoperit, cu o funie în jurul gâtului și-n mână cu o lumânare. Când s-a deschis ușa vorbitorului, a căzut în genunchi în fața dlui de Laubardemont și a declarat că venise să fie pedepsită pentru crima pe care o comisese când îl acuzase pe nevinovatul Grandier. După care, plecând, a legat frânghia de un copac din grădină și s-ar fi spânzurat dacă celelalte măicuțe n-ar fi dat fuga să o salveze”.

Un alt bărbat ar fi putut presupune că stareța turnase minciuni și că era chinuită de remușcări. Nu și dl de Laubardemont. Pentru el era evident că aceste mustrări de conștiință fuseseră puse la cale de Balaam sau Leviatan, constrâns în acest sens de vrăjile magicianului. În loc să-l disculpe pe paroh, confesiunea surorii Jeanne și tentativa ei de suicid făceau ca vinovăția acestuia să fie mai limpede ca niciodată.

Nu era bine. Călugărițele n-aveau să poată scăpa din închisoarea pe care și-o construiseră singure – închisoarea de fantezii obscene obiectivate acum ca fapte, de minciuni intenționate tratate acum ca niște adevăruri revelate. Cardinalul mersese atât de departe, încât nu-și mai permitea să le lase să se căiască. Și oare și-ar fi permis ele înseși să insiste în această căință? Retractând ce spuseseră despre Grandier, s-ar fi condamnat singure, nu doar pe lumea aceasta, ci și pe

cealaltă. Gândindu-se mai bine, s-au hotărât toate să-i creadă pe exorciști. Cucernicii părinți le-au asigurat că ce credeau ele că e remușcare era doar o iluzie diabolică; că ceea ce arăta retrospectiv ca minciuna cea mai monstruoasă era de fapt un adevăr – și încă un adevăr atât de sănătos, atât de catolic, încât Biserica era gata să garanteze că el corespundea atât învățăturii creștine, cât și faptelor. Au ascultat și s-au lăsat convinse. Și, când a devenit imposibil să mai pretindă că ar fi crezut acele nonsensuri groaznice, s-au refugiat în delir. Pe orizontală, la nivelul realității de zi de zi, nu puteau să scape din închisoarea lor. Cât despre autotranscenderea ascendentă, nici nu se punea problema ca din mijlocul acelei preocupări diabolice cu demonii sufletul să se înalțe către Dumnezeu. Dar drumul în jos era încă liber. Și s-au dus în jos, iar și iar – uneori voluntar, într-un efort disperat de a scăpa de conștiința vinovăției și umilirii lor; alteori, când nebunia lor și sugestiile exorciștilor deveneau prea greu de îndurat pentru ele, împotriva voinței lor și în ciuda lor. Jos, în convulsii; jos, în mizeria porcească și furia maniacală. Jos, jos de tot, sub nivelul personalității, în acea lume subumană în care părea firesc ca un aristocrat să facă trucuri spre amuzamentul mulțimii sau o călugăriță să profereze blasfemii și să adopte posturi indecente, strigând vorbe ce nu pot fi reproduse. Și apoi și mai jos, în stupoare, în catalepsie, în ultima beatitudine a inconștienței totale, a uitării complete și absolute.

1. Din a doua parte a secolului al XVIII-lea începem să avem descrieri amănunțite și exacte ale unor tratamente psihiatrice şi ale rezultatelor lor. Un psiholog bine-cunoscut, care a studiat aceste documente, îmi spune că toate par să indice o concluzie semnificativă: și anume că, în cazul bolilor mintale, proporția vindecărilor a rămas remarcabil de constantă timp de aproape două sute de ani, oricare ar fi fost natura metodelor psihiatrice folosite. Procentajul vindecărilor pe care-l revendică psihiatrii moderni nu este mai mare decât procentajul vindecărilor revendicat de alienîștii de la 1800. Oare alienîștii de la 1600 se descurcau la fel de bine precum cei care le-au urmat după două sau trei secole? Nu se poate da un răspuns sigur; dar aș bănui că nu. În secolul al XVII-lea, bolnavii mintal erau tratați cu o constantă lipsă de umanitate, ceea ce trebuie să le fi agravat deseori bolile. Vom avea ocazia să revenim la acest subiect într-un capitol ulterior.

2* Cântec anonim din perioada elisabetană. Bedlamul era în epocă un spital de alienați (n.tr.).
3. Paracelsus, *Selected Writings*, New York, 1951, p. 318.
4* Cartea lui Huxley a apărut în 1952 (n.tr.).
5. T.K. Oesterreich, *Les Possédés*, trad. de René Sudre, Paris, 1927.
6* Mistică americană care dezvoltase printre altele și o teorie a magnetismului animal (n.tr.).
7. În acest context, puteți consulta Prelegerile Gifford ale lui sir Charles Sherrington, publicate în 1941 sub titlul *Man on His Nature*.
8. În *Satan*, un volum din *Études Carmélitaines*, Paris, 1948.
9* În traducerile englezești, interpretarea tradițională a rugăciunii diferă de cea a Bibliei ortodoxe române, unde *apo tou ponerou* e tradus prin „cel rău" (n.tr.).
10. Vezi L. Sinistrari, *Demoniality*, Paris, 1879.
11. „Pe cine adori?" Răspuns: „Iisus Hristos".
12. „Cine este acela pe care-l adori?" Ea a răspuns: „*Iesu Christe*" (în loc de *Iesum Christum*).
13. „Te ador pe tine, Iisuse Hristoase."
14* „Șiretenie" (n.tr.).
15* Numele latinesc al acidului azotic (n.tr.).
16. Vezi Jan Ehrenwald, doctor în medicină, *Telepathy and Medical Psychology*, New York, 1948.
17. Când sora Claire a primit poruncă de la exorcist (ca test pentru percepțiile extrasenzoriale) să execute o comandă pe care un spectator i-o șoptise în secret altuia, ea a intrat în convulsii și s-a zvârcolit pe podea *relevant jupes et chemises, montrant ses parties les plus secrètes, sans honte, et se servant de mots lascifs. Ses gestes devinrent si grossiers que les témoins se cachaient la figure. Elle répétait, en s'... des mains, Venez donc, foutez-moi* [„ridicându-și fustele și cămășile, dezvelindu-și părțile cele mai tainice, fără rușine, și folosind cuvinte lascive. Gesturile ei au devenit atât de necuviincioase, încât martorii își acopereau fața. Repeta, în timp ce se... cu mâinile, «Hai, veniți, regulați-mă»"]. Cu altă ocazie, aceeași Claire de Sazilly *se trouva si fort tentée de coucher avec son grand ami, qu'elle disait être Grandier, qu'un jour s'étant approchée pour recevoir la Sainte Communion, elle se leva soudain et monta dans sa chambre, où, ayant été suivie par quelqu'une des Sœurs, elle fut vue avec un Crucifix dans la main, dont elle se préparait... L'honnêteté* (adaugă Aubin) *ne permet pas d'écrire les ordures de cet endroit* [„a fost atât de ispitită să se culce cu marele ei prieten, despre care zicea că era Grandier, încât într-o zi, când se apropiase ca să primească sfânta împărtășanie, s-a ridicat deodată și a urcat la ea în odaie, unde, urmărită fiind de una dintre măicuțe, a fost văzută cu un crucifix în mână, cu care se pregătea... Buna-cuviință nu îngăduie așternerea pe hârtie a mizeriilor din acel loc"].
18* William Shakespeare, *Hamlet, prinţ al Danemarcei*, actul IV, scena 5,

traducere de Leon D. Leviţchi şi Dan Duţescu, în *Opere complete 5*, ediţie îngrijită şi comentarii de Leon D. Leviţchi, note de Virgiliu Ştefănescu-Drăgăneşti, Univers, Bucureşti, 1986, p. 402 (n.tr.).

19. Vezi Ischlondsky, *Brain and Behaviour*, Londra, 1949.
20. Într-o scrisoare din 26 ianuarie 1923, Dom John Chapman scrie după cum urmează: „În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, sufletele foarte pioase par să fi trecut printr-o perioadă în care erau sigure că Dumnezeu le respinsese… Acest lucru nu pare să se mai întâmple în zilele noastre. Dar *încercarea corespunzătoare* pentru contemporanii noștri pare să fie *sentimentul că nu au credință deloc*; nu tentația împotriva vreunui articol de credință anume (de obicei), ci doar un sentiment că religia nu e adevărată… Singurul remediu este a *disprețui* întreaga chestiune și a nu-i da atenție decât (firește) pentru a-L asigura pe Dumnezeu că ești pregătit să suferi din această cauză atâta vreme cât voieşte El, deși pare paradoxal și absurd să-I spui asta unei Persoane în care nu crezi”.

Capitolul VIII

„Constrâns cum se cuvine, diavolul este forțat să spună adevărul.” Odată acceptată această premisă majoră, se putea trage apoi orice concluzie. De pildă, dlui de Laubardemont îi displăceau hughenoții. Șaptesprezece ursuline infestate de diavol erau gata să jure pe sfintele taine că hughenoții erau prietenii Satanei și slujitorii săi fideli. Așa stând lucrurile, împuternicitul regelui s-a simțit pe deplin îndreptățit să ignore Edictul de la Nantes. Calviniștilor din Loudun li s-a confiscat mai întâi cimitirul. N-aveau decât să-și îngroape în altă parte hoiturile răposaților. A urmat Colegiul Protestant. Clădirile încăpătoare ale școlii au fost confiscate și date ursulinelor. În mănăstirea lor închiriată nu fusese loc pentru mulțimile de turiști pioși care se îmbulzeau în oraș. Acum, bunele măicuțe puteau în sfârșit să fie exorcizate cu toată publicitatea pe care o meritau și fără a fi nevoite să umble, fie ploaie, fie soare, până la Sainte-Croix sau la biserica castelului.

Aproape la fel de detestabili precum hughenoții erau şi acei răi catolici care refuzau cu încăpățânare să creadă în vinovăția lui Grandier, în realitatea posedării și în corectitudinea absolută a noii doctrine a capucinilor. Lactance și Tranquille tunau și fulgerau împotriva lor de la amvon. Ăştia, strigau ei, nu erau mai buni decât ereticii; îndoiala lor era un păcat de moarte și erau ca și osândiți. Între timp, Mesmin și Trincant au început să-i acuze pe sceptici că nu erau loiali regelui și (mai rău) că ar fi conspirat împotriva Eminenței Sale. Prin gura călugărițelor lui Mignon și a istericelor mirene ale carmeliților, douăzeci de diavoli au anunțat că toți erau magicieni care se înțeleseseră cu Satana. Au început să sosească vești de la câțiva dintre demonizații dlui Barré din Chinon că până și

ireproșabilul *bailli*, dl de Cerisay, se ocupa cu magia neagră. O altă posedată i-a denunțat pe doi preoți, părinții Buron și Frogier, că ar fi încercat să o violeze. Pe baza declarațiilor stareței, Madeleine de Brou a fost acuzată de vrăjitorie, arestată și închisă. Datorită averii și relațiilor lor, rudele ei au reușit să o scoată pe cauțiune. Dar Madeleine a fost rearestată după ce procesul lui Grandier s-a încheiat. A fost depus un apel la *Messieurs des Grands-Jours* (judecătorii curții de apel itinerante, care călătorea prin tot regatul, cercetând scandalurile și erorile judiciare), ce a adus o interdicție împotriva lui Laubardemont. Acesta a răspuns cu o interdicție împotriva apelantului. Din fericire pentru Madeleine, cardinalul nu o considera suficient de importantă ca să se certe pentru ea cu judecătorii. Laubardemont a fost instruit să renunțe la caz, iar stareța s-a văzut nevoită să renunțe la plăcerile răzbunării. În ce-o privește pe biata Madeleine, ea a făcut ce o sfătuise iubitul ei să nu facă după moartea mamei sale: s-a călugărit și a dispărut pentru totdeauna într-o mănăstire.

Între timp, alte acuzații se întețiseră. Acum era rândul debutantelor locale să devină victime ale atacului. În felul ei ghiduș, sora Agnes declara că nicăieri pe lume nu exista mai multă lipsă de castitate decât în Loudun. Sora Claire menționa anumite nume și specifica păcatele. Sora Louise și sora Jeanne adăugau că toate fetele erau vrăjitoare în devenire și ședințele se terminau cu obișnuitele posturi indecente, cu limbaj vulgar și râs maniacal în hohote.

Cu alte ocazii, domni respectabili erau acuzați că ar fi participat la sabat și că l-ar fi pupat pe diavol în dos. Iar soțiile lor s-ar fi culcat cu incubi, surorile lor ar fi vrăjit găinile vecinilor, mătușile lor necăsătorite i-ar fi provocat unui tânăr virtuos impotență în noaptea nunții sale. Și, în tot acest timp, Grandier, prin micile găuri din ferestrele sale zidite, își distribuia pe cale magică sperma – vrăjitoarelor, în semn de mulțumire, dar și nevestelor și fetelor cardinaliștilor, cu speranța răutăcioasă de a le face de rușine, deși niciuna nu merita așa ceva.

Toate aceste aiureli maligne erau consemnate verbatim de

Laubardemont și secretarii săi. Aceia care erau acuzați de diavoli – cei care, altfel spus, le erau nesuferiți împuternicitului și exorciștilor – erau chemați în biroul lui Laubardemont, interogați, terorizați, amenințați cu procese care le-ar fi pus viața în pericol.

Într-o zi din iulie, ca urmare a unui pont de la Beherit, Laubardemont a pus ca ușile bisericii Sainte-Croix să fie închise, zăvorând o mulțime de fete înăuntru. Fetele au fost apoi percheziționate de capucini. Dar pactele cu Satana, pe care se presupunea că le aveau toate asupra lor, n-au fost găsite nici în urma celor mai temeinice percheziționări. Deși Beherit fusese constrâns cum se cuvenea, nu spusese adevărul din cine știe ce motiv straniu.

Săptămână după săptămână, capucinii, franciscanii reformați și carmeliții țipau și gesticulau de la fiecare amvon; dar scepticii nu erau convinși, iar protestele împotriva felului nedrept în care era gestionat cazul lui Grandier au devenit mai zgomotoase și mai dese. Poeți anonimi scriau epigrame despre Laubardemont. Punând versuri noi pe melodii vechi, bărbații cântau batjocoritor despre el pe străzi și în taverne, la un pahar de vin. La adăpostul întunericului, satire despre cucernicii părinți erau lipite pe ușile bisericilor. Interogați, Coadă-de-Câine și Leviatan i-au numit drept făptași pe un protestant și câțiva elevi. Aceștia au fost arestați, dar nu s-a putut dovedi nimic împotriva lor și au trebuit să fie eliberați. S-au postat gărzi în fața bisericilor. Singurul rezultat a fost că defăimările au fost puse pe alte uși. Pe 2 iulie, exasperat, împuternicitul regelui a emis o proclamație. Din acel moment era complet interzis să faci sau chiar să spui ceva „împotriva călugărițelor sau a altor persoane din sus-pomenitul Loudun, oraș afectat de spirite malefice, ori împotriva exorciștilor sau a celor care-i ajută pe exorciști”. Cine nu respecta ordinul era pasibil de o amendă de zece mii de livre sau, dacă părea necesar, de pedepse și mai severe, atât financiare, cât și trupești. După această proclamație, criticii au devenit mai prudenți; diavolii și exorciștii puteau să-și reverse calomniile fără a risca să fie contrazișii. După cum spune autorul anonim al unor *Remarques et considérations pour la justification du*

curé de Loudun apărute la acea vreme, „Dumnezeu, care nu poate decât să spună adevărul, este detronat acum și în locul Lui e pus Cel Rău, care spune numai minciuni și deșertăciuni; iar aceste deșertăciuni trebuie luate drept adevăruri. Nu înseamnă asta să reînvii păgânismul? Oamenii spun, pe deasupra, că este cât se poate de convenabil că diavolul dă numele atâtor magicieni și vrăjitori; căci în felul acesta ei vor fi judecați, li se vor confisca bunurile și o parte îi va reveni, dac-o vrea, lui Pierre Menuau, care, oricum, poate fi mulțumit, ca și vărul lui, canonicul Mignon, de moartea parohului și de ruina celor mai respectabile familii din oraș”.

La începutul lui august, părintele Tranquille a publicat un scurt tratat, în care expunea și justifica noua doctrină: „Constrâns cum se cuvine, diavolul este forțat să spună adevărul”. Cartea a primit aprobarea episcopului de Poitiers și a fost lăudată de Laubardemont ca fiind cuvântul decisiv în teologia conformă cu doctrina tradițională a Bisericii. Nu mai aveai voie să te îndoiești. Grandier era un magician, la fel și insolent de verticalul domn de Cerisay, deși într-o măsură mai mică. În afară de cele ale căror părinți erau nişte buni cardinaliști, toate fetele din Loudun erau curve și vrăjitoare. Iar jumătate din populația orașului era deja osândită fiindcă nu credea în diavoli.

La două zile după publicarea cărții lui Tranquille, *bailli*-ul a convocat o întâlnire a nobililor. A fost discutată situația orașului și s-a stabilit ca dl de Cerisay și locotenentul său, Louis Chauvet, să meargă la Paris și să-i prezinte regelui o petiție cerând protecție împotriva acțiunilor samavolnice ale împuternicitului său. Singurii care s-au opus au fost Moussaut, procurorul, Menuau și Hervé, dl *lieutenant criminel*. Întrebat de către de Cerisay dacă acceptă noua doctrină și dacă aprobă ce li se făcea concetățenilor săi în numele lui Balaam, Coadă-de-Câine și compania, Hervé a răspuns că „regele, cardinalul și episcopul de Poitiers credeau în posedare și că, pentru el, asta era suficient”. Pentru urechile noastre de secol XX, acest apel la infailibilitatea șefilor politici sună remarcabil de modern.

A doua zi, de Cerisay și Chauvet au plecat spre Paris. Duceau cu ei o petiție pentru rege, ce rezuma plângerile

întemeiate și temerile oamenilor din Loudun cu multă limpezime. Procedeele lui Laubardemont erau sever criticate și noua doctrină a capucinilor era prezentată ca fiind „împotriva interdicției exprese a legii divine” și împotriva autorității Sfinților Părinți, a Sfântului Toma și a întregii facultăți a Sorbonei, care condamnase o doctrină similară în 1625. Având în vedere toate acestea, semnatarii îi cereau Maiestății Sale să poruncească Sorbonei să examineze cartea lui Tranquille și cereau în plus ca toți cei defăimați de demoni și de exorciștii lor să poată face apel la parlamentul din Paris, „care este judecătorul firesc al unor asemenea lucruri”.

La curte, cei doi magistrați l-au căutat pe Jean d’Armagnac, care s-a dus imediat la rege și i-a cerut să-i primească. Răspunsul a fost un refuz direct. De Cerisay și Chauvet și-au lăsat petiția la secretarul personal al regelui (care era un om de-al cardinalului și un dușman declarat al orașului Loudun), apoi au făcut cale întoarsă.

În absența lor, Laubardemont mai dăduse o proclamație. Acum era interzis să se țină orice fel de întâlniri publice, sub amenințarea unei amenzi de douăzeci de mii de livre. După asta, dușmanii diavolului nu i-au mai dat bătăi de cap.

Investigațiile preliminare se încheiaseră; venise, în sfârșit, momentul procesului. Laubardemont sperase să recruteze măcar câțiva judecători din rândul principalilor magistrați din Loudun. A fost dezamăgit. De Cerisay, de Bourgneuf, Charles Chauvet și Louis Chauvet au refuzat toți să ia parte la crima judiciară. Împuternicitul a încercat să-i lingușească; apoi, când asta a dat greș, a bătut sumbru apropouri despre consecințele ce decurgeau din nemulțumirea Eminenței Sale. Degeaba. Cei patru avocați au rămas pe poziții. Laubardemont s-a văzut obligat să caute în altă parte – în Chinon și Châtellerrault, în Poitiers, Tours și Orléans, în La Flèche, Saint-Maixent și Beaufort. În cele din urmă a încropit un complet format din treisprezece magistrați serviabili, iar după unele probleme cu un avocat prea scrupulos pe nume Pierre Fournier, ce refuza să joace după cum îi cânta cardinalul, a făcut rost și un procuror pe care se putea baza.

Pe la jumătatea celei de-a doua săptămâni din august, totul

era pregătit. După ce au asistat la liturghie și s-au împărtășit, judecătorii s-au adunat în mănăstirea carmelită și au început să asculte dovezile strânse de Laubardemont în lunile dinainte. Episcopul de Poitiers garantase formal autenticitatea posedării. Asta însemna că prin gura ursulinelor vorbiseră diavoli reali și că aceștia juraseră în mod repetat că Grandier era vrăjitor. Dar, „constrâns cum se cuvine, diavolul e forțat să spună adevărul". Așadar, *quod erat demonstrandum*.

Condamnarea lui Grandier era atât de certă și această certitudine era atât de larg cunoscută, încât turiștii deja soseau în număr mare la Loudun pentru execuție. În acele zile toride de august, treizeci de mii de oameni – de peste două ori mai mult decât populația normală a orașului – concurau pentru paturi, mâncare și locuri cât mai aproape de eșafod.

Celor mai mulți dintre noi le vine foarte greu să creadă că ar putea vreodată să se bucure de spectacolul unei execuții publice. Dar, înainte să începem să ne felicităm pentru sentimentele noastre alese, să ne amintim că nu ni s-a permis niciodată să vedem o execuție și, apoi, că, atunci când execuțiile erau publice, o spânzurare părea la fel de atrăgătoare ca un spectacol de teatru de păpuși, în timp ce o ardere pe rug era echivalentul unui Festival de la Bayreuth sau al unei puneri în scenă la Oberammergau a patimilor lui Hristos – un mare eveniment pentru care merita să faci un pelerinaj lung și costisitor. Atunci când au fost abolite execuțiile publice, asta nu s-a întâmplat pentru că ar fi cerut-o majoritatea, ci pentru că o mică minoritate de reformatori excepțional de sensibili au avut suficientă influență pentru a le interzice. În unul dintre aspectele ei, civilizația poate fi definită ca o ascundere sistematică de indivizi a anumitor ocazii care invită la comportament barbar. În anii din urmă am descoperit că, atunci când aceste ocazii sunt oferite din nou după o perioadă de interdicție, bărbați și femei care nu par mai răi decât noi se arată dispuși și chiar dornici să profite de ele.

Regele și cardinalul, Laubardemont și judecătorii, orășenii și turiștii – toți știau ce urma să se întâmple. Singura persoană pentru care condamnarea nu era certă era deţinutul. Chiar și la sfârșitul primei săptămâni a lui august, Grandier încă credea

că era doar un acuzat obișnuit într-un proces ale cărui neregularități erau accidentale și care aveau să fie remediate de îndată ce lumea avea să-și îndrepte atenția spre ele. *Factum*-ul său (declarația scrisă a cazului) și scrisoarea pe care a scos-o pe ascuns din închisoare ca să-i fie trimisă regelui erau scrise în mod vădit de un om care încă era convins că judecătorii săi puteau fi mișcați de declarații factuale și argumente logice, că aceștia erau interesați de doctrina catolică și că se putea aștepta ca ei să se plece în fața autorității teologilor acreditați. Ce iluzii jalnice! Laubardemont și magistrații săi supuși erau agenții unui om căruia nu-i păsa de fapte, de logică, de lege sau de teologie, ci doar de răzbunarea personală și de un experiment politic, pus la cale cu mare atenție pentru a afla până în ce punct puteau fi impuse fără teamă metodele dictaturii totalitare în al treilea deceniu al secolului al XVII-lea.

După ce au fost audiate depozițiile diavolilor, a fost chemat să depună mărturie. În *factum*, care a fost citit cu voce tare de avocații apărării, Grandier răspunsese acuzatorilor săi infernali, subliniase lipsa de legalitate a procedurilor și părtinirea lui Laubardemont, îi denunțase pe exorciști pentru sugestionarea continuă a posedatelor și dovedise că noua doctrină a capucinilor era o erezie periculoasă. Judecătorii așteptau, foindu-se pe scaune cu o lipsă de răbdare evidentă, șușotind între ei, râzând, scobindu-se în nas, mâzgălind cu penele scârțâitoare hârtiile din fața lor. Grandier i-a privit și dintr-odată i-a fost limpede că nu mai are nicio speranță.

A fost dus înapoi în celulă. În podul fără ferestre era o căldură insuportabilă. Se întinsese pe maldărul de paie, fără să poată dormi; auzea cântecele unor turiști bretoni beți, care veniseră pentru marele spectacol și încercau să-și mai omoare timpul în zilele cât așteptau. Mai erau doar câteva… Toată oroarea asta era nemeritată. Nu făcuse nimic, era absolut nevinovat. Da, absolut nevinovat. Dar îl urmăriseră, insistenți, răbdători, cu răutatea lor; și acum această uriașă mașinărie a nedreptății organizate îl încolțise. Putea să se lupte, dar ei erau puternici, invincibili; putea să-și folosească inteligența și elocința, dar ei nici măcar nu-l ascultau. Nu mai era altceva de făcut decât să ceară îndurare, dar ei aveau să râdă. Era prins în

laț ca unul dintre iepurii aceia pe care-i vâna în copilărie pe câmpurile de-acasă. Țipau în laț și lațul se strângea și mai tare pe măsură ce animalul se smucea, dar niciodată nu se strângea suficient de mult încât să oprească țipetele. Ca să oprești țipetele, trebuia să-i dai una peste cap cu o bâtă. Și brusc s-a pomenit cuprins de un amestec oribil de furie, frustrare, autocompătimire și o frică agonizantă. Pe iepurii care țipau îi elibera cu o singură lovitură dată din milă. Dar *ăștia – ăștia* oare ce voiau să-i facă? Și-a adus aminte de cuvintele pe care le scrisese la sfârșitul scrisorii către rege: „Țin minte că, pe când eram student la Bordeaux, acum cincisprezece sau șaisprezece ani, un călugăr a fost ars pe rug pentru vrăjitorie; dar clericii și colegii săi au făcut tot posibilul să-l salveze, deși își recunoscuse crima. Însă în cazul meu pot spune, nu fără resentiment, că atât călugării și călugărițele, cât și propriii mei colegi, canonici ca și mine, au conspirat să mă distrugă, deși n-am fost găsit vinovat de nimic care să semene măcar pe departe a vrăjitorie". A închis ochii și i-a apărut în închipuire fața călugărului, schimonosită prin perdeaua de flăcări violente. „Iisuse, Iisuse, Iisuse..." Și apoi țipetele au devenit neinteligibile, ca țipetele iepurelui prins în laț, și nu era nimeni acolo căruia să i se facă milă, nimeni care să pună capăt agoniei.

Teroarea a devenit atât de insuportabilă, încât, involuntar, a scos un urlet. S-a speriat de sunetul propriei voci. S-a ridicat și s-a uitat în jur. Era întuneric beznă. Și brusc s-a simțit copleșit de rușine. Să ţipe în toiul nopţii, ca o muiere, ca un copil speriat! S-a încruntat, şi-a încleştat pumnii. Să nu zică nimeni vreodată că el a fost un laș. Nu aveau decât să facă ce voiau! El era pregătit. Aveau să vadă că de fapt curajul său era mai mare decât răutatea lor, mai puternic decât orice chin pe care îl putea născoci cruzimea lor.

S-a lăsat iar pe podea, dar nu ca să doarmă. Avea voința de a se comporta eroic, dar trupul îi era cuprins de panică. Inima îi bătea să-i sară din piept. Tremurând din pricina fricii iraţionale a sistemului nervos, mușchii îi erau și mai încordați din cauza efortului conștient de a rezista acelei terori pur fizice. A încercat să se roage; dar „Dumnezeu" era un cuvânt

fără sens, iar „Hristos” și „Maria” erau nişte nume goale. Nu se putea gândi decât la ignominia ce avea să urmeze, la moartea în chinuri groaznice, la nedreptatea monstruoasă căreia îi căzuse victimă. Totul era de neconceput; și totuși, era un fapt, se întâmpla. Dacă ar fi ascultat de sfatul arhiepiscopului și ar fi plecat din parohie cu optsprezece luni în urmă! Și de ce refuzase să asculte de Guillaume Aubin? Ce nebunie îl făcuse să rămână și să se lase arestat? Părea și mai de neîndurat să se gândească acum ce-ar fi fost dacă… Și mai de neîndurat… Și totuși, a decis să îndure. Ca un bărbat. Sperau să-l vadă gudurându-se și făcându-se mic. Dar n-avea să le dea niciodată satisfacția asta, niciodată. Strângând din dinți, și-a făcut din voință scut împotriva dușmăniei lor. Dar inima încă îi bubuia în urechi și, răsucindu-se anevoie pe paie, și-a dat seama că trupul îi era leoarcă de sudoare.

Teroarea nopții parcă a fost fără sfârşit; și totuși, iată că, într-o clipă, mijeau zorii, iar el era cu o zi mai aproape de teroarea cealaltă, infinit mai înfricoșătoare și finală.

La ora cinci, ușa celulei s-a deschis și temnicerul a anunțat un vizitator. Era părintele Ambrose, din ordinul augustinienilor, care venise din pură caritate, să întrebe dacă poate să-l ajute cumva ori să-l îmbărbăteze pe întemniţat. Grandier s-a îmbrăcat în grabă, apoi a îngenuncheat și şi-a început confesiunea unei întregi vieți de greșeli și vicii. Erau toate păcate vechi, pentru care făcuse penitență și primise iertare – păcate vechi și totuși noi; căci acum, pentru prima oară, le recunoștea drept ce erau cu adevărat: bariere în calea grației, uși pe care i le închisese deliberat în față lui Dumnezeu. În vorbe și în aparenţă, fusese creștin, fusese preot; în gânduri, fapte și sentimente, nu se adorase însă decât pe sine. „Vie împărăția *Mea*, facă-se voia *Mea*” – împărăția poftelor, lăcomiei și vanității, voința de a face impresie, de a-i călca pe alții în picioare, de a triumfa și a exulta. Pentru prima oară în viață înțelegea sensul căinței – nu doctrinar, nu prin definiții scolastice, ci lăuntric, ca o angoasă a regretului și învinovățirii de sine. La sfârșitul confesiunii, plângea amarnic nu pentru ce urma să sufere, ci pentru ce făcuse.

Părintele Ambrose a pronunțat formula de iertarea

păcatelor, apoi i-a dat împărtășania și a vorbit puțin despre voia lui Dumnezeu. Nimic nu trebuie cerut, a spus el, și nimic refuzat. În afară de păcat, tot ce ți se întâmplă trebuie nu doar acceptat cu resemnare, ci dorit, clipă după clipă, ca fiind voia lui Dumnezeu pentru acel moment. Suferința trebuie dorită, durerea trebuie dorită, umilințele ce rezultă din slăbiciunea și incapacitatea noastră trebuie dorite. În actul de a le dori, toate acestea vor fi înțelese. În actul de a le înțelege, vor fi transfigurate, vor fi văzute, nu cu ochii omului natural, ci așa cum le vede Dumnezeu.

Parohul asculta. Toate astea le scrisese episcopul de Geneva, toate astea le scrisese și Sfântul Ignațiu. Nu numai că le mai auzise, ci le și rostise – de o mie de ori și cu mult mai multă elocință, cu mult mai multă forță decât ar fi putut spera vreodată să le spună bietul părinte Ambrose. Dar bătrânul era serios, era evident că știa ce spune. Mormăite de o gură fără dinți, lipsite de eleganță, ba chiar și agramate, vorbele sale erau ca niște făclii care luminau deodată o minte ce fusese întunecată de prea multă meditație asupra durerilor vechi și de prea multă savurare a unor plăceri viitoare sau a unor triumfuri imaginare.

„Dumnezeu e aici”, a mormăit vocea bătrână și obosită, „și Hristos e acum. Aceasta e temniţa ta, acum, în mijlocul umilințelor și suferințelor tale”.

Ușa s-a deschis din nou; era Bontemps, temnicerul. Acesta îi raportase împuternicitului regal vizita părintelui Ambrose, iar dl de Laubardemont poruncise răspicat ca Sfinția Sa să plece imediat și să nu se mai întoarcă. Dacă prizonierul voia să vadă un preot, putea să-l ceară pe părintele Tranquille sau Lactance.

Bătrânul călugăr a fost îmbrâncit afară din încăpere; dar vorbele sale au rămas, iar înțelesul lor devenea tot mai clar. „Dumnezeu e aici și Hristos e acum” – iar în ce priveşte sufletul, nu puteau să fie nicăieri altundeva sau altcândva. Toată această asmuțire a voinței împotriva dușmanilor săi, toată această sfidare a sorții nedrepte, hotărârile de a fi eroic și neînduplecat – cât de futile și lipsite de rost erau, având în vedere că Dumnezeu era mereu prezent!

La șapte, parohul a fost dus la mănăstirea carmelită, ca să

mai dea o dată ochii cu judecătorii adunați să-l condamne. Dar Dumnezeu era printre ei; chiar și atunci când Laubardemont a încercat să-l încurce cu întrebări, Hristos era de față. Demnitatea calmă a lui Grandier i-a impresionat profund pe unii dintre magistrați. Însă părintele Tranquille a explicat-o foarte simplu: era mâna diavolului. Ceea ce părea să fie calm era doar insolența nerușinată a iadului; iar demnitatea aceea nu era decât manifestarea exterioară a unei mândrii nepocăite.

Judecătorii l-au văzut pe acuzat doar de trei ori în total. Apoi, foarte devreme în dimineața zilei de optsprezece, după obișnuitele preliminarii pioase, și-au dat verdictul. Era unanim. Grandier urma să fie supus „chestionării" ordinare și extraordinare; avea să fie dus să îngenuncheze la ușile bisericii Saint-Pierre și ale mănăstirii Sfânta Ursula și să ceară acolo iertare lui Dumnezeu, regelui și justiției, cu o frânghie în jurul gâtului și cu o lumânare de două livre în mână; apoi avea să fie dus în Piața Sainte-Croix, legat pe rug și ars de viu; după care cenușa lui avea să fie împrăștiată în cele patru vânturi. Părintele Tranquille scrie că sentința era cu adevărat celestă; căci Laubardemont și cei treisprezece judecători ai lui erau „şi în cer ca urmare a pietății și devoțiunii lor fervente, ca şi pe pământ prin exercitarea funcțiilor lor".

Nici bine nu a fost pronunțată sentinţa, că Laubardemont le-a şi trimis poruncă chirurgilor Mannoury și Fourneau să pornească imediat spre închisoare. Mannoury a ajuns primul; dar era atât de tulburat de ce-i spusese Grandier despre isprăvile lui cu acul, încât s-a retras panicat, lăsându-i colegului său sarcina de a pregăti victima pentru execuție. Ordinele judecătorilor erau ca Grandier să fie ras peste tot – pe cap, pe față și pe corp. Fourneau, care era convins de nevinovăția parohului, i-a cerut respectuos iertare pentru ceea ce trebuia să facă, apoi s-a pus pe treabă.

Parohul a fost dezbrăcat. A simțit briciul pe piele. În câteva minute, era la fel de imberb ca un eunuc. Apoi, din cârlionții negri și bogați n-a mai rămas decât un păr scurt și țepos; scalpul a fost săpunit și ras. Au urmat mustața mefistofelică și bărbuţa.

„Și acum sprâncenele", a spus o voce din ușă.

Tresărind, au întors capul. Era Laubardemont. Ezitând, Fourneau a făcut ce i se ceruse. Fața aceea, pe care atâtea femei o găsiseră irezistibil de frumoasă, nu mai era acum decât masca cheală și grotescă a unui clovn dintr-o arlechinadă.

„Bine", a spus împuternicitul, „bine! Și acum unghiile".

Fourneau era nedumerit.

„Unghiile", a repetat Laubardemont. „Acum o să-i smulgi unghiile."

De data asta, chirurgul a refuzat să se supună. Iniţial, Laubardemont a fost realmente uluit. Ce nu era în regulă? La urma urmei, omul era un vrăjitor condamnat. Dar vrăjitorul condamnat, a replicat celălalt, era om şi el. Împuternicitul regal s-a înfuriat; dar, în ciuda tuturor amenințărilor sale, chirurgul a rămas neînduplecat. Nu era timp să se trimită după altul, așa că Laubardemont a trebuit să se mulțumească cu desfigurarea parțială a victimei sale prin bărbierire.

Purtând doar un cămeșoi lung și o pereche de papuci uzați, Grandier a fost dus jos, urcat într-o trăsură închisă și transportat la tribunal. Orășenii și turiștii se îngrămădeau la intrare; li s-a dat voie să intre însă doar câtorva privilegiați – înalți funcționari, oameni de vază și soțiile lor, o mână de cardinaliști fideli aleși din rândul burgheziei. Mătăsurile foșneau; catifeaua arunca văpăi, bijuteriile sclipeau, mirosea a mosc și ambră. Părintele Lactance și părintele Tranquille au intrat în sala de judecată în odăjdii solemne. Au stropit cu apă sfințită orice lucru din apropierea lor cu sfeștocul, intonând formulele de exorcizare. Apoi s-a deschis o ușă și Grandier și-a făcut apariția în prag, în cămeşoi și papuci, dar purtând un zucchetto și *biretta* pe ţeasta rasă. După ce a fost stropit și el cu apă sfințită, gărzile l-au escortat în capătul celălalt al sălii și l-au împins în genunchi în fața judecătorilor. Avea mâinile legate la spate, aşa că nu putea să-și descopere capul. Grefierul a făcut un pas în față, i-a smuls *biretta* și zucchetto și le-a aruncat disprețuitor pe podea. Câteva doamne au început să râdă isteric la vederea acelui clovn ras și palid. Un aprod a cerut să se facă linişte. Grefierul și-a pus ochelarii, și-a dres vocea și a început să citească sentința – mai întâi jumătate de pagină de jargon judiciar; apoi o lungă descriere a unei

amende honorable pe care acuzatul urma s-o facă; apoi condamnarea la moarte pe rug; apoi o digresiune despre o placă comemorativă ce avea să fie plasată în capela ursulinelor, costând 150 de livre și urmând să fie plătită din averea confiscată a condamnatului; și, în sfârșit, ca un fel de adăugire, o enumerare nonşalantă a torturilor, ordinare și extraordinare, ce aveau să preceadă arderea pe rug. „Pronunțată în sus-pomenitul Loudun, 18 august 1634, și executată în aceeași zi", a conchis grefierul cu emfază.

A urmat o lungă tăcere. Apoi Grandier li s-a adresat judecătorilor.

„Domnii mei", a spus el clar și tărăgănat. „Cer lui Dumnezeu Tatăl, lui Dumnezeu Fiul și Sfântului Duh să fie martori, împreună cu Fecioara, singura mea apărare, că n-am fost niciodată vrăjitor, n-am comis niciodată sacrilegiu și n-am cunoscut nicio altă magie decât aceea a Sfintei Scripturi, pe care mereu am predicat-o. Îmi ador Mântuitorul și mă rog să am părtășie la meritul sângelui Patimilor Sale."

Și-a ridicat ochii spre cer; apoi, după câteva clipe, și i-a coborât pentru a privi spre împuternicit și cei treisprezece stipendiaţi ai săi. Pe un ton aproape intim, de parcă i-ar fi fost prieteni, le-a spus că se temea pentru mântuirea sa – se temea ca nu cumva torturile oribile pregătite trupului său să-i aducă bietul suflet la disperare și, prin cel mai grav dintre păcate, să-l hărăzească osândei veșnice. Sigur domniilor-lor nu voiau să ucidă un suflet. Și, așa stând lucrurile, sigur aveau să vrea, în milostenia lor, să mai domolească, măcar puțin, asprimea pedepselor.

A făcut o pauză de câteva secunde și s-a uitat întrebător de la o față împietrită la alta. De pe băncile femeilor s-a auzit un alt chicotit înăbușit. Parohul a știut iarăși că nu exista speranță – nicio altă speranță în afară de Dumnezeu, care era aici și n-avea să-l părăsească, în afară de Hristos, care era acum și care avea să fie acum în fiecare moment al martiriului său.

Deschizând gura din nou, a început să vorbească despre martiri. Acești martori sfinți muriseră pentru dragostea de Dumnezeu și pentru cinstirea lui Iisus Hristos – muriseră pe roată, în flăcări, sub sabie, străpunși de săgeți, sfâșiați și

devorați de fiare sălbatice. N-avea să îndrăznească să se compare cu vreunul din ei; dar măcar putea să spere că un Dumnezeu nesfârșit de iertător avea să-i îngăduie să se căiască prin suferințele lui pentru toate păcatele unei vieți vanitoase și dezordonate.

Vorbele parohului erau atât de mișcătoare, iar soarta care-l aștepta atât de monstruos de crudă, încât numai celor mai îndârjiți dintre dușmanii săi nu li s-a făcut milă de el. Unele dintre femeile care chicotiseră la bufoneriile clovnului erau acum în lacrimi. Aprozii au cerut tăcere. Degeaba. Plânsetele erau incontrolabile. Laubardemont era foarte tulburat. Nimic nu mergea conform planului. Probabil că știa mai bine decât oricine că Grandier nu era vinovat de crimele pentru care urma să fie torturat și ars de viu. Și totuși, într-un sens extraordinar de pickwickian, parohul *chiar era* un vrăjitor. Treisprezece judecători cumpărați spuseră asta, pe baza a o mie de pagini de dovezi fără valoare. Așa că, deși era cu certitudine fals, verdictul trebuia să fie cumva adevărat. Regulile jocului spuneau că Grandier trebuia să-și petreacă ultimele ore în disperare și revoltă, blestemându-l pe diavolul care-l prinsese în cursă și pe Dumnezeul care-l trimitea în iad. Când colo, nemernicul vorbea ca un bun catolic și oferea cel mai emoționant și mai sfâșietor exemplu de resemnare creștină. Chestia asta era de nesuferit. Și ce-avea să spună Eminența Sa dacă afla că singurul rezultat al acestei ceremonii bine puse la punct fusese să-i convingă pe spectatori că parohul era nevinovat? Nu era de făcut decât un singur lucru, iar Laubardemont – om al hotărârilor, cum era – l-a făcut prompt.

„Eliberați curtea”, a poruncit el.

Aprozii și arcașii din gardă s-au grăbit să se execute. Protestând furioși, nobilii și soțiile lor au fost împinși afară pe coridoare și în camerele de așteptare. Ușile s-au închis în urma lor. În marea sală nu se mai aflau decât Grandier, judecătorii și paznicii săi, cei doi călugări și o mână de oficiali ai urbei.

Laubardemont i s-a adresat acum prizonierului. Să-și mărturisească vina și să dezvăluie numele complicilor săi. Numai cu această condiție aveau să ia în considerare

judecătorii apelul său pentru îmblânzirea pedepsei.

Parohul a răspuns că nu putea să numească niște complici pe care niciodată nu-i avusese, nici să mărturisească niște crime de care era complet nevinovat…

Dar Laubardemont voia o mărturisire; de fapt, avea neapărată nevoie de una – avea nevoie de ea ca să se apere de sceptici și să le închidă gura celor care îi criticau procesul. Din severă, atitudinea sa a devenit, dintr-odată, de-a dreptul cordială. A poruncit ca lui Grandier să i se dezlege mâinile, apoi a scos din buzunar o hârtie, a înmuiat un toc în cerneală și i l-a întins prizonierului. Dacă semna, n-avea să se mai recurgă la tortură.

Conform tuturor regulilor, un criminal condamnat ar fi trebuit să profite de această șansă de a dobândi puțină milă fără să mai stea pe gânduri. Gauffridy, preotul din Marsilia acuzat de vrăjitorie, sfârșise, de pildă, prin a-și pune numele pe orice hârtie. Dar Grandier a refuzat din nou să intre în joc.

„Implor pe domnia-voastră să mă ierte”, a spus el.

„Doar o mică semnătură”, a încercat Laubardemont să-l ia cu binișorul. Iar când celălalt a protestat, spunând că conștiința lui nu-i va permite să spună o minciună, împuternicitul l-a implorat să se mai gândească – spre binele lui, să nu-și supună corpul unor dureri nenecesare, să-și salveze sufletul primejduit, să se lepede de diavol și să se împace cu Dumnezeul pe care-L ofensase atât de grav.

Conform părintelui Tranquille, Laubardemont chiar a vărsat câteva lacrimi în timp ce-l ruga să semneze mărturisirea. Nu e nevoie să ne îndoim de cuvintele părintelui. Tartorul lui Richelieu avea un veritabil dar al lacrimilor. Relatările martorilor oculari despre ultimele ceasuri din viața lui Cinq-Mars și de Thou ni-l arată plângându-i cu lacrimi de crocodil pe tinerii pe care tocmai îi condamnase la moarte. În cazul de față, lacrimile erau la fel de ineficiente cum fuseseră și amenințările. Grandier a refuzat din nou să semneze o falsă mărturisire. Pentru Lactance și Tranquille, și asta era tot o dovadă, ultima, a vinovăției. Lucifer era cel care pecetluise buzele prizonierului și-i învârtoșase inima ca să reziste căinței.

Laubardemont a renunțat la lacrimi. Pe un ton de furie

rece, i-a spus parohului că aceasta era ultima ofertă de milostivire. Avea să semneze? Grandier a scuturat din cap. Laubardemont l-a chemat pe căpitanul gărzilor și i-a ordonat să-l ducă pe acuzat sus, în camera de tortură. Grandier nu s-a plâns. A cerut doar să se trimită după părintele Ambrose, ca să-i stea alături în timpul caznelor. Dar părintele Ambrose nu era disponibil. După ce-l vizitase fără permisiune pe paroh în temniță, i se poruncise să părăsească orașul. Grandier a cerut atunci asistența părintelui Grillau, administratorul cordelierilor. Dar cordelierii nu erau bine văzuți din cauza refuzului lor de a accepta noua doctrină a capucinilor și pentru că nu voiseră să aibă nimic de-a face cu posedarea. Iar despre Grillau se știa oricum că avusese relații prietenești cu parohul și cu familia acestuia. Laubardemont a refuzat să trimită după el. Dacă acuzatul își dorea consolare spirituală, li se putea adresa lui Lactance și Tranquille – cei mai înverșunați dușmani ai lui.

„Înțeleg ce se întâmplă", a spus Grandier amar. „Nu ești mulțumit doar cu torturarea trupului meu, vrei să-mi distrugi și sufletul aruncându-l în disperare. Într-o zi, va trebui să răspunzi pentru asta în fața Mântuitorului meu."

Din vremea lui Laubardemont, răul a făcut progrese. Sub dictatorii comuniști, cei care vin la judecată în fața unui tribunal al poporului recunosc invariabil crimele de care au fost acuzați – le recunosc chiar și atunci când sunt inventate. În trecut, mărturisirea nu era deloc invariabilă. Chiar și sub tortură, chiar și pe rug, Grandier și-a susținut nevinovăția. Iar cazul său nu era nici pe departe unic. Multe persoane, femei și bărbați, au trecut prin experiențe similare cu aceeași statornicie îndărătnică. Strămoșii noștri au inventat trasul pe roată și „fecioara de fier", obezile și tortura cu apă; dar mai aveau multe de învățat în artele mai subtile ale zdrobirii voinței și ale transformării oamenilor în ființe subumane. Într-un sens, poate că nici nu voiau să învețe aceste lucruri. Fuseseră crescuți într-o religie care propovăduia că voința e liberă și sufletul nemuritor; și respectau aceste credințe chiar și atunci când se confruntau cu dușmanii lor. Da, chiar și trădătorul, chiar și adoratorul condamnat al diavolului avea

un suflet care mai putea fi mântuit; şi nici cei mai feroce judecători nu-i refuzau niciodată acestuia consolările unei religii care oferea mântuirea până în ultima clipă. Înainte de execuție și-n timpul ei, era mereu un preot de față, încercând tot posibilul ca să-l împace pe criminalul care murea cu Creatorul său. Printr-un soi de inconsecvență binecuvântată, strămoșii noștri respectau chiar și personalitatea celor pe care-i torturau cu clești înroșiți în foc sau trăgându-i pe roată.

Pentru totalitarii din secolul nostru mai luminat nu există nici suflet și nici Creator; există doar o grămadă de material fiziologic modelat de reflexe condiționate și presiuni sociale astfel încât să devină ceea ce, din politețe, poartă încă numele ființă umană. Acest produs al mediului creat de om n-are nicio semnificație intrinsecă și nici drepturi de autodeterminare. Există pentru Societate și trebuie să se supună Voinței Colective. În practică, firește că Societatea nu este nimic altceva decât statul național și, de fapt și de drept, Voința Colectivă este doar voința de putere a dictatorului, uneori diminuată, alteori distorsionată până în pragul nebuniei de vreo teorie pseudoștiințifică cu privire la ceea ce, în viitorul strălucit, va fi potrivit pentru o abstracție statistică catalogată drept „Umanitate”. Indivizii sunt definiți drept produse și instrumente ale Societății. De-aici decurge că șefii politici, care susțin că reprezintă Societatea, sunt îndreptățiți când comit orice atrocitate imaginabilă împotriva unor oameni pe care decid să-i prezinte drept dușmani ai Societății. Nu e suficientă exterminarea fizică prin împușcare (sau, mai profitabil, prin muncă istovitoare într-un lagăr). Este un fapt observabil că bărbații și femeile nu sunt simple creaturi ale Societății. Dar teoria oficială spune că așa sunt. Și astfel devine necesar să-i depersonalizezi pe „dușmanii Societății” pentru a transforma minciuna oficială în adevăr. Pentru cei care cunosc șmecheria, această reducere a umanului la subuman, a individului liber la o mașină obedientă este o chestiune destul de simplă. Personalitatea omului este mult mai puțin monolitică decât erau obligați să presupună teologii de către dogmele lor. Sufletul nu e totuna cu Spiritul, ci este doar asociat cu el. În sine și până când nu decide conștient să facă loc pentru Spirit,

sufletul nu este decât un mănunchi destul de răsfirat de elemente psihologice nu foarte stabile. Această entitate compusă poate să fie dezintegrată destul de ușor de oricine e suficient de nemilos ca să vrea s-o încerce și suficient de priceput ca să facă ce trebuie.

În secolul al XVII-lea, acest tip de cruzime era greu de imaginat și priceperea adecvată n-a fost, în consecință, dezvoltată niciodată. Laubardemont n-a reușit să smulgă mărturisirea de care avea nevoie; iar deși nu i-a dat voie parohului să-și aleagă confesorul, a admis în principiu că până și un vrăjitor condamnat avea dreptul la o consolare spirituală.

Serviciile lui Tranquille și Lactance au fost oferite și, cum era de așteptat, refuzate. Grandier a primit un sfert de oră în care să-și împace sufletul cu Dumnezeu și să se pregătească pentru martiriu.

Parohul a îngenuncheat și a început să se roage cu voce tare.

„Dumnezeule mare și judecătorule preaînalt, ajutor al neajutoraților și asupriților, sprijină-mă, dă-mi putere să îndur durerile la care am fost condamnat. Primește-mi sufletul în beatitudinea sfinților tăi, scutește-mă de plata păcatelor, iartă-l pe cel mai rău și mai detestabil dintre slujitorii Tăi.

Tu, Cel care cercetezi inimile, știi că nu sunt în niciun fel vinovat de acuzațiile ce mi se aduc și că focul prin care va trebui să trec e doar pedeapsă pentru concupiscența mea. Mântuitor al oamenilor, iartă-mi dușmanii și acuzatorii; dar fă-i să-și vadă păcatele, ca să se poată căi. Sfântă Fecioară, apărătoare a celor ce se pocăiesc, îndură-te și primește-mi nefericita mamă în compania ta celestă; consoleaz-o pentru pierderea unui fiu care nu se teme decât de durerile pe care ea trebuie să le îndure pe acest pământ, de unde el o să plece curând.”

A tăcut. Nu voia mea, ci a Ta. Dumnezeu era acolo, printre instrumentele de tortură; Hristos era acum, în ceasul suferinței supreme.

La Grange, căpitanul gărzilor, a trecut în carnetul său ce a ținut minte din rugăciunea parohului. Laubardemont s-a apropiat și l-a întrebat pe tânărul ofițer ce scria. Aflând, s-a

înfuriat și a vrut să-i confișteze carnetul. Dar La Grange și-a apărat proprietatea, iar împuternicitul regal a trebuit să se mulțumească să-i ordone să nu arate cu niciun chip altcuiva ce scrisese. Grandier era un magician care nu se căia, magicienii care nu se căiesc nu pot să se roage.

În relatarea părintelui Tranquille despre proces și execuție, ca și în celelalte relatări scrise din punctul de vedere oficial, parohul este făcut să se comporte în modul cel mai naiv diabolic cu putință. În loc să se roage, cântă un cântec vulgar. Când i se prezintă crucifixul, se întoarce scârbit. Numele Binecuvântatei Fecioare nu-i apare niciodată pe buze; iar deși pronunță uneori cuvântul „Dumnezeu", orice om normal la cap știe că vrea de fapt să spună „Lucifer".

Din păcate pentru teza lor, acești propagandiști pioși n-au fost singurii care au lăsat o consemnare a procesului. Laubardemont putea să ordone păstrarea secretului, dar n-avea cum să-l oblige pe La Grange să se supună poruncilor sale. Și au mai existat observatori echilibrați ai evenimentelor – pe unii dintre ei, ca Ismaël Boulliau, astronomul, îi știm după nume, alții, anonimi, ne-au lăsat doar manuscrisele lor.

Ceasul a bătut și scurtul răgaz acordat prizonierului s-a încheiat. Acesta a fost legat, întins pe podea, cu picioarele, de la genunchi până la tălpi, prinse între patru blăni de stejar – cele din afară erau fixe, iar cele dinăuntru erau mobile. Introducând pene în spațiul dintre cele două blăni mobile, puteai să zdrobești picioarele victimei de cadrul fix al mașinăriei. Diferența dintre tortura obișnuită și cea extraordinară era stabilită de numărul de pene tot mai groase bătute până la capăt între blăni. Fiindcă era invariabil fatală (deși nu imediat), „chestionarea" extraordinară le era administrată doar criminalilor condamnați care urmau să fie executați fără întârziere.

În timp ce acuzatul era pregătit pentru supliciu, părinții Lactance și Tranquille au exorcizat frânghiile, blănile, penele și ciocanele. Era un lucru foarte necesar; căci, dacă nu erau alungați din aceste obiecte, diavolii ar fi putut, cu artele lor infernale, să împiedice tortura să fie atât de dureroasă cum trebuia să fie. Când călugării au terminat cu stropitul și

bolboroseala lor, călăul a ieșit în față, și-a ridicat ciocanul greu și, ca un om care sparge o bucată noduroasă de lemn, a lovit cu toată puterea. A urmat un strigăt de durere incontrolabil. Părintele Lactance s-a aplecat asupra victimei și a întrebat în latină dacă mărturisește. Grandier n-a făcut decât să scuture din cap.

Prima pană a fost bătută între genunchi. Apoi o alta a fost înfiptă la nivelul labelor picioarelor și, când aceasta a fost împinsă până la capăt, capătul subțire al unei a treia pene – mai grele – a fost bătut chiar sub prima. S-au auzit bufnitura ciocanului, urletul de durere – apoi s-a lăsat tăcerea. Buzele victimei se mișcau. Era oare o mărturisire? Călugărul și-a dus mâna la ureche; dar nu a putut auzi decât cuvântul „Dumnezeu", repetat de câteva ori, apoi „Nu mă părăsi, nu lăsa această durere să mă facă să Te uit". S-a întors spre călău și i-a spus să-și continue treaba.

La a doua lovitură în cea de-a patra pană, se rupseseră deja câteva oase din labele picioarelor și glezne. Pentru câteva clipe, parohul a leșinat.

Cogne, cogne! i-a strigat părintele Lactance călăului. „Lovește, lovește!"

Prizonierul a deschis din nou ochii.

„Părinte", a șoptit el, „unde e caritatea Sfântului Francisc?".

Discipolul Sfântului Francisc n-a răspuns.

Cogne!, a spus el din nou. Și, după ce ciocanul a lovit pana, s-a întors spre prizonier. *Dicas, dicas!*

Dar nu era nimic de zis. S-a introdus și o a cincea pană.

Dicas! Ciocanul stătea suspendat în aer. *Dicas!*

Victima s-a uitat la călău, s-a uitat la călugăr, apoi a închis ochii.

„Torturează-mă cât vrei", a spus parohul în latină. „În scurtă vreme se va termina totul, pentru totdeauna."

Cogne!

Ciocanul a lovit.

Rămas fără suflu și transpirând în căldura de vară, călăul i-a dat ciocanul asistentului său. Acum era rândul lui Tranquille să vorbească cu prizonierul. Pe un ton rezonabil și mieros, i-a explicat care erau avantajele evidente ale unei mărturisiri –

avantaje nu doar pe lumea cealaltă, ci și aici și acum.

Parohul a ascultat și, la final, i-a pus o întrebare.

„Părinte", a spus, „crezi, pe conștiința dumitale, că un om ar trebui să recunoască o crimă pe care n-a comis-o doar ca să se apere de durere?".

Respingând aceste sofisme vădit satanice, Tranquille a continuat să-l îmboldească.

Parohul a șoptit că era gata să-și recunoască toate adevăratele greșeli.

„Am fost bărbat, am iubit femei…"

Dar nu asta voiau să audă Laubardemont și franciscanii.

„Ai fost magician, te-ai înhăitat cu diavoli."

Și, când parohul a mai protestat o dată că era nevinovat, a fost bătută o a șasea pană, apoi o a șaptea, apoi o a opta. De la normală, „chestionarea" atinsese limitele tradiționale ale celei extraordinare. Erau sfărâmate oasele genunchilor, tibiile, gleznele și labele picioarelor. Dar călugării tot nu puteau smulge o mărturisire a vinovăției – doar acele țipete și, între ele, numele lui Dumnezeu rostit în șoaptă.

A opta pană era ultima din setul obișnuit. Laubardemont a cerut să fie aduse și altele – pentru o cruzime care trecea dincolo de extraordinar. Călăul s-a dus în magazie și s-a întors cu două noi pene. Când a aflat că nu erau mai groase decât ultima din setul inițial, Laubardemont s-a înfuriat și l-a amenințat pe om că-l biciuiește. Dar, până una-alta, după cum au indicat călugării, pana cu numărul șapte, de la genunchi, putea fi înlocuită cu o copie a penei cu numărul opt, din dreptul gleznelor. Una dintre noile pene a fost inserată între blăni și de data asta părintele Lactance a fost cel care a lovit cu ciocanul.

Dicas! striga el după fiecare lovitură. *Dicas, dicas!*

Nevrând să se lase mai prejos, părintele Tranquille a luat ciocanul de la colegul său, a potrivit a zecea pană și, din trei lovituri zdravene, a bătut-o până la capăt.

Grandier leșinase din nou și părea că o să moară înainte să apuce să-l ardă pe rug. În plus, nu mai erau pene. Fără tragere de inimă – căci individul ăsta încăpățânat care-i încurca toate planurile ar fi meritat torturat pe vecie –, Laubardemont a

cerut să se pună punct. Această prima fază a martiriului lui Grandier durase trei sferturi de oră. Mașinăria a fost dezmembrată, iar călăii și-au ridicat victima pe un scaun. Aceasta s-a uitat în jos la picioarele sale mutilate oribil, apoi spre împuternicit și cei treisprezece complici ai săi.

„Domnilor", le-a spus, *attendite et videte si est dolor sicut dolor meus.* „Priviți și vedeți dacă mai este vreo durere ca a mea."

La porunca lui Laubardemont, a fost dus într-o altă încăpere și așezat pe o bancă. Era o zi toridă de august; dar parohul tremura din cauza șocului circulator sever. La Grange l-a acoperit cu un pled și i-a turnat un pahar de vin să-l bea.

Între timp, Lactance și Tranquille încercau să profite cum puteau de o treabă care fusese făcută lamentabil. Tuturor celor care-i întrebau, le răspundeau că era adevărat: magicianul refuzase să mărturisească, chiar și sub tortură. Iar motivul era evident. Grandier îi ceruse lui Dumnezeu să-i dea putere, iar Dumnezeul său, care era Lucifer, îl făcuse să nu mai simtă durerea. Ar fi putut să-l tortureze toată ziua, bătând pană după pană, şi tot n-ar fi obținut nimic.

Ca să-și dovedească sieși adevărul acestor afirmații, un alt exorcist, părintele Archange, a hotărât să facă un mic experiment. Acest experiment a fost descris, câteva zile mai târziu, într-un discurs public, care a fost consemnat după cum urmează de un auditor: „Sus-pomenitul părinte Archange a băgat de seamă că diavolul îi dăduse lui (Grandier) atâta insensibilitate, încât, fiind întins pe o bancă, cu genunchii, care fuseseră zdrobiți de cazne, acoperiți de un pled verde, acel pled fiind ridicat de părinte destul de brutal, iar părintele înghiontindu-i chiar picioarele și genunchii, el nu s-a plâns de durerea pe care sus-pomenitul părinte ar fi putut să i-o pricinuiască". De-aici rezulta, în primul rând, că Grandier nu simțise nicio durere, apoi, că Satana îl făcuse insensibil, în al treilea rând, că (pentru a cita chiar cuvintele capucinului), „atunci când vorbea favorabil despre Dumnezeu, se referea la diavol, iar când spunea că-l detestă pe diavol, voia să spună că-l detestă pe Dumnezeu" și, în al patrulea și ultimul rând, că trebuiau luate toate precauțiile pentru a avea siguranța că, pe

rug, va simți efectul deplin al flăcărilor.

După ce părintele Archange a plecat, a venit iarăși rândul împuternicitului. Mai bine de două ore, Laubardemont a stat lângă victima sa, folosind toate artele persuasiunii ca să obțină semnătura care ar fi justificat procesul acesta ilegal, l-ar fi disculpat pe cardinal și ar fi justificat folosirea pe viitor a unor metode inchizitoriale în toate cazurile în care călugărițe isterice ar fi putut fi convinse de confesorii lor să acuze dușmani ai regimului. Semnătura era indispensabilă; dar oricât a încercat – iar dl de Gastynes, care a fost prezent la interogatoriu, declara că „nu mai auzise nimic atât de abominabil" ca acele argumente amăgitoare, ademeniri, oftaturi și suspine ipocrite –, împuternicitul n-a putut obține ce voia. La tot ce-i cerea, Grandier răspundea că era imposibil pentru el din punct de vedere moral să-și pună numele pe o declarație despre care și el, și Dumnezeu (și, fără îndoială, și împuternicitul regal) știau că era absolut falsă. În cele din urmă, Laubardemont a trebuit să-și recunoască înfrângerea. L-a chemat pe La Grange și i-a spus să trimită după călăi.

Au venit. Grandier a fost îmbrăcat într-o cămașă impregnată cu pucioasă; apoi i s-a legat o frânghie de gât și a fost dus jos, în curte, unde îl aștepta o căruță trasă de șase catâri. A fost ridicat și pus pe o bancă. Căruțașul și-a îndemnat animalele; căruța s-a urnit, hodorogind alene pe stradă, cu o companie de arcași în față și urmată de Laubardemont și cei treisprezece magistrați docili. S-au oprit la un moment dat și sentința a fost citită iar cu voce tare. Apoi catârii au pornit din nou. La ușa bisericii Saint-Pierre – ușa pe care atâția ani intrase și ieșise parohul, cu aerul său de demnitate încrezătoare și maiestuoasă –, procesiunea s-a oprit din nou. I s-a pus în mână lumânarea de două livre și a fost ridicat din căruță ca să ceară iertare pentru crimele sale, așa cum prevăzuse sentința. Dar n-avea genunchi pe care să îngenuncheze și, când l-au lăsat jos, a căzut cu fața la pământ. Călăii au trebuit să-l ridice la loc. În momentul acela, părintele Grillau, administratorul cordelierilor, a ieșit din biserică, i-a împins la o parte pe arcașii care îl escortau, s-a aplecat deasupra condamnatului și l-a îmbrățișat.

Adânc mișcat, Grandier le-a cerut lui și întregii sale comunități – singura din Loudun ce refuzase constant să coopereze cu dușmanii parohului – să se roage pentru el.

Grillau a promis să se roage pentru condamnat, l-a îndemnat să-și pună încrederea în Dumnezeu și Mântuitor, apoi i-a transmis un mesaj din partea mamei sale. Aceasta se ruga pentru el la picioarele Sfintei Fecioare și-i trimitea binecuvântări.

Plângeau amândoi. Mulțimea a fost străbătută de un murmur de simpatie. Laubardemont a băgat de seamă și s-a înfuriat. Oare chiar n-avea să meargă nimic așa cum plănuise? După toate regulile, mulțimea ar fi trebuit să încerce să-l linșeze pe acest traficant al diavolului. Când colo, gloata îi deplângea crunta soartă. A ieșit repede în față și le-a ordonat pe un ton categoric gărzilor să-l îndepărteze pe cordelier. În încăierarea care a urmat, unul dintre capucinii însoțitori a profitat de ocazie ca să-l lovească pe Grandier peste capul ras cu o bâtă.

După ce s-a restabilit ordinea, parohul a spus ce avea de spus – dar, după ce și-a cerut iertare de la Dumnezeu, rege și justiție, a adăugat că, deși era un mare păcătos, era complet nevinovat de crima pentru care trebuia acum să sufere.

În timp ce călăii îl duceau înapoi la căruță, un călugăr le ținea discursuri turiștilor și târgoveţilor, asigurându-i că aveau să comită un păcat foarte mare dacă îndrăzneau să se roage pentru magicianul acela care nu se căia.

Procesiunea a pornit mai departe. La ușa mănăstirii ursulinelor, ceremonia în care parohul trebuia să-și ceară iertare de la Dumnezeu, rege și justiție s-a repetat. Dar, când secretarul i-a ordonat să le ceară iertare stareței și tuturor cucernicelor măicuțe, prizonierul a răspuns că nu le făcuse niciodată vreun rău și că nu putea decât să se roage la Dumnezeu să le ierte. Văzându-l apoi pe Moussaut, soțul lui Philippe Trincant și unul dintre cei mai înverșunați dușmani ai săi, l-a rugat să uite trecutul și a adăugat, cu un strop din acea politețe curtenească pentru care fusese faimos, *je meurs votre serviteur*, „mor slujitorul dumitale”. Moussaut și-a întors fața de la el și a refuzat să răspundă.

Nu toți dușmanii lui Grandier au fost atât de necreștini. René Bernier, unul dintre preoții care depuseseră mărturie împotriva lui când fusese acuzat de purtare indecentă, și-a făcut loc prin mulțime și i-a cerut iertare parohului, oferindu-se să țină o slujbă pentru el. Parohul i-a luat mâna și i-a sărutat-o cu recunoștință.

În piața Sainte-Croix, mai bine de șase mii de oameni erau înghesuiți într-un spațiu care ar fi fost prea mic și pentru jumătate din numărul lor. Fiecare fereastră fusese închiriată și găseai spectatori până și sus, pe acoperișuri și printre garguiele bisericii. Pentru judecători și prietenii lui Laubardemont fusese pregătită o tribună, dar oamenii din mulțime ocupaseră toate locurile și au trebuit să fie alungați de gărzi cu sulița și halebarda. Acele personaje de vază s-au putut așeza doar după o bătălie în toată regula.

Chiar și personajul cel mai important dintre toate a ajuns cu mare dificultate la locul pregătit pentru el. Condamnatului i-a luat o jumătate de oră ca să parcurgă ultimii o sută de iarzi până la rug, iar paznicii săi au trebuit să se lupte pentru fiecare pas.

Un stâlp solid, înalt de cincisprezece picioare, fusese înfipt în pământ nu departe de peretele dinspre nord al bisericii. La baza lui erau stivuite în straturi vreascuri, buşteni și paie; pentru că victima nu mai putea să se ţină pe picioarele zdrobite, un mic scaun de fier fusese prins de stâlp, la câteva picioare deasupra lemnelor de foc. Cu toată importanţa evenimentului şi în ciuda enormei sale notorietăţi, se cheltuise foarte puțin pentru această execuție. Un anume Deliard a fost plătit cu 19 livre și 16 soli pentru „lemnul folosit la rugul jupânului Urbain Grandier, cu tot cu stâlpul de care a fost legat”. Pentru „un scaun de fier cântărind 12 livre, la un preț de 3 soli și 4 bănuți pe livră, împreună cu șase cuie cu care să fie prins scaunul cu pricina de rugul lui jupân Urbain Grandier”, lăcătușul Jacquet a primit 42 de soli. Pentru închirierea pe o zi a cinci cai, folosiți de arcașii împrumutați cu generozitate de primarul din Chinon, și pentru închirierea pe o zi a șase catâri, a unei căruțe și a doi oameni, văduva Morin a primit 108 soli. Patru livre au fost cheltuite pe cele două cămăși

ale condamnatului – cea simplă, în care a fost torturat, și cea dată cu pucioasă, în care a fost ars. Lumânarea de două livre folosită în ceremonia de *amende honorable* a costat 40 de soli, iar vinul pentru călăi 13. Dacă adăugai la aceste cheltuieli plata pentru munca făcută de portarul de la Sainte-Croix și de câteva ajutoare, obțineai un total de 29 de livre, 2 soli și 6 bănuți.

Grandier a fost coborât din căruță, urcat pe scaunul de fier și legat bine de stâlp. Era cu spatele la biserică şi cu fața spre estradă și fațada unei case în care pe vremuri se simțise la fel de bine ca în propria casă parohială. Era casa unde făcuse toate acele glume pe seama lui Adam și Mannoury, unde-și distrase tovarăşii citindu-le din scrisorile lui Catherine Hammon, unde o învățase pe o tânără fată latină și o sedusese, unde-și transformase cel mai bun prieten în cel mai înverşunat dușman. Louis Trincant stătea acum la fereastra salonului, alături de canonicul Mignon și de Thibault. Au râs triumfător când l-au văzut pe clovnul spân care fusese cândva Urbain Grandier. Parohul a ridicat ochii și le-a întâlnit privirile. Thibault i-a făcut cu mâna, parcă salutând un prieten vechi, iar dl Trincant, care sorbea vin alb îndoit cu apă, și-a ridicat paharul în cinstea tatălui nepotului său bastard.

De rușine – căci ținea încă minte lecțiile acelea de latină și părăsirea fetei care plângea disperată –, dar și pentru că se temea ca nu cumva imaginea triumfului lor să-l amărască și să-l facă să uite că Dumnezeu era de față chiar și acolo, chiar și în acel moment, Urbain Grandier și-a lăsat privirea în pământ.

O mână l-a atins pe umăr. Era La Grange, căpitanul gărzii, care venise să-i ceară iertare parohului pentru ceea ce fusese obligat să facă. Apoi i-a făgăduit două lucruri: condamnatul putea să țină un discurs și, înainte de aprinderea focului, avea să fie strangulat. Grandier i-a mulțumit și La Grange s-a întors să-i dea ordine călăului, care imediat a pregătit un știreang.

Între timp, călugării își continuau exorcismul.

Ecce crucem Domini, fugite partes adversae, vicit leo de tribu Iuda, radix David. Exorciso te, creatura ligni, in nomine Dei patris omnipotentis, et in nomine Iesus Christi filii eius Domini nostri, et in virtute Spiritus sancti...[1]

Au stropit lemnul, paiele, cărbunii încinși din vasul metalic

pentru jar, care fusese pus lângă rug; au stropit pământul, aerul, victima, călăii, spectatorii. De data asta, au jurat ei, niciun diavol n-avea să-l oprească pe nenorocit să simtă toată suferința pe care o putea simți. De câteva ori, parohul a încercat să se adreseze mulțimii; dar nici nu începea bine, că-i aruncau apă sfințită în față sau îl loveau cu un crucifix de fier peste gură. Când se ferea de lovitură, călugării strigau triumfători că renegatul își respingea Mântuitorul. Iar părintele Lactance îi cerea întruna să mărturisească.

Dicas! striga el.

Cuvântul a cucerit mulțimea și, pentru scurtul și oribilul rest al vieții sale, franciscanului reformat i s-a zis în Loudun părintele Dicas.

Dicas! Dicas!

Grandier a răspuns pentru a mia oară că nu avea nimic de mărturisit.

„Și acum", a adăugat el, „dați-mi sărutul păcii și lăsați-mă să mor".

La început Lactance a refuzat; dar, când mulțimea a protestat împotriva unei răutăți atât de necreștine, s-a urcat pe maldărul de vreascuri și l-a sărutat pe paroh pe obraz.

„Iudă!", s-a auzit tare o voce, iar alte douăzeci au preluat refrenul.

„Iudă, Iudă…"

Lactance le-a auzit și, cuprins de o furie incontrolabilă, a sărit jos de pe rug, a luat un mănunchi de paie, l-a aprins în vasul cu jar și a început să i-l fluture victimei în față. Să mărturisească cine este – slujitorul diavolului! Să mărturisească, să-și renege stăpânul!

„Părinte", a spus Grandier cu o demnitate calmă și blândă care contrasta straniu cu răutatea aproape isterică a acuzatorilor săi, „urmează să mă întâlnesc cu Dumnezeul Care îmi este martor că am spus adevărul".

„Mărturisește!", țipa călugărul. „Mărturisește!… Mai ai doar o clipă de trăit."

„Doar o clipă", a repetat parohul domol. „Doar o clipă – și apoi mă duc la acea dreaptă și înfricoșătoare judecată la care, cuvioase părinte, și dumneata vei fi chemat în curând."

Fără să aștepte să mai audă nimic, părintele Lactance și-a aruncat torța pe paiele rugului. Aproape invizibilă în soarele strălucitor al amiezii, o flăcăruie a apărut și-a început să urce, devenind tot mai mare, spre mănunchiurile de vreascuri uscate. Urmând exemplul franciscanului, părintele Archange a dat foc paielor din partea opusă a rugului. Un fuior subțire și albastru de fum s-a înălţat în văzduhul încremenit. Apoi, trosnind vesel, ca lemnele din vatră într-o seară de iarnă când bei un pahar de vin lângă șemineu, s-a aprins şi unul dintre mănunchiurile de vreascuri.

Condamnatul a auzit zgomotul și, întorcând capul, a văzut flăcările dănțuind vesele.

„Asta mi-ai promis?!”, a strigat el spre La Grange, pe un ton de protest plin de durere.

Și brusc prezența divină a fost eclipsată. Nu mai existau nici Dumnezeu, nici Hristos, ci doar frică.

La Grange a strigat indignat la călugări și a încercat să stingă flăcările cele mai apropiate. Dar erau prea multe ca să poată fi înăbușite; iar părintele Tranquille dădea foc paielor din spatele parohului, în timp ce părintele Lactance aprindea altă torță în vasul cu jar.

„Sugrumă-l”, a ordonat el. Iar mulțimea a început și ea să strige. „Sugrumă! Sugrumă!”

Călăul a dat fuga să-și ia lațul, dar a descoperit că unul dintre capucini înnodase pe ascuns frânghia ca să nu poată fi folosită. Când au desfăcut nodurile era deja prea târziu. Între călău și victima pe care intenționase să o scape de această ultimă agonie se înălțau un zid de flăcări, o perdea de vălătuci de fum. Între timp, cu sfeștocul și găleata de apă sfințită, călugării alungau diavolii rămași în foc.

Exorciso te, creatura ignis…[*2]

Apa sfârâia pe butucii aprinși și se prefăcea imediat în abur. Din partea cealaltă a zidului de flăcări s-a auzit un țipăt. Era evident că exorcismul începuse să aibă efect. Călugării s-au oprit un moment ca să aducă mulțumiri; apoi, cu credință reînnoită și energie sporită, au trecut iarăși la treabă.

Draco nequissime, serpens antique, immundissime spiritus…[*3]

În acea clipă, un muscoi mare și negru a apărut ca din senin, s-a izbit de fața părintelui Lactance și s-a lăsat pe paginile deschise ale cărții sale de exorcism. Un muscoi – și încă unul mare cât o nucă! Iar Beelzebub era Stăpânul Muștelor!

Imperat tibi martyrum sanguis, a urlat el întrecând vuietul focului, *imperat tibi continentia confessorum*...*[4]

Bâzâind nefiresc de tare, insecta și-a luat zborul și a dispărut în fum.

*In nomine Agni, qui ambulavit super aspidem et basiliscum**[5].

Dintr-odată, țipetele au fost înecate de un acces de tuse. Nemernicul încerca să-i înșele murind sufocat! Ca să zădărnicească acest ultim vicleșug al Satanei, Lactance a aruncat un întreg sfeștoc cu apă sfințită prin perdeaua de fum.

Exorciso te, creatura fumi. Effugiat atque discedat a te nequitia omnis ac versutia diabolicae fraudis...*[6]

A funcționat! Tusea s-a oprit. Încă un țipăt, apoi tăcere. Și deodată, spre mirarea franciscanului și a colegilor săi capucini, chestia aia neagră din mijlocul rugului a prins a vorbi.

Deus meus, a spus, *miserere mei Deus*. Apoi, în franceză: „Iartă-i, iartă-mi dușmanii”.

Tusea a reînceput. Câteva clipe mai târziu, funiile care-l țineau legat de stâlp au cedat și victima s-a prăvălit într-o parte printre buștenii în flăcări.

Focul ardea, cucernicii părinți continuau să stropească cu apă și să psalmodieze. Brusc, un stol de porumbei s-a repezit în jos de pe biserică și a început să se rotească în jurul coloanei de flăcări și fum. Mulțimea a țipat, arcașii și-au agitat halebardele spre păsări, Lactance și Tranquille le-au stropit aripile cu apă sfințită. Degeaba. Porumbeii nu se lăsau alungați. Făceau cercuri încontinuu, plonjând prin fum, pârlindu-și penele în flăcări. Ambele tabere pretindeau că era un miracol. Pentru dușmanii parohului, păsările erau în mod evident o ceată de diavoli care veniseră să-i ia sufletul. Pentru prietenii săi, erau simboluri ale Sfântului Duh și dovada vie a nevinovăției sale. Nimănui nu pare să-i fi trecut prin cap că erau doar niște porumbei, ascultând de propriile legi, de binecuvântata lor natură nonumană.

Când focul s-a stins, călăul a împrăștiat patru lopeți de cenușă către cele patru zări. Apoi mulțimea a dat năvală. Arzându-și degetele, femei și bărbați scormoneau prin cenușa fierbinte, căutând dinți, fragmente de craniu și de pelvis, orice tăciune care păstra urmele negre ale cărnii arse. Câțiva, fără îndoială, vânau doar suveniruri; dar majoritatea căutau relicve, un farmec care să aducă noroc sau să facă pe cineva să se îndrăgostească de ei, un talisman împotriva durerilor de cap, a constipației sau a răutății adversarilor.

ARDEREA LUI GRANDIER, 1634
Gravură din *Urbain Grandier et les possédées de Loudun*, de dr. Gabriel Legué

Iar aceste mărunțișuri arse nu ar fi fost mai puțin eficiente dacă parohul ar fi fost vinovat de crimele de care fusese învinuit decât dacă ar fi fost nevinovat. Puterea de a face miracole nu stă în sursa unei relicve, ci în reputația ei, indiferent cum ar fi căpătat-o. În mod constant de-a lungul istoriei, un anumit procentaj de oameni își pot redobândi sănătatea sau fericirea datorită oricărui lucru căruia i s-a făcut bine reclamă – de la izvoarele din Lourdes la vrăjitorie, de la apele Gangelui la medicamente brevetate și spiritiști, de la brațul taumaturgic al Sfântului Francisc Xavier la „oasele de porc” pe care vânzătorul de indulgențe al lui Chaucer le căra după el într-un borcan, ca să poată să le vadă și să le adore toți. Dacă Grandier era ce spuneau capucinii că fusese, atunci

foarte bine: chiar și cenușa unui vrăjitor este încărcată cu putere. Iar moaştele sale n-ar fi fost mai puțin puternice dacă parohul ar fi fost fără vină; căci atunci ar fi fost martir, egal cu cei mai buni dintre aceștia. În scurt timp, cea mai mare parte din cenușă dispăruse. Obosiți și însetați nevoie mare, dar fericiți la gândul că buzunarele le erau doldora de relicve, turiștii și locuitorii orașului au plecat să caute ceva de băut și o ocazie să-și scoată încălțările din picioare.

În seara aceea, după o odihnă cât se poate de scurtă și o masă dintre cele mai frugale, cucernicii părinți s-au adunat iarăși la mănăstirea ursulinelor. Stareța a fost exorcizată, a intrat în convulsii cum se cuvenea și a anunțat, ca răspuns la întrebările lui Lactance, că muscoiul negru fusese nimeni altul decât Baruch, însoţitorul parohului. Și de ce se aruncase Baruch așa de violent asupra cărții de exorcisme? Sora Jeanne s-a lăsat pe spate până când capul i-a atins călcâiele, apoi a făcut șpagatul și a răspuns într-un final că încercase să arunce cartea în foc. Totul era atât de edificator, încât călugării s-au hotărât să se oprească în seara aceea și s-o ia de la capăt a doua zi, cu public.

În ziua următoare, călugărițele au fost duse la Sainte-Croix. Mulți dintre turiști erau încă în oraș, iar biserica era plină ochi. Stareța a fost exorcizată și, după obișnuitele preliminarii, s-a identificat drept Isacaaron, singurul diavol care mai era acasă; căci toți ceilalți diavoli din trupul ei se întorseseră în iad, ca să participe la zaiafetul ce fusese organizat pentru primirea sufletului lui Grandier.

Interogată cu judiciozitate, sora Jeanne a confirmat ce spuseseră exorciștii de la bun început – și anume că, atunci când Grandier spunea „Dumnezeu”, se referea de fiecare dată la Satana și că, atunci când se lepădase de diavol, se lepăda de fapt de Hristos.

Lactance a vrut apoi să afle ce fel de cazne îndura Grandier în infern și a fost evident dezamăgit când stareța i-a spus că cea mai rea dintre toate era lipsa lui Dumnezeu.

Fără îndoială, fără îndoială. Dar care erau caznele *fizice*?

După multe insistențe, sora Jeanne a răspuns că Grandier „avea câte o caznă specială pentru fiecare păcat pe care-l

comisese, mai ales pentru cele ale cărnii”.

Și execuția? Reușise diavolul să-l ajute pe nemernic să nu sufere?

Vai, a răspuns Isacaaron, Satana fusese împiedicat de exorcisme. Dacă focul n-ar fi fost binecuvântat, parohul n-ar fi simțit nimic. Dar suferise cumplit datorită eforturilor lui Lactance, Tranquille și Archange.

Dar nu atât de cumplit cum suferea acum, a strigat exorcistul. Și, cu un fel de groază amestecată cu satisfacție răutăcioasă, a adus iar vorba de iad. În care dintre multele conace ale iadului era ținut magicianul? Cum îl primise Lucifer? Ce anume i se făcea în acest moment? Isacaaronul surorii Jeanne s-a străduit cât a putut să răspundă. Apoi, când a rămas fără idei, a fost făcută sora Agnes să intre în convulsii și Beherit a fost poftit să spună și el ce avea de spus.

În seara aceea, la mănăstire, călugării au băgat de seamă că părintele Lactance arăta palid și părea ciudat de preocupat. Era bolnav?

Părintele a scuturat din cap. Nu, nu era bolnav. Dar condamnatul ceruse să-l vadă pe părintele Grillau și ei îl refuzaseră. Oare comiseseră un păcat prin faptul că nu-l lăsaseră să se spovedească?

Colegii săi s-au străduit din răsputeri să-l liniștească, dar în zadar. A doua zi dimineață, după o noapte în care nu reușise să pună geană pe geană, Lactance era cuprins de febră.

„Mă pedepsește Dumnezeu”, repeta întruna, „mă pedepsește Dumnezeu”.

Mannoury i-a luat sânge, dl Adam i-a făcut o clismă. Febra a scăzut pentru puțin timp, apoi a revenit. A început să aibă vedenii și să audă tot felul de lucruri. Grandier țipând sub tortură. Grandier pe rug, rugându-se la Dumnezeu să-i ierte dușmanii. Și apoi diavoli, roiuri de diavoli. Intrau în trupul lui, îl făceau să delireze, să dea din picioare și să muște pernele, îi umpleau gura cu cele mai oribile blasfemii.

Pe 18 septembrie, la fix o lună după execuția lui Grandier, părintele Lactance i-a zburat din mână crucifixul preotului care-i administrase maslul și şi-a dat duhul. Laubardemont a plătit pentru o înmormântare frumoasă, iar părintele

Tranquille a ținut o cuvântare, în care l-a prezentat pe franciscan ca pe un model de sfințenie și a declarat că fusese omorât de Satana, care se răzbunase astfel pe el pentru toate afronturile și umilințele pe care le îndurase din partea acestui eroic slujitor al Domnului.

Următorul care a murit a fost Mannoury, chirurgul. Într-o noapte, la scurtă vreme după moartea părintelui Lactance, a fost trimis să-i ia sânge unui bolnav, care locuia lângă Porte du Martrai. În drum spre casă, în timp ce servitorul său mergea cu un felinar în fața lui, l-a văzut pe Urbain Grandier. Gol pușcă, ca atunci când îl înțepase ca să-i găsească semnele diavolului, parohul stătea în strada Grand-Pavé, între contraescarpa castelului și grădina cordelierilor. Mannoury s-a oprit, iar servitorul l-a văzut holbându-se în beznă și l-a auzit întrebând pe cineva ce voia, deși nu era nimeni acolo. Nu s-a auzit niciun răspuns. Chirurgul a început apoi să tremure din toate încheieturile. Câteva clipe mai târziu, s-a prăvălit la pământ, cerând iertare. Într-o săptămână murea și el.

A urmat Louis Chauvet, unul dintre judecătorii corecți ce refuzaseră să ia parte la bufoneria infernală a procesului. Stareța și cele mai multe dintre călugărițele ei îl acuzaseră că era magician, iar dl Barré a putut să le confirme mărturia cu ajutorul câtorva posedați din propria parohie, în Chinon. Frica de ce ar fi putut să i se întâmple în cazul în care cardinalul ar fi luat în serios aiurelile alea a început să-l obsedeze pe Chauvet. A devenit melancolic, după care a înnebunit, după care starea generală de sănătate i s-a deteriorat, ceea ce l-a răpus înainte de sfârșitul iernii.

Tranquille era mai robust decât ceilalți. Abia în 1638 a fost doborât de consecințele preocupării sale exagerate pentru diavol. Prin ura lui față de Grandier, îi invocase pe diavoli; prin insistența lui scandaloasă asupra exorcismelor publice, făcuse tot posibilul să-i țină în viață. Acum diavolii se întorceau împotriva sa. De Dumnezeu nu-şi bate nimeni joc; nu făcea decât să culeagă ce cu bună ştiinţă semănase.

La început, ideile acestea fixe erau rare și n-aveau mare putere. Dar, ușor-ușor, Coadă-de-Câine și Leviatan s-au impus. În ultimul său an de viață, părintele Tranquille s-a comportat

asemenea călugărițelor a căror isterie o întreținuse cu atâta grijă: se zvârcolea pe podea, blestema, țipa, scotea limba, șuiera, lătra, necheza. Și asta nu era tot. „Bufnița puturoasă din iad", cum pitoresc îl numește biograful său capucin pe diavol, l-a hărțuit cu ispite aproape irezistibile împotriva castității, a umilinței, a răbdării, credinței și devoțiunii. Le-a cerut ajutorul Fecioarei, Sfântului Iosif, Sfântului Francisc și Sfântului Bonaventura. Degeaba. Posedarea s-a agravat.

În Duminica Rusaliilor, în 1638, Tranquille și-a ținut ultima predică; a reușit să mai țină liturghia încă două-trei zile, apoi a căzut la pat, lovit de o boală care era evident psihosomatică, dar nu mai puțin fatală. „Vomita orduri, despre care se credea că sunt pacte diabolice... De fiecare dată când mânca un pic, diavolii îl făceau să verse cu o violență care l-ar fi ucis și pe cel mai sănătos." Și în tot acest timp suferea de dureri de cap și de inimă „de un soi despre care Galenus sau Hipocrate nu pomenesc nimic". La sfârșitul săptămânii „vomita mizerii și împuțiciuni atât de oribile, încât îngrijitorii săi trebuiau să le arunce fără întârziere, așa de tare duhnea odaia din pricina lor". În lunea de după Rusalii i s-a făcut maslul. Diavolii l-au părăsit pe muribund și au intrat în corpul unui alt călugăr, care îngenunchease lângă pat. Noul posedat a devenit atât de agitat, încât a trebuit ținut de vreo șase dintre colegii săi, care cu mare greutate l-au oprit să dea cu piciorul în trupul neînsuflețit.

În ziua înmormântării, părintele Tranquille era întins pe catafalc. „Nici bine nu s-a terminat slujba, că oamenii s-au și năpustit asupra lui. Unii și-au lipit rozariile de trupul său, alții au tăiat bucățele de stofă din veșmântul lui, pe care le-au păstrat ca moaşte. Așa înghesuială a fost, încât sicriul a fost zdrobit, iar trupul smucit în toate felurile, căci toți trăgeau de el ca să se aleagă cu ceva. Și cucernicul părinte ar fi fost lăsat de bună seamă în pielea goală dacă n-ar fi fost câteva persoane onorabile care s-au pus pavăză ca să-l apere de pioșenia băgăcioasă a oamenilor, care, după ce au tăiat veșmântul, ar fi fost în stare să mutileze și corpul."

Bucăți din veșmântul părintelui Tranquille, cenușa omului care fusese torturat și ars de viu... Totul era echivoc.

Magicianul murise ca martir; monstruosul lui călău era acum sfânt – dar un sfânt care fusese posedat de Beelzebub. Un singur lucru era sigur: fetișul rămânea fetiș. Așa că dă cuțitul ăla încoace, eu sunt la rând după ăsta cu foarfecele!

1. „Iată crucea Domnului, să fugă dușmanii ei; leul tribului lui Iuda a biruit, sămânța lui David. Te exorcizez pe tine, creatură a lemnului, în numele lui Dumnezeu Tatăl Atotputernic și în numele lui Iisus Hristos, Fiul Său și Domnul nostru, și cu puterea Sfântului Duh…”
2* „Te exorcizez, creatură a focului…” (n.tr.)
3* „Drac malefic, șarpe străvechi, cel mai necurat duh…” (n.tr.)
4* „Sângele martirilor îți poruncește, înfrânarea mărturisitorilor îți poruncește…” (n.tr.)
5* „În numele Mielului, care a călcat peste aspidă și vasilisc…” (n.tr.)
6* „Te exorcizez, creatură a fumului. Să fugă și să se depărteze de la tine toată răutatea și înșelăciunea diavolului…” (n.tr.)

Capitolul IX

Grandier murise, dar Eazaz rămăsese, Cărbunele Necurățeniei rămăsese, iar Zabulon își vedea de treabă. Multora situația li se părea inexplicabilă. Dar, acolo unde cauza persistă, efectele vor urma și ele întotdeauna. Canonicul Mignon și exorciștii erau cei care cristalizaseră de la bun început isteria călugărițelor sub forma diavolilor și tot ei erau cei care menținеau acum vie posedarea. De două ori pe zi, mai puțin duminicile, posedatele erau obligate să-și facă scălâmbăielile. După cum era de așteptat, acestea nu erau mai bune – ba chiar erau puțin mai proaste – decât atunci când magicianul era în viață.

Spre sfârșitul lui septembrie, Laubardemont l-a informat pe cardinal că apelase la Societatea lui Iisus. Iezuiții erau cunoscuți pentru învățătură și competență. Acești maeștri ai tuturor științelor sigur aveau să convingă publicul să „accepte, cu mai puțină împotrivire, dovezile privind adevărul acestei posedări”.

Mulți iezuiți, inclusiv Vitelleschi, superiorul general al ordinului, preferau să refuze politicos să aibă de-a face cu posedarea. Dar era prea târziu să mai ridice obiecții. Invitația lui Laubardemont a fost urmată repede de o poruncă regală. Eminența Sa hotărâse, prin intermediul regelui.

Pe 15 decembrie 1634, patru părinți iezuiți au intrat în Loudun. Printre ei era și Jean-Joseph Surin. Părintele Bohyre, superiorul iezuit al Aquitaniei, îl alesese pentru exorcism și apoi, la sfatul consiliului său, contramandase ordinul. Prea târziu. Surin deja plecase din Marennes. Numirea inițială a fost păstrată.

Surin avea în acel moment 34 de ani, *nel mezzo del cammin*,

caracterul îi era deja format, modul de gândire îi era deja statornicit. Colegii săi iezuiți aveau o părere foarte bună despre abilitățile sale, îi recunoșteau zelul și respectau austeritatea vieții sale, fervoarea cu care urmărea să atingă idealul desăvârşirii creștine. Dar admirația lor era străbătută de unele îndoieli. Părintele Surin era clar un om de eroică virtute; dar avea și ceva care-i făcea pe colegii și superiorii săi mai prudenți să scuture din cap. Aceștia observau la el o anumită extravaganță, o exagerare în vorbă și în faptă. Îi plăcea să spună că „omul care nu are idei excesive în privința lui Dumnezeu nu se va apropia niciodată de El". Și firește că era adevărat – dar numai cu condiția ca aceste idei excesive să fie dintre cele potrivite. Deși suficient de conforme cu învățătura Bisericii, unele dintre ideile excesive ale tânărului părinte păreau să se abată de la calea discreției. De pildă, susținea că ar trebui să fim pregătiți să murim pentru oamenii împreună cu care trăim, „dar în același timp să ne păzim de ei ca și cum ne-ar fi dușmani"; o frază care nu prea avea cum să amelioreze calitatea traiului în comun în colegiile și casele Societății. Aceste idei, pe lângă antisocial, îl făceau să fie din cale-afară de moral, mergând până la scrupulozitate. „Ar trebui", spunea el, „să ne deplângem vanitățile ca pe niște sacrilegii, să ne pedepsim ignoranțele și nechibzuințele cu cea mai mare severitate". Iar la acest rigorism inuman în numele perfecțiunii adăuga ceea ce multora dintre cei mai vârstnici decât el sau de o seamă cu el li se părea că este un interes indiscret și chiar periculos pentru „grațiile extraordinare" care sunt puse uneori pe seama sfințeniei, dar care sunt complet nenecesare pentru mântuire sau pentru sanctificare. „Din fragedă pruncie", avea să scrie prietenul său, părintele Anginot, mulți ani mai târziu, „simțise o atracție puternică spre asemenea lucruri și pusese pe ele prea mare preț. A trebuit să i se facă pe plac și să i se îngăduie să călătorească pe un drum care nu era drumul obișnuit și rânduit".

În portul de pescari din Marennes, unde-și petrecuse în mare parte cei patru ani de după încheierea „celui de-al doilea noviciat" din Rouen, Surin fusese confesorul a două femei remarcabile – dna du Verger, soția unui negustor pios și

prosper, și Madeleine Boinet, fiica convertită a unui tinichigiu protestant. Amândouă erau contemplative active și amândouă (mai ales dna du Verger) fuseseră privilegiate cu „grațiile extraordinare”. Surin era atât de interesat de viziunile și extazele lor, încât se apucase să copieze lungi fragmente din jurnalul dnei du Verger și să scrie relatări amănunțite despre cele două femei, pe care le făcea să circule în manuscris printre prietenii săi. Nu era nimic în neregulă aici, firește. Dar de ce dădea atât de multă atenție unui subiect atât de ambiguu, atât de plin de capcane și pericole? Grațiile ordinare erau singurele care garantau unui suflet că va ajunge în rai; și atunci, de ce să-ți mai bați capul cu cele extraordinare – cu atât mai mult cu cât nu puteai să știi dacă acestea veneau de la Dumnezeu, din imaginație, dintr-o înșelătorie deliberată sau de la diavol? Dacă părintele Surin voia să atingă perfecțiunea, să folosească atunci calea regală care era suficient de bună pentru restul celor din Societate – calea ascultării și a dedicării active, a rugăciunii rostite și a meditației discursive.

Lucrurile erau agravate în ochii criticilor săi de faptul că Surin era un om bolnav, o victimă a nevrozei – sau, cum i se spunea pe-atunci, a „melancoliei”. Timp de cel puțin doi ani înainte să ajungă la Loudun, suferise de pe urma unor tulburări psihosomatice cu efecte grave. Cel mai mic efort fizic îi provoca intense dureri musculare. Când încerca să citească, migrene îngrozitoare îl obligau să renunțe repede. Avea mintea întunecată și confuză și trăia în mijlocul unor „chinuri și presiuni atât de extreme, încât nu știa ce-are să se aleagă de el”. Era posibil oare ca particularitățile purtării și doctrinei sale să fi fost rezultatul unei minți bolnave într-un trup nesănătos?

Surin relatează că mulți dintre colegii săi iezuiți n-au putut fi convinși până la final că ursulinele erau cu adevărat posedate. El n-avusese asemenea îndoieli, nici măcar înainte să ajungă în Loudun. Era convins că lumea este tot timpul întrepătrunsă cu supranaturalul în mod miraculos și vizibil. Iar această convingere era sursa credulității sale totale. Oamenii nu trebuiau decât să spună că avuseseră de-a face cu sfinți, îngeri sau diavoli; Surin îi credea fără ezitare și fără critică. Îi lipsea în mod flagrant „darul deosebirii duhurilor”.

De fapt, avea lipsuri până și în ceea ce privește judecata și bunul-simț. Surin era un paradox nu foarte rar: un om cu mari abilități care este în același timp puțin cam prost. N-ar fi putut niciodată să spună, precum domnul Teste, *La bêtise n'est pas mon fort*[*1]. Alături de inteligență și sfințenie, prostia *era* punctul său forte.

Surin le-a văzut prima oară pe demonizate la unul dintre exorcismele publice oficiate de Tranquille, Mignon și carmeliți. Venise la Loudun convins de realitatea posedării; spectacolul n-a făcut decât să-i întărească convingerea și să o facă să pară și mai certă. Acum știa că diavolii erau absolut autentici „și Dumnezeu îi dăruise atâta compasiune pentru starea celor posedate, încât nu putea să-și rețină lacrimile". Își irosea compasiunea – sau cel puțin o acorda cui nu trebuia. „Diavolul", scrie sora Jeanne, „mă ademenea adesea cu o plăcere pe care o simțeam în agitațiile mele, precum și-n celelalte lucruri cu totul neobișnuite pe care le făcea corpului meu. Îmi plăcea nespus să aud aceste lucruri spuse cu voce tare și eram bucuroasă că dădeam impresia c-aș fi și mai torturată decât celelalte". Prelungită peste măsură, orice plăcere se transformă în contrariul ei; cucernicele măicuțe au încetat să se mai bucure de posedare când exorciștii au început să exagereze. Aplicate cu moderație, exorcizări publice – ca orice alt fel de orgie – erau plăcute în sine. Acesta este un fapt care nu prea putea să nu le pară tulburător celor obișnuiți cu autoexaminarea în lumina unei stricte moralități. Deși sufletele erau considerate nevinovate de actele păcătoase comise în paroxismul posedării, sora Jeanne suferea de mustrări de conștiință cronice. „Și nu e de mirare; căci îmi dădeam seama limpede că în majoritatea cazurilor eu însămi eram prima cauză a tulburărilor mele și că diavolul nu acționa decât după indicațiile pe care eu însămi i le dădusem." Știa că atunci când se comporta scandalos nu era pentru că și-ar fi dorit în mod liber scandalul. Cu toate acestea, „sunt încredințată, spre marea mea confuzie, că eu i-am înlesnit diavolului săvârșirea acestor lucruri și că n-ar fi avut puterea să le facă dacă nu m-aș fi aliat cu el... Când mă opuneam cu putere, toate aceste furii dispăreau la fel de brusc precum

veniseră; dar, vai, prea des se întâmpla să nu fac mari eforturi ca să mă opun". Înțelegând că erau vinovate nu pentru ce făceau când își ieșeau din minți, ci pentru ce nu reușiseră să facă înainte să fie cuprinse de isterie, pe călugărițe le chinuia îngrozitor acest sentiment de vinovăție. Destrăbălările posedării și exorcismului erau ca niște vacanțe vesele pe fondul acestei convingeri a păcatului. Se cuvenea să plângă nu pentru acele frenezii și indecențe, ci pentru intervalele lucide dintre ele.

Cu mult înainte să ajungă la Loudun, lui Surin îi fusese acordată onoarea de a o exorciza pe maica superioară. Când Laubardemont i-a spus că-i chemase pe iezuiți și că urma să-l aibă drept confesor pe cel mai capabil și mai sfânt tânăr părinte din Aquitania, sora Jeanne se îngrijorase foarte tare. Iezuiții nu erau ca acei capucini și carmeliți grei de cap pe care îi păcălise mereu cu atâta ușurință. Erau deștepți, educați; iar pe deasupra, părintele Surin mai era și sfânt, un om al rugăciunii, un contemplativ. Avea să ghicească imediat ce ascundea, avea să știe când era cu adevărat posedată și când numai se prefăcea sau cel puțin colabora cu diavolii. L-a implorat pe Laubardemont să fie lăsată cu vechii exorciști – dragul canonic Mignon, bunul părinte Tranquille și vrednicii carmeliți. Dar Laubardemont și stăpânul lui deja se hotărâseră. Aveau nevoie de dovezi acceptabile pentru posedare și doar iezuiții le-ar fi putut găsi. Sora Jeanne s-a supus, dar în silă. În săptămânile dinainte de sosirea lui Surin, a făcut toate eforturile să afle tot ce se putea despre noul ei exorcist. A scris scrisori prietenelor din alte mănăstiri, cerând informații, i-a tras de limbă pe iezuiții locali. Scopul ei în toate astea era să „studieze dispoziția omului care mă lua în primire" și, aflând tot ce putea, „să mă port față de el cât mai puțin deschis, fără să-i dau nicio informație despre starea sufletului meu. Am rămas foarte fidelă acestei hotărâri". Când a sosit exorcistul cel nou, știa destule despre viața pe care o dusese la Marennes ca să poată face aluzii sarcastice la *ta Boinette* (numele batjocoritor pe care diavolul ei i-l dăduse lui Madeleine Boinet). Surin și-a ridicat mâinile, uimit. Era un miracol – unul infernal, firește, dar evident autentic.

Sora Jeanne se hotărâse să-și țină secretele pentru ea și și-a respectat această hotărâre simțind și exprimând o aversiune intensă față de noul ei exorcist și intrând în convulsii (ca să folosim propriile-i cuvinte, „fiind tulburată pe dinăuntru și pe dinafară de demoni") ori de câte ori Surin încerca s-o întrebe despre starea ei sufletească. Atunci când se apropia el, fugea și, dacă era obligată să-l asculte, urla și scotea limba. În toate astea, observă sora Jeanne, „îi punea la grea încercare virtutea. Dar el avea generozitatea de a-i pune dispoziția pe seama diavolului".

Toate călugărițele erau chinute de remușcări și de convingerea că au păcătuit, deşi erau posedate de diavoli, dar stareța avea un motiv mai presant și mai evident să se simtă vinovată decât celelalte surori. La scurt timp după execuția lui Grandier, Isacaaron, care era un diavol al concupiscenței, „a profitat de lenea mea pentru a mă ademeni cu cele mai oribile tentații împotriva castității. A săvârşit asupra trupului meu cea mai stranie și mai dezlănțuită operațiune care se poate închipui; apoi m-a convins că rămăsesem grea și a făcut-o în așa fel încât credeam cu tărie asta și prezentam toate semnele sarcinii". Li s-a destăinuit celorlalte surori ei și curând o ceată întreagă de diavoli au anunțat sarcina. Exorciștii i-au raportat totul împuternicitului și acesta i-a raportat Eminenței Sale. Menstruația, scria el, încetase în ultimele trei luni; vomita constant, era deranjată la stomac, sânii aveau lapte și pântecele se mărise vizibil. Pe măsură ce săptămânile treceau, stareța devenea tot mai agitată. Dacă avea copil, ea, comunitatea pe care o conducea și tot ordinul ei aveau să fie făcute de râs. Era copleșită de o disperare de care numai vizitele lui Isacaaron o mai salvau. Aceste vizite erau aproape întotdeauna nocturne. În întunericul odăii sale, auzea sunete și simțea patul zguduindu-se. Mâini străine trăgeau cuvertura de pe ea, voci îi șopteau lucruri măgulitoare și indecente la ureche. Câteodată se făcea o lumină ciudată în dormitor și vedea silueta unei capre, a unui leu, a unui șarpe, a unui bărbat. Alteori devenea cataleptică și, în timp ce zăcea fără să se poată mișca, simțea parcă niște animale mici ce se târau sub cuverturi, gâdilându-i corpul cu labele și boturile lor. Apoi

vocea lingușitoare îi cerea, încă o dată, doar puțină dragoste, doar cele mai mici favoruri. Iar când ea răspundea că „cinstea ei era în mâinile lui Dumnezeu și că El avea să dispună de ea după voia Sa”, era trântită jos din pat și bătută atât de crunt, încât fața îi era complet desfigurată și corpul îi era acoperit cu vânătăi. „Se întâmpla foarte des să-mi facă asta, dar Dumnezeu îmi dădea mai mult curaj decât aș fi îndrăznit să sper. Și totuși, eram atât de nemernică, încât mă mândream cu aceste lupte meschine, gândindu-mă că eram foarte plăcută Domnului și că nu aveam astfel niciun motiv să mă tem de reproșurile conștiinței mele. Cu toate astea, n-am reușit să-mi înăbuș remușcările sau să mă împiedic să cred că nu eram ce dorea Dumnezeu să fiu.”

Isacaaron era vinovatul principal și către el și-a îndreptat Surin toate energiile, toate tunetele ritualului. *Audi ergo et time, Satana, malorum radix, fomes vitiorum…*[*2] Dar nimic nu mergea. „Cum nu voiam să-mi dezvălui ispitele, ele n-au făcut decât să crească.” Și, pe măsură ce Isacaaron devenea tot mai puternic, disperarea surorii Jeanne creștea și ea, laolaltă cu frica de sarcina care avansa constant. Cu puțin timp înainte de Crăciun, a reușit să procure anumite leacuri – pelin, desigur, aristolochia și colocynthis, cele trei plante medicinale cărora știința galenică și optimismul disperat al fetelor cu probleme le atribuiau puterea de a induce avorturi. Dar dacă pruncul murea nebotezat? Sufletul lui avea să fie pierdut pentru totdeauna. A aruncat leacurile.

Apoi i-a venit în minte alt plan. Avea să se ducă în bucătărie, să ia cel mai mare cuțit al bucătăresei, să-și despice pântecul, să scoată copilul, să-l boteze și apoi fie să moară, fie să se însănătoșească. În ziua de Anul Nou, 1635, s-a spovedit, „fără să-mi dezvălui totuși planurile confesorului”. A doua zi, înarmată cu un cuțit și luând cu ea un vas cu apă pentru botez, s-a închis într-o odăiţă de la ultimul etaj al mănăstirii. În încăpere se afla un crucifix. Sora Jeanne a îngenuncheat în fața lui și s-a rugat la Dumnezeu „să ierte moartea ei și pe cea a micii făpturi, în caz că aveam să murim amândouă, căci eram hotărâtă să o sugrum de îndată ce ar fi fost botezată”. În timp ce se dezbrăca, a fost cuprinsă de niște *petittes appréhensions*

d'estre damnée; dar aceste mici temeri nu erau suficient de puternice ca s-o abată de la planul ei malefic. După ce și-a dat jos veșmântul, a tăiat o gaură mare cu foarfeca în cămașa de pe ea, a luat cuțitul și a început să-l înfigă între cele două coaste aflate cel mai aproape de stomac, „foarte hotărâtă să merg până la capăt". Dar, deși încearcă adesea să se sinucidă, istericii rareori reușesc. „Iată intervenția miloasă a Providenței, care m-a oprit să fac ce aveam de gând! Am fost brusc aruncată la podea cu o putere de nedescris. Cuțitul mi-a fost smuls din mână și pus în fața mea, la picioarele crucifixului." O voce a strigat: „Oprește-te!". Sora Jeanne și-a ridicat ochii spre crucifix. Hristos și-a desprins unul din brațe de pe cruce, întinzându-l spre ea. S-au auzit nişte cuvinte divine, după care diavolii au început să mormăie și să urle. Stareța a decis pe loc să-și schimbe modul de viață și să se convertească pe deplin. Dar, între timp, sarcina avansa, iar Isacaaron nu renunțase deloc să spere. Într-o noapte s-a oferit, în schimbul unei compensații, să-i aducă o cataplasmă magică ce ar fi întrerupt sarcina, dacă și-ar fi aplicat-o pe burtă. Stareța era foarte tentată să-i accepte condițiile, dar în cele din urmă a refuzat. Diavolul exasperat a bătut-o zdravăn. Altă dată, Isacaaron a plâns și s-a jelit cu atâta mâhnire, încât inima surorii Jeanne s-a înmuiat și stareța „a simțit o dorință să i se arate din nou". Așa s-a şi întâmplat. Nu părea să existe niciun motiv pentru care situația să nu continue așa la nesfârșit.

Uluit peste măsură, Laubardemont a trimis la Le Mans după celebrul doctor du Chêne. Acesta a venit, a examinat-o riguros pe stareță și a declarat că sarcina ei era autentică. Uluiala lui Laubardemont s-a transformat în spaimă. Cum ar fi primit protestanții această veste? Din fericire pentru toți cei implicați, Isacaaron și-a făcut apariția la o exorcizare publică și l-a contrazis categoric pe doctor. Toate simptomele acelea, de la grețurile matinale la laptele mamar, fuseseră născocite de demoni. „Apoi a fost silit să mă facă să vomit toate acumulările de sânge care se strânseseră în trupul meu. Asta s-a întâmplat în prezența unui episcop, a câtorva doctori și a multor altor persoane." Toate semnele de sarcină au dispărut și nu au mai revenit.

Spectatorii i-au mulțumit lui Dumnezeu; la fel și starețа, dar din buze. În mintea ei, avea încă îndoieli. „Demonii”, spune ea, „au făcut tot posibilul să mă convingă că ceea ce s-a întâmplat atunci când Domnul nostru m-a oprit să-mi despic pântecul ca să mă eliberez de așa-zisa mea sarcină nu era de la Dumnezeu; și, drept urmare, că trebuia să văd în toate acestea doar o iluzie, să le țin sub tăcere și să nu le pomenesc la spovedanie”. Mai târziu, aceste îndoieli s-au risipit și s-a convins că la mijloc chiar fusese un miracol.

Surin nu s-a îndoit niciodată de miracol. Din punctul lui de vedere, tot ce se întâmpla la Loudun era supranatural. Credința sa era lacomă și oarbă. Surin credea în posedare. Credea în vinovăția lui Grandier. Credea că alți magicieni le influențau pe călugărițe. Credea că diavolul, constrâns cum se cuvine, era obligat să spună adevărul. Credea că exorcizările publice erau spre binele religiei catolice și că nenumărați libertini și hughenoți aveau să fie convertiți de îndată ce-aveau să-i audă pe diavoli dând mărturie despre realitatea transsubstanțierii. În fine, credea în sora Jeanne și în roadele imaginației sale. Credulitatea este un mare păcat intelectual, pe care nu-l poate justifica decât cea mai invincibilă ignoranță. În cazul lui Surin, ignoranța putea fi învinsă și era chiar voluntară. Am văzut că, în ciuda climatului intelectual predominant, mulți dintre colegii săi iezuiți nu aveau râvna lui indecentă de a crede. Îndoindu-se de posedare, erau liberi să refuze să consimtă la toate prostiile absurde și hidoase pe care noul exorcist le acceptase fără să încerce măcar să le critice, îmboldit de interesul său morbid pentru grațiile și dizgrațiile extraordinare. Așa cum am văzut, prostia era unul dintre punctele forte ale lui Surin. Dar pe lângă ea mai erau și sfințenia și zelul eroic. Scopul său era desăvârşirea creștină – acea moarte pentru sine care-i permite sufletului să primească grația unirii cu Dumnezeu. Iar acest țel nu și-l propunea doar sieși, ci tuturor celor care puteau fi convinși să-l însoțească pe calea purificării și supunerii față de Sfântul Duh. Alții îl ascultaseră – de ce nu și starețа? Ideea i-a venit – și a simțit că era o inspirație – când încă era la Marennes. Pe lângă exorcism, avea să folosească cu ea și genul de antrenament

spiritual pe care maica Isabel și părintele Lallement îl folosiseră cu el. Avea să salveze sufletul demonizatei ridicându-l la lumină.

La o zi sau două după ce-a ajuns la Loudun, i-a vorbit despre asta surorii Jeanne; Isacaaron i-a răspuns cu hohote de râs, iar Leviatan cu un mârâit de dispreț furios. Diavolii i-au amintit că femeia aceea era proprietatea lor, o casă comună pentru găzduit diavoli; iar el îi vorbea despre exerciții spirituale și o îndemna să-și pregătească sufletul pentru unirea cu Dumnezeu! Trecuseră mai bine de doi ani de când ea încercase să practice rugăciunea mentală. Contemplație, auzi! Desăvârşire creștină! Hohotele au devenit furtunoase.

Dar Surin nu se lăsa descurajat. Se întorcea la datorie zi de zi, în ciuda blasfemiilor și convulsiilor. Pusese Ogarul Cerului pe urmele ei și avea de gând să-și urmărească prada până la moarte – moartea care este viața eternă. Stareța încerca să scape; dar el se ținea scai de ea, o vâna cu rugăciunile și omiliile sale. Îi vorbea despre viața spirituală, se ruga la Dumnezeu să-i dea puterea să treacă prin aceste pregătiri intense, îi descria beatitudinea unirii. Sora Jeanne îl întrerupea cu hohote de râs, glume despre scumpa lui Boinette, râgâieli monstruoase, crâmpeie de cântece sau grohăieli ca de porci la ora mesei. Dar el își continua neobosit litania.

Într-o zi, după un spectacol de bestialitate diabolică mai respingător decât de obicei, Surin s-a rugat să i se îngăduie să sufere el în locul stareței și-n numele ei. Voia să simtă tot ce o făcuseră diavolii să simtă; era gata să fie posedat, „dacă astfel Domnul, în mare mila Sa, are să binevoiască s-o vindece și s-o conducă în practica virtuții". S-a rugat și să i se îngăduie să sufere umilinţa supremă de a fi privit ca un nebun. Moraliștii și teologii ne asigură că asemenea rugăciuni nu ar trebui făcute niciodată[3]. Din păcate, prudența nu se număra printre virtuțile lui Surin. Rugăciunea lipsită de înțelepciune, complet nelegitimă a fost rostită. Dar, când sunt sincere, rugăciunile primesc adesea răspuns – uneori, fără îndoială, printr-o intervenție divină directă; dar mai adesea, putem bănui, pentru că ideile sunt de așa natură că tind să se obiectifice, să ia formă materială sau psihologică, în fapt sau ca simbol, în

lumea reală sau în vis. Surin se rugase să poată suferi așa cum suferise sora Jeanne. Pe 19 ianuarie, a început să aibă și el obsesii.

Poate că s-ar fi întâmplat și dacă nu s-ar fi rugat niciodată. Diavolii deja îl uciseseră pe părintele Lactance, iar părintele Tranquille avea să-l urmeze și el curând. De fapt, ne spune Surin, toți exorciștii erau într-o anumită măsură hăituiți de demonii la a căror invocare contribuiseră și pe care se străduiau din răsputeri să-i țină în viață. Niciun om nu poate să-și concentreze atenția asupra răului sau chiar şi numai asupra ideii de rău și să rămână neafectat. E incredibil de periculos să fii mai mult *împotriva* diavolului decât *pentru* Dumnezeu. Orice cruciat se expune riscului de a-şi pierde minţile. Este bântuit de răutatea pe care le-o atribuie dușmanilor săi; într-un fel, aceasta devine parte din el.

Posedarea este mai adesea mundană decât supranaturală. Oamenii sunt posedați de ura lor față de o persoană, o clasă, o rasă sau o națiune. În prezent, soarta lumii se află în mâinile unor posedați care au ajuns astfel prin propriile forțe – oameni bântuiți de (și care manifestă) răul pe care au ales să-l vadă în alții. Ei nu cred în diavoli; dar au încercat din răsputeri să fie posedați – au încercat și au avut un succes triumfal. Și, cum în Dumnezeu cred și mai puțin decât în diavol, pare foarte improbabil să se mai poată vindeca vreodată de această posedare. Concentrându-și atenția asupra ideii unui rău metafizic și supranatural, Surin s-a împins pe sine până la un grad de nebunie neobișnuit printre posedații mundani. Dar ideea pe care și-o făcea despre bine era la rândul ei supranaturală și metafizică și l-a salvat în cele din urmă.

La începutul lui mai, Surin i-a scris prietenului său părintele d'Attichy, tot iezuit, explicându-i pe larg ce i se întâmplase. „De când ți-am scris ultima oară, am intrat într-o stare foarte diferită de orice mi-aș fi putut imagina, dar cu totul în armonie cu îndrumările pe care le-a dat providența sufletului meu… Sunt prins într-o luptă cu patru dintre cei mai răi diavoli din iad…. Câmpul de luptă cel mai puțin important este exorcismul; căci dușmanii mei s-au făcut cunoscuți în taină, fie noapte, fie zi, în mii de feluri… În ultimele trei luni și

jumătate, n-am fost niciodată fără un diavol la datorie. Lucrurile au ajuns până acolo încât (pentru păcatele mele, cred) Dumnezeu a îngăduit… ca diavolii să iasă din trupul persoanei posedate și, intrând într-al meu, să mă atace, să mă arunce la pământ, să mă chinuie în văzul tuturor, posedându-mă câteva ore în șir ca pe un demonizat.”[4]

„Mi-e aproape imposibil să explic ce se întâmplă cu mine în tot acest timp, cum spiritul acesta străin se unește cu al meu fără să mă lipsească de conștiență sau de libertate interioară și totuși formând un al doilea «eu», de parcă aș avea două suflete, dintre care unul e deposedat de corpul meu și de folosirea organelor sale și stă retras, privindu-l pe celălalt, intrusul, cum face tot ce poftește. Aceste două spirite se luptă între hotarele unui câmp de bătălie care este corpul meu. Sufletul însuși pare divizat; într-una dintre părțile sale este supus influențelor diabolice, iar în cealaltă unor sentimente care sunt firești pentru el ori inspirate de Dumnezeu. În același timp, simt și o mare pace, de parcă aș fi pe placul Domnului, și (fără să știu cum) o furie copleșitoare și o ură față de Dumnezeu; aceasta din urmă se exprimă în eforturi frenetice (uimitoare pentru cei care le privesc) de a mă separa de El. În același timp, simt o mare bucurie și plăcere și, totodată, o tristețe care izbucnește în jelanii și lamentații ca ale damnaților. Simt starea de damnare și o înțeleg. Simt de parcă aș fi fost împuns cu ácele disperării în sufletul acela străin, ce pare al meu; între timp, celălalt suflet trăiește într-o încredere deplină, se amuză pe seama acestor simțăminte și blestemă ființa care le provoacă. Simt chiar că țipetele care-mi ies pe gură vin din ambele suflete în același timp; și mi se pare dificil să-mi dau seama dacă sunt rezultatul bucuriei sau al delirului. Tremurul care mă cuprinde atunci când sfânta împărtășanie este aplicată pe vreo parte a corpului meu e provocat simultan (așa mi se pare) de oroarea acestei proximități, pe care o găsesc insuportabilă, și de o venerație sinceră…

Când, împins de unul dintre aceste două suflete, încerc să-mi fac semnul crucii peste gură, celălalt suflet îmi dă mâna la o parte sau ia degetul între dinți și mușcă cu sălbăticie. Dar descopăr că rugăciunea mentală nu e niciodată mai ușoară sau

mai liniștită ca în mijlocul acestei agitații, în timp ce trupul se zvârcolește pe jos și slujitorii Bisericii îmi vorbesc ca unui diavol, umplându-mă de afurisenii. Nu pot să-ți descriu bucuria pe care o simt astfel când mă văd transformat într-un diavol, nu prin revoltă împotriva lui Dumnezeu, ci printr-o nenorocire ce este un simbol limpede al stării în care m-a adus păcatul…

Când ceilalți demonizați mă văd în această stare, e o bucurie să-i văd cum exultă, să aud cum diavolii se amuză pe seama mea! «Doctore, vindecă-te pe tine însuți! E vremea să urci la amvon! Ce frumos e să vezi creatura *aia* predicând!…» Ce favoare mi se face – să cunosc din proprie experiență starea din care Iisus Hristos m-a scos, să-mi dau seama de măreția mântuirii Sale, nu din auzite, ci simțind cu adevărat starea din care am fost mântuiți!…

Aici mă aflu acum, așa sunt aproape în fiecare zi. Am devenit subiect de dispută. Există posedare adevărată? E posibil ca nişte slujitori ai Bisericii să aibă asemenea necazuri? Unii spun că toate astea sunt pedeapsă de la Dumnezeu asupra mea, o pedeapsă pentru cine știe ce iluzie; alții spun altceva. Cât despre mine, eu nu spun nimic și nu doresc să-mi schimb soarta, fiind cu totul încredinţat că nimic nu e mai bine decât să fii făcut cât se poate de umil…”

(În scrierile sale de mai târziu, Surin a dezvoltat această temă mai pe larg. Insista că există multe cazuri în care Dumnezeu se folosește de posedări ca de un proces purgativ care trebuie să preceadă iluminarea. „Una dintre căile cele mai obișnuite ale lui Dumnezeu spre grație este să-i permită diavolului să posede ori să bântuie suflete pe care El dorește să le ridice la un rang înalt de sfințenie.” Diavolii nu pot să posede voința și nu-și pot sili victimele să comită păcate. Îndemnurile diabolice la blasfemie, impuritate și ură de Dumnezeu nu mânjesc sufletul. Ba chiar prind bine, în măsura în care fac sufletul să simtă tot atâta umilinţă pe cât ar simți dacă asemenea orori ar fi comise voluntar. Aceste umilințe, precum și chinurile și temerile cu care demonii umplu mintea sunt „creuzetul în care arde până dispare, până în adâncul inimii și în măduva oaselor, toată iubirea de sine”. Între timp,

Dumnezeu Însuși lucrează asupra sufletului în suferință, iar acțiunile Sale sunt „atât de puternice, atât de insinuante și de încântătoare, încât ai putea spune despre suflet că este una dintre cele mai frumoase opere ale milei Sale”.)

Surin își încheia scrisoarea către părintele d’Attichy cerându-i să dea dovadă de discreție și să păstreze secretul celor citite. „În afară de confesorul meu și de superiorii mei, ești singura persoană căreia i-am destăinuit lucrurile astea.” Dar încrederea i-a fost trădată. Părintele d’Attichy a arătat scrisoarea oricui îi ieșea în cale. S-au făcut numeroase cópii după ea și acestea au circulat, iar în câteva luni a fost și tipărită ca foaie volantă. Alături de criminalii condamnați și viței cu șase picioare, Surin și-a luat locul printre știrile menite să amuze publicul fără pretenții.

Începând din acel moment, Leviatan și Isacaaron s-au ținut aproape. Dar între atacurile acestora asupra trupului său și în timp ce-i bântuiau sufletul, Surin și-a putut vedea de misiunea lui – sanctificarea surorii Jeanne. Când ea fugea, el o urmărea. Încolțită, se întorcea și țipa la el. Lui nu-i păsa. Îngenunchind la picioarele ei, se ruga pentru ea. Stătea lângă ea și-i șoptea la ureche doctrina spirituală a părintelui Lallemant. „Desăvârşirea interioară, ascultarea față de Sfântul Duh, purificarea inimii, plecarea voinței în fața lui Dumnezeu…” Diavolii ei se zvârcoleau și spuneau aiureli, dar el își vedea de treabă, deși putea să audă în minte batjocurile lui Leviatan, îndemnurile obscene ale lui Isacaaron, demonul necurățeniei.

Surin n-avea doar demonii pe cap. Chiar și-n orele ei de normalitate – poate mai ales în orele ei de normalitate –, starețа tot nu-l putea suferi. Nu-l suferea pentru că se temea de el, pentru că se temea ca inteligența lui să nu îi dea în vileag adevărata faţă, pe care, în intervalele ei de luciditate, o conştientiza: pe jumătate actriță, pe jumătate păcătoasă fără căință și în întregime isterică. Surin o ruga să fie sinceră cu el. Răspunsul era ori un urlet de fiară, ori o declarație a călugăriței că nu avea nimic de mărturisit.

Relația dintre energumenă și exorcistul ei era complicată de faptul că, în săptămâna Paștelui, sora Jeanne a fost copleșită brusc „de niște dorințe foarte malefice și de sentimentul unei

afecțiuni cât se poate de nelegiuite” pentru bărbatul de care se temea și pe care îl detesta atât de mult. Nu se putea hotărî să-și destăinuie secretul și Surin însuși a fost cel care, după trei ore de rugăciune în fața sfintei împărtășanii, s-a referit primul la aceste „ispite infame”. „Dacă a fost vreodată cineva uluit”, scrie sora Jeanne, „eu am fost, cu acel prilej”. Era târziu și el a lăsat-o să-și rumege uimirea. Într-un final, ea s-a decis, încă o dată, să-și schimbe nu doar comportamentul față de Surin, ci şi întregul mod de viață. Era o hotărâre a voinței de suprafață. Jos de tot, în subconștient, demonii erau de altă părere. Încerca să citească, dar mintea i se golea cu totul. Încerca să se gândească la Dumnezeu, să-și țină sufletul în prezența lui; de îndată o apuca o durere de cap îngrozitoare, însoțită de „ciudate stări de confuzie și slăbiciune”. Pentru toate aceste simptome, Surin avea un remediu suprem: rugăciunea mentală. Ea s-a învoit să o încerce. Diavolii au devenit și mai furioși. La prima menționare a desăvârşirii interioare, i-au făcut corpul să intre în convulsii. Surin a pus-o să se întindă pe o masă și a legat-o bine cu funii, ca să nu se poată mișca. Apoi a îngenuncheat lângă ea și, șoptindu-i la ureche, a dat glas unei meditații model. „Mi-am ales drept subiect convertirea inimii întru Dumnezeu și dorința ei de a i se consacra complet. Am făcut trei demonstrații separate, pe care le-am explicat într-o manieră afectuoasă, făcând totul în numele Maicii Sfinte.” Ceremonia aceasta a fost repetată zilnic. Legată ca pentru o operație, stareța era la mila Domnului. Se lupta, țipa, dar prin tot vacarmul acela tot putea să audă vocea celui care îi dorea neabătut binele. Câteodată, Leviatan își îndrepta atenția spre exorcist și, brusc, părintele Surin nu mai putea să vorbească. Stareța râdea drăceşte. Apoi venea iar curentul; rugăciunile, învățăturile șoptite continuau din punctul în care fuseseră întrerupte.

Când diavolii deveneau prea violenți, Surin se întindea după o casetă de argint în care se afla o azimă sfințită și o punea pe fruntea sau pieptul stareței. După prima convulsie agonizantă, „ea trecea la o stare de mare pioșenie, cu atât mai mult cu cât îi șopteam la ureche toate lucrurile cu care Dumnezeu găsea de cuviință să mă inspire. Devenea foarte

atentă la ce-i spuneam și se cufunda într-o stare profundă de reculegere. Efectul asupra inimii ei era așa de mare… încât îi dădeau lacrimile”.

Era o convertire – dar una în contextul isteriei, o convertire pe scena unui teatru imaginar. Cu opt ani înainte, când era o călugăriță tânără ce încerca să fie pe placul maicii ei superioare, sora Jeanne avusese pentru scurtă vreme ambiția de a deveni o a doua Sfânta Teresa. Nimeni altcineva nu fusese impresionat, în afară de bătrână. Apoi a fost numită stareță și a avut vorbitorul mănăstirii pe mână; misticismul a început să i se pară mai puțin interesant. După aceea, aproape brusc, apăruse obsesia ei cu visul erotic pe care-l botezase Grandier. Nevroza ei s-a adâncit. Canonicul Mignon a vorbit despre diavoli, a făcut exorcisme și i-a împrumutat propriul exemplar al cărții lui Michaelis despre cazul Gauffridy. Ea l-a citit și, de-atunci înainte, s-a văzut ca fiind regina demonizatelor. Ambiția ei pe atunci era să le întreacă pe toate în orice – în blasfemie, în grohăieli, în limbajul murdar, în acrobații. Știa, firește, că „toate tulburările sufletului ei aveau la bază propria personalitate” și că „ar fi trebuit să se învinovățească pe sine pentru acele tulburări, fără să invoce cauze externe”. Sub influența lui Michaelis și Mignon, acele defecte înnăscute s-au cristalizat în șapte demoni. Iar demonii aveau acum viața lor autonomă și deveniseră stăpânii ei. Ca să scape de ei, trebuia să scape de proastele ei obiceiuri și de aplecările ei urâte. Noul confesor îi spunea întruna că, pentru a face asta, trebuia să se roage, să se expună luminii divine. Ardoarea lui Surin era contagioasă; stareța era mișcată de sinceritatea bărbatului și înțelegea că, dincolo de simptomele obsesiei lui, acesta știa, dintr-o experiență profundă, ce spune. După ce-l asculta, își dorea să ajungă la Dumnezeu; dar își dorea să ajungă la El în cel mai spectaculos mod cu putință, în fața unui public numeros care s-o admire. Fusese regina demonizatelor; acum își dorea să fie sfântă – sau mai degrabă își dorea să fie cunoscută drept sfântă, să fie canonizată pe loc, să facă minuni, să fie invocată în rugăciuni…

S-a implicat în noul rol cu toată energia ei obișnuită. Și-a ridicat norma de rugăciune mentală de la jumătate de oră pe zi

la trei sau patru ore și, ca să fie pregătită pentru iluminare, s-a supus unui curs de crunte austerități fizice. Și-a schimbat patul cu saltea de puf cu unul de scânduri goale; făcea tot felul de fierturi de pelin pe care să le toarne, în loc de sos, peste mâncare; purta o cămașă aspră din păr și o centură cu ținte care îi răneau corpul; se bătea cu un bici de cel puțin trei ori pe zi și, uneori, ne spune, se bătea chiar până la șapte ore într-o singură zi. Fiindcă credea cu tărie în disciplină, Surin o încuraja să continue. Observase că diavolii care înainte râdeau de ritualurile Bisericii erau adesea puși pe fugă în câteva minute de o biciuire sănătoasă. Iar biciul era la fel de bun pentru melancolia naturală ca și pentru posedarea supranaturală. Sfânta Teresa descoperise și ea același lucru. „O spun din nou (căci am văzut și am avut mult de-a face cu numeroase persoane tulburate de boala melancoliei) că nu există alt remediu decât să încerci s-o învingi cu toate mijloacele pe care le ai la dispoziție… Dacă vorbele nu sunt îndeajuns, atunci recurgi la pedepse, și chiar la pedepse grele, dacă cele ușoare nu vor da roade. Pare nedrept", adaugă sfânta, „să o pedepsești pe călugărița bolnavă, care nu se poate ajuta singură, de parcă ar fi sănătoasă". Dar trebuie reținut, în primul rând, că acești nevrotici fac enorm de mult rău sufletelor altora. În plus, „eu chiar cred că răul se naște adesea dintr-un spirit nedisciplinat, care a fost prost învățat și căruia îi lipsește umilința… Satana caută să câștige multe suflete sub pretextul acestei dispoziții (al melancoliei). E mai răspândită în vremea noastră decât altădată; motivul este că îndărătnicia și destrăbălarea au ajuns să fie numite melancolie". În rândul persoanelor care considerau de la sine înțelese libertatea absolută a voinței și depravarea totală a naturii, ținerea din scurt a nevroticilor în felul acesta era, după toate aparențele, foarte eficace. Ar mai funcționa astăzi? În unele cazuri, poate că da. Pentru restul, „discutarea problemelor" va fi probabil mai eficientă în actualul climat intelectual decât terapia de șoc autoaplicată.

Din cauza ședințelor de exorcism și a turiștilor care tot veneau și plecau, capela mănăstirii devenise prea zgomotoasă pentru conversațiile pe șoptite dintre sora Jeanne și confesorul

ei. La începutul verii lui 1635, au început să se întâlnească într-un loc mai ferit, în pod, chiar sub acoperiș. S-a instalat acolo un grilaj improvizat. Printre gratii, Surin îi dădea instrucțiuni sau îi ținea prelegeri de teologie mistică. Și tot printre gratii, stareța îi spunea despre tentațiile ei , despre luptele ei cu demonii, despre experiențele ei (deja miraculoase) din timpul rugăciunii mentale. Apoi meditau împreună în tăcere și podul devenea, în cuvintele lui Surin, „o casă a îngerilor și un paradis al desfătărilor" în care amândoi primeau grațiile extraordinare. Într-o zi, când meditau la disprețul îndurat de Iisus în timpul Pătimirilor Sale, sora Jeanne a intrat într-un extaz. La final, a povestit prin grilaj că „se apropiase atât de mult de Dumnezeu, încât El, cum ar veni, o sărutase cu gura Lui".

Ce credeau între timp ceilalți exorciști despre toate astea? Ce părere aveau bunii oameni din Loudun? Surin ne spune că a „auzit oamenii bombănind: ce-o fi făcând iezuitul ăsta în fiecare zi cu o călugăriță posedată? Am răspuns în sinea mea: nu știți voi însemnătatea trebii la care m-am înhămat. Mi se părea că raiul și iadul se învăpăiaseră pentru acest suflet, unul de iubire, altul de furie, fiecare căznindu-se să o tragă înspre sine". Dar nimeni altcineva nu vedea ce vedea el. Tot ce știau ceilalți era că, în loc să o supună pe penitenta sa rigorii depline a exorcismelor, Surin își petrecea ore întregi cu ea în discuții private, încercând s-o învețe (în ciuda diavolilor ei) să ducă o viață de desăvârşire creștină. Încercarea li se părea pur și simplu prostească colegilor săi, cu atât mai mult cu cât Surin însuși era bântuit și de multe ori avea nevoie de exorcizare la rândul lui. (În mai, când Gaston d'Orléans, fratele regelui, a venit să vadă diavolii, fusese posedat public de Isacaaron, care trecuse din trupul surorii Jeanne în cel al iezuitului. În timp ce demonizata stătea calmă, lucidă și zâmbind ironic, exorcistul ei se zvârcolea pe podea. Firește că prințul a fost încântat, dar pentru Jean-Joseph fusese încă o umilință din lunga serie de umilințe la care-l supunea enigmatica providență.) Nimeni n-a pus la îndoială puritatea intențiilor sau acțiunilor lui Surin; dar toți credeau că purtarea sa era indiscretă și toți deplângeau bârfele pe care, inevitabil, le provocase. La sfârșitul verii, superiorul provincial al ordinului era sfătuit să-l

recheme la Bordeaux.

Între timp, și stareța fusese supusă tuturor încercărilor. În rolul ei cel nou, de mare sfântă contemplativă, oferea un spectacol care ar fi trebuit să suscite tot interesul. În schimb, „Domnul nostru a îngăduit să am multe de suferit în conversațiile cu surorile mele, prin lucrările diavolilor care le chinuiau; căci cele mai multe dintre ele arătau o mare dușmănie față de mine din pricina schimbării purtării mele și a modului meu de viață, pe care o vedeau. Demonii le-au convins că diavolul provocase această schimbare, ca să mă pună în poziția de a putea să le judec și caracterul, și purtarea. Ori de câte ori eram cu ele, demonii le făceau pe unele să se strâmbe la mine și să râdă de tot ce ziceam și făceam, lucru care pentru mine era foarte dureros". În timpul exorcismelor, călugărițele se refereau la stareța lor cu apelativul *le diable dévot*, „diavolul evlavios". Exorciștii le împărtășeau opinia. Toți clericii prezenți erau sceptici, în afară de Surin. Degeaba încerca sora Jeanne să-i convingă că marele Sfânt Iosif obținuse pentru ea darul rugăciunii mentale, degeaba pretindea cu modestie că fusese „înălțată de Maiestatea divină la rangul contemplației, prin care am primit mari iluminări, iar Domnul nostru s-a comunicat pe Sine sufletului meu într-o manieră specială și intimă". În loc să se plece în fața acestui izvor de înțelepciune divină, exorciștii nu-i spuneau decât că posedații erau foarte predispuși la acest gen de iluzii. Confruntată cu o asemenea învârtoșare a inimii, stareța nu putea decât să se retragă ori în nebunie, ori în podul mănăstirii, împreună cu dragul, bunul și credulul ei părinte Surin.

Dar până și părintele Surin era o încercare pentru ea. Era destul de dispus să creadă tot ce spunea ea despre grațiile ei extraordinare, dar idealurile lui de sanctitate erau prea înalte, ceea ce nu se putea spune şi despre aprecierea lui cu privire la caracterul surorii Jeanne. Una e să mărturisești tu că ești orgolios și înclinat spre plăcerile simţurilor și cu totul altceva să-ți spună altcineva aceste adevăruri despre tine. Iar Surin nu se mulțumea să-i spună surorii Jeanne care erau defectele ei, ci mai și încerca să le corecteze. Era convins că stareța era

posedată de diavoli; dar era convins și că diavolii își trăgeau puterea din defectele victimei. Scăpând de defecte, puteai scăpa și de demoni. Era deci necesar, după cum spunea Surin, „să atace calul ca să-l trântească pe călăreț". Dar calului nu-i plăcea deloc să fie atacat. Căci, deși sora Jeanne se hotărâse să se „îndrepte spre Dumnezeu prin desăvârşire", deși se vedea deja ca pe o sfântă și o durea când alții nu vedeau decât comediantul inconștient (sau poate mult prea conștient), procesul de sanctificare i se părea extrem de dureros și tulburător. Surin o lua foarte în serios ca extatică și asta o flata; era cum ar fi trebuit să fie. Dar, din păcate pentru stareță, o lua și mai în serios ca penitentă și ascetă. Când devenea prea arogantă, o respingea. Când cerea penitențe spectaculoase – mărturisirea publică a păcatelor, retrogradarea la rangul de soră laică –, el insista în schimb pe practicarea unor mortificări mărunte, neevidente, dar persistente. Când se mai întâmpla uneori să o facă pe marea doamnă, o trata de parcă ar fi fost o spălătoreasă. Exasperată, se refugia în furia mândră a lui Leviatan, în delirurile lui Behemot împotriva lui Dumnezeu, în clovneriile lui Balaam. În loc să recurgă la exorcisme, lucru care de acum le plăcea tuturor diavolilor, Surin le poruncea entităților care o infestau să se biciuiască. Și, din moment ce stareța își păstra mereu destulă libertate și suficientă dorință autentică de autoameliorare pentru a-și da consimțământul, demonii trebuiau să asculte. „Putem să ne împotrivim Bisericii", spuneau ei, „putem să-i sfidăm pe preoți. Dar nu ne putem opune voinței târfei ăsteia". Plângându-se sau blestemând, fiecare după propria personalitate, acceptau totuși jugul disciplinei. Leviatan se lovea cel mai tare; Behemot venea imediat pe locul doi. Dar Balaam și mai ales Isacaaron se temeau de durere și cu greu puteau fi convinși să se lovească. „Era un spectacol admirabil", spune Surin, „când demonul senzualității administra pedeapsa". Loviturile erau ușoare, dar țipetele erau sfredelitoare, iar lacrimile puhoi. Diavolii suportau pedepsele mai puțin decât le putea suporta sora Jeanne în starea ei normală. O dată a fost nevoie de o oră întreagă de flagelare pentru a face să dispară anumite simptome psihosomatice provocate de Leviatan; dar de cele

mai multe ori erau de ajuns câteva minute de autopedepsire. Diavolul își lua tălpășița, iar sora Jeanne era liberă să-și urmeze calea spre desăvârşire.

Era o cale plicticoasă și, cel puțin pentru sora Jeanne, desăvârşirea avea un mare defect: era la fel de inobservabilă ca şi acele mortificări mărunte și enervante pe care i le prescria părintele Surin. Erai înălțată la rangul contemplației, erai onorată cu comunicări private venite de sus. Dar ce puteai să arăți în schimbul lor? Nimic. Trebuia să le spui despre grațiile pe care le primiseși, iar ei nu făceau decât să ridice din umeri sau să scuture din cap. Și când te comportai așa cum trebuie să se fi comportat și binecuvântata Maică Teresa, ei râdeau în hohote sau se înfuriau și te făceau ipocrită. Era nevoie de ceva mai convingător, ceva spectaculos, ceva care să fie în mod evident supranatural.

Nu mai mergea cu miracole diabolice; sora Jeanne încetase să mai fie regina demonizatelor și acum aspira la canonizare imediată. Primul ei miracol divin a avut loc în februarie 1635. Isacaaron a mărturisit într-o zi că trei magicieni anonimi, doi din Loudun și unul din Paris, intraseră în posesia a trei azime sfințite, pe care aveau de gând să le ardă. Surin i-a poruncit imediat lui Isacaaron să meargă să aducă azimele, care erau ascunse sub o saltea la Paris. Isacaaron a dispărut și nu s-a mai întors. Balaam a primit apoi poruncă să-l ajute; a refuzat cu încăpățânare, dar în cele din urmă a fost obligat să se supună, cu ajutorul îngerului bun al lui Surin. Ordinele erau ca azimele să fie prezentate a doua zi, la exorcismul de seară. La momentul stabilit, Balaam și Isacaaron și-au făcut apariția și, după multă împotrivire și multe contorsiuni ale trupului stareței, au anunțat că azimele se aflau într-o crăpătură, deasupra chivotului. „Demonii au făcut apoi trupul stareței, care era foarte mic, să se întindă.” Mâna de la capătul brațului lungit s-a înfipt în crăpătură și a scos de-acolo o bucată de hârtie în care fuseseră învelite trei azime.

Surin a dat o mare importanță acestei minuni incredibil de suspecte. În autobiografia sa, sora Jeanne nici măcar n-o menționează. Să se fi rușinat de renghiul pe care i-l jucase cu atâta succes confesorului ei credul? Sau i s-a părut că miracolul

fusese în esență nesatisfăcător? E adevărat că ea jucase rolul principal în acest episod; dar nu era în principiu episodul *ei*. Avea nevoie de un miracol numai al ei, iar în toamna aceluiași an a obținut în sfârșit ce dorea.

Spre sfârșitul lui octombrie, cedând presiunii opiniei publice dinăuntrul ordinului, superiorul pentru Aquitania a poruncit ca Surin să se întoarcă la Bordeaux și locul să-i fie luat de un exorcist mai puțin excentric. S-a aflat vestea. Leviatan exulta, dar sora Jeanne era foarte tulburată când și-a venit în fire. Simțea că trebuie făcut ceva. S-a rugat Sfântului Iosif și era ferm convinsă „că Dumnezeu ne va ajuta și că demonul ăsta mândru va fi umilit". După aceea, timp de trei sau patru zile, a zăcut bolnavă la pat; apoi s-a simțit dintr-odată suficient de bine ca să ceară să fie exorcizată. „În ziua aceea (era 5 noiembrie) s-a întâmplat ca multe persoane de vază să fie prezente în biserică pentru a vedea exorcizările, lucru care nu s-a întâmplat fără providența specială a lui Dumnezeu." (Providența specială era regula atunci când erau implicate personaje foarte importante. Diavolii își făceau mereu isprăvile cele mai mari în prezența nobililor.)

Exorcizarea a început și „Leviatan a apărut într-o manieră cu totul extraordinară, lăudându-se că triumfase asupra slujitorului Bisericii". Surin a contraatacat, poruncindu-i demonului să se închine sfintei împărtășanii. Au urmat urletele și convulsiile obișnuite. Apoi „Dumnezeu, în mare mila Sa, ne-a dat mai multe decât am fi putut îndrăzni să sperăm". Leviatan s-a prosternat – sau, mai bine zis, a pus-o pe sora Jeanne să se prosterneze la picioarele exorcistului. Recunoștea că ticluise planuri de a-i întina onoarea lui Surin și-i cerea iertare; apoi, după o ultimă convulsie, a părăsit trupul stareței pentru totdeauna. Era un triumf pentru Surin și o reabilitare a metodei sale. Impresionați, ceilalți exorciști au lăsat-o mai moale și superiorul provincial i-a mai dat o șansă. Sora Jeanne obținuse ce voia și, în acest fel, arătase că, deși era posedată de diavoli, și diavolii erau, cel puțin într-o anumită măsură, posedați de ea. Aveau ei puterea de a o face să se comporte ca o nebună; dar ea avea, când alegea s-o folosească, puterea de a-i face să se comporte ca și cum n-ar fi existat.

După plecarea lui Leviatan, pe fruntea stareței a apărut o cruce însângerată care a rămas acolo trei săptămâni încheiate, perfect vizibilă. Era bine, dar avea să urmeze ceva mult mai bun. Balaam a anunțat acum că era pregătit să plece și s-a legat că-și va scrie la plecare numele pe mâna stângă a stareței, unde acesta va rămâne până la moartea ei. Surorii Jeanne nu prea i-a surâs ideea de a fi marcată pe veci cu semnătura duhului bufoneriei. Mult mai bine ar fi fost dacă demonul ar fi putut fi obligat să scrie, de pildă, numele Sfântului Iosif! Urmând sfatul lui Surin, ea a început o serie de nouă împărtășanii succesive în cinstea sfântului. Balaam a făcut tot posibilul ca să întrerupă novena. Dar starea de rău și confuzia mintală n-au dat roade; stareța lupta cu dârzenie. Într-o dimineață, chiar înainte de liturghie, Balaam și Behemot – bufoneria și blasfemia – i-au intrat în cap și i-au provocat atâta tulburare și confuzie, încât, deși știa foarte bine că nu e bine ce face, a simțit o pornire nebună să se repeadă în refectoriu. Acolo, „am mâncat cu atâta lăcomie, că la acea masă am înfulecat mai mult decât ar fi putut mânca trei flămânzi într-o zi întreagă”. Împărtășania ieșise din discuție. Copleșită de tristețe, sora Jeanne i-a cerut ajutor lui Surin. El și-a pus etola și a dat poruncile trebuincioase. „Demonul mi-a intrat iarăşi în cap și m-a făcut să vărs atât de mult, încât părea cu totul de neînchipuit.” Balaam a jurat că stomacul era complet gol, iar părintele Surin a hotărât că stareța putea să se împărtășească fără grijă. „Și așa mi-am văzut de novenă până la capăt.”

Pe 29 noiembrie, duhul bufoneriei a plecat și el, în sfârșit. Printre spectatori se numărau cu această ocazie doi englezi – Walter Montague, fiul primului earl de Manchester, proaspăt convertit la catolicism și dornic să creadă orice, și tânărul său prieten și protejat, Thomas Killigrew, viitorul dramaturg. La câteva zile după eveniment, Killigrew i-a scris o lungă scrisoare unui prieten din Anglia, descriind tot ce văzuse la Loudun[5]. Experiența, spune el, „i-a întrecut toate așteptările”. Mergând de la o capelă la alta în biserica mănăstirii, văzuse în prima zi a vizitei sale patru sau cinci dintre energumene îngenunchind în tăcere ca să se roage; fiecare avea exorcistul ei în spate, care îngenunchea și el, ținând de un capăt o funie

legată în jurul gâtului călugăriței. Nişte cruciulițe erau prinse pe această funie, care le servea exorciștilor drept lesă pentru a controla, cât de cât, agitațiile diavolilor. Deocamdată era liniște și pace și „n-am văzut decât îngenuncheri”. În următoarea jumătate de oră, două dintre călugărițe și-au pierdut controlul. Una din ele s-a repezit la beregata unui călugăr; cealaltă a scos limba, și-a aruncat brațele în jurul gâtului exorcistului său și a încercat să-l sărute. În tot acest timp, prin grilajele care separau biserica de mănăstire, s-au auzit urlete. După aceea, tânărul a fost chemat de Walter Montague să vadă cum pot diavolii să citească gândurile oamenilor. Diavolii au avut succes cu convertitul, dar cu Killigrew nu prea le-a mers. În pauzele acestui spectacol, au oferit rugăciuni pentru Calvin și au potopit cu blesteme Biserica Romei. Când unul dintre demoni a plecat, turiștii au întrebat unde se dusese. Răspunsul călugăriței a fost atât de explicit, încât redactorul de la *European Magazine* nu a avut curajul să-l dea tiparului.

A urmat exorcismul surorii Agnes, cea tânără și frumoasă. Am povestit deja într-un capitol anterior relatarea lui Killigrew despre acest episod. Tânărul nostru cavaler a fost oripilat și dezgustat să vadă doi țărani vânjoși țintuind fragila făptură la podea, în timp ce călugărul ei i-a pus triumfător piciorul mai întâi pe piept, apoi pe gâtul alb.

A doua zi, totul a fost luat de la capăt; dar de data asta spectacolul s-a terminat într-un mod mai puțin revoltător și mai interesant. „După ce s-au terminat rugăciunile”, scrie Killigrew, „ea (stareța) s-a întors spre călugăr (Surin), care i-a pus la gât un șirag de cruci și l-a legat cu trei noduri. Ea a îngenuncheat, calmă, și n-a încetat să se roage până când a fost legată sfoara; dar apoi s-a ridicat și a renunțat la mătănii; după ce-a făcut o plecăciune la altar, s-a dus la o bancă ce aducea cu o canapea, făcută anume pentru exorcisme; sunt mai multe bănci din acestea în capelă”. (Ar fi interesant de știut dacă mai există vreuna dintre aceste strămoașe ale sofalei psihanalistului.) „Capătul acestei bănci era întors spre altar; s-a îndreptat spre ea cu atâta umilință, încât ai fi crezut că această răbdare ar fi fost de-ajuns și singură, fără rugăciunile preoților, pentru a-i alunga pe diavoli. Când a ajuns la ea, s-a

întins și l-a ajutat pe preot s-o lege cu două frânghii, una în zona mijlocului și alta la coapse și picioare. Când a fost legată și l-a văzut pe preotul cu cutia în care se afla împărtășania, a oftat și a început să tremure, în așteptarea torturilor ce aveau să urmeze. Nu arăta o umilință și o răbdare ieșite din comun; căci toate sunt așa, și în aceleași situații. Când s-a terminat exorcismul acesta, o altă posedată l-a chemat pe altul dintre părinți la ea, și-a aranjat banca singură, s-a întins pe ea și s-a legat, așa cum făcuse și cealaltă. E ciudat să vezi cu câtă sfioşenie merg la altar, atunci când și-au venit în fire, și cum umblă prin mănăstire. Chipul și înfăţişarea lor umile exprimă ceea ce sunt (fecioare dedicate religiei). Călugărița asta, la începutul exorcismului, stătea întinsă acolo de parcă ar fi dormit…" Surin a început să lucreze cu stareța. Balaam a apărut în câteva minute. Zvârcoliri și convulsii, blasfemii abominabile, schimonoseli înspăimântătoare. Burta surorii Jeanne s-a umflat brusc, de arăta precum cea a unei femei însărcinate; apoi sânii i s-au umflat în aceeași măsură ca și burta. Exorcistul aplica relicve pe fiecare parte afectată și umflăturile treceau. Killigrew a făcut un pas în față și i-a atins mâna – era rece; i-a luat pulsul, era liniștit și lent. Stareța l-a împins și a început să-și tragă scufia de pe cap. Câteva clipe mai târziu, ţeasta rasă era dezgolită. Și-a dat ochii peste cap, a scos limba. Era extrem de umflată, neagră la culoare și avea textura ca a marochinului. Surin a dezlegat-o, poruncindu-i lui Balaam să venereze împărtășania. Sora Jeanne s-a lăsat să alunece de pe bancă și-a aterizat pe podea. Multă vreme, Balaam s-a opus cu încăpățânare, dar în cele din urmă a fost forțat să săvârșească actul de venerare cerut. „Apoi", scrie Killigrew, „în timp ce stătea pe spate, s-a îndoit de mijloc ca un contorsionist și a mers așa, împingându-se în călcâie, pe capul ei ras și gol, prin toată capela după călugăr. Și a mai luat multe alte poziții stranii și nefireşti, întrecând orice am văzut vreodată sau aș fi crezut că e cu putinţă să facă un bărbat ori o femeie. Nu era nici o mișcare bruscă și dreaptă, ci ceva continuu, care a ținut-o mai bine de o oră; și totuși, nu rămânea fără suflu și nici nu se încingea de la toate acele mișcări". În tot acest timp, limba îi atârna, „umflată și

neînchipuit de mare, fără să și-o retragă în gură de când a intrat în prima convulsie; n-am văzut-o să o contracte nici măcar o clipă. Apoi am auzit-o, după ce s-a smucit și-a țipat de-ai fi zis că se rupe în bucăți, pronunțând un singur cuvânt, și anume «Iosif». La care toți preoții s-au ridicat în picioare și-au spus: «Acesta e semnul, căutați pecetea!». La care unul, văzând-o cum își întinde brațul, a căutat-o. Dl Montague și cu mine am făcut același lucru cu toată seriozitatea; și am văzut o culoare ivindu-se pe mâna ei, puțin arămie, și înaintând cam un inci de-a lungul venei; din ea s-au format o mulțime de puncte roșii, care au alcătuit un cuvânt distinct; era același pe care-l rostise, «Iosif». Iezuitul a spus că diavolul promisese la plecare că avea să lase acest semn". S-au scris minutele ședinței și au fost semnate de exorciștii care oficiaseră. Montague a adăugat un post-scriptum în engleză, sub care el și Killigrew și-au pus numele. Scrisoarea se termină într-o notă veselă: „Sper că o să mă crezi sau măcar că vei spune că mai sunt și alți mincinoși, și încă mai mari decât mine, deși niciunul nu este sluga dumitale preaplecată ca, al dumitale, Thomas Killigrew."

Lângă numele Sfântului Iosif au fost adăugate cu timpul cel al lui Iisus, cel al Mariei și cel al lui Francisc de Sales. La prima lor apariție, aceste nume erau de un roșu aprins, apoi tindeau să pălească după o săptămână sau două, dar erau reîmprospătate de îngerul păzitor al surorii Jeanne. Procesul s-a repetat la intervale neregulate din iarna lui 1635 până în ziua de Sfântul Ioan, în 1662. După această dată, numele au dispărut complet, „fără vreun motiv cunoscut", spune părintele Surin, „în afară de acela că maica superioară se rugase fierbinte să fie eliberată de această năpastă, ca să nu mai fie tulburată întruna de cei a căror dorință de a le vedea o distrăgea de la Domnul nostru".

La fel ca unii dintre colegii săi și o mare parte din public, Surin credea că această nouă formă de stigmatizare era o grație extraordinară de la Dumnezeu. Printre contemporanii săi educați predomina un scepticism generalizat. Aceștia nu crezuseră în posedare și nu credeau acum nici în originea divină a numelor. Unii, ca John Maitland, erau de părere că acestea fuseseră arse cu acid pe piele; alții, că ar fi putut fi

scrise cu scrobeală colorată. Mulți observau că, în loc să apară pe ambele mâini, toate numele erau înghesuite pe mâna stângă – unde i-ar fi fost mai ușor unui dreptaci să le scrie.

În ediția îngrijită de ei a autobiografiei surorii Jeanne, doctorii Gabriel Legué și Gilles de la Tourette, amândoi elevi ai lui Charcot, înclină să creadă că scrisul de pe mână apăruse prin autosugestie și aduc în sprijinul acestei afirmații câteva exemple moderne de stigmatizare isterică. Trebuie adăugat că în cele mai multe cazuri de isterie pielea devine foarte sensibilă. Dacă treci cu unghia peste suprafața ei, fie și ușor, apare o umflătură roșie care poate dura câteva ore.

Autosugestia, înșelătoria deliberată sau un amestec al celor două – avem de unde să ne alegem explicațiile. În ce mă privește, înclin spre cea de-a treia ipoteză. Stigmatele erau probabil suficient de spontane ca să-i pară cu adevărat miraculoase până și lui Jeanne. Și dacă erau cu adevărat miraculoase, nu putea să strice dacă îmbunătățea puțin fenomenul pentru a-l face mai edificator pentru public și mai demn de laudă pentru sine. Numele ei sacre erau ca romanele lui sir Walter Scott – bazate pe fapte, dar depinzând considerabil de imaginație și artă.

Sora Jeanne avea acum propriul miracol privat. Și nu numai că era privat, era și cronic. Reîmprospătate de îngerul ei păzitor, numele sacre erau mereu prezente și le puteau fi arătate oricând oaspeților distinși sau mulțimilor de turiști obișnuiți. Devenise o relicvă ambulantă.

Isacaaron a șters-o pe 7 ianuarie 1636. Doar Behemot a mai rămas; dar acest demon al blasfemiei era mai tare decât toți ceilalți laolaltă. Exorcisme, pedepse, rugăciunea mentală – nimic nu mergea. Religia fusese impusă unei minți nedisciplinate și refractare, iar reacția inductivă a minții fusese o ireligiozitate atât de violentă și de șocantă, încât personalitatea normală se simțise obligată să se disocieze de această negare a tuturor lucrurilor pe care le venera. Negația a devenit un Altcineva, un spirit malefic care ducea o existență autonomă în minte, provocând înăuntru confuzie și în afară scandal. Surin s-a luptat cu Behemot încă zece luni; apoi, în octombrie, s-a prăbușit complet. Superiorul provincial l-a

rechemat la Bordeaux și un alt iezuit a luat-o în grijă pe stareță.

Părintele Ressès credea cu tărie în eficiența exorcismului care ar putea fi numit „direct”. Era convins, spune sora Jeanne, că aceia care priveau exorcizările aveau mult de câștigat văzând cum demonii venerează împărtășania. Surin încercase să „dea jos călărețul atacând calul”. Ressès ataca direct călărețul, în public, și-l ataca indiferent de sentimentele calului și fără să încerce deloc să-i modifice comportamentul.

„Într-o zi”, scrie stareța, „strângându-se un grup de oameni cu faimă, bunul părinte a plănuit să facă câteva exorcisme pentru binele lor spiritual”. Stareța i-a spus confesorului ei că se simțea prost și că exorcismele aveau să-i facă rău. „Dar bunul părinte, care era foarte dornic să săvârșească exorcismele, mi-a spus să-mi fac curaj și să am încredere în Dumnezeu; după care a început exorcismul.” Sora Jeanne a fost pusă să-și facă toate trucurile; drept rezultat, s-a dus la culcare cu febră și cu o durere în coaste. A fost chemat doctorul Fanton, un hughenot, care era însă cel mai bun medic din oraș. I s-a luat sânge de trei ori și i-au fost administrate medicamente. Tratamentul a fost atât de eficient, încât au urmat „o evacuare și un flux sangvin care au durat șapte sau opt zile”. S-a simțit mai bine; apoi, după alte câteva zile, s-a simțit iarăși rău. „Părintele Ressès s-a gândit că era potrivit să reînceapă exorcismele; după care am avut o greață violentă și vărsături.” Au urmat febră, durere în coaste și stareța a început să scuipe sânge. L-au rechemat pe Fanton, care a diagnosticat-o cu pleurezie, i-a luat de șapte ori sânge în tot atâtea zile și i-a făcut patru clisme. După care a informat-o că boala ei era letală. În seara aceea, sora Jeanne a auzit o voce interioară. I-a spus că n-are să moară, dar că Dumnezeu o va duce până la ultima limită a pericolului, ca să-Și manifeste și mai glorios puterea vindecând-o exact când ajunge în pragul morții. Timp de două zile a părut să se simtă tot mai rău și tot mai slăbită, încât pe 7 februarie i s-a făcut maslul. A fost chemat doctorul și, în timp ce îl aștepta, sora Jeanne a rostit următoarea rugăciune: „Doamne, am crezut mereu că voiai să dai un semn extraordinar al puterii Tale vindecându-mă de

această boală; dacă-i așa, adu-mă într-o asemenea stare încât, atunci când o să mă vadă, doctorul să creadă că nu mai pot fi ajutată". Dr. Fanton a venit și a spus că nu mai are decât o oră, două de trăit. Grăbindu-se să ajungă acasă, i-a scris un raport lui Laubardemont, care se afla atunci la Paris. Pulsul, spunea el, era convulsiv, iar abdomenul umflat; era atât de slăbită, încât niciun remediu, nici măcar o clismă, nu putea să mai aibă vreun efect. Cu toate astea, i se administra un mic supozitor, în speranța că putea să mai reducă „o presiune atât de mare, că nu poate fi descrisă". Dar acest paliativ nu avea să schimbe mare lucru, căci pacienta era *in extremis*. La șase și jumătate, sora Jeanne a intrat într-o stare de letargie și a avut o viziune cu îngerul ei păzitor, care i s-a arătat sub forma unui tânăr de optsprezece ani nespus de frumos, cu plete blonde și cârlionțate. Surin ne spune că îngerul era imaginea vie a ducelui de Beaufort, fiul lui César de Vendôme și nepotul lui Henric al IV-lea și Gabrielle d'Estrées. Acest prinț fusese recent la Loudun ca să vadă diavolii și părul său blond, lung până la umeri, o impresionase puternic pe stareță. După venirea îngerului a apărut și Sfântul Iosif, care a pus mâna pe coastele din dreapta ale stareței, în locul unde simțea cea mai mare durere, și a uns-o cu un fel de ulei. „După aceea, mi-am venit în simțiri și m-am trezit complet vindecată."

Era încă un miracol. Sora Jeanne demonstrase din nou că, măcar într-o anumită măsură, își poseda posesorii. Voise și sugerase ca Leviatan să fie expulzat și acum voise și sugerase dispariția tuturor simptomelor unei boli psihosomatice acute și aparent fatale.

S-a dat jos din pat, s-a îmbrăcat, a coborât la capelă și li s-a alăturat celorlalte călugărițe în timp ce cântau un *Te Deum*. Dr. Fanton a fost chemat din nou și, după ce i s-a spus ce se întâmplase, a observat doar că puterea lui Dumnezeu e mai mare decât a remediilor noastre. „Cu toate astea", scrie stareța, „nu voia să se convertească și a refuzat să mai aibă grijă de noi pe viitor".

Bietul dr. Fanton! După ce Laubardemont s-a întors la Loudun, a fost chemat în fața unei comisii de magistrați și i s-a cerut să semneze un certificat din care reieșea că însănătoșirea

pacientei fusese miraculoasă. A refuzat. Presat să ofere o explicație pentru acest refuz, a răspuns că trecerea bruscă de la boală fatală la o stare perfectă de sănătate ar putea la fel de bine să fie naturală. „Din motivul că umoarea poate ieși în mod perceptibil sau poate fi excretată imperceptibil prin porii pielii ori prin transferarea umorii din organul în care a provocat aceste accidente în alt organ, mai puțin important. Mai mult, simptomele supărătoare produse de umoarea aflată într-un anumit loc pot fi atenuate și fără o schimbare de organ; aceasta se întâmplă atunci când umoarea e domolită pentru că e învinsă de natură sau când o altă umoare, mai puțin sălbatică, va reduce causticitatea primei umori." Dr. Fanton a adăugat că „excreția manifestă se face prin urină și fluxuri intestinale sau prin vomă, sudoare și pierderi de sânge; cea imperceptibilă are loc atunci când organele se descarcă imperceptibil; acest ultim tip de excreție e mai frecventă la pacienții care strâng umori fierbinți, ca bila îndeosebi, fără să vadă semnele de fierbere ce precedă asemenea excreții, deși asta s-ar putea petrece chiar în momentul crizei și al descărcării naturale. Este evident că, în vindecarea bolilor, mici cantități de umori trebuie să părăsească corpul când au fost evacuate de leacuri; acestea iau cu ele nu doar cauzele antecedente ale bolilor, ci și cauzele lor simultane. La asta trebuie adăugat că umorile urmează, în mișcările lor, anumite ore regulate". Molière, din câte vedem, n-a inventat nimic: n-a făcut decât să consemneze.

Au trecut două zile. Apoi starețа și-a adus brusc aminte că nu se șterse de mirul care o vindecase, așa încât probabil îi mai rămăsese ceva din el pe cămașă. Și-a dat jos veșmântul în prezența adjunctei sale. „Amândouă am simțit un miros minunat; mi-am dat jos cămașa, pe care am tăiat-o apoi la talie. Pe ea erau cinci stropi din acel balsam divin, care răspândeau o mireasmă încântătoare."

„Unde-ţi sunt stăpânele?", întreabă Gorgibus la începutul *Prețioaselor ridicole*. „În iatacul lor", spune Marotta. „Ce fac?" „Pomadă pentru buze[*6]." Era o epocă în care orice femeie în pas cu moda trebuia să fie o Elizabeth Arden. Rețetele pentru creme de față și loțiuni de mâini, pentru rujuri și parfumuri erau păstrate ca niște arme secrete sau schimbate cu

generozitate între prietene. Sora Jeanne fusese, încă din tinerețe și chiar și în timpul călugăriei, o cosmeticiană faimoasă și spițerească amatoare. Putem bănui că mirul Sfântului Iosif provenea nu din rai, ci dintr-o sursă din această lume. Dar iată cei cinci stropi, pe care toți puteau să-i vadă. „E de necrezut", scrie stareța, „ce mare devoțiune au arătat oamenii față de acest mir binecuvântat și câte miracole a făcut Dumnezeu prin mijlocirea lui".

Sora Jeanne avea astfel două minuni de primă clasă pe numele ei, alături de o mână stigmatizată și o cămașă parfumată ca martori perpetui ai grațiilor extraordinare pe care le primise. Dar tot nu era suficient. Simțea că lumina ei era ținută sub obroc în Loudun. Firește, avea parte de turiști, prinți, lorzi și înalți prelați care veneau în vizită. Dar câte milioane de oameni nu aveau să facă niciodată pelerinajul! Regele și regina! Eminența Sa! Toți ducii și marchizii, toți mareșalii Franței, toți legații papali, trimișii plenipotențiari și extraordinari, doctorii de la Sorbona, decanii, abații, episcopii și arhiepiscopii! *Acestora* nu trebuia să li se dea șansa să admire minunile, să o vadă și să o audă pe umila purtătoare a unor favoruri atât de uluitoare?

Sugestia putea părea arogantă venind de la ea, așa că prima oară a deschis subiectul Behemot. Când părintele Ressès l-a întrebat, după cel mai obositor exorcism, de ce se opunea cu atâta încăpățânare, demonul a răspuns că n-avea să părăsească trupul stareței decât atunci când aceasta avea să facă un pelerinaj la mormântul Sfântului Francisc de Sales, la Annecy, în Savoia. Exorcismele s-au ținut lanț. Sub torentul de anateme, Behemot nu făcea decât să zâmbească. A mai adăugat o condiție ultimatumului dinainte: părintele Surin trebuia rechemat – fără el, călătoria spre Annecy avea să fie zadarnică.

La mijlocul lui iunie, Surin era înapoi la Loudun. Dar pelerinajul s-a dovedit mai dificil de aranjat. Lui Vitelleschi, superiorul general al ordinului, nu-i plăcea ideea ca unul dintre iezuiții săi să se plimbe prin Franța cu o călugăriță; iar episcopului de Poitiers nu-i plăcea ideea ca una dintre călugărițele lui să se plimbe prin Franța cu un iezuit. Se mai punea și problema banilor. Trezoreria regală era goală, ca

întotdeauna. Având în vedere subsidiile pentru călugărițe și salariile exorciștilor, posedarea costase deja bani frumoși. Nu mai rămânea nimic pentru excursii în Savoia. Behemot n-a renunțat însă la idee. A fost de acord, ca o mare concesie, să plece din Loudun, dar numai dacă Surin și sora Jeanne erau lăsați să jure că se vor duce la Annecy după aceea. Într-un final, a obținut ce-a vrut. Celor doi li s-a permis să se întâlnească la mormântul Sfântului Francisc, dar trebuiau s-o ia pe drumuri separate. Au depus jurămintele și, ceva mai târziu, pe 15 octombrie, Behemot a plecat. Sora Jeanne era liberă. Surin s-a întors la Bordeaux două săptămâni mai târziu. În primăvara următoare, părintele Tranquille a murit ca urmare a unei crize de frenezie demonică. Trezoreria n-a mai plătit salariul exorciștilor rămași, care au fost chemați cu toții înapoi la mănăstirile lor. Lăsați de capul lor, diavolii care mai rămăseseră au plecat și ei. După ce se războise șase ani fără încetare, Biserica militantă a renunțat la luptă. Dușmanii săi au dispărut imediat. Lunga orgie ajunsese la capăt. Dacă n-ar fi existat exorciști, aceasta nici n-ar fi început niciodată.

1* „Prostia nu este punctul meu forte” (Paul Valéry) (n.tr.).

2* „Auzi-mă și te teme, Satană, rădăcină a răului, întețitor al viciilor…” (n.tr.)

3. „Aceste suferințe extreme, precum posedarea și obsesia, ţin, ca și revelațiile, de ILUZIE; e limpede că nu trebuie niciodată să ni le dorim; trebuie doar să le acceptăm, chiar dacă nu vrem, ca să spun așa. Dacă vrem să suferim, putem s-o facem prin mortificarea mândriei și senzualității noastre. Astfel evităm să ne expunem unor pericole pe care nu le putem controla și ale căror consecințe nu le cunoaștem. Dar imaginația noastră găsește plăcere în miraculos; ea cere acele virtuți romantice care atrag atenția lumii… Și, în plus, încercările ca posedarea și obsesia sunt stânjenitoare nu doar pentru persoana implicată, ci și pentru confesori și pentru întreaga comunitate din care el sau ea face parte. Caritatea ne interzice să ne dorim asemenea suferințe.” (A. Poulain, preot iezuit, *The Graces of Interior Prayer*, ediția engleză, p. 436.)

4. Aceste manifestări exterioare ale infestării diabolice n-au apărut până în Vinerea Mare, pe 6 aprilie. De pe 19 ianuarie până la acea dată, simptomele obsesiei fuseseră pur psihologice.

5. Tipărită pentru prima (și, după câte se pare, ultima) dată în *European Magazine*, februarie 1803.

6* Molière, *Preţioasele ridicole*, traducere de Alexandru Balaci, în *Opere*, vol. 1, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1955 (n.tr.).

Capitolul X

Pelerinajul surorii Jeanne ne îngăduie să ieșim pentru câteva săptămâni din penumbra unei mănăstiri provinciale în lumea cea mare. Este lumea cărților de istorie, a personajelor regale și a curtenilor intriganți, a duceselor amatoare de aventuri amoroase și a prelaților amatori de putere, lumea politicii înalte și a modei de ultimă oră, a lui Rubens și Descartes, a științei, literaturii și învățăturii. Din Loudun și din compania unui mistic, a șapte diavoli și a șaisprezece isterice, stareța a pășit acum în lumina secolului al XVII-lea.

Farmecul istoriei și enigmatica ei lecție constau în faptul că de la o epocă la alta nu se schimbă nimic și totuşi totul este complet diferit. În personajele din alte vremuri și din culturi străine ne recunoaștem pe noi înșine, în umanitatea noastră, și totuși suntem conștienți, atunci când o facem, că s-a schimbat complet cadrul de referință în care trăim, că propoziții care pe atunci păreau axiomatice nu mai pot fi acum susținute și că postulatele care nouă ne apar ca evidente n-ar fi putut, într-o perioadă anterioară, să pătrundă nici măcar în mințile cele mai îndrăznețe în materie de speculație. Dar, oricât de mari, oricât de importante pentru gândire și tehnologie, pentru organizarea socială și comportament, diferențele dintre atunci și acum sunt mereu periferice. În centru rămâne o identitate fundamentală. În măsura în care sunt minți întrupate, supuse deteriorării fizice și morții, capabile să simtă durere și plăcere, mânate de dorințe și repulsii, oscilând între dorința de autoafirmare și cea de autotranscendere, oamenii se confruntă cu aceleași probleme oricând și oriunde, au de-a face cu aceleași tentații și Ordinea Lucrurilor le permite să facă aceeași alegere între rezistența la schimbare și iluminare.

Contextul se schimbă, dar fondul și sensul rămân invariabile.

Sora Jeanne nu putea să înțeleagă fabuloasele dezvoltări ale gândirii și practicii științifice care începuseră să se petreacă în lumea din jur. Era complet neștiutoare în privința acelor aspecte ale culturii secolului al XVII-lea reprezentate de Galilei și Descartes, Harvey și van Helmont. Ceea ce cunoscuse în copilărie și redescoperea acum, în cursul pelerinajului său, erau ierarhia socială și convențiile de gândire, simțire și comportament pe care le generase existența acestei ierarhii.

În unele dintre aspectele ei, cultura secolului al XVII-lea, mai ales în Franța, era doar un efort prelungit, din partea minorității conducătoare, de a depăși limitările existenței organice. Acum, mai mult decât în aproape orice altă perioadă a istoriei recente, bărbații și femeile aspirau să se identifice cu *persona* lor socială. Nu se mulțumeau să poarte un nume mare; voiau *să fie* acel nume. Ambiția lor era de fapt *să se preschimbe* în funcțiile pe care le dețineau, în demnitățile pe care le dobândiseră sau le moșteniseră. Așa se explică elaboratul ceremonial baroc sau codurile rigide și complexe ale întâietăţii, onoarei și bunelor maniere. Relațiile nu se stabileau între oameni, ci între titluri, genealogii și poziții. Cine avea dreptul să stea aşezat în prezența regelui? La sfârșitul secolului, această întrebare era de importanță capitală pentru Saint-Simon. Cu trei generații înainte, întrebări similare își pusese și Ludovic al XIII-lea. Încă de la vârsta de patru ani începuse să creadă că fratele său vitreg bastard, ducele de Vendôme, n-ar fi trebuit să aibă voie să mănânce la aceeași masă cu el sau să rămână cu capul acoperit în prezența lui. Când Henric al IV-lea a decretat că „Féfé Vendôme” avea să stea la masa Delfinului și să rămână cu pălăria pe cap în timpul cinei, micul prinț a fost obligat să se supună – dar cu cea mai mare neplăcere. Puține lucruri aruncă o lumină mai vie asupra teoriei și practicii dreptului divin al monarhilor decât această chestiune a pălăriei regale. La vârsta de nouă ani, Ludovic al XIII-lea a trecut din grija unei guvernante în cea a unui bărbat. Preceptorul regelui stătea mereu fără pălărie în prezența unei ființe care era divină prin definiție. Iar această regulă se aplica chiar și atunci când îl pedepsea

corporal pe elev (așa cum răposatul rege și regina-mamă îl instruiseră să facă). În aceste situații, monarhul, cu pălăria în cap, dar cu pantalonii în vine, era bătut la fund până-i dădea sângele de către un supus care stătea respectuos cu capul descoperit, ca în fața împărtășaniei de pe altar. Spectacolul, dacă încercăm să-l vizualizăm, este memorabil de instructiv. „De atâta har Dumnezeiesc e apărat un rege [...], oricât ne-am strădui să-l peticim.”*[1]

Se vede foarte bine în arta acestei perioade dorința de a fi ceva mai mult decât doar carne și oase. Regilor și reginelor, domnilor și doamnelor le plăcea să se închipuie pe ei înșiși așa cum le reprezenta Rubens persoana și trăsăturile alegorizate – cu o energie supraumană, de o sănătate divină, impozanți ca niște eroi. Erau gata să-și dea toți banii ca să se vadă ca pe niște portrete de Van Dyck – eleganți, rafinați, infinit de aristocratici. La teatru, îi adorau pe eroii și eroinele lui Corneille, îi iubeau pentru grandoarea lor, pentru consistența lor monolitică și supraumană, pentru cultul pe care îl aveau pentru voință, pentru modul în care se adorau pe ei înșiși. Cu trecerea anilor, insistau tot mai strict asupra menținerii unității de timp, spațiu și acțiune; căci nu-și doreau să vadă în teatrul lor tragic viața așa cum este, ci viața corectată, viața supusă ordinii, viața așa cum ar putea să fie dacă bărbații și femeile ar fi altceva decât ce sunt de fapt.

În domeniul arhitecturii domestice era afișată la fel de vizibil propensiunea spre o măreție supraumană. Faptul acesta a fost observat de un poet care era doar un copil când se construia Palais Cardinal și care a murit înainte să se termine construcția Palatului Versailles – Andrew Marvell.

De ce, dintre toate lucrurile, omul nestăpânit
Ar trebui să ridice niște clădiri atât de lipsite de proporții?
Fiarele se exprimă prin bârloguri
Și păsările au și ele cuiburile lor la fel.
Țestoasele cu-acoperișuri joase stau
În casetele lor de carapace.
Nicio creatură nu iubește spațiul gol;
Își măsoară sălașul cu trupurile lor.
Dar omul, răspândindu-se zadarnic,

Vrea mai mult spațiu-n viață decât mort
Și umblă prin palatul lui gol
Unde, ca el, și vânturile se pot pierde.
De ce trebuie atâta înveliș de marmură
Ca să îngrădească firul de praf care suntem?

Și pe măsură ce marmura era tot mai folosită, perucile pe care aceste fire de praf le purtau au devenit mai extravagante, iar tocurile pantofilor și mai înalte. Cocoțați pe tocuri și acoperiți cu niște clăi de păr de cal cu înălțimi impozante, marele monarh și curtenii săi se proclamau asemenea cu giganţii și mai părоși decât Samson la apogeul virilității sale.

Nu mai trebuie să spun că aceste încercări de a depăși limitele stabilite de natură eșuau mereu. Eșuau de două ori; căci strămoșii noștri din secolul al XVII-lea nu numai că nu reușeau *să fie*, ci nu izbuteau nici *să pară* supraumani. Spiritul absurd și îngâmfat își dorea îndeajuns, dar carnea era iremediabil slabă. *Le Grand Siècle* nu dispunea nici de material, nici de resursele organizaționale, iar în lipsa lor jocul de a te preface că ești suprauman nu poate fi jucat. Sublimitatea și minunile măreției pe care le căutau cu atâta ardoare Richelieu și Ludovic al XIV-lea nu pot fi obținute decât de cei mai mari regizori, de un Ziegfeld, un Cochran sau un Max Reinhardt. Dar marea artă a spectacolului are nevoie de un stoc de aparate, de o magazie bine aprovizionată și de colaborarea extrem de exersată și disciplinată a tuturor celor implicați. În *le Grand Siècle*, pregătirea și disciplina de acest gen lipseau și chiar și baza materială a sublimității teatrale – *machina* care-l introduce și, de fapt, îl creează pe *deus* – era deficientă. Chiar și Richelieu, chiar și Regele Soare erau „bătrânii de la Termopile, care niciodată nu făceau nimic cum trebuie”[2]. Însuși Versailles era ciudat de puțin impresionant – imens, dar trivial, grandios, dar fără efect. Pompa din secolul al XVII-lea era într-o oarecare măsură neglijentă. Nu se făceau repetiţii ca lumea pentru nimic și ocaziile cele mai solemne erau tulburate de cele mai grotești accidente, altminteri evitabile. Gândiți-vă, de pildă, la cazul acelei *Grande Mademoiselle*, personaj penibil și amuzant care a fost verișoară primară cu Ludovic al XIV-lea. Conform unui straniu obicei al

vremii, după moarte trupul i-a fost disecat și îngropat în bucăți – într-un loc capul și în altul un membru sau două, undeva inima și altundeva măruntaiele. Acestea din urmă fuseseră atât de prost îmbălsămate, încât au continuat să fermenteze și după tratamentul la care au fost supuse. Gazele emanate de organele în putrefacție s-au tot acumulat și urna de porfir care le conținea a devenit un fel de bombă anatomică ce a explodat brusc, în toiul ceremoniei funerare, spre oroarea și stupefacţia tuturor celor prezenți.

Dar accidentele acestea fiziologice nu erau nicidecum exclusiv postume. Memorialiștii și colecționarii de anecdote ne oferă multe povești despre cum se râgâia la niveluri înalte, despre cum se trăgeau vânturi în prezența regelui, despre izul de vânat al regilor sau sudoarea rău mirositoare a ducilor și mareșalilor. Picioarele și subsuorile lui Henric al IV-lea se bucurau de o reputație internațională. Lui Bellegarde îi curgea mereu nasul, iar degetele de la picioare ale lui Bassompierre rivalizau cu cele ale stăpânului său regal. Numărul acestor anecdote și amuzamentul pe care-l stârnea în mod evident spunerea lor erau direct proporționale cu enormitatea pretențiilor aristocratice și regale. Tocmai pentru că marii oameni încercau să pară mai mult decât oameni, restul lumii primea cu bucurie orice poveste care reamintea că, măcar în parte, erau încă simple animale.

Identificându-se cu o *persona* care era simultan princiară, sacerdotală, politică și literară, cardinalul Richelieu se purta ca și cum ar fi fost un semizeu. Dar sărmanul trebuia să-și joace rolul acesta cu un corp pe care boala îl făcuse atât de respingător, încât uneori oamenii abia dacă puteau suporta să stea în aceeași cameră cu el. Suferea de osteită tuberculoasă la brațul drept și de o fisură anală, fiind obligat să trăiască în atmosfera fetidă a propriilor supurații. Moscul și untura de zibetă mascau, dar nu puteau să suprime duhoarea de hoit în descompunere. Richelieu nu a putut scăpa niciodată de sentimentul umilitor că, pentru toți cei din jurul lui, era un obiect al repulsiei fizice. Acest contrast extrem de violent între *persona* cvasidivină și trupul supus morții cu care era asociată a lăsat o impresie puternică asupra imaginației populare. Când

moaştele Sfântului Fiacre (un leac miraculos pentru hemoroizi) au fost aduse de la Meaux în palatul cardinalului, un poet anonim a marcat ocazia prin niște versuri care l-ar fi încântat pe Dean Swift.

Cependant sans sortir un pas hors de sa chambre
Qu'il faisait parfumer toute de musc et d'ambre,
Pour n'estonner le Sainct de cette infection
Qui du parfait ministre est l'imperfection,
Et modérer un peu l'odeur puantissime
Qui sort du cul pourry de l'Eminentissime[*3]...

Și iată un alt fragment dintr-o baladă care descrie ultima boală a marelui om.

Il vit grouiller les vers dans ses salles ulcères,
Il vit mourir son bras –
Son bras qui dans l'Europe alluma tant de guerres,
Qui brusla tant d'autels[*4]...

Între corpul putred al bărbatului în carne și oase și gloria acelei *persona* era o prăpastie de netrecut. Sau, cum spune Jules de Gaultier, „unghiul bovaric" care separă faptul de fantezie avea în jur de 180 de grade. Pentru o generație care fusese crescută să vadă dreptul divin al monarhilor, preoților și nobililor ca fiind axiomatic și care se bucura *în consecință* de orice ocazie de a sparge bula pretențiilor celor ce o conduceau, cazul cardinalului Richelieu era cea mai acceptabilă parabolă. *Hybris*-ul își invită *Nemesis*-ul corespunzător. Putoarea aceea teribilă, viermii aceia care se îngrășau pe seama cadavrului viu păreau o răsplată justă și adecvată dintr-un punct de vedere poetic. În ultimele ore de viață ale cardinalului, când moaştele nu dăduseră rezultate și doctorii renunțaseră, a fost chemată la patul marelui om o țărancă bătrână, căreia i se dusese vestea că ar fi fost vindecătoare. Bolborosind descântece, i-a administrat leacul făcut de ea – patru uncii de bălegar de cal macerat într-o pintă de vin alb. Arbitrul destinului Europei și-a dat duhul cu gustul de excrement în gură.

Când sora Jeanne a fost dusă să-l vadă, cardinalul Richelieu era în culmea gloriei sale, dar deja bolnav, chinut de dureri și

având mereu nevoie de atenție medicală. „Monseniorului cardinal i se luase sânge în ziua aceea și toate ușile castelului său din Ruel erau închise, chiar și pentru episcopii și mareșalii Franței; cu toate astea, am fost primite în anticamera lui, deși el era în pat.” După cină („a fost magnifică și am fost serviți de pajii lui”), maica superioară și o însoțitoare ursulină au fost chemate în dormitor, au îngenuncheat ca să primească binecuvântarea Eminenței Sale și doar cu mare greutate au putut fi convinse să se ridice și să se așeze pe scaun. („Această dispută a politeții lui și a umilinței noastre a durat mult; dar în cele din urmă am fost silită să mă supun.”)

Richelieu a început conversația remarcând că stareța avea mari obligații față de Dumnezeu, căci El o alesese, în acea epocă de necredință, să sufere pentru onoarea Bisericii, pentru convertirea sufletelor și pentru înfrângerea celor răi.

Sora Jeanne a răspuns cu o odă de recunoștință. Ea și surorile ei n-aveau să uite niciodată că, în vreme ce restul lumii le tratase ca pe niște impostoare smintite, Eminența Sa le fusese nu doar tată, ci și mamă, doică și protector.

Dar cardinalul nu voia să i se mulțumească. Dimpotrivă, se simțea foarte recunoscător providenței că îi dăduse șansa și mijloacele de a-i ajuta pe cei în nevoie. (Toate aceste lucruri, remarcă stareța, au fost spuse „cu o grație încântătoare și multă dulceață”.)

Apoi, marele om a întrebat dacă putea să vadă numele sacre de pe mâna stângă a surorii Jeanne. După numele sacre a venit rândul mirului Sfântului Iosif. S-a despăturit bucata de cămașă. Înainte s-o ia în mâini, cardinalul și-a dat tichia jos cu pioșenie; apoi a mirosit obiectul binecuvântat și, exclamând: „Miroase cum nu se poate mai bine!”, l-a sărutat de două ori. Apoi, ținând cămașa „cu respect și admirație”, a apăsat-o pe un relicvariu aflat pe masa de lângă pat – probabil pentru a reîncărca conținutul acestuia cu mana mirului. La cererea lui, stareța a povestit (pentru a câta suta oară?) miracolul vindecării ei, apoi a îngenuncheat pentru altă binecuvântare. Întrevederea se sfârșise. A doua zi, Eminența Sa i-a trimis 500 de coroane pentru a-i acoperi cheltuielile pelerinajului.

Citim relatarea surorii Jeanne despre această întrevedere,

apoi ne îndreptăm atenția către scrisorile în care cardinalul îl ironiza pe Gaston d'Orléans pentru credulitatea lui în privința posedării. „Sunt încântat să aflu că diavolii din Loudun au convertit-o pe Înălțimea Voastră și că acum ați uitat de jurămintele cu care vă țineați ocupată gura de obicei." Sau: „Ajutorul pe care îl veți primi de la maestrul diavolilor din Loudun va fi suficient de puternic pentru a vă permite ca, într-un timp foarte scurt, să faceți o lungă călătorie pe drumul spre virtute". Cu altă ocazie, află de la un curier care „este unul dintre diavolii din Loudun" că prințul a luat o boală, a cărei natură este destul de bine indicată de faptul că „ați meritat-o". Richelieu suferă alături de Înălțimea Sa și-i oferă „exorcismele bunului părinte Joseph" drept remediu. Aceste scrisori sunt uimitoare și prin insolența, și prin scepticismul lor ironic, având în vedere că sunt adresate fratelui regelui de omul care pusese ca Grandier să fie ars pe rug pentru înțelegeri cu diavolii. Insolența poate fi atribuită acelei nevoi de a le „vorbi de sus" superiorilor săi sociali, care a rămas toată viața un element infantil și discordant în personalitatea complexă a cardinalului. Ce se poate spune însă despre scepticism, despre ironia cinică? Care era cu adevărat părerea Eminenței Sale despre vrăjitorie și posedare, despre stigmatele caligrafice și cămașa binecuvântată? Răspunsul cel mai bun, aș crede eu, este că, atunci când se simțea bine și se găsea în compania laicilor, cardinalul privea întreaga poveste ca pe o șarlatanie, ca pe o iluzie sau ca pe un amestec de șarlatanie și iluzie. Se prefăcea că crede în diavoli numai din rațiuni politice. Asemenea lui Canning, apelase la Lumea Nouă pentru a redresa balanța celei vechi – singura diferență fiind că, în cazul *lui*, Lumea Nouă nu era America, ci iadul. E adevărat că reacția publică față de diavoli fusese nesatisfăcătoare. În fața unui scepticism atât de generalizat, a trebuit să renunțe la planurile sale de înființare a unui Gestapo inchizitorial pentru a lupta împotriva vrăjitoriei și, pe lângă asta, pentru a întări autoritatea regală, care fusese lăsată de izbeliște. Dar întotdeauna e bine să știi ce să *nu* faci, iar experimentul, deși avusese rezultate negative, meritase făcut. Da, un om nevinovat fusese torturat și ars de viu. Dar, la urma urmei, nu

le poți avea pe toate fără nici un sacrificiu. Și, oricum, parohul fusese o pacoste, mai bine că scăpase de el.

Dar apoi începea să aibă iarăși probleme la umăr, iar fistula îl ținea treaz nopțile din cauza durerii insuportabile pe care i-o cauza. Erau chemați doctorii, dar nu puteau face mare lucru. Eficiența medicinei depindea de *vis medicatrix Naturae*. Natura părea să-și fi pierdut însă puterea tămăduitoare în bietul lui trup. Să fi avut boala lui o origine supranaturală? A trimis după moaşte și imagini sfinte, a cerut să se spună rugăciuni pentru sănătatea lui. Între timp, în taină, își consulta horoscopul, își atingea talismanele de nădejde și repeta în șoaptă descântecele pe care le învățase de la bătrâna sa doică în copilărie. Când boala se acutiza, când ușile palatului erau închise „chiar și pentru episcopii și mareșalii Franței", era gata să creadă în orice – chiar și în vinovăția lui Urbain Grandier, chiar și în mirul Sfântului Iosif.

Pentru sora Jeanne, întrevederea cu Eminența Sa a făcut parte dintr-un lung șir de triumfuri și emoții. De la Loudun la Paris și de la Paris la Annecy, a făcut o călătorie spectaculoasă, trecând din ovații în ovaţii ale gloatei și dintr-o recepție aristocratică la alte recepții și mai măgulitoare pentru vanitatea ei.

La Tours a fost primită cu semne de „extraordinară bunătate" de arhiepiscopul Bertrand de Chaux, un domn în vârstă de 80 de ani, cu patima jocului, care se făcuse de râs înamorându-se până peste urechi de o doamnă cu 50 de ani mai tânără decât el, fermecătoarea dnă de Chevreuse. „Face orice îi zic", obișnuia ea să spună. „Pentru asta, tot ce trebuie să fac e să-l las să mă ciupească de coapsă când suntem la masă." După ce a ascultat povestea surorii Jeanne, arhiepiscopul a dat dispoziție ca numele de pe mâna ei să fie examinate de o comisie de medici. S-a făcut examinarea și starețа a trecut-o cu succes. Mulțimea de curioși care luau cu asalt mănăstirea unde era găzduită a crescut de la patru mii de inși pe zi la șapte mii.

A urmat o altă întrevedere cu arhiepiscopul, de data asta pentru a-l întâlni pe Gaston d'Orléans; acesta era reținut la Tours de legătura lui cu o fată de şaisprezece ani pe nume

Louise de la Marbelière, care mai târziu i-a născut un fiu, a fost abandonată cum se cuvine de iubitul ei regal și în cele din urmă s-a călugărit. „Ducele de Orléans a venit să mă întâmpine la ușa salonului; m-a primit cu căldură, m-a felicitat pentru salvarea mea și a spus: «Am fost o dată în Loudun; diavolii pe care-i aveai în dumneata m-au speriat teribil; m-au ajutat să mă vindec de obiceiul meu de a înjura și pe loc am hotărât să fiu un om mai bun decât până atunci». După care s-a grăbit să se întoarcă la Louise."

De la Tours, starețа și însoțitoarele ei s-au îndreptat către Amboise. Atât de mulți oameni voiau să vadă numele sacre, încât a fost nevoie ca vorbitorul mănăstirii să fie ținut deschis până la unsprezece noaptea.

A doua zi, în Blois, ușile hanului în care sora Jeanne își lua cina au fost sparte de mulțime.

În Orléans, a fost vizitată la mănăstirea ursulinelor de episcop, care i-a examinat mâna și a exclamat: „Nu trebuie să ascundem lucrarea lui Dumnezeu, trebuie să mulţumim gloata!". Ușile mănăstirii au fost deschise, pentru ca mulțimile să se poată zgâi pe săturate la numele sacre prin grilaj.

La Paris, starețа a fost găzduită în casa dlui de Laubardemont. Aici a fost vizitată frecvent de dl de Chevreuse și de prințul de Guémenée, precum și de vreo douăzeci de mii de oameni din clasele de jos în fiecare zi. „Cel mai stânjenitor", scrie sora Jeanne, „era că oamenii nu se mulțumeau să se uite la brațul meu, ci îmi puneau o sumedenie de întrebări despre posedare și despre alungarea diavolilor; asta ne-a obligat să tipărim o cărțulie, în care publicul era informat despre întâmplările cele mai importante care avuseseră loc când mi-au intrat demonii în trup și când au fost îndepărtați, cu conținut suplimentar privitor la întipărirea numelor sacre pe mâna mea".

A urmat o vizită la dl de Gondi, arhiepiscop al Parisului. Acesta a avut politețea s-o conducă pe stareță până la caleașcă, ceea ce a făcut o asemenea impresie, încât acum tot Parisul se îmbulzea s-o vadă și a fost nevoie ca acest echivalent supranatural al unei vedete de cinema să se așeze la o fereastră de la parterul reședinței Laubardemont, unde putea

s-o vadă gloata. Stătea acolo de la patru dimineața până la zece seara, cu cotul pe o pernă, scoțându-și mâna miraculoasă pe fereastră. „N-am avut timp să ascult liturghia sau să mănânc. Era foarte cald și mulțimea făcea căldura atât de insuportabilă, că a început să mi se învârtă capul și în cele din urmă am căzut leșinată pe podea."

Vizita cardinalului Richelieu a avut loc pe 25 mai și, câteva zile mai târziu, la cererea reginei, stareța a fost dusă în caleașca lui Laubardemont la Saint-Germain-en-Laye. Aici a purtat o lungă conversație cu Ana de Austria, care a ținut mâna miraculoasă în palmele ei regale mai bine de o oră, „privind cu admirație la un lucru care nu mai fusese văzut niciodată până atunci, de la începuturile Bisericii. A exclamat: «Cum poate cineva să dezaprobe un lucru atât de minunat, un lucru care inspiră atâta devoțiune? Cei care denunță și condamnă această minune sunt dușmanii Bisericii»".

I s-a povestit despre minune și regelui, care s-a hotărât să vadă cu ochii lui. A privit cu atenție numele sacre, apoi a spus: „Nu m-am îndoit niciodată de adevărul acestui miracol; dar acum, când îl văd, credința mea e întărită". Apoi a trimis după curtenii care se arătaseră cei mai sceptici privind realitatea posedării.

„Despre asta ce aveți de spus?", a întrebat regele, arătându-le mâna surorii Jeanne.

„Dar acei oameni nu voiau să accepte", scrie stareța. „În virtutea principiului carității, nu am pomenit niciodată numele acelor domni."

Singurul moment stânjenitor într-o zi altfel perfectă a fost când regina a cerut o bucățică din cămașa sacră, „ca să poată obține de la Dumnezeu, prin rugăciunile Sfântului Iosif, o naștere ușoară". (Pe atunci, Ana de Austria era însărcinată în luna a șasea cu viitorul Ludovic al XIV-lea.) Stareța i-a răspuns că nu credea că era voia Domnului ca un lucru atât de prețios să fie tăiat în bucăți. Dacă Maiestatea Sa îi poruncea însă, era gata să-i lase toată cămașa. Totuși, a îndrăznit să spună că, dacă i se permitea să rămână în posesia cămășii, nenumărate suflete devotate Sfântului Iosif aveau să dobândească mare mângâiere văzând cu propriii ochi o relicvă autentică a

sfântului lor. Regina s-a lăsat convinsă și stareța s-a întors la Paris cu cămașa intactă.

După vizita la Saint-Germain, totul i s-a părut cam insipid – chiar și o întrevedere de două ore cu arhiepiscopul de Sens, chiar și mulțimile de treizeci de mii de oameni, chiar și o conversație cu nunțiul papal, care i-a spus că „era unul dintre cele mai minunate lucruri văzute vreodată în Biserica lui Dumnezeu” și că pur și simplu nu înțelegea „cum stăruiau hughenoții în orbirea lor după o dovadă atât de vădită a adevărurilor cărora li se opuseseră”.

Sora Jeanne și însoțitoarele ei au părăsit Parisul pe 20 iunie și au găsit ca de obicei mulțimi, prelați și persoane foarte importante așteptându-le la fiecare oprire. La Lyon, unde au ajuns la paisprezece zile după ce au părăsit Parisul, au fost vizitate de arhiepiscop, cardinalul Alphonse de Richelieu, fratele mai mare al prim-ministrului. Părinții săi voiseră ca Alphonse să devină cavaler de Malta. Dar toți cavalerii de Malta trebuiau să știe să înoate și, cum Alphonse nu a reuşit să învețe niciodată asta, a trebuit să se mulțumească cu episcopatul de Luçon, care aparținea familiei; a renunțat însă curând la el, ca să devină călugăr cartuzian. După ce fratele său a ajuns la putere, a fost scos din Grande Chartreuse, a fost făcut arhiepiscop de Aix, apoi de Lyon și a primit pălăria de cardinal. Avea reputația de a fi un prelat excelent, dar suferea de crize ocazionale de demenţă. În timpul acestor crize, îmbrăca o robă stacojie brodată cu fir de aur și pretindea că e Dumnezeu Tatăl.

JEAN-JOSEPH SURIN

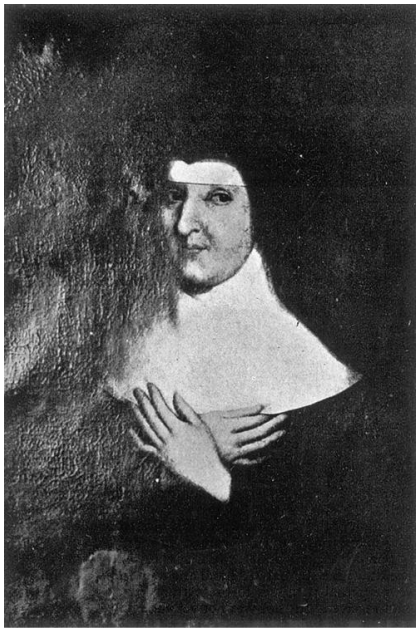

SORA JEANNE DES ANGES

(Lucrurile de genul acesta par să fi fost recurente în familie, căci există o anecdotă – despre care nu știm dacă e adevărată – potrivit căreia fratele său mai mic își închipuia uneori că e cal.)

Interesul cardinalului Alphonse pentru numele sacre era atât de acut, încât devenise aproape chirurgical. Puteau fi șterse prin mijloace naturale? A luat o pereche de foarfeci și a început experimentul. „Mi-am luat libertatea să-i spun:

«Monseniore, mă răniți»”, scrie sora Jeanne. Cardinalul a trimis apoi după doctorul lui personal și i-a ordonat să răzuiască numele. „Am obiectat, spunând: «Monseniore, nu am primit poruncă de la superiorii mei să mă supun acestor încercări». Monseniorul cardinal m-a întrebat cine erau acei superiori.” Răspunsul stareței a fost o lovitură de geniu. Superiorul ei cel mai înalt era ducele-cardinal, fratele cardinalului Alphonse. Experimentul a fost anulat imediat.

A doua zi a venit s-o vadă nimeni altul decât părintele Surin. Fusese la Annecy și era în drum spre casă. Lovit de o mutenie isterică, pe care o punea pe seama lucrărilor diavolului, Surin s-a rugat pentru vindecare la mormântul Sfântului Francisc de Sales, dar degeaba. Vizitandinele din Annecy aveau o mare cantitate de sânge uscat, pe care slujitorul sfântului îl adunase de-a lungul multor ani, sporindu-și rezerva de fiecare dată când stăpânului său i se lua sânge. Abatesa, Jeanne de Chantal, fusese atât de speriată de boala lui Surin, încât îi dăduse acestuia să mănânce un cheag din sângele cu pricina. A putut vorbi pentru câteva clipe; a strigat *Iesu Maria*, dar n-a mai putut adăuga nimic după aceea.

După niște discuții și o consultare cu părinții iezuiți din Lyon, s-a decis ca părintele Surin și însoțitorul său, părintele Thomas, să se întoarcă și să o însoțească pe stareță până la capătul călătoriei sale. În drumul spre Grenoble s-a întâmplat un lucru pe care sora Jeanne îl prezintă ca fiind „oarecum extraordinar”. Părintele Thomas a intonat *Veni Creator* și părintele Surin i-a răspuns imediat. Din acel moment a putut vorbi fără niciun impediment (cel puțin pentru o vreme).

La Grenoble, Surin și-a folosit vocea regăsită ca să țină o serie de predici elocvente despre mirul Sfântului Iosif și numele sacre. Este ceva deopotrivă lamentabil și sublim în spectacolul acestui mare iubitor de Dumnezeu care susține cu pasiune că răul a fost bun și falsul a fost adevăr. Strigând de la amvon, consumă ultimele resurse ale unui corp bolnav, cu mintea aflată în pragul dezintegrării, în efortul de a convinge auditoriul de justețea unui asasinat judiciar, de caracterul nelumesc al isteriei și de miracolul din această înșelătorie. Toate astea le făcea, desigur, pentru slava lui Dumnezeu. Dar

moralitatea subiectivă a intențiilor are nevoie de un complement în moralitatea obiectivă și utilitaristă a rezultatelor. Poate că intențiile cuiva sunt bune; dar, dacă se comportă într-o manieră nerealistă și nepotrivită, consecințele nu pot să fie decât dezastruoase. Prin credulitatea lor și prin refuzul de a concepe psihologia umană altfel decât în vechii termeni dogmatici, oamenii ca Surin s-au asigurat că prăpastia dintre religia tradițională și știința în dezvoltare va ajunge să pară de netrecut. Surin era un om pe care îl ducea mintea și, ca atare, n-avea niciun drept să fie atât de prost cum s-a dovedit a fi în această situație. Se făcuse, e adevărat, un martir al propriului zel, dar asta nu scuză faptul că acest zel era greşit direcționat[5].

La Annecy, unde au ajuns la o zi sau două după ce au plecat din Grenoble, au descoperit că faima mirului Sfântului Iosif ajunsese acolo înaintea lor. Oamenii veneau și de la opt leghe depărtare ca să-l vadă și să-l miroasă. De dimineața până seara târziu, Surin și Thomas erau ocupați cu punerea cămășii sacre în contact cu obiectele pe care credincioșii le aduceau cu ei în acest scop – rozarii, cruci, medalii, chiar și bucăți de bumbac și hârtie.

Între timp, starețа era găzduită în mănăstirea vizitandină, a cărei abatesă era dna de Chantal. Ne îndreptăm atenția spre autobiografia ei, așteptându-ne să descoperim că i-a dedicat acestei prietene sfinte și ucenice a Sfântului Francisc cel puțin la fel de multe pagini câte le dedicase Anei de Austria sau inefabilului Gaston d'Orléans. Dar vom fi dezamăgiți. Singura referință la Sfânta Jeanne de Chantal este următoarea: „Locurile în care se afla mirul s-au murdărit. Madame de Chantal și călugărițele ei au spălat pânza pe care era mirul și mirul și-a păstrat culoarea obișnuită".

Care să fi fost motivele acestei stranii tăceri în privința unei persoane atât de remarcabile precum fondatoarea ordinului vizitandin? Nu putem decât să facem speculaţii. Oare dna de Chantal era prea perspicace și sora Jeanne n-a impresionat-o cu faimoasa ei joacă de-a Sfânta Teresa? Sfinții tind să dobândească un dar foarte stânjenitor de a vedea dincolo de *persona* individul real din spatele măștii și poate că biata soră

Jeanne s-a trezit dintr-odată dezgolită spiritual în fața aceste bătrâne extraordinar de blânde – dezgolită și, brusc, copleșită de rușine.

La Briare, în drum spre casă, cei doi iezuiți s-au despărțit de însoțitoarele lor. Sora Jeanne n-avea să-l mai vadă niciodată pe bărbatul care se sacrificase ca să-i redea ei sănătatea mintală. Surin și Thomas s-au îndreptat spre vest, spre Bordeaux; ceilalți au pornit spre Paris, unde sora Jeanne avea întâlnire cu regina. A ajuns la Saint-Germain la timp. Durerile facerii au început pe 4 septembrie 1638, noaptea. S-a adus de la Notre-Dame du Puy brâul Maicii Domnului, care i-a fost pus reginei în jurul mijlocului, iar cămașa stareței a fost întinsă pe abdomenul regal. A doua zi, la ora 11 Ana de Austria a dat naștere fără probleme băiatului care, cinci ani mai târziu, avea să devină Ludovic al XIV-lea. Surin scria: „Așa și-a demonstrat Sfântul Iosif marea putere, nu doar asigurând o naștere fericită reginei, ci și oferind Franței un rege fără seamăn ca putere și ca măreție a minții, un rege de o rară discreție, de o prudență admirabilă și de o sfințenie fără precedent”.

De îndată ce regina a fost în afara oricărui pericol, sora Jeanne și-a strâns cămașa și a pornit înapoi spre Loudun. Ușile mănăstirii s-au deschis, apoi s-au închis în urma ei pentru totdeauna. Ora de vârf a gloriei sale luase sfârșit, dar nu s-a putut împăca imediat cu rutina monotonă care avea să fie soarta ei de atunci înainte. Cu puțin înainte de Crăciun, s-a îmbolnăvit de o congestie pulmonară. Avea o viață disperată, ne spune chiar ea. „Domnul nostru”, îi mărturisea confesorului, „mi-a dat o mare dorință de a ajunge în rai; dar tot El mi-a dăruit cunoașterea faptului că, dacă aș mai rămâne puțin pe acest pământ, I-aș putea fi în continuare de oarecare folos. Și astfel, cuvioase părinte, dacă ai să mă ungi cu untdelemn sfințit, negreșit o să mă vindec”. Producerea miracolului părea atât de certă, încât confesorul surorii Jeanne practic a trimis invitații pentru această ocazie binecuvântată. În noaptea de Crăciun „s-au strâns în biserica noastră o mulțime incredibilă de oameni care doreau să-mi vadă recuperarea”. Persoanele de vază au primit locuri pe scaune într-o cameră de lângă dormitorul stareței, în care puteau privi

prin grilaj. „După căderea nopții, în timp ce eu eram în punctul culminant al bolii mele, părintele Alange, un iezuit, îmbrăcat în odăjdii, cu tot cu sfită, a intrat în camera noastră, ducând untdelemnul sfințit. S-a tras aproape de patul meu, mi-a pus relicva pe frunte și a început să recite litaniile Sfântului Iosif, pe care avea de gând să le spună în întregime. Nici bine nu a pus sfânta relicvă pe capul meu, că m-am și simțit complet vindecată. Dar m-am hotărât să nu spun nimic până când nu-și termina bunul părinte litaniile. Apoi am anunțat vindecarea și mi-am cerut hainele."

Poate că acest al doilea miracol, unul foarte prompt, n-a impresionat prea tare publicul. În orice caz, avea să fie ultimul de acest gen.

Timpul trecea. Războiul de Treizeci de Ani părea să nu se mai sfârșească. Richelieu devenea din ce în ce mai bogat, iar poporul din ce în ce mai sărac. Au avut loc răscoale țărănești împotriva dărilor prea mari și revolte burgheze (la care a participat și tatăl lui Pascal) împotriva scăderii ratelor dobânzii la obligațiunile de stat. Viața ursulinelor din Loudun a continuat netulburată. O dată la câteva săptămâni, îngerul păzitor (care era tot dl de Beaufort, doar că în miniatură – avea acum doar trei picioare și jumătate înălțime și nu mai mult de şaisprezece ani) reîmprospăta numele de pe mâna stângă a stareței. Cămașa ei cu mirul Sfântului Iosif, închisă acum într-un frumos relicvariu, își luase locul printre relicvele cele mai prețioase și mai eficiente ale mănăstirii.

La sfârșitul lui 1642, Richelieu a murit, urmat după câteva luni de Ludovic al XIII-lea. Ana de Austria și iubitul ei, Mazarin, au condus țara în mod inept în numele regelui de cinci ani.

În 1644, sora Jeanne a început să-și scrie memoriile și a făcut rost de un nou confesor iezuit, părintele Saint-Jure, căruia i-a trimis cartea ei despre demoni, împreună cu cea rămasă neterminată a lui Surin. Saint-Jure i-a împrumutat manuscrisele episcopului de Evreux, iar episcopul, care se ocupa de posedații din Louviers, a început să organizeze această nouă și – dacă e posibil așa ceva – chiar mai revoltătoare orgie de nebunie și răutate după liniile generale

stabilite la Loudun. „Corespondența dumneavoastră cu părintele Saint-Jure”, îi scria Laubardemont stareței, „a fost, cred, de mare folos în afacerea aceasta de acum”.

Posedarea organizată de dl Barré la Chinon a avut mai puțin succes decât afacerea de la Louviers. La început, totul părea să meargă bine. Câteva femei tinere, printre care și unele provenind din cele mai bune familii ale orașului, au căzut victime infectării psihologice. Blasfemii, convulsii, denunțuri, obscenitate – totul era cum trebuie. Din păcate, una dintre tinerele demonizate, numită Beloquin, avea pică pe domnul Giloire, un preot local. S-a dus la biserică într-o dimineață drevreme, a turnat o sticlă plină de sânge de găină pe altarul înalt, apoi a anunțat, în timpul exorcismului dlui Barré, că era sângele ei; rămăsese acolo de la miezul nopții, când dl Giloire o violase. Firește că Barré a crezut fiecare cuvânt și a început să interogheze diavolii din celelalte fete, ca să adune mai multe dovezi incriminatoare împotriva colegului său. Dar femeia de la care cumpărase Beloquin găina s-a dus la un magistrat ca să-și exprime suspiciunile. Dl *lieutenant criminel* a început o investigație. Barré era indignat și Beloquin a contraatacat prin niște dureri cumplite în abdomen, pe care diavolii ei au declarat că i le provocase dl Giloire pe cale magică. Fără să fie impresionat, dl *lieutenant criminel* a chemat alți martori. Ca să scape de el, Beloquin a fugit la Tours, al cărui arhiepiscop se ştia că este favorabil posedărilor. Dar arhiepiscopul era plecat din oraș și locțiitorul lui era mai greu de convins. A ascultat poveștile lui Beloquin, apoi a chemat două moașe, care au descoperit că durerile erau reale, dar că erau cauzate de prezența în uter a unei bile din aliaj de cositor și plumb. Interogată, fata a recunoscut că singură și-o băgase acolo. După aceasta, bietului domn Barré i-au fost luate toate beneficiile și a fost alungat din arhidioceza Tourraine. Și-a sfârșit zilele în obscuritate, într-o mănăstire din Le Mans.

Între timp, diavolii din Loudun fuseseră destul de tăcuți. Cu o ocazie memorabilă, ce-i drept, „am văzut în fața mea siluetele a doi bărbați nespus de hidoşi și-am simțit o putoare grea. Fiecare dintre acei bărbați avea la el nişte nuiele; m-au prins, mi-au dat jos hainele, m-au legat de capetele patului și m-au

bătut preț de o jumătate de ceas sau mai mult”. Din fericire, cum cămașa îi fusese trasă peste cap, starețа nu s-a văzut goală. Și, când cele două personaje scârnave i-au dat-o jos de pe față și au dezlegat-o, n-a „băgat de seamă să se fi întâmplat ceva contrar decenţei”. Au mai urmat câteva atacuri similare; dar, în principal, miracolele consemnate de sora Jeanne în următorii douăzeci de ani erau de origine celestă. De pildă: inima ei a fost împărțită în două și marcată, pe dinăuntru și invizibil, cu intrumentele Patimilor. În câteva rânduri, sufletele unor călugărițe moarte și-au făcut apariția și i-au vorbit despre purgatoriu. Și tot atunci, desigur, numele sacre de pe braț le erau arătate prin grilajul din vorbitor oaspeților de seamă, dintre care unii erau pioși, iar alții doar curioși sau de-a dreptul sceptici. La fiecare reîmprospătare a numelor, adesea și în perioada dintre reîmprospătări, îngerul i se arăta, dându-i nenumărate sfaturi bune, despre care-i scria confesorului ei în scrisori interminabile. Îngerul sfătuia și alte persoane – domni implicați în procese, mame îngrijorate care voiau să știe dacă ar fi mai bine să-și mărite fiicele, destul de dezavantajos, acum sau să mai aștepte în speranța că se va ivi o partidă mai bună înainte să fie prea târziu pentru orice altceva în afară de mănăstire.

Războiul de Treizeci de Ani s-a terminat în 1648. Puterea Habsburgilor era zdrobită și o treime dintre locuitorii Germaniei fuseseră lichidați. Europa era pregătită pentru bufoneria faimosului *Grand Monarque* și pentru hegemonia Franţei. Era un triumf. Dar a urmat un interludiu de anarhie, cu o Frondă după altă Frondă. Mazarin a plecat în exil, apoi s-a întors la putere; s-a mai retras o dată și a reapărut; apoi a dispărut cu totul de pe scenă.

Laubardemont a murit tot cam pe-atunci, în obscuritate și căzut în dizgrație. Singurul său fiu ajunsese tâlhar și fusese omorât. Ultima dintre fiicele sale care mai trăia fusese obligată să se călugărească și era acum ursulină la Loudun, sub fosta protejată a tatălui ei.

În ianuarie 1656 a fost publicată prima dintre *Scrisorile provinciale*, iar patru luni mai târziu a avut loc marele miracol jansenist: nepoatei lui Pascal i s-a vindecat ochiul cu ajutorul

spinului sfânt păstrat la Port-Royal.

Un an mai târziu, Saint-Jure a murit, iar stareța nu mai avea cui să-i scrie în afară de alte călugărițe și de bietul părinte Surin, care era încă prea bolnav ca să poată răspunde. Mare i-a fost bucuria la începutul lui 1658, când a primit o scrisoare scrisă de mâna lui Surin – prima în mai bine de douăzeci de ani. „Mare e mila lui Dumnezeu", i-a scris ea prietenei sale, dna de Houx, care devenise călugăriță vizitandină în Rennes, „care m-a lipsit de părintele Saint-Jure și acum îl face pe părintele drag sufletului meu să fie în stare să-mi scrie! Îi scrisesem pe larg despre starea sufletului meu cu doar câteva zile înainte să-i primesc scrisoarea".

A continuat să scrie despre starea sufletului ei – lui Surin, dnei de Houx, tuturor celor care erau dispuși să citească și să răspundă. Dacă ar fi publicate vreodată, scrisorile stareței care s-au păstrat ar umple câteva volume. Și câte altele nu s-or fi pierdut! Sora Jeanne, este evident, încă avea impresia că „viața interioară" e o viață de permanentă autoanaliză în public. Dar viața interioară începe, firește, acolo unde se oprește sinele analizabil. Sufletul care vorbește întruna despre stările sale își îngreunează astfel sarcina de a-și cunoaște Temeiul divin. „M-am abținut să vă scriu nu pentru că n-aș fi vrut, căci cu adevărat vă doresc tot binele, ci pentru că mi s-a părut că s-a spus deja suficient ca să putem duce la îndeplinire tot ce e necesar și ceea ce lipsește (dacă lipsește ceva) nu este scrisul sau vorbitul – care de obicei sunt mai mult decât suficiente –, ci munca și tăcerea." Vorbele acestea le spusese Sfântul Ioan al Crucii unui grup de călugărițe care se plânseseră că nu le răspundea la scrisorile în care-și catalogaseră atât de minuțios stările mentale. Dar „vorbitul distrage; tăcerea și munca adună gândurile și întăresc spiritul". Din păcate, nimic nu o putea face pe stareță să păstreze tăcerea. Era la fel de grafomană ca dna de Sévigné; dar nu bârfea decât despre sine.

În 1660, odată cu Restaurația, cei doi turiști britanici care o văzuseră pe sora Jeanne în toată gloria ei demoniacă au ajuns în sfârșit să se bucure de recunoaştere și prosperitate. Tom Killigrew fusese făcut șambelan și primise permisiunea să construiască un teatru, unde putea să pună în scenă piese pe

care nu era nevoit să le supună cenzurii. Cât despre John Maitland, care fusese luat prizonier la Worcester și își petrecuse nouă ani în temniţă, era acum secretar de stat și cel dintâi dintre favoriții noului rege.

Între timp, starețа începuse să-și simtă vârsta. Avea dureri, iar dublul ei rol de relicvă ambulantă și de paracliser, de obiect sacru și ghid locvace, o obosea acum atât de mult, încât nu mai putea să îndure. În 1662, numele sacre au fost reîmprospătate pentru ultima oară; curioșii și evlavioșii n-au mai avut ce să vadă după aceea. Dar, deși miracolele încetaseră, pretențiozitatea spirituală rămăsese la fel de mare ca întotdeauna. „Îți propun să-ți vorbesc despre prima necesitate", îi spunea Surin în una dintre scrisorile sale, „despre baza însăși a grației – adică umilința. Te implor să acționezi în așa fel încât această sfântă umilință să devină temelia adevărată și solidă a sufletului tău. Lucrurilor despre care vorbim în scrisorile noastre – lucruri care sunt foarte adesea de o natură sublimă și înaltă – nu trebuie să li se îngăduie cu nici un chip să compromită această virtute". În ciuda credulității sale, în ciuda propensiunii sale de a supraestima miraculosul, Surin își înțelegea prea bine corespondenta; sora Jeanne aparținea unei categorii care, în acel moment al istoriei, era în mod evident o subspecie foarte răspândită a bovaricilor. Ne putem da seama cât de răspândită era dintr-o notă a *Cugetărilor* lui Pascal. La Sfânta Teresa, scrie el, „ceea ce-I place lui Dumnezeu este profunda ei umilință în revelații; ceea ce le place oamenilor este cunoașterea revelată ei. Așa că ne dăm de ceasul morții încercând să-i imităm cuvintele, imaginându-ne că prin asta imităm starea ei. Nu iubim virtutea pe care o iubește Dumnezeu și nici nu încercăm să ne aducem pe noi înșine în starea care este pe placul Său".

Sora Jeanne era probabil convinsă, cu o parte a minții ei, că ea chiar *era* eroina comediei sale. Cu alta era probabil și mai sigură de contrariu. Dna de Houx, care și-a petrecut de mai multe ori luni întregi la Loudun, era de părere că biata ei prietenă trăia aproape tot timpul într-o lume a iluziei.

A persistat această iluzie până la capăt? Sau sora Jeanne a reușit măcar să nu moară ca o eroină în lumina reflectoarelor,

ci fiind ea însăși în spatele scenei? Culisele vieții ei erau absurde, jalnice; dar, dacă ar fi reușit să admită acest lucru, dacă ar fi încetat să o facă pe autoarea *Castelului interior*, încă ar fi putut să fie bine. Atâta vreme cât insista să pretindă că este altcineva, n-avea nicio șansă; dar, dacă recunoștea cu umilință că este ea însăși, atunci poate că ar fi putut să descopere că, de fapt, fusese mereu Altcineva.

După moartea ei, survenită în ianuarie 1665, comedia stareței a fost transformată de membrele comunității într-o farsă ridicolă. Cadavrul a fost decapitat și capul surorii Jeanne a fost așezat într-o casetă de argint, cu ferestre de cristal, chiar lângă cămașa sacră. A fost tocmit un artist provincial ca să picteze un tablou enorm înfăţişând alungarea lui Behemot. În centrul compoziției apărea sora Jeanne, îngenunchind în extaz în fața părintelui Surin, care era asistat de părintele Tranquille și de un carmelit. Undeva mai în spate se aflau Gaston d'Orléans și ducesa lui, privind scena cu maiestate. În spatele lor, la o fereastră, puteai vedea fețele spectatorilor de rang mai puțin înalt. Înconjurat de o aură și însoțit de un heruvim, Sfântul Iosif plutea deasupra. În mâna dreaptă ținea trei fulgere, pe care le ațintise spre turma neagră de drăcușori și demoni care ieșeau dintre buzele posedatei.

Vreme de mai bine de 80 de ani, tabloul acesta a stat pe perete în capela ursulinelor și a fost obiectul devoțiunii populare. Dar, în 1750, un episcop venit de la Poitiers a poruncit să fie dat jos. Prinse între patriotismul instituțional și datoria ascultării, bunele măicuțe au făcut un compromis și-au mai pus un tablou, și mai mare, deasupra primului. Stareța era eclipsată, dar rămânea prezentă. Nu pentru mult timp însă. Mănăstirea a intrat într-o perioadă neagră și în 1772 a fost închisă. Tabloul i-a fost încredințat unui canonic de la Sainte-Croix, iar cămașa și capul mumificat au fost trimise, după toate probabilitățile, unei alte mănăstiri a ordinului, care o ducea mai bine. Între timp au dispărut toate trei.

1* William Shakespeare, *Hamlet, prinţ al Danemarcei*, actul IV, scena V, şi actul V, scena 2, în româneşte de Ion Vinea, în *Henric al V-lea* • *Hamlet* • *Othello* • *Macbeth* • *Poveste de iarnă*, Univers, Bucureşti, 1971 (n.tr.).

2. Vers dintr-un limerick din secolul al XIX-lea, de Edward Lear. (n.tr.)

3* „Dar fără să iasă din cameră,/ Pe care o parfuma cu mosc și cu ambră/ Ca să nu-l surprindă pe sfânt cu această duhoare/ Care este imperfecțiunea perfectului prelat,/ Și ca să atenueze puțin putoarea/ Ce iese din curul putred al Eminenței Sale…” (n.tr.)

4* „A văzut viermii colcăind în ulcerele lui murdare/ Și-a văzut brațul murind –/ Brațul care în Europa a aprins atâtea războaie,/ Care-a ars atâtea altare.” (n.tr.)

5. „Superstiție – concupiscență”, spune Pascal. Și: „Un viciu natural, ca incredulitatea, și nu mai puțin dăunător – superstiția”.

Capitolul XI

La tragedie participăm; comedia doar o privim. Autorul tragic se simte pe sine în personajele sale, iar cititorul sau ascultătorul la fel, doar că de la capătul celălalt. Dar în comedia pură nu există identificare între creator și creatura literară, între spectator și spectacol. Autorul observă, judecă și înregistrează, dar din afară; iar tot din afară, publicul său observă ce a înregistrat el, judecă așa cum a judecat și el și, atunci când comedia e suficient de bună, râde. Comedia pură nu poate fi menținută prea mult. Așa se explică de ce atâția dintre marii autori de comedii au adoptat forma impură, în care are loc o tranziție constantă de la exterior spre interior și invers. Acum vedem, judecăm și râdem, în momentul următor suntem dispuși să empatizăm și chiar să ne identificăm cu cel care mai adineauri era doar un obiect. Fiecare personaj amuzant este, potențial, un Amiel sau o Bashkirtseff*[1]; și fiecare autor al unor confesiuni sau al unui jurnal intim, chinuit de frământări, poate fi văzut, dacă vrem, ca un personaj amuzant.

Jeanne des Anges s-a numărat printre nefericiții care atrag mereu o abordare din exterior, tratarea ca pe o comedie. Iar asta deși a scris confesiunile acelea, care erau menite să stârnească în cititor compasiune pentru că a trecut prin asemenea mari suferințe. Putem să citim aceste confesiuni și să ni se pară totuși un personaj comic tocmai pentru că știm că era mai presus de toate o actriță; și, ca actriță, se plasa aproape întotdeauna în exterior – chiar și în exteriorul ei. Acel „eu” care se confesează este ba o pastișă a Sfântului Augustin, ba regina posedaților, ba o replică a Sfintei Teresa – ba, uneori, dând în vileag tot spectacolul, o tânără perspicace și sinceră pe

moment, care știe exact cine este și ce legături are cu aceste alte personaje mai romantice. Desigur, fără a vrea să se transforme într-o figură de comedie, sora Jeanne folosește toate artificiile scriitorului de comedii: trecerea bruscă de la mască la figura absurdă; emfaza, protestele exagerate; verbiajul pios care caută cu atâta naivitate justificări unei dorințe cât se poate de omenești aflate sub suprafață.

Mai mult, sora Jeanne și-a scris confesiunile fără să se gândească la faptul că cititorii ei ar putea avea acces la alte surse de informare despre faptele descrise. Știm, astfel, din consemnarea oficială a capetelor de acuzare în care a fost condamnat Grandier, că stareța și alte călugărițe au fost copleșite de remușcări pentru ce făcuseră și că au încercat să retragă o mărturie despre care știau că e complet falsă, chiar și în paroxismul isteriei. Autobiografia surorii Jeanne abundă în recunoașteri formale a vanității, a mândriei și a lipsei de entuziasm. Dar nici nu pomenește de păcatul ei cel mai mare – minciunile sistematice din cauza cărora un om nevinovat fusese acuzat și ars pe rug. Și nu amintește nici de singurul episod veridic din toată povestea – căirea ei și recunoașterea publică a vinei. În cele din urmă, a preferat să accepte asigurările cinice ale lui Laubardemont și ale capucinilor: căința ei era doar un tertip al diavolilor, minciunile ei erau adevărul incontestabil. Orice relatare a acestui episod, chiar și cea mai favorabilă, ar fi stricat portretizarea autoarei ca victimă a diavolului, salvată miraculos de Dumnezeu. Eliminând faptele stranii și tragice, a ales să se identifice cu o ficțiune eminamente livrescă. Chestia asta ține de însăși esența comediei.

De-a lungul vieții, Jean-Joseph Surin a gândit, a scris și a făcut multe lucruri prostești, nechibzuite și chiar grotești. Dar, pentru cei care i-au citit scrisorile și memoriile, el rămâne probabil mereu o figură în esență tragică, la ale cărei suferințe (oricât de stranii și, într-un fel, binemeritate) participăm. Îl cunoaștem așa cum se cunoștea și el – dinăuntru și fără mască. Acel „eu” care ni se confesează e mereu Jean-Joseph, niciodată altcineva, mai romantic, niciodată, ca în cazul bietei stareț, acel alt personaj spectaculos, care ajunge invariabil să se dea

de gol și să transforme astfel pretinsul sublim în comic și de-a dreptul ridicol.

Începuturile lungii tragedii a lui Surin au fost deja descrise. Călăuzită de cel mai înalt ideal al desăvârșirii spirituale și de idei greșite despre relațiile dintre Absolut și relativ, dintre Dumnezeu și natură, voința sa de fier îi suprasolicitase constituția fizică firavă și temperamentul aflat într-un dezechilibru instabil. Era bolnav dinainte de a ajunge în Loudun. Aici, deși a încercat să domolească excesele maniheiste ale celorlalți exorciști, a devenit o victimă a preocupării prea intense și prea profunde față de ideea și aparenta realitate ale răului radical. Diavolii își trăgeau puterea chiar din violența campaniei purtate împotriva lor. Puterea se afla în călugărițe și în exorciști. Sub influența unei obsesii organizate a răului, tendințele în mod normal latente (tendințe spre libertinaj și blasfemie, care se nasc, inevitabil, dintr-o disciplină religioasă strictă) au erupt. Lactance și Tranquille au murit în convulsii, „cu totul în prinsoarea lui Belial". Surin a trecut și el prin această ordalie autoprovocată, dar a scăpat cu viață.

Cât s-a aflat la Loudun, Surin și-a găsit timp, printre exorcisme și propriile crize, să scrie multe scrisori. Dar nimănui nu i s-a confesat ca indiscretului său prieten, părintele d'Attichy. Meditația, mortificarea, puritatea inimii – acestea sunt temele predilecte în scrisorile lui. Abia dacă pomenește de diavoli și de încercările prin care trece el.

„Cât privește rugăciunile pe care le faci în gând", îi scrie el unuia dintre corespondenții săi dintr-o mănăstire, „nu mi se pare un semn rău că nu poți să-ți ții mintea fixată asupra unui lucru anume, pe care l-ai pregătit dinainte, așa cum îmi spui. Te sfătuiesc să nu te cramponezi de niciun subiect anume, ci să te lași în voia rugăciunilor dumitale cu aceeași libertate a inimii cu care, cândva, te duceai în odaia maicii d'Arrérac, să stai de vorbă cu ea și să-i mai ții de urât. Nu te duceai la întâlnirile acestea cu întrebări dinainte pregătite sau cu subiecte studiate cu grijă; căci asta ar fi răpit plăcerea conversației. Te duceai la ea gata să hrănești și să cultivi prietenia voastră. Tot așa du-te și la Dumnezeu".

„Iubește-l pe bunul Dumnezeu”, îi scrie el altuia dintre prietenii săi, „și îngăduie-I să facă așa precum Îi e voia. Acolo unde este lucrarea Lui, sufletul ar trebui să nu mai facă după voia sa nepricepută. Fă asta și lasă-te în voia iubirii și a puterii sale. Lasă deoparte treburile nenumărate, care se împletesc cu o sumedenie de neajunsuri ce trebuie să fie purificate”.

Și ce este această dragoste divină, voinței și puterii căreia trebuie să se supună sufletul? „Ceea ce face iubirea e să devasteze, să distrugă, să abolească și apoi să înnoiască, să ridice din nou, să reînvie. Este minunat de teribilă și minunat de dulce; iar cu cât e mai teribilă, cu atât e mai dezirabilă și mai atrăgătoare. Trebuie să ne abandonăm cu hotărâre acestei iubiri. N-o să fiu mulțumit până când n-o s-o văd triumfând asupra ta, până când te va mistui și te va anihila.”

În cazul lui Surin, procesul de anihilare abia începea. În cea mai mare parte a anului 1637 și în primele luni ale lui 1638 a fost bolnav, dar a mai avut și intervale când se simțea bine. Maladia sa consta într-o serie de devieri de la o stare care încă era cât de cât normală.

„Această obsesie”, a scris el douăzeci și cinci de ani mai târziu în *La science expérimentale des choses de l’autre vie*[2], „era însoțită de o vigoare mentală și o veselie ieșite din comun, care l-au ajutat să poarte această povară nu doar cu răbdare, ci și cu satisfacție”. E adevărat, nu se mai punea problema concentrării susținute; nu mai putea studia. Dar putea să se folosească de roadele unor studii mai vechi, pe baza cărora improviza uimitor. Inhibat, neștiind ce-o să spună sau dacă va fi în stare să deschidă gura, urca la amvon simțindu-se ca un condamnat la moarte care urcă pe eșafod. Apoi, simțea brusc „o dilatare a simțului interior și căldura unei grații atât de puternice, că-și descărca sufletul ca o trâmbiță, cu un glas și o gândire pline de forță, de parcă era alt om... Se deschisese brusc o conductă, vărsând un belșug de forță și cunoaștere în mintea lui”.

Apoi ceva s-a schimbat brusc. Conducta s-a înfundat; torentul inspirației a secat. Boala a luat altă formă, nemaifiind obsesia spasmodică a unui suflet relativ normal atins de Dumnezeu, ci o privare totală de lumină, însoțită de o

diminuare și o degradare a ființei sale, ce devenea ceva inferior sieși. Într-o serie de scrisori, cea mai mare parte scrise în 1638 și adresate unei călugărițe care avusese experiențe similare, Surin descrie începuturile acestei noi faze a maladiei.

Suferințele lui erau și fizice, cel puțin parțial. Avea zile și săptămâni în care o febră nu foarte mare, dar persistentă îl făcea să se simtă extrem de slăbit. Alteori suferea de un fel de paralizie parțială. Încă-și mai putea controla oarecum membrele; dar fiecare mișcare implica un efort considerabil și era însoțită de durere. Chiar și cele mai mărunte gesturi erau chinuitoare, iar fiecare sarcină, până și cea mai insignifiantă și mai banală, era ca una dintre muncile lui Hercule. Îi lua două sau trei ore să-și desfacă copcile rasei. Îi era fizic imposibil să se dezbrace de tot. Timp de aproape douăzeci de ani, Surin a dormit îmbrăcat. O dată pe săptămână, era totuși nevoie să-și schimbe cămașa (dacă nu voia să se umple de păduchi, „pe care nu puteam să-i sufăr"). „Schimbarea rufăriei era așa de dureroasă, că uneori îmi petreceam aproape toată noaptea dinspre sâmbătă spre duminică scoțându-mi cămașa murdară și îmbrăcând-o pe cea curată. Așa de mare era durerea, că, dacă mi se părea vreodată că mai există vreo fărâmă de fericire, mereu era înainte de joi; de joi începea cazna, la gândul că urmează să-mi schimb cămașa; căci aceasta era o tortură în locul căreia m-aș fi supus la orice alt fel de suferință, dacă aș fi avut de ales."

Mâncatul era aproape la fel de chinuitor ca îmbrăcatul și dezbrăcatul. Cămășile se schimbau doar o dată pe săptămână. Dar procesul sisific de tăiere a cărnii, ducerea furculiței la gură, apucarea și înclinarea laborioase ale paharului erau cazne zilnice, cu atât mai insuportabile din cauza unei lipse aproape complete de apetit şi a conştientizării faptului că probabil va voma tot ce mâncase sau va suferi de o indigestie crâncenă.

Doctorii au făcut tot posibilul pentru el. I s-a luat sânge, i s-au făcut purgații, i s-au recomandat băi calde. Nimic n-a ajutat. Simptomele erau fizice, desigur; dar cauza lor nu trebuia căutată în sângele stricat și în umorile virulente, ci în spirit.

Spiritul acesta încetase să mai fie posedat. Nu se mai dădea

o luptă între Leviatan și un suflet care, în ciuda lui, rămânea seren conștient de prezența lui Dumnezeu. Era o luptă între o anumită idee de Dumnezeu și o anumită idee de natură, spiritul scindat al lui Surin luptând în ambele tabere și fiind înfrânt la fiecare înfruntare.

Deși pare destul de evident că infinitul trebuie să includă finitul și trebuie să fie deci cu totul prezent în orice punct din spațiu și-n orice moment din timp, gânditorii creștini mai bătrâni și mai riguroși și-au folosit toată ingeniozitatea, iar moraliști creștini mai severi toată puterea de convingere și de coerciție ca să evite această concluzie evidentă și să scape de consecințele ei practice.

Aceasta e o lume căzută, proclamau gânditorii, iar natura, umană și subumană, este radical coruptă. Așa că, spuneau moraliștii, trebuie să luptăm împotriva naturii pe toate fronturile – s-o reprimăm în interior, s-o ignorăm și s-o depreciem în exterior.

Dar numai prin *datum*-ul naturii putem spera să primim *donum*-ul grației. Numai acceptând datul, *așa cum ne e dat*, ne putem califica pentru Dar. Numai prin fapte putem ajunge la Faptul primordial. „Nu urmări adevărul", ne sfătuiește unul dintre maeștrii zen, „ci doar încetează să mai prețuiești opiniile". Iar misticii creștini spun în esență cam același lucru – cu diferența totuși că ei trebuie să facă o excepție în favoarea opiniilor numite dogme, articole de credință, tradiții pioase și altele asemenea. Dar acestea sunt doar niște puncte de reper, în cel mai bun caz; iar în cazul în care „confundăm degetul care arată cu luna", atunci sigur o să ne rătăcim. De Fapt trebuie ne apropiem prin fapte; el nu poate fi cunoscut prin intermediul cuvintelor sau prin intermediul fanteziilor inspirate de cuvinte. Împărăția cerurilor poate fi făcută să vie *pe pământ*; nu poate să vie în imaginația noastră sau în raționamentele noastre discursive. Și nu poate să vie nici măcar pe pământ, atâta vreme cât ne încăpățânăm să trăim nu pe pământul așa cum ne este dat, ci așa cum îi pare el unui ego obsedat de ideea de separație, de pofte și scârbe, de fantezii compensatoare și de afirmații primite de-a gata despre natura lucrurilor. Ca să poată să vie împărăția lui Dumnezeu,

împărăția noastră trebuie să dispară. Trebuie să aibă loc o mortificare, nu a naturii, ci a tendinței noastre fatale de a pune mereu în locul naturii ceva născocit de inventivitatea noastră. Trebuie să ne eliberăm de catalogul nostru de lucruri care ne plac și lucruri care nu ne plac, de tiparele verbale la care ne așteptăm să se conformeze realitatea, de închipuirile în care ne ascundem, când faptele nu ne satisfac așteptările. Aceasta este „sfânta indiferență" a Sfântului Francisc de Sales; aceasta este „abandonarea" lui de Caussade, acceptarea conștientă, clipă de clipă, a ceea ce se întâmplă efectiv; acesta este și „refuzul de a prefera" care este semnul căii perfecte în limbajul filosofiei Zen.

Bazându-se pe principiul autorității și pe anumite experiențe proprii, Surin credea că Dumnezeu poate fi cunoscut direct, într-o uniune transfiguratoare a sufletului cu Temeiul divin, al său și al existenţei lumii. Dar nutrea și părerea că natura e fatalmente depravată din cauza păcatului primilor noștri părinți și că această depravare generează o prăpastie uriașă între creator și creatură. Având în vedere aceste idei despre Dumnezeu și univers (idei considerate în mod idolatru interșanjabile cu faptele și cu Faptul primordial), Surin considera că era logic să încerce să elimine din spirit-trupul lui orice element natural care putea fi eradicat fără să provoace efectiv moartea. La bătrânețe a recunoscut că a greșit. „Căci trebuie spus că părintele, cu mai mulți ani înainte să se ducă la Loudun" (Surin vorbește despre sine la persoana a treia), „se ținuse foarte din scurt (*s'était extrêmement serré*) pentru a se mortifica și în încercarea de a rămâne mereu în prezența lui Dumnezeu; iar deși în toate acestea era un zel lăudabil, fuseseră și niște mari excese în această reținere și constrângere a gândirii sale. Din această pricină se afla într-o stare de limitare (*rétrécissiment*), care era bine intenționată, dar cu siguranță vrednică de dojană". Fiindcă prețuia părerea cum că infinitul se află cumva în afara finitului, că Dumnezeu este cumva opus creației Sale, Surin încercase să mortifice nu atitudinea sa egoistă față de natură, nici închipuirile și ideile pe care le pusese în locul naturii, ci chiar natura însăși, faptele date ale existenței concrete printre oamenii de pe această

planetă.

„Urăște natura”, acesta e sfatul lui, „și las-o să îndure umilințele pe care i le dă Dumnezeu”. Natura a fost „judecată și condamnată la moarte”, iar sentința e dreaptă; de asta trebuie „să-L lăsăm pe Dumnezeu să ne jupoaie și să ne răstignească după voia Sa”. Surin știa din experiența cea mai amară că aceasta *era într-adevăr* voia Sa. Nutrind ideea depravării totale a naturii, transformase sila de viață, care este un simptom atât de frecvent al nevrozei, într-o aversiune pentru propria umanitate, un dezgust pentru mediul său – o aversiune și un dezgust cu atât mai intense cu cât încă avea pofte, deoarece creaturile, oricât de dezgustătoare, încă erau o sursă de ispită. În una dintre scrisorile sale afirmă că trebuise să se ocupe de niște treburi cu câteva zile înainte. Fiind un om bolnăvicios, ocupația aceasta îi aduce o oarecare alinare. Nu se mai simte chiar așa de îngrozitor, până când își dă seama, la un moment dat, că ameliorarea s-a datorat faptului că „fiecare clipă fusese umplută de infidelități”. Suferința revine, agravată de un sentiment de vinovăție, de convingerea că a păcătuit. Simte remușcări cronice. Dar sunt remușcări care nu-l stimulează să acționeze; căci se vede incapabil să acționeze, incapabil chiar și să se confeseze, așa că trebuie „să-și înghită păcatele ca pe apă, să muște din ele ca din pâine”. Voința și facultățile îi sunt paralizate – dar nu și sensibilitățile. Căci, deși nu poate face nimic, încă are capacitatea de a suferi. „Cu cât ești mai sfâșiat, cu atât simți mai acut loviturile.” Este în „vidul morții”. Dar acest vid este mai mult decât o simplă absență; este neant înverșunat, „hidos și oribil, e un abis, unde nicio altă creatură nu poate să te ajute ori să te aline” și unde Creatorul este un torționar, pentru care victima nu poate simți decât ură. Noul stăpân cere să domnească singur: de asta face cu totul de netrăit viața slujitorului Său; de asta natura a fost vânată până și în gaură de șarpe și este torturată lent până moare. Din personalitate nu mai rămân decât elementele ei cele mai respingătoare. Surin nu mai poate să gândească, să studieze, să se roage, să facă fapte bune ori să-și înalțe inima spre creatorul său cu dragoste și recunoștință; dar „partea senzuală și animală a naturii sale” este încă vie și „cufundată în crimă și

oroare”. La fel și dorința criminal de frivolă de distracţie, mândria, amorul-propriu și ambiția. Anihilat dinăuntru de nevroză și de opiniile sale rigoriste, se hotărăște să grăbească distrugerea naturii mortificându-se din afară. Tot au mai rămas unele ocupații care-i mai alină puțin chinul. Renunță și la ele; căci simte că e nevoie „să unească golul exterior cu golul interior”. Astfel va fi eliminată orice speranță de sprijin din afară, iar natura va rămâne, fără nicio apărare, la mila Domnului. Între timp, doctorii i-au recomandat să mănânce multă carne; dar nu se poate hotărî să-i asculte. Dumnezeu i-a trimis această boală ca pe un mijloc de purgație. Dacă încearcă să se facă bine prematur, se va opune voii Domnului.

Respinge sănătatea, respinge orice ocupație și recreere. Dar tot mai sunt acele produse stridente ale talentelor și învățăturii sale – predicile, tratatele teologice, omiliile, poemele religioase, la care a muncit din greu și de care este încă așa de mândru. După lungi și chinuitoare frământări, simte un impuls puternic de a distruge tot ce-a scris vreodată. Rupe și aruncă pe foc manuscrisele mai multor cărți, împreună cu numeroase alte hârtii. Acum este „despuiat de tot și lăsat gol pușcă cu caznele sale”. Este „în mâinile Ziditorului, care (te asigur) își vede de lucrarea Sa, silindu-mă să bat drumuri grele, împotriva cărora natura mea se răzvrătește”.

Câteva luni mai târziu drumul devenise atât de greu, că Surin nu mai este în stare, fizic și mental, nici măcar să-l descrie. Din 1639 până în 1657 există o mare întrerupere în corespondența sa, un vid total. A suferit, în tot acest timp, de un soi de analfabetism patologic, fiind incapabil să scrie și să citească. În unele momente îi venea greu până și să vorbească. Se afla în izolare, rupt de orice comunicare cu lumea exterioară. Exilarea departe de oameni era destul de rea, dar nu însemna nimic pe lângă exilarea departe de Dumnezeu la care era condamnat acum. La puțin timp după ce s-a întors din Annecy, Surin a devenit convins (și convingerea asta l-a ținut mulți ani) că deja era damnat. Nu-i mai rămânea decât să-și aștepte, fără nicio nădejde, moartea predestinată să fie trecerea de la iadul pe pământ la cel infinit mai îngrozitor al iadului în iad.

Confesorul său și superiorii îl asigurau că mila Domnului e nemărginită și că nu există certitudinea damnării atâta vreme cât există viață. Un teolog erudit a dovedit-o cu ajutorul silogismelor; altul a venit în infirmerie cu un braț de cărțoaie și i-a dovedit-o prin autoritatea Doctorilor Bisericii. Dar degeaba. Surin *știa* că e pierdut și că diavolii, asupra cărora triumfase nu demult, pregăteau încântați un loc special pentru el printre focurile cele veșnice. Oamenii puteau spune vrute și nevrute; dar realitatea și faptele sale erau mai grăitoare decât orice vorbe. Tot ce se întâmpla, tot ce simțea și ce era inspirat să facă îi confirma această convingere. Dacă stătea lângă foc, sigur sărea pe el un tăciune aprins (simbolul osândei veșnice). Dacă intra într-o biserică, o făcea mereu într-un moment în care se citea ori se cânta – pentru *el* – vreo frază despre dreptatea lui Dumnezeu, vreo denunțare a păcătoșilor. Dacă asculta o predică, îl auzea invariabil pe preot afirmând că în congregație e vreun suflet rătăcit – *al lui*. O dată, când se dusese să se roage la căpătâiul unui frate care trăgea să moară, a avut certitudinea că, asemenea lui Urbain Grandier, era și el vrăjitor și avea puterea de a le porunci dracilor să intre în trupul unor oameni nevinovați. Și exact asta făcea în momentul acela – îi făcea farmece muribundului. Îi poruncea lui Leviatan, demonul mândriei, să intre în el. Îi invoca pe Isacaaron, demonul concupiscenței, pe Balaam, duhul bufoneriei, pe Behemot, stăpânul blasfemiilor. Un om stătea în pragul veșniciei, pregătit să facă ultimul pas decisiv. Dacă sufletul lui era plin de dragoste și credință când făcea pasul acesta, totul avea să fie bine pentru el. Dacă nu… Surin simțea deja mirosul greu de pucioasă, auzea urletele și scrâșnetul dinților – și cu toate astea, împotriva voinței sale (sau o făcea de bunăvoie?), îi tot invoca pe diavoli, tot spera că se vor arăta. Deodată, bolnavul s-a foit în pat și-a început să vorbească – nu vorbea ca înainte, despre lăsarea în voia Domnului, despre Hristos și Maria, despre mila Domnului și desfătările raiului, ci bălmăjea ceva despre fâlfâitul unor aripi negre, despre îndoielile care nu-i dădeau pace și despre terori de nedescris. Paralizat de groază, Surin și-a dat seama că era adevărat: el chiar era vrăjitor.

Acestor dovezi exterioare și inferențiale ale damnării sale li se adăugau și certitudinile interioare instilate în sufletul lui de o putere străină și, evident, supranaturală. „Cel ce vorbește despre Dumnezeu", scria el, „vorbește despre un ocean de rigori și (îndrăznesc să spun) de exigențe, care întrec orice măsură". În aceste lungi ore de neajutorare, în timp ce zăcea în pat cu voința paralizată, cu mușchii ba fără pic de vlagă, ba contractați de crampe dureroase, primea „impresii atât de puternice despre mânia lui Dumnezeu, că nicio durere de pe lumea asta nu se compară cu ele". Anii treceau, iar o suferință de un anumit fel lua locul alteia, de alt fel; dar sentimentul ostilității lui Dumnezeu nu l-a părăsit niciodată. O percepea intelectual; o simțea ca pe o apăsare enormă – apăsarea judecății divine. *Et pondus eius ferre non potui.* Nu o putea îndura, dar ea era mereu.

Ca pentru a-i întări această convingere pe care o simțea, avea viziuni repetate – atât de vii, atât de substanțiale, încât îi era greu să decidă dacă le văzuse cu ochii minții sau cu cei ai corpului. Erau viziuni ale lui Hristos, în cea mai mare parte. Nu ale Mântuitorului Hristos, ci ale Judecătorului Hristos. Nu ale lui Hristos învățător sau suferind, ci ale Hristosului din Ziua de pe Urmă, așa cum îl vede păcătosul nepocăit în clipa morții, Hristos așa cum apare sufletelor damnate în iad, Hristos cu „o privire de neîndurat", plină de mânie, de dispreț, de ură răzbunătoare. Câteodată Surin îl vedea ca pe un bărbat înarmat, purtând o mantie stacojie. Alteori, plutind la o înălțime de o suliță, imaginea stătea de pază la ușa bisericilor, nelăsându-i pe păcătoși să intre. Alteori, parcă vizibil și tangibil, Hristos părea să emane din împărtășanie, iar bolnavul îl simțea ca pe un curent de dispreț atât de puternic, că, o dată, chiar îl trântise jos de pe o scară, unde se urcase ca să privească o procesiune religioasă. (Alteori – atât e de intensă îndoiala iscată, prin inducție, de credința sinceră în mintea credinciosului – *știa* cu certitudine că dreptatea e de partea lui Calvin și că Hristos nu e cu adevărat prezent în euharistie. Era între Scylla și Charybda. Când știa, din experiență, că Hristos era în hostie, știa, tot din experiență, că Hristos îl damnase. Dar se credea damnat cu aceeași certitudine și când gândea că

doctrina prezenței reale e falsă, așa cum gândeau și ereticii.)

În viziunile lui Surin nu apărea doar Hristos. Uneori o vedea pe Fecioara Maria, încruntându-se la el cu o expresie de dezgust și de indignare. Ridicându-și mâna, îl trăsnea cu un fulger răzbunător, iar întreaga lui ființă, mentală și fizică, simțea această durere. Alteori, îi apăreau alți sfinți, fiecare cu o „privire de neîndurat" și o lovitură de trăsnet. Surin îi vedea în vis și se trezea speriat și chinuit, când îl lovea fulgerul. Îi apăreau sfinți care de care mai bizari. Într-o noapte, de pildă, l-a trăsnit „Sfântul Eduard, regele Angliei". Să fi fost oare Eduard Martirul? Sau bietul Eduard Mărturisitorul? În orice caz, Sfântul Eduard părea „teribil de mânios pe mine; și sunt convins că asta [sfinți care aruncă cu fulgere] se întâmplă și în iad".

La începutul lungului său exil din rai și din lumea oamenilor, Surin era capabil încă să încerce, măcar în zilele lui bune, să restabilească contactul cu ceea ce se afla în jurul său. „Alergam mereu după superiorii mei și după ceilalți iezuiți ca să le împui urechile cu ceea ce se petrecea în sufletul meu." Degeaba. (Una dintre spaimele cele mai îngrozitoare ale tulburărilor mentale, ca și ale dizabilității fizice extreme, constă în faptul că „între noi și voi se cască o mare prăpastie". Starea unei persoane catatonice, de exemplu, nu se poate compara cu cea a omului normal. Universul în care trăiesc paraliticii este radical diferit de lumea pe care o cunosc cei ce-și pot folosi în totalitate facultatea locomotoare. Dragostea poate clădi o punte, dar nu poate eradica prăpastia; iar unde dragoste nu e, nici măcar punte nu e.) Surin alerga după superiori și colegi; dar ei nu înțelegeau nimic din ce le zicea; nici măcar nu voiau să empatizeze. „Mi-am dat seama cât de adevărat grăia Sfânta Teresa: că nu există durere mai greu de îndurat decât aceea de a ajunge în mâinile unui confesor prea prudent". Pierzându-și răbdarea, aceștia se îndepărtau de el. Surin îi apuca de mânecă și încerca, iarăși, să le explice ce i se întâmplă. Era atât de simplu, atât de evident și neînchipuit de îngrozitor! Ei zâmbeau disprețuitor și-și ciocăneau fruntea cu degetul. Omul nu numai că era nebun, ci-și provocase singur această nebunie. Îl asigurau că Dumnezeu îl pedepsește pentru

mândria și idiosincraziile lui – pentru că voia să fie mai spiritual decât alții, pentru că-și închipuia că poate ajunge la desăvârșire pe altă cale decât cea a iezuiților, pe o cale excentrică, pe care și-a ales-o singur. Surin protesta împotriva obiecțiilor lor. „Simțul comun natural, pe care este clădită credința noastră, ne întărește atât de mult față de lucrurile vieții celeilalte, că, de îndată ce un om susține că e damnat, alții tratează această idee ca pe un semn de nebunie." Dar nebuniile melancolicului și ale ipohondrului sunt de alt tip – unul își închipuie, de pildă, „că e ulcior sau cardinal" ori (în caz că e deja cardinal, ca Alphonse de Richelieu) că e Dumnezeu Tatăl. Surin insista că nu e niciodată un semn de nebunie să crezi că ești damnat; iar ca să demonstreze asta, cita cazul lui Heinrich Suso, al Sfântului Ignațiu, al lui Blosius, al Sfintei Teresa, al Sfântului Ioan al Crucii. În diferite momente ale vieții lor, toți aceștia se crezuseră damnați și toți fuseseră și întregi la minte, și eminamente sfinți. Dar cei prudenți ori refuzau să asculte, ori, dacă îl ascultau (fără să-și ascundă deloc nerăbdarea!), nu se lăsau convinși.

Atitudinea lor adâncea nefericirea deja imensă a lui Surin și-l împingea și mai departe pe calea disperării. Pe 17 mai 1645, într-o mică mănăstire iezuită din Saint-Macaire, aproape de Bordeaux, a încercat să se sinucidă. Toată noaptea dinainte se luptase cu tentația suicidului și și-a petrecut cea mai mare parte a dimineții rugându-se înainte de sfânta euharistie. „Cu puțin înainte de cină a urcat în odaia sa. Intrând, a văzut că fereastra era deschisă, s-a apropiat de ea și, după ce a privit în hăul care trezise acest trist instinct în mintea sa [casa era construită pe o înălțime stâncoasă deasupra râului], s-a retras spre mijlocul camerei, cu fața spre fereastră. Acolo și-a pierdut cunoștința și brusc, ca prin somn, fără să-și dea seama ce face, a fost aruncat pe fereastră." Trupul a căzut, s-a lovit de o ieșitură a stâncii și s-a oprit la marginea apei. Și-a fracturat femurul, dar n-avea răni interne. Îmboldit de pasiunea lui inveterată pentru miraculos, Surin încheie povestea tragediei sale cu un post-scriptum aproape comic. „Chiar când se petrecea acest accident și chiar în locul în care s-a petrecut, a venit un hughenot la râu, care făcea glume despre ce se

întâmplase în timp ce trecea râul cu calul lui. Ajuns de partea cealaltă, a urcat din nou pe cal și, pe pajiște, pe un drum neted ca-n palmă, calul l-a aruncat din șa și el și-a rupt brațul; el cu gura lui a spus că Dumnezeu îl pedepsea fiindcă râsese de părinte că încercase să zboare, făcându-l să dea și el de același necaz, doar că de la o înălțime mult mai mică. Înălțimea de la care căzuse părintele este suficient de mare ca să fie fatală; căci, cu nici o lună înainte, o pisică, ce încerca să prindă o vrabie, a căzut din același loc și a murit, deși aceste animale, fiind ușurele și agile, cad de obicei fără să pățească nimic."

I-au pus piciorul în atele și, după câteva luni, putea merge din nou, deși a rămas cu un șchiopătat pentru tot restul vieții. Dar mintea nu avea să fie vindecată la fel de ușor ca trupul. Tentația de a se lăsa pradă disperării avea să persiste ani de zile. Locurile înalte au continuat să exercite asupra lui o fascinație teribilă. Nu se mai putea uita la o frânghie sau la un cuțit fără să simtă o dorință intensă de a se spânzura sau a-și tăia gâtul.

Iar impulsul acesta distructiv nu era îndreptat doar spre interior, ci și spre exterior. Uneori Surin se simțea copleșit de o dorință aproape irezistibilă de a da foc casei în care locuia. Clădirile și ocupanții lor, biblioteca, împreună cu toate comorile ei de înțelepciune și credință, capela, veșmintele, crucifixele, sfânta împărtășanie însăși – totul trebuia făcut scrum. Doar un demon putea să dea dovadă de atâta răutate. Dar el tocmai asta era – un suflet damnat, un diavol întrupat, urât de Dumnezeu și urând la rându-i. Pentru el, acest fel de răutate era cât se poate de normal. Și totuși, deși se știa pierdut, mai era o parte din el ce respingea răul despre care știa că este datoria lui de damnat să-l gândească, să-l simtă și să-l facă. Tentațiile suicidului și incendierii erau puternice; dar lupta împotriva lor. Și, oricum, toate acele persoane prudente din jurul său nu lăsau nimic la voia întâmplării. După prima lui încercare de a-și lua viața era ori vegheat de un frate mirean, ori legat cu funii de pat. Timp de trei ani, Surin a fost tratat sistematic conform metodelor inumane care le erau rezervate nebunilor.

Cei care se dau în vânt după așa ceva (și nu sunt deloc

puțini) se delectează cu inumanitatea de dragul inumanității, deși adesea cu conștiința încărcată. Ca să-și mai diminueze sentimentul de culpabilitate, bătăușii și sadicii caută tot felul de justificări lăudabile pentru sportul lor preferat. Astfel, brutalitatea față de copii este justificată ca disciplină, ca ascultare de cuvântul lui Dumnezeu, căci „cine cruță toiagul său își urăște copilul". Brutalitatea față de criminali este un corolar al imperativului categoric. Brutalitatea față de eretici religioși sau politici este o victorie pentru dreapta credință. Brutalitatea față de membrii altei rase este justificată de argumente inspirate de ceva ce o fi trecut cândva drept știință. Altădată generalizată, brutalitatea față de alienați încă n-a dispărut cu totul nici acum – căci nebunii te scot din minți. Dar această brutalitate nu mai este justificată în termeni teologici, ca în trecut. Cei care i-au chinuit pe Surin și pe celelalte victime ale isteriei și psihozei au făcut-o, în primul rând, pentru că le plăcea să fie brutali și, în al doilea rând, fiindcă erau convinși că e bine să fii brutal. Și credeau că procedează bine fiindcă, *ex hypothesi*, nebunii și-o făcuseră întotdeauna cu mâna lor. Erau pedepsiți de Dumnezeu pentru cine știe ce păcat evident sau neștiut, iar Dumnezeu le îngăduia diavolilor să-i asalteze ori să-i tulbure. Meritau un tratament aspru și ca dușmani ai lui Dumnezeu, și ca încarnări temporare ale răului radical. Așa că li se aplica un tratament aspru – cu conștiința împăcată și cu plăcutul sentiment că se face voia Domnului precum în cer, așa și pe pământ. Smintitul era bătut, înfometat, legat în lanțuri în cea mai mizerabilă temniță. Dacă era vizitat de vreun pastor, acesta venea doar ca să-i spună că totul e din vina lui și că l-a mâniat pe Dumnezeu. Pentru colectivitate era ceva între babuin și șarlatan, cu trăsături de criminal condamnat. Duminica și de sărbători îi duceai pe copii să-i vadă pe nebuni, așa cum acum îi duci la grădina zoologică sau la circ. Și nu erau reguli care să interzică chinuirea animalelor. Dimpotrivă, animalele acestea fiind ceea ce erau, dușmani ai Domnului, chinuirea lor nu era doar permisibilă, ci de-a dreptul o datorie. O temă preferată a dramaturgilor și a scriitorilor din secolele XVI-XVII e omul sănătos la cap care este tratat ca un lunatic și supus la tot soiul de insulte și farse. Să ne gândim la Malvolio,

să ne gândim la Dr. Manente al lui Il Lasca sau la sărmana victimă din *Simplicissimus* al lui Grimmelshausen. Iar realitatea este și mai neplăcută decât ficțiunile.

Louise du Tronchay ne-a lăsat o descriere a experiențelor ei în marea casă de nebuni La Salpêtrière din Paris, unde a fost internată, în 1674, după ce fusese găsită rătăcind pe străzi, țipând și râzând de una singură, urmată de o sumedenie de pisici maidaneze. Din cauza acestor pisici, s-a iscat bănuiala că nu ar fi doar nebună, ci și vrăjitoare. La spital au legat-o într-o cușcă, pentru amuzamentul publicului. Vizitatorii o împungeau printre gratii cu bastoanele și făceau glume despre pisicile ei și despre pedepsele rezervate vrăjitoarelor. Ce frumos aveau să ardă paiele alea murdare pe care zăcea când o vor duce la execuție! O dată la câteva săptămâni, îi schimbau paiele și le ardeau în curte pe cele vechi. Louise era adusă să privească focul și să-i audă pe oameni strigând veseli: „Ardeți-o pe vrăjitoare!”. Într-o duminică a fost silită să asculte o predică despre ea însăși. Preotul le-a arătat-o enoriașilor ca exemplu al modului în care pedepsește Dumnezeu păcatul. Pe lumea asta era o cușcă în La Salpêtrière, dar pe lumea cealaltă avea să fie iadul. Iar în timp ce biata victimă suspina și tremura îngrozită, el îi tot dădea înainte, încântat, despre flăcări, duhoare, cazanele cu smoală, bicele de fier înroșit în foc – în vecii vecilor, amin.

Starea lui Louise firește că s-a înrăutățit din ce în ce mai mult sub acest regim. Și-a revenit până la urmă doar datorită omeniei unei singure persoane – un preot care o mai vizita și care s-a purtat frumos cu ea și s-a milostivit s-o învețe să se roage.

Experiențele lui Surin erau în esență similare. E adevărat că nu a fost nevoit să îndure torturile fizice și mentale pe care le implica viața într-o casă de nebuni. Însă chiar și în infirmeria unui colegiu iezuit, chiar și printre tovarășii săi, erudiți cu o educație aleasă și creștini devotați, avea de înfruntat multe orori. Fratele mirean, care ar fi trebuit să-l îngrijească, îl bătea fără milă. Băieții de la școală urlau și-și băteau joc de câte ori îl zăreau pe părintele nebun. De la asemenea oameni nu puteai să te aștepți la altceva. Dar nu te-ai fi așteptat la așa ceva și din

partea preoților, a fraților lui, a celorlalți apostoli. Și totuși, aceștia s-au dovedit a fi de o nesimțire crasă, complet lipsiți de compasiune. Cei direcți și robuști, creștinii musculoşi, îl asigurau că n-are nimic, îl obligau să facă toate lucrurile pe care-i era imposibil să le facă și apoi râdeau când el urla de durere și îi spuneau că doar i se pare. Moraliștii ostili veneau, i se așezau la căpătâiul patului și îi spuneau pe îndelete și cu evidentă satisfacție că primește doar ceea ce merită cu vârf și îndesat. Unii preoți îl vizitau din curiozitate și, ca să se amuze, vorbeau cu el stâlcit de parcă ar fi fost copil sau cretin, îi demonstrau cât sunt ei de spirituali, ce nemaipomenit simț al umorului au, făcând glume pe seama lui, ironii pe care, pentru că el nu le putea răspunde, presupuneau că nu le înțelege. O dată, „când eram singur în infirmerie, a venit un părinte mai important, s-a așezat pe patul meu, m-a privit fix o vreme și apoi, deși nu-i făcusem niciun rău și nici nu voiam să-i fac rău, mi-a dat o palmă drept peste față, după care a plecat".

Surin s-a străduit să transforme aceste brutalități în ceva de folos sufletului său. Dumnezeu voia ca el să fie umilit prin faptul că era considerat nebun și tratat ca un proscris, fără niciun drept la respectul semenilor și nici măcar la mila lor. S-a resemnat cu ce se întâmpla; a mers și mai departe, dorindu-și în mod activ să fie umilit. Dar acest efort conștient de a se împăca cu soarta lui nu era suficient pentru a se vindeca. Ca și în cazul lui Louise du Tronchay, agentul tămăduitor a fost bunăvoința altui om. În 1648 singurul dintre colegii săi care susținuse mereu că Surin nu e nebun fără leac, părintele Bastide, a fost numit rector al colegiului din Saintes. A cerut permisiunea să-l ia pe invalid cu el. I s-a acordat. În Saintes, pentru prima oară în zece ani, Surin a fost tratat cu empatie și considerație – ca un bolnav care trece printr-o încercare spirituală, și nu ca un soi de criminal care este pedepsit de Dumnezeu și care, prin urmare, merită o pedeapsă și mai mare din partea oamenilor. Încă îi era imposibil să-și părăsească închisoarea și să comunice cu lumea; dar acum lumea venea ea mai aproape și încerca să comunice cu el.

Primele reacții ale pacientului la acest nou tratament au fost fizice. Ani de zile, nu putuse respira adânc din cauza

anxietății cronice, astfel că părea să trăiască mereu în pragul asfixiei. Acum, aproape dintr-odată, diafragma a început să i se miște; respira adânc, putea să-și umple plămânii cu aer dătător de viață. „Toți mușchii mei fuseseră contractați, parcă prinși în niște scoabe, iar acum una se desprinsese, apoi alta, o alinare extraordinară.” Simțea în corp ceva analog eliberării spirituale. Cei care suferă de astm sau rinită alergică știu ce înseamnă să te simți izolat de mediul cosmic și cunosc beatitudinea de a restabili legătura cu el când se recuperează. La nivel spiritual, majoritatea ființelor umane suferă de un echivalent al astmului, dar nu conștientizează decât vag și rareori faptul că trăiesc într-o stare de asfixiere cronică. Însă câțiva dintre ei se recunosc drept ceea ce sunt – oameni care nu respiră. Caută disperați să tragă aer în piept; iar dacă în cele din urmă reușesc să-și umple plămânii, ce binecuvântare de nedescris!

De-a lungul straniei sale cariere, Surin s-a simțit ba sufocat, ba eliberat, ba închis într-un întuneric sufocant, ba transportat pe piscuri scăldate de soare. Iar plămânii îi reflectau starea sufletească – chirciți și rigizi când sufletul era sufocat, dilatați când sufletul respira. Cuvintele *serré*, *bandé*, *rétréci* și antonimul lor, *dilaté*, apar mereu în scrierile lui Surin. Ele exprimă faptul cardinal al experienţei sale – o oscilare violentă între extremele tensiunii și detentei, ale unei contractări în ceva inferior sinelui şi unei irumperi într-o viață mai abundentă. Era o experiență de același tip precum cea descrisă amănunțit în jurnalul lui Maine de Biran, precum cea care își găsește cea mai puternică și mai frumoasă expresie în anumite poeme de George Herbert și Henry Vaughan – o experiență constând într-o succesiune de incomensurabile.

În cazul lui Surin, detenta psihologică era însoțită uneori de un grad extraordinar de dilatare toracică. Într-o perioadă de autoabandonare extatică a descoperit că vesta sa de piele, care era încheiată cu șnururi în față, ca o gheată, trebuie să fie lărgită cu vreo 15 centimetri. (În tinerețe, Sfântul Filippo Neri a trăit și el experiența unei dilatări extatice atât de radicale, că inima i s-a mărit permanent și el și-a rupt două coaste. În ciuda sau poate tocmai datorită acestui lucru, a trăit până la o vârstă

înaintată și a fost foarte activ până la sfârșitul vieții.)

Surin era mereu conștient că există și o legătură reală, nu doar una pur etimologică între răsuflare și suflet. El enumeră patru tipuri de respirație – a diavolului, a naturii, a grației și a gloriei – și ne asigură că le cunoaște pe toate. Din păcate, nu dă explicații suplimentare, așa că nu putem să știm ce anume a descoperit în domeniul *pranayama*.

Datorită bunăvoinței părintelui Bastide, Surin își recăpătase sentimentul apartenenței la rasa umană. Dar Bastide nu putea să vorbească decât în numele oamenilor, nu și în numele lui Dumnezeu – sau, mai precis, nu în numele ideii de Dumnezeu pe care o avea Surin. Invalidul putea din nou să respire; dar încă nu putea să citească, să scrie sau să spună liturghia, să meargă, să mănânce sau să se dezbrace fără disconfort sau fără dureri crâncene. Toate aceste dizabilități erau legate de convingerea nestrămutată a lui Surin că e damnat. Era o sursă de teroare și de disperare; singurele lucruri ce reușeau să-l mai distragă erau durerea și boala acută. Ca să se simtă mai bine mental trebuia să se simtă mai rău fizic[3].

Cea mai ciudată caracteristică a maladiei lui Surin este că a existat o parte a minții sale care nu s-a îmbolnăvit niciodată. Neputând să citească sau să scrie, neputând să facă nici cele mai simple acțiuni fără o durere atroce și debilitantă, convins de propria damnare, bântuit de compulsii suicidare, blasfematoare și de ispitele impurității și ale ereziei (ba era calvinist convins, ba maniheist credincios și practicant), de-a lungul întregului său calvar Surin și-a păstrat intactă capacitatea de a crea compoziții literare. În primii zece ani ai nebuniei sale a compus mai ales versuri. Punând versuri noi pe melodii cunoscute, a transformat numeroase balade și cântece de pahar în cântări religioase creștine. Iată câteva versuri despre Sfânta Teresa și Sfânta Caterina de Genova, dintr-o baladă intitulată *Les Saints enivrés d'amour*, puse pe melodia *J'ai rencontré un Allemand*.

J'aperçus d'un autre côté,
Une vierge rare en beauté,
Qu'on appelle Thérèse;

Son visage tout allumé
Montrait bien qu'elle avait humé
De ce vin à son aise.
Elle me dit: „Prends-en pour toi,
Bois-en et chantes avec moi:
Dieu, Dieu, Dieu, je ne veux que Dieu:
Tout le reste me pèse".

Une Génoise, dont le cœur
Etait plein de cette liqueur,
Semblait lui faire escorte:
Elle aussi rouge qu'un charbon
S'écriait: „Que ce vin est bon..."[*4].

Versurile sunt slabe și gustul cel puțin îndoielnic nu din motive de sănătate, ci din lipsă de talent. Poezia lui Surin era la fel de slabă și când era întreg la minte, și când era nebun. El avea talent (mult talent) la expunerea clară și exhaustivă a unui subiect în proză. Și tocmai asta a făcut în a doua parte a bolii sale. Compunea în minte și îi dicta cuiva în fiecare seară; așa și-a compus, între 1651 și 1655, opera cea mai importantă, *Le Catéchisme spirituel*. Este un tratat comparabil ca amploare și conținut cu *Holy Wisdom* a contemporanului său englez, Augustine Baker. În ciuda lungimii sale (mai bine de o mie de pagini duodecimo), *Catehismul* rămâne o lectură plăcută. E adevărat, textura de suprafață a scrierii este oarecum neinteresantă; dar nu e vina lui Surin, căci stilului său de modă veche (dar plăcut) i s-a dat, în edițiile moderne ale cărții, „o mână de ajutor", cum spune, cu o ironie involuntară, editorul său din secolul al XIX-lea. Din fericire, mâna aceasta n-a putut să strice calitățile esențiale ale cărții: simplitatea chiar și în analizele cele mai subtile, prozaismul chiar și atunci când vorbeşte despre sublim.

În perioada când și-a compus *Catehismul*, Surin n-a putut să consulte cărți de referință sau să-și revizuiască manuscrisul. Cu toate acestea, face multe trimiteri corecte la alți autori, iar lucrarea însăși este remarcabil de bine organizată într-o serie de întoarceri la aceleași teme, care de fiecare dată sunt tratate dintr-un punct de vedere diferit sau la un nivel tot mai elaborat. Era nevoie de o memorie prodigioasă și de o

capacitate de concentrare excepțională pentru a compune o asemenea carte cu handicapurile lui. Dar, deși se simțea ceva mai bine decât în momentele lui cele mai proaste, Surin încă era considerat de aproape toată lumea nebun (și poate nu fără motiv).

Să fii un nebun lucid și în deplinătatea facultăților mintale – asta trebuie să fie, cu siguranță, una dintre cele mai groaznice experiențe. Neafectată, rațiunea lui Surin asista neajutorată, în timp ce imaginația, emoțiile și sistemul lui nervos autonom se comportau ca o coaliție de maniaci criminali, hotărâți să-l distrugă. În ultimă instanță, era o luptă între persoana activă și victima sugestiei, între Surin realistul, care se străduia să facă față faptelor, și Surin verbalistul, care transforma cuvintele în pseudorealități hidoase, față de care era logic să simtă teroare și disperare.

Cazul lui Surin nu era decât un exemplu extrem al unei situații dificile în care s-ar putea afla orice om. „La început era cuvântul." În ce privește istoria omenirii, afirmația este cât se poate de adevărată. Limbajul este instrumentul ieșirii omului din animalitate, dar tot el este cauza îndepărtării omului de inocența animală și de conformitatea animalelor cu natura lucrurilor și cauza alunecării acestuia în nebunie și diabolism. Cuvintele sunt deopotrivă indispensabile și fatale. Tratate ca ipoteze de lucru, propozițiile despre lume sunt instrumente prin intermediul cărora ne antrenăm treptat să înțelegem lumea. Tratate ca adevăruri absolute, ca dogme care trebuie înghițite, ca idoli ce trebuie adorați, propozițiile despre lume ne distorsionează viziunea despre realitate și ne conduc spre tot felul de comportamente inadecvate. „Vrând să-i ademenească pe orbi", spune Dai-o Kokushi, „Buddha a lăsat să-i scape în joacă vorbe din gura lui aurită. De-atunci cerul și pământul sunt pline de mărăcini încâlciți". Iar mărăcinii n-au fost doar o invenție a Orientului Îndepărtat. Dacă Hristos nu a venit „să aducă pace, ci sabie", asta a fost pentru că El și ucenicii Săi au fost nevoiți să-și întrupeze gândurile în cuvinte. Ca orice alte cuvinte, și aceste cuvinte creștine au fost uneori inadecvate, alteori prea cuprinzătoare și mereu imprecise – așadar, permițând mereu mai multe interpretări diferite.

Tratate ca ipoteze de lucru – ca niște cadre de referință folositoare, în care să organizezi faptele existenței umane și le faci față –, propozițiile formate cu aceste cuvinte au avut o valoare inestimabilă. Tratate ca dogme și idoli, au constituit cauza unor rele enorme precum ura teologică, războaiele religioase și imperialismul ecleziastic, alături de orori mai mici precum orgia de la Loudun și nebunia autosugestionată a lui Surin.

Moraliștii tot perorează despre datoria de a ține pasiunile sub control; și firește că sunt îndreptățiți s-o facă. Din păcate, majoritatea nu insistă și asupra altei datorii esențiale, cea de a ține sub control cuvintele și raționamentele bazate pe ele. Crimele pasionale sunt comise când fierbe sângele în vine, iar sângele fierbe doar uneori. Dar cuvintele sunt cu noi tot timpul și (fără îndoială, din cauza condiționării la care suntem supuși în prima copilărie) sunt încărcate cu o asemenea putere de sugestie, încât poate justifica, oarecum, credința în vrăji și formule magice. Mult mai periculoase decât crimele pasionale sunt cele comise din idealism – crimele instigate, încurajate și justificate moral cu cuvinte sacrosancte. Asemenea crime se plănuiesc când pulsul e normal și se comit cu sânge-rece și cu o perseverență neabătută de-a lungul multor ani. În trecut, cuvintele care dictau crimele din idealism erau predominant religioase; acum sunt predominant politice. Dogmele nu mai sunt metafizice, ci pozitiviste și ideologice. Singurele lucruri care rămân neschimbate sunt superstițiile idolatre ale celor care acceptă dogmele ca atare și nebunia sistematică, ferocitatea diabolică cu care acționează conform convingerilor lor.

Când e transferată din laborator și din birou în biserică, în parlament și în sala de consiliu, noțiunea de ipoteze de lucru poate să scape omenirea de nebuniile ei colective, de compulsiile ei cronice pentru crimă la scară mare și sinucidere în masă. Problema fundamentală a oamenilor e ecologică: oamenii trebuie să învețe să trăiască în cosmos la toate nivelurile, de la cel material la cel spiritual. Ca rasă, trebuie să descoperim cum poate o populație imensă care crește rapid să trăiască într-un mod satisfăcător pe o planetă de dimensiuni

limitate și cu resurse dintre care multe sunt în scădere și neregenerabile. Ca indivizi, trebuie să descoperim cum să stabilim o relație satisfăcătoare cu acea Minte infinită de care ne închipuim de obicei că suntem izolați. Concentrându-ne atenția asupra *datum*-ului și a *donum*-ului, vom elabora, ca produs secundar, metode satisfăcătoare de a ne înțelege unii cu alții. „Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și toate astea se vor adăuga vouă." Dar noi insistăm să căutăm mai întâi toate astea – interesele mult prea umane născute din pasiuni egoiste, pe de o parte, și adorarea idolatră a cuvintelor, pe de altă parte. Drept rezultat, probleme noastre ecologice de bază rămân nerezolvate și nerezolvabile. Concentrarea asupra politicilor de putere împiedică societățile organizate să-și îmbunătățească relația cu planeta. Concentrarea asupra unor sisteme de cuvinte adorate idolatru îi împiedică pe indivizi să-și îmbunătățească relația cu Faptul primordial. Căutând mai întâi „toate astea", le pierdem nu doar pe ele, ci și împărăția lui Dumnezeu, precum și pământul, singurul loc unde poate să vie împărăția.

În cazul lui Surin, anumite propoziții pe care fusese învățat să le trateze ca pe dogme l-au făcut să înnebunească generând teroare și disperare. Dar, din fericire, mai existau și alte propoziții, mai încurajatoare și la fel de dogmatice.

Pe 12 octombrie 1655, unul dintre părinții de la Colegiul din Bordeaux (unde Surin se întorsese între timp) a venit în odaia lui să-l spovedească și să-l pregătească pentru împărtășanie. Singurul păcat de moarte de care se putea acuza bolnavul era că nu se comportase cu suficientă nemernicie; căci, din moment ce Dumnezeu deja îl damnase, se cuvenea să trăiască la înălțimea damnării sale, complăcându-se în toate viciile, pe când el de fapt încerca mereu să fie virtuos. „O să i se pară ridicol cititorului, cum mi se pare și mie acum, să spui că un creștin ar trebui să aibă scrupule în privința facerii de bine." Aceste cuvinte au fost scrise în 1663. În 1655 Surin încă simțea că e de datoria lui, ca suflet rătăcit, să fie în întregime rău. Dar i se părea moralmente imposibil să facă orice altceva decât bine, în ciuda acestei datorii. Era convins că, astfel, comisese un păcat mai mare decât omorul cu premeditare. Păcatul

acesta îl mărturisea el acum, „nu ca un om care trăiește pe pământ, pentru care mai există speranță, ci ca unul dintre damnați”. Confesorul, evident un om de treabă, sensibil, care cunoștea slăbiciunea lui Surin pentru lucrurile ieșite din comun, l-a asigurat pe penitent că și el, deși n-avea aplecare către așa ceva, avuse impresia puternică, ba chiar inspirația că totul avea să fie bine până la urmă. „Îți vei recunoaște greșeala, vei putea să te gândești și să te porți ca alți oameni, vei muri împăcat.” Cuvintele acestea l-au impresionat profund pe Surin, iar norul acela sufocant de frică și suferință a început să se risipească. Dumnezeu nu-și întorsese fața de la el; încă exista speranță. Speranță că-și va reveni pe lumea aceasta, speranță că va fi mântuit pe lumea cealaltă.

Odată ce și-a recăpătat speranța, a început să se și însănătoșească încetul cu încetul. Inhibițiile și paraliziile fizice au dispărut una după alta. Prima care a dispărut a fost neputința de a scrie. Într-o zi din 1657, după optsprezece ani de analfabetism forțat, a luat în mână un condei și a reușit să mâzgălească trei pagini de cugetări despre viața spirituală. Literele erau „atât de necitețe, că aproape ai fi zis că nu-s scrise de mână de om”; dar nu conta. Ce conta era că mâna lui reușise să coopereze în sfârșit cu gândirea, chiar și așa, cu chiu, cu vai.

Peste trei ani și-a recăpătat capacitatea de a merge. S-a întâmplat undeva la țară, în timp ce era găzduit în casa unui prieten. La început, trebuise să fie cărat de doi lachei din odaia în care dormea până în salonul unde luau masa, „căci nu puteam să fac niciun pas fără dureri mari. Aceste dureri nu erau ca durerile paraliticilor; erau dureri care provocau o strângere și o contractare a stomacului și în același timp simțeam o durere ascuțită în măruntaie”. O rudă a venit să-l viziteze pe 27 octombrie 1660 și, când să plece, Surin s-a târât cu chiu, cu vai până la ușă ca să-și ia rămas-bun. După plecarea oaspetelui, a rămas în prag, privind grădina, „și am început să cercetez, cu oarecare atenție, obiectele din ea, lucru pe care, din cauza slăbiciunii extreme a nervilor mei, nu mai fusesem în stare să-l fac de cincisprezece ani”. Simțind, în locul durerilor obișnuite, o „anumită suavitate”, a coborât cele cinci

sau șase trepte până-n grădină și s-a mai uitat puțin în jur. S-a uitat la putregaiul negru și la verdele lucios al gardurilor vii tunse egal, a privit pajiștile, asterii și aleea mărginită de carpeni împletiți. S-a uitat la dealurile domoale din depărtare, cu pădurile lor autumnale, maronii sub cerul palid, scăldate în lumina aproape argintie a soarelui. Nu era nicio adiere de vânt, iar liniștea se simțea ca un cristal enorm și totul era un mister viu al culorilor care se contopeau, al formelor distincte și separate, al puzderiei și al unului, al timpului trecător și al prezenței veșniciei.

A doua zi, Surin s-a aventurat să pătrundă iarăși în universul pe care aproape că-l uitase; iar în ziua următoare a ajuns, în această călătorie de redescoperire, tocmai până la fântână – unde n-a mai simțit nevoia să-și ia viața. Chiar a ieșit din grădină și-a mers, cu picioarele până la glezne în frunzele uscate, prin pădurica aflată dincolo de ziduri. Era vindecat.

Surin își explică ignoranța cu privire la lumea exterioară printr-o „slăbiciune extremă a nervilor". Dar această slăbiciune nu l-a împiedicat niciodată să se concentreze asupra noțiunilor teologice și fanteziilor născute din ele. De fapt, tocmai obsesia acestor imagini și abstracțiuni a fost cea care l-a rupt de lumea naturală. Cu mult înainte de instalarea bolii se forțase să trăiască, în vecinătatea faptelor reale, într-o lume în care cuvintele și reacțiile la ele erau mai importante decât lucrurile și viețile. Cu nebunia sublimă a celui care-și analizează logic credința, Lallemant proclamase că „n-ar trebui să vedem ori să ne minunăm de niciun lucru de pe acest pământ în afară de sfânta împărtășanie. Dacă Dumnezeu ar fi capabil să se minuneze, s-ar minuna doar de această taină și de aceea a Întrupării… După Întrupare, nimic n-ar trebui să ne mai minuneze". Nevăzând și neminunându-se de nimic din lumea dată, Surin nu făcea decât să respecte interdicțiile maestrului său. Sperând să merite *donum*-ul, a ignorat *datum*-ul. Dar cel mai înalt Dar vine prin ceea ce este dat. Împărăția lui Dumnezeu vine pe pământ și prin perceperea pământului așa cum este în sine, și nu așa cum apare unei voințe distorsionate de dorințe și repulsii egoiste, unui intelect distorsionat de credințe primite de-a gata.

Ca teolog rigorist, convins de depravarea totală a lumii decăzute, Surin era de acord cu Lallemant că nu merită să privești sau să te minunezi de nimic din natură. Dar teoriile sale nu erau în acord cu experiența sa imediată. „Uneori", scrie el în *Le Catéchisme spirituel*, „Sfântul Duh luminează sufletul în mod succesiv și gradual; iar apoi profită de tot ce se prezintă conștiinței – animale, copaci, flori sau orice altceva din creație – pentru a iniţia sufletul în marile adevăruri și a-i arăta în taină ce trebuie să facă pentru a-l sluji pe Domnul". Iată un alt pasaj în aceeași notă. „Într-o floare, într-o gânganie măruntă, Dumnezeu arată sufletelor toate comorile înțelepciunii și bunătății Sale; și de nimic mai mult nu e nevoie ca să aprindă flacăra iubirii." Surin ne povestește despre sine că „de mai multe ori sufletul meu a primit aceste stări de slavă, iar lumina soarelui părea să devină incomparabil mai strălucitoare decât de obicei și totuși era atât de blândă și suavă, că părea diferită de lumina naturală a soarelui. Odată, aflându-mă în această stare, am ieșit în grădina colegiului nostru din Bordeaux; iar lumina era așa de strălucitoare, că mi se părea că umblu prin paradis". Fiecare culoare era mai „intensă și mai naturală", fiecare formă mai încântător de clară decât de obicei. În mod spontan, printr-un soi de întâmplare fericită, pătrunsese în lumea aceea infinită și eternă în care am ajunge cu toții dacă „porțile percepției ar fi limpezite", cum spune Blake. Dar slava a dispărut și nu s-a mai întors în toți anii bolii sale. „Nu-mi mai rămâne nimic în afară de amintirea a ceva măreț, întrecând în frumusețe și grandoare orice altceva am mai trăit pe lumea asta."

Faptul că un om pentru care Împărăția se manifestase concret pe pământ subscria totuși la disprețul absolut al rigoriștilor față de toate lucrurile create un atribut melancolic adus puterii obsesive a simplelor cuvinte şi idei. Avusese experiența lui Dumnezeu în natură; dar, în loc să se folosească sistematic în devoțiunea sa de aceste experiențe, așa cum avea să facă Traherne în *Centuries of Meditation*, Surin a ales să revină, după fiecare teofanie, la același refuz nebunesc de a vedea sau a se minuna de lucrurile creației. Și-a concentrat în schimb toată atenția asupra propozițiilor mai întunecate din

crezul său și asupra reacțiilor sale emoționale și imaginative la aceste propoziții. Nici că s-ar fi putut inventa o metodă mai sigură de a te închide în fața bunătății infinite.

Ori de câte ori Anteu atingea pământul, căpăta forțe noi. De-asta a fost nevoit Heracle să-l sugrume în timp ce îl ținea suspendat în aer. Fiind și gigantul, și eroul în același timp, Surin simțea vindecarea care vine din contactul cu natura, iar pe de altă parte, doar prin forța voinței, se desprindea de pământ și se sugruma singur. Aspirase la eliberare; dar, pentru că se gândea la unirea cu Fiul ca la o negare sistematică a divinității esențiale a naturii, reușise să obțină doar iluminarea parțială a unirii cu Tatăl în afara lumii manifeste și unirea cu Duhul în tot felul de experiențe parapsihice. În faza sa inițială, vindecarea lui Surin nu a fost o trecere dinspre întuneric către „certitudinea calmă a beatitudinii trezirii", care apare atunci când mintea permite Minții să se cunoască, prin intermediul conștiinței finite, așa cum este cu adevărat; a fost mai degrabă schimbarea unei stări absolut anormale cu o stare diferită de semn opus, în care „grațiile extraordinare" deveneau tot atât de obișnuite pe cât de neobișnuite fuseseră pentru el suferințele. Ar trebui remarcat aici că, până și în cele mai cumplite faze ale maladiei sale, Surin simțise scurte momente de fericire, convingeri efemere că Dumnezeu e tot timpul cu el, în ciuda damnării sale. Aceste momente s-au multiplicat, iar convingerile, înainte momentane, au devenit durabile. Experiențele metafizice se succedau, iar fiecare viziune era luminoasă și încurajatoare, fiecare sentiment era de beatitudine. Dar „ca să-L cinstim pe Domnul așa cum merită să fie cinstit, ar trebui să-ți dezlegi inima de orice atașament față de delicii spirituale și grații perceptibile. N-ar trebui să depinzi de aceste lucruri în niciun fel. Numai credința ar trebui să-ți fie sprijin. Credința este cea care ne înalță puri până la Dumnezeu; căci ea lasă sufletul gol, iar golul acesta se umple de Dumnezeu". Așa-i scrisese Surin, cu peste douăzeci de ani în urmă, unei călugărițe care-i ceruse sfatul. În același fel îi vorbea acum lui Surin părintele Bastide – omul datorită căruia păși pe calea spre vindecare. Experiențele parapsihice, oricât de elevate ar fi, oricât de consolatoare, nu înseamnă iluminare

și nici măcar mijloace de a atinge iluminarea. Iar Bastide nu spunea aceste lucruri bazându-se doar pe propria autoritate. Avea ca temei toți misticii recunoscuți ai Bisericii, îl putea cita chiar și pe Sfântul Ioan al Crucii. O vreme Surin s-a străduit să urmeze sfaturile lui Bastide. Dar grațiile sale extraordinare îl năpădeau, neîncetat, insistent. Iar când le respingea, își schimbau iarăși semnul și se transformau în sterilitate și dezolare. Dumnezeu părea acum că s-a retras din nou și l-a lăsat iarăși în pragul aceleiași vechi disperări. În ciuda lui Bastide, în ciuda Sfântului Ioan al Crucii, Surin s-a întors la viziunile, expresiile, extazele și inspirațiile sale. În timpul controversei care a urmat, cei doi și superiorul lor, părintele Anginot, au făcut apel la Jeanne des Anges. Putea oare să-l întrebe pe îngerul ei protector ce părere are *el* despre grațiile extraordinare? Îngerul cel bun a susținut cauza lui Bastide la început. Surin a protestat și, după multe scrisori schimbate între sora Jeanne și cei trei iezuiți, îngerul a anunțat că ambele părți au dreptate, fiindcă fiecare făcea tot ce îi stătea în putință să-l slujească pe Dumnezeu în felul său. Surin a fost pe deplin satisfăcut, la fel și Anginot. Însă Bastide a rămas ferm pe poziție și a sugerat chiar că era timpul ca sora Jeanne să întrerupă legătura cu omologul ceresc al dlui de Beaufort. Și nici nu a fost singurul care a obiectat. În 1659, Surin îi scria stareței că o importantă față bisericească se plânsese „că ai deschis un soi de prăvălie ca să afli de la îngerul dumitale toate lucrurile pe care te pune lumea să-l întrebi, că ai un birou de informații în toată regula pentru căsătorii, procese și alte asemenea lucruri”. Chestiile astea trebuiau să înceteze imediat – dar nu, așa cum sugerase părintele Bastide, rupând relațiile cu îngerul, ci consultându-l doar în chestiuni spirituale.

Timpul a trecut. Surin se întremase destul ca să-i viziteze pe bolnavi, să asculte spovedanii, să predice, să scrie, să îndrume sufletele prin vorbe sau scrisori. Încă se purta puțin cam ciudat, iar superiorii considerau că trebuie să-i cenzureze toate scrisorile, și cele primite, și cele trimise, de teamă că ar putea conține afirmații neortodoxe sau cel puțin extravaganțe stânjenitoare. Bănuielile lor erau neîntemeiate. Omul care dictase *Le Catéchisme spirituel* în perioada când (după toate

aparențele) nu era în toate mințile avea să arate aceeași prudență și acum, când era bine.

În 1663 a scris *Science expérimentale*, în care a relatat posedarea și a povestit despre încercările prin care a trecut după aceea. Ludovic al XIV-lea își începuse deja cariera dezastruoasă; dar Surin nu era interesat de „treburile publice și de planurile celor mari". El avea sfintele taine, avea de citit evangheliile și de meditat la ele, avea experiențele sale cu Dumnezeu; erau de ajuns. În anumite privințe, erau chiar mai mult decât suficiente; căci îmbătrânea, își pierdea puterile, „iar dragostea nu se prea împacă cu slăbiciunea; căci e nevoie de un vas trainic ca să reziste presiunii lucrărilor ei". Starea de bine aproape maniacală din urmă cu câțiva ani dispăruse; succedarea regulată și facilă a grațiilor extraordinare era de domeniul trecutului. Dar avea altceva, ceva mai bun. Îi scrie surorii Jeanne că „Dumnezeu mi-a oferit nu demult mici dovezi ale iubirii Sale. Dar ce diferență este între profunzimea sufletului și facultățile sale! Căci de fapt sufletul este adesea bogat în profunzimile sale și inundat de comorile supranaturale ale grației, în timp ce facultățile sale sunt într-o stare de sărăcie totală. În adâncurile lui, după cum am spus, sufletul are un simț foarte înalt, foarte delicat, foarte roditor al lui Dumnezeu, însoțit de o dragoste cât se poate de alinătoare și de o minunată dilatare a inimii, dar fără să le poată comunica altora vreunul dintre aceste lucruri. În afară, persoanele aflate în această stare lasă impresia că sunt oameni fără gust (pentru lucrurile religioase), lipsite de orice talent și reduse la o sărăcie extremă... Survine o suferință foarte mare când sufletul nu poate, dacă îmi e îngăduit să mă exprim așa, să se deșerte prin intermediul facultăților sale; preaplinul său îi pricinuiește o oprimare mai dureroasă decât orice închipuire. Ceea ce se petrece în adâncul sufletului seamănă cu îndiguirea apelor mari, a căror masă, neavând pe unde să se scurgă, copleșește sufletul cu o greutate de nesuportat și pricinuiește o istoveală ucigătoare". Într-un fel incredibil de paradoxal, o ființă finită conține în ea infinitul și aproape că este anihilată de această experiență. Dar Surin nu se plânge. Este o angoasă binecuvântată, o moarte de dorit cu pioșenie.

În toiul extazelor și viziunilor sale, Surin pornise pe un drum care străbătea, fără îndoială, peisaje foarte pitorești, dar ducea spre o fundătură luminoasă. Acum, că grațiile extraordinare încetaseră, acum, că era liber să devină conștient de proximitatea Conștientizării totale, obținuse în sfârșit măcar posibilitatea iluminării. Căci acum trăia în sfârșit „în credință", exact așa cum îl îndemnase Bastide. În sfârșit, acum stătea gol din punct de vedere intelectual și imaginativ în fața datelor lumii și-ale propriei vieți – gol ca să poată fi umplut, sărac ca să poată fi făcut cel mai bogat. „Mi se spune", scrie el cu doi ani înainte de moarte, „că există pescuitori de perle, care au un tub ce ajunge de la fundul mării până la suprafață, unde este menținut de plute, și ei respiră prin acest tub – deși sunt pe fundul mării. Nu știu dacă e adevărat; dar, oricum, exprimă foarte bine ceea ce vreau să spun; căci sufletul are un tub care urcă până la cer, ca un canal, spune Sfânta Caterina de Genova, care duce până în inima lui Dumnezeu. Prin el sufletul inspiră înțelepciune și dragoste și este hrănit. Cât sufletul se află aici, pescuind perle la fundul pământului, el vorbește cu alte suflete, predică, face lucrarea Domnului; și în tot acest timp are un tub care urcă la cer, de unde-și trage viață veșnică și alinare… În această stare, sufletul este deopotrivă fericit și nenorocit. Și totuși, cred că este cu adevărat fericit… Căci, fără viziuni și extaze sau suspendări ale simțurilor, în mijlocul suferințelor obișnuite ale vieții pe pământ, în slăbiciunea și neputința care ne îngrădește în mii de feluri, Domnul ne dă ceva care întrece orice înțelegere și orice măsură… Acest ceva este o anumită rană din iubire ce, fără niciun efect extrinsec vizibil, ne străpunge sufletul și-l face să tânjească mereu după Dumnezeu".

Și astfel, pescuind perle la fundul pământului, cu tubul între dinți, cu plămânii dilatați de aerul venit din altă lume, bătrânul se îndrepta spre săvârșire. Cu câteva luni înainte să moară, Surin și-a încheiat ultima scriere religioasă, *Questions sur l'amour de Dieu*. După ce citim câteva fragmente din această operă, înțelegem că dispăruse și ultima barieră și că Împărăția lui Dumnezeu venise pe pământ pentru încă un suflet. Prin canalul acela care făcea legătura cu însăși inima lui

Dumnezeu cursese „o pace care nu e doar calmă, ca acalmia mării sau curgerea domoală a fluviilor, ci această pace, această tihnă dumnezeiască, pătrunde în noi ca un torent năvalnic; iar sufletul, după atâtea furtuni, se simte parcă inundat de pace și desfătarea tihnei dumnezeiești nu numai că pătrunde în suflet, nu numai că îl ia ostatic, ci se năpustește asupra lui, ca revărsarea mai multor ape.

În Apocalipsă, descoperim că Duhul lui Dumnezeu amintește de o muzică de harfe și alăute care se aude ca tunetul. Atât de minunate sunt căile Domnului – face un tunet ca niște alăute bine acordate și o simfonie de alăute ca tunetul. La fel, cine va crede sau își va închipui vreodată că pot exista torente de pace, care mătură stăvilare, care rup zăgazuri și zdrobesc digurile maritime? Dar tocmai asta se întâmplă și este în natura lui Dumnezeu să facă asalturi ale păcii și tăceri ale iubirii… Pacea lui Dumnezeu e ca un râu care curgea printr-o țară și a fost deviat în alta prin spargerea unui dig. Această pace invadatoare face lucruri care nu par să se potrivească cu natura păcii; căci ea se năpustește, dă năvală; iar acest lucru ține doar de pacea lui Dumnezeu. Numai pacea lui Dumnezeu poate să vină astfel, ca zvonul mareei înalte când sosește, însă nu ca să devasteze pământul, ci ca să umple albia pregătită pentru ea de Dumnezeu. Vine parcă cu furie, vine cu vuiet, chiar dacă marea e calmă. Acest vuiet este provocat doar de abundența apelor, nu de furia lor; căci apele nu sunt mișcate de o furtună, ci ele singure se mișcă, cu calmul lor natural, chiar și fără nicio suflare de vânt. La flux, marea, în plinătatea ei, vine să viziteze pământul și să-i sărute țărmurile făcute s-o limiteze. Vine maiestuoasă și magnifică. Așa se întâmplă și în suflet când, după o mare suferință, este vizitat de imensitatea păcii – fără ca vreo adiere să-i încrețească fața. Aceasta este o pace divină, care aduce cu sine comorile Domnului și toate bogățiile Împărăției Sale. Are vestitorii săi, alcionii și păsările care-i anunță venirea; acestea sunt vizitele îngerilor care o precedă. Vine ca un element din cealaltă, cu sunetul armoniei celeste și cu o asemenea repeziciune, că doboară sufletul, nu pentru că acesta s-ar opune binecuvântării, ci din pricina preaplinului ei. Acest preaplin nu este violent decât cu

obstacolele care se pun în calea binecuvântării; și toate animalele care nu sunt pașnice fug din fața acestei păci. Iar cu această pace vin toate comorile promise Ierusalimului – scorțișoară și ambră și toate celelalte lucruri rare pe țărmurile lui. Așa vine această pace divină – vine cu preaplin, vine cu o bogăție de binecuvântări, vine cu toate comorile neprețuite ale grației".

Cu mai bine de treizeci de ani înainte, la Marennes, Surin privise adesea creșterea calmă, irezistibilă a apelor Atlanticului la flux; iar acum, amintirea acelei minuni zilnice a devenit mijlocul prin care sufletul acesta împlinit putea, în sfârșit, să „se deșerte" într-o exprimare potrivită a Faptului trăit. *Tel qu'en Lui-même enfin l'éternité le change*, ajunsese în locul în care, fără s-o știe, fusese tot timpul; iar în primăvara lui 1665, când a murit, nu mai avea nevoie, cum spune Jakob Boehme, „să se ducă nicăieri": era deja acolo.

1* Henri-Frédéric Amiel și Marie Bashkirtseff, autori de jurnale intime din secolul al XIX-lea (n.tr.).

2. Pentru singurul text complet și autentic al secțiunilor autobiografice din această lucrare, vezi vol. II din *Lettres spirituelles du P. Jean-Joseph Surin*, editat de Michel și Cavalléra (Toulouse, 1928).

3. Condiția lu Surin, trebuie să remarcăm, este descrisă la p. 215 dintr-o lucrare a doctorului Léon Vannier care se bucură de autoritate, *La Pratique de l'homéopathie* (Paris, 1950), unde face și recomandări: „Subiectul tratat cu Actaea racemosa are impresia că «are capul înconjurat de un nor gros». Vede prost, aude prost; în jurul lui și înăuntrul lui «totul e confuz». Pacientul «se teme să nu înnebunească». În mod ciudat, dacă apar dureri în orice parte a organismului (nevralgii faciale sau uterine, dureri intercostale sau dureri ale încheieturilor), el sau ea începe să se simtă brusc mai bine. «Când pacientul are dureri, starea sa mentală se îmbunătățește»".

4* „Colo am văzut iară/ O preafrumoasă fecioară,/ Teresa-i spunea;/ Fața-i era aprinsă,/ Vădindu-i setea stinsă/ Cu-acest vin ce-l bea./ Ea mi-a spus: «Gustă nițel/ Și cântă și tu la fel:/ Domnul, doar pe Domnu-l vreau:/ Tot restul e muncă grea».// O genoveză ce-avea/ Licoare-n suflet și ea/ Părea s-o însoțească:/ Și ea, roșie-n obraz,/ Striga: «Ce vin bun, nu-i un teraz…».'' (n.tr.)

Apendice

Fără să înțelegem imboldul profund de autotranscendere pe care îl simte omul, reticența sa foarte firească la ideea de a urma calea mai dificilă, ascendentă și căutarea unei false eliberări sub nivelul personalității sale sau la marginea ei, nu putem spera să înțelegem nici perioada noastră istorică sau chiar istoria în genere, viața așa cum era ea trăită în trecut și cum este trăită astăzi. Din acest motiv propun să discutăm despre unele dintre substitutele mai frecvente ale grației, în care și prin intermediul cărora bărbații și femeile au încercat să scape de conștientizarea chinuitoare a faptului de a fi doar ei înșiși.

În Franța există acum câte un vânzător de alcool cam la o sută de locuitori. În Statele Unite există probabil cel puțin un milion de alcoolici fără speranță, pe lângă un număr mult mai mare de bețivi a căror boală încă n-a devenit fatală. Nu avem informații precise sau statistice despre consumul băuturilor alcoolice în trecut. În vestul Europei, la celți și teutoni și în tot Evul Mediu și la începutul epocii moderne, consumul individual de alcool a fost probabil mai mare decât astăzi. În diversele ocazii în care noi bem ceai, cafea sau răcoritoare, predecesorii noștri consumau vin, bere, mied și, mai târziu, gin, coniac și whisky. Consumul regulat de apă era mai degrabă o penitență impusă nelegiuiților sau acceptată de cei religioși, alături de un vegetarianism ocazional, ca mortificare foarte severă. Dacă nu beai alcool, oamenii te bârfeau și te porecleau în toate felurile, atât era de remarcabilă această excentricitate. De-aici vin patronimele ca Bevilacqua în italiană, Boileau în franceză și Drinkwater în engleză.

Alcoolul este doar unul dintre numeroasele droguri folosite

de oameni drept căi de evadare din sinele izolat. Cred că, dintre narcoticele, stimulentele și halucinogenele naturale, nu există niciunul ale cărui proprietăți să nu fie cunoscute din vremuri imemoriale. Cercetările moderne ne-au oferit o sumedenie de produse sintetice noi-nouțe; dar în cazul vechilor otrăvuri n-au făcut decât să găsească metode mai bune de a le extrage, a le concentra și a le recombina pe cele deja cunoscute. De la mac la curara, de la coca andină la cânepa indiană și ciuperca lamelară siberiană, orice plantă, tufiș și ciupercă ce poate să aibă un efect stupefiant ori excitant sau să evoce viziuni au fost descoperite de mult și folosite sistematic. Faptul acesta este ciudat de semnificativ; căci pare să demonstreze că, în toate timpurile și pretutindeni, oamenii au simțit inadecvarea radicală a existenței lor personale, nefericirea de a fi ei înșiși, izolați, și nu altceva, ceva mai mare, ceva – ca să folosim expresia lui Wordsworth – „întrepătruns mult mai profund". E evident că omul primitiv, explorând lumea din jur, „le-a încercat pe toate și a păstrat ceea ce era bun". În scopul autoconservării, este bun orice fruct și orice frunză care se poate mânca, orice sămânță, rădăcină și alună ce e sănătoasă. Dar în alt context – acela al dezamăgirii de sine și al dorinţei de autotranscendere –, bun este orice din natură prin care se poate schimba calitatea conștiinței individului. Asemenea schimbări provocate de droguri pot fi evident schimbări în rău, se pot plăti pe moment cu o stare de rău, iar în viitor cu dependenţă, degenerare și moarte prematură. Dar toate astea nu contează. Ce contează este conștientizarea, fie și pentru o oră sau două, fie și pentru câteva minute, că suntem altcineva sau, mai adesea, altceva decât sinele izolat. „Trăiesc, dar nu mai trăiesc eu, ci vinul, opiul, peyotlul sau hașișul trăiește în mine." Depășirea limitelor egoului izolat este atât de eliberatoare, că experiența provocată de droguri a fost considerată intrinsec divină de primitivi și chiar și de cei foarte civilizați, chiar și atunci când autotranscenderea se face prin greață înspre frenezie, prin crampe înspre halucinație și comă. Extazul obținut prin intoxicare încă este o parte esențială a religiei la multe populații africane, sud-americane și polineziene. Așa cum o

dovedesc limpede documentele care ne-au rămas de la ei, pe vremuri a fost o parte esențială și a religiei celților, a teutonilor, a grecilor, a popoarelor din Orientul Mijlociu și a cuceritorilor arieni ai Indiei. Nu numai că „berea face mai mult decât Milton ca să-i justifice omului căile Domnului". Berea *este* bună. La celți, Sabazios era numele divin dat stării de alienare în care intri atunci când te îmbeți cu bere. Mai spre sud, Dionysos era, printre altele, personificarea supranaturală a efectelor psihofizice ale consumului excesiv de vin. În mitologia vedică, Indra era zeul unui drog neidentificat numit *soma*. Erou care a ucis un dragon, el era proiecția amplificată în cer a ciudatei și glorioasei alterități pe care o trăiesc drogații. Când se face una cu drogul, devine, sub numele Soma-Indra, sursa nemuririi, mediatorul între uman și divin.

În vremurile moderne nu mai venerăm oficial berea și celelalte scurtături toxice spre autotranscendere ca pe niște divinități. Teoria s-a schimbat, dar nu și practica; în practică milioane și milioane de oameni civilizați continuă să se închine nu Duhului care eliberează și transfigurează, ci alcoolului, hașișului, opiului și derivatelor sale, barbituricelor și celorlalte adaosuri sintetice la străvechiul catalog de otrăvuri capabile să procure autotranscenderea. Firește că, în fiecare dintre aceste cazuri, ceea ce pare a fi o divinitate este de fapt un diavol, ceea ce pare a fi eliberare este de fapt înrobire. Autotranscenderea survine invariabil în jos, înspre nivelul subuman, inferior celui personal.

Ca și intoxicarea, sexualitatea elementară, practicată ca atare și separată de dragoste, a fost și ea o divinitate, venerată nu doar ca principiu al fecundității, ci și ca manifestare a Alterității imanente în orice ființă umană. În teorie, sexualitatea elementară a încetat de mult să mai fie divinitate. Dar în practică încă poate să se laude cu o sumedenie de sectanți.

Există o sexualitate elementară care e inocentă și există una care e sordidă și moral, și estetic. D.H. Lawrence a scris foarte frumos despre prima; Jean Genet a scris despre a doua cu o forță șocantă și în detaliu. Și sexualitatea edenică, și sexualitatea de cloacă au puterea de a-l purta pe individ

dincolo de limitele sinelui său izolat. Dar a doua, care (putem presupune, din păcate) e și cea mai răspândită, îi coboară pe cei care o practică la un nivel inferior al subumanității, evocă conștientizarea și păstrează amintirea unei alienări mai complete decât prima. De aici și atracția perenă a desfrâului și a acelor bizare echivalente ale desfrâului precum cele descrise pe parcursul cărții de față, pe care o simt toți aceia care sunt împinși de imboldul de a evada din temnița propriei identități.

În majoritatea comunităților civilizate, opinia publică condamnă desfrâul și dependența de droguri, considerându-le abateri morale. Iar dezaprobarea morală este dublată de sancțiuni fiscale și interzicerea prin lege. Pe alcool se impun accize mari, vânzarea narcoticelor este interzisă peste tot și anumite practici sexuale sunt tratate drept delicte. Dar, când trecem de la toxicomanie și sexualitatea elementară la a treia mare cale spre autotranscenderea descendentă, întâlnim o cu totul altă atitudine, mult mai indulgentă, din partea moraliștilor și a legislatorilor. Pare cu atât mai surprinzător cu cât, în comparație cu alcoolul sau desfrâul, delirul colectiv, cum îl putem numi, prezintă un pericol mai direct pentru ordinea socială și o amenințare mai dramatică la adresa acelei pojghițe de decență, bun-simț și toleranță reciprocă ce formează civilizația. E adevărat că un obicei generalizat și de lungă durată al sexualității în exces poate să ducă, așa cum observă J.D. Unwin[1], la scăderea nivelului de energie al unei întregi societăți, făcând-o astfel incapabilă să atingă ori să mențină un înalt grad de civilizație. La fel, și dependența de droguri, dacă e destul de răspândită, poate să scadă eficiența militară, economică și politică a societății în care prevalează. În secolele XVII-XVIII, alcoolul brut a fost arma secretă a negustorilor europeni de sclavi; în secolul XX, heroina a fost arma secretă a militariștilor japonezi. Beat mort, negrul era o pradă ușoară. Ca și în cazul dependentului de droguri chinez, exista certitudinea că nu le va crea probleme cuceritorilor săi. Dar aceste cazuri sunt excepționale. Când e lăsată pe cont propriu, o societate reușește în general să conviețuiască cu otrava sa preferată. Drogul este un parazit în corpul politic, dar un parazit a cărui gazdă (metaforic vorbind) are suficientă

forță și suficientă minte ca să-l țină sub control. Iar același lucru e valabil și-n cazul sexualității. Nicio societate n-ar putea supraviețui dacă și-ar baza practicile sexuale pe teoriile marchizului de Sade; și de fapt nicio societate n-a fost vreodată pe punctul de a o face. Chiar și cel mai libertin paradis polinezian are normele și regulile sale, imperativele sale categorice și poruncile sale. Societățile par apte să se protejeze cu destul succes împotriva consumului excesiv de sex, ca și a consumului excesiv de droguri. Dar, adesea, apărarea lor împotriva delirului în masă și a consecințelor sale dezastruoase este mult mai puțin eficientă. În mod ciudat, moraliștii de profesie care perorează împotriva patimii băuturii nu suflă nicio vorbă despre viciul la fel de dezgustător al intoxicării cu spiritul de turmă – al autotranscenderii descendente spre subumanitate prin procesul adunării în turmă.

„Căci unde sunt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor.” În mijlocul a două sau trei sute, prezența divină devine mai problematică. Iar când numărul este de ordinul miilor sau al zecilor de mii, probabilitatea ca Dumnezeu să fie prezent în conștiința fiecărui individ scade până spre zero. Căci o mulțime agitată (și orice mulțime e automat astfel) e de așa natură, încât atunci când se adună două sau trei mii de oameni, lipsesc nu doar divinitatea, ci chiar și umanitatea elementară. Faptul de a fi parte dintr-o mulțime îl eliberează pe om de conștiința de a fi un sine izolat și îl coboară pe un tărâm subpersonal, unde nu există răspundere, unde nu există bine și rău, unde nu e nevoie să gândești, să judeci, să ai discernământ – ci doar un sentiment vag, dar puternic de comuniune, doar o agitație comună, o alienare colectivă. Iar alienarea este deopotrivă mai îndelungată și mai puțin istovitoare decât cea provocată de desfrâu, în timp ce dimineața următoare e mai puțin deprimantă decât după ce te-ai otrăvit cu alcool sau morfină. Mai mult, te poți complace în delirul colectiv nu doar fără să ai conștiința încărcată, ci chiar, adesea, cu o aură pozitivă de virtute conștientă. Căci, departe de a condamna practica autotranscenderii descendente prin intoxicarea de către

gloată, liderii Bisericilor și statelor au încurajat-o activ de câte ori au putut-o folosi ca să-și atingă scopurile. În mod individual și în grupurile coordonate și cu obiective clare ce formează o societate sănătoasă, oamenii manifestă o anumită capacitate de a raționa și de a-și exercita liberul-arbitru moral. Adunați într-o gloată, aceiași oameni se comportă de parcă n-ar avea nici rațiune, nici liber-arbitru. Intoxicarea de către gloată îi reduce la o condiție de iresponsabilitate infrapersonală și antisocială. Drogați cu otrava misterioasă pe care o secretă orice turmă agitată, cad într-o stare de sugestibilitate exacerbată, care seamănă cu starea generată de injectarea cu amobarbital sau cu inducerea, prin orice mijloace, a unei ușoare transe hipnotice. Cât sunt în această stare, cred orice prostie li se spune, execută orice ordin și urmează orice îndemn, oricât de lipsit de sens, de nebunesc sau de criminal. Pentru oamenii aflați sub influența otrăvirii în turmă, „tot ce spun de trei ori e adevărat” – și tot ce spun de trei sute de ori e revelație, e cuvântul lui Dumnezeu inspirat în mod direct. Acesta este motivul pentru care bărbații cu autoritate – preoții și conducătorii popoarelor – n-au proclamat niciodată că această formă de autotranscendere descendentă ar fi imorală. E adevărat că delirul colectiv generat de membrii opoziției și în numele unor principii eretice a fost denunțat pretutindeni de cei aflați la putere. Dar delirul colectiv provocat de agenți ai statului și în numele conformităţii doctrinale este cu totul altceva. În toate cazurile în care poate fi pusă în slujba intereselor oamenilor care controlează Biserica și statul, autotranscenderea descendentă prin intoxicarea în turmă este considerată ceva legitim și chiar foarte de dorit. Pelerinajele și mitingurile politice, deșteptările coribantice și paradele patriotice – lucrurile acestea sunt etice atât timp cât sunt pelerinajele *noastre*, mitingurile *noastre*, deșteptările *noastre* și paradele *noastre*. Nu contează faptul că majoritatea celor care iau parte la toate acestea sunt dezumanizați temporar de otrăvirea în turmă dacă dezumanizarea lor poate fi folosită ca să consolideze cutare puteri religioase și politice.

Când delirul colectiv e exploatat în folosul statelor și al Bisericilor ce aderă la doctrina acceptată, exploatatorii sunt

mereu atenți să nu lase intoxicarea să meargă prea departe. Minoritățile aflate la conducere se folosesc de dorința de autotranscendere descendentă a supușilor, în primul rând, pentru a-i amuza și a-i distrage, și, în al doilea rând, pentru a-i aduce într-o stare subpersonală de sugestibilitate exacerbată. Masele întâmpină cu bucurie ceremonialurile religioase și politice ca pe tot atâtea ocazii de a simți beția turmei, în vreme ce pentru conducătorii lor acestea sunt ocazii de a sugestiona niște minți care nu mai sunt capabile, pe moment, de rațiune și liber-arbitru.

Ultimul simptom al intoxicării în turmă este violența maniacală. Exemple de delir colectiv culminând cu violență gratuită, automutilare feroce, sălbăticie fratricidă lipsită de scop și împotriva intereselor elementare ale tuturor celor implicați în ea se pot găsi pe orice pagină a manualelor de antropologie și – mai puțin frecvent, dar cu aceeași lamentabilă regularitate – chiar și în istoriile popoarelor celor mai civilizate. Dacă nu vor cumva să lichideze o minoritate nepopulară, reprezentanții oficiali ai statului și ai Bisericii se feresc să stârnească prea des o frenezie pe care nu pot fi siguri o vor controla. Liderul revoluționar n-are însă asemenea scrupule, căci el urăște statu-quoul și nu vrea decât un singur lucru – să creeze un haos în care, odată ajuns la putere, să poată impune un nou tip de ordine. Când revoluționarul exploatează dorința de autotranscendere descendentă a oamenilor, o exploatează până la limitele freneticului și ale demoniacului. Oamenilor care s-au săturat de sinele lor izolat și de responsabilitățile implicate de apartenența la un grup cu obiective clare, el le oferă oportunități interesante de a „scăpa de toate” în cadrul unor parade, demonstrații și mitinguri. Organele corpului politic sunt grupuri care au obiective clare. Gloata este echivalentul social al cancerului. Veninul pe care îl secretă îi depersonalizează pe membrii ei până în punctul în care încep să se comporte cu o violență sălbatică, de care, în mod normal, nu ar fi în stare. Revoluționarul îi încurajează pe partizanii lui să manifeste acest ultim simptom, cel mai grav, al intoxicării în turmă, apoi le canalizează furia împotriva dușmanilor săi, cei care dețin puterea politică, economică și

religioasă.

În ultimii patruzeci de ani, tehnicile de exploatare a imboldului omului către forma cea mai periculoasă de autotranscendere descendentă au atins un grad de perfecționare unic în istorie. Pe de o parte, sunt mai mulți oameni pe kilometru pătrat decât oricând în trecut, iar mijloacele de a transporta un număr foarte mare de oameni pe distanțe considerabile și de a-i concentra într-o singură clădire sau pe o singură arenă sunt mult mai eficiente acum. Între timp, s-au inventat dispozitive pentru agitarea mulțimilor la care nu s-ar fi gândit nimeni înainte. Radioul, prin intermediul căruia vociferările sforăitoare ale demagogului răzbat mult mai departe. Megafonul, care amplifică și reproduce la nesfârșit muzica impetuoasă a urii de clasă și a naționalismului militant. Camera de filmat (despre care se spunea pe vremuri, cu naivitate, că „nu poate să mintă”) și progeniturile sale, cinematograful și televiziunea; acestea trei au făcut absurd de facilă concretizarea fanteziilor tendențioase. Și în fine cea mai de seamă dintre invențiile noastre sociale, învățământul obligatoriu și gratuit. Toată lumea știe acum să citească și toți se află astfel la cheremul propagandiștilor, guvernamentali sau comerciali, care dețin fabricile de celuloză, linotipurile și rotativele. Strângeți la un loc o mulțime de oameni condiționați de citirea zilnică a ziarelor; expuneți-i la muzică de fanfară la volum mare, lumini strălucitoare și oratoria unui demagog care (ca toți demagogii) este nu doar un exploatator, ci și o victimă a intoxicării în turmă și îi puteți reduce cât ai clipi la o stare de subumanitate aproape descreierată. Nicicând în istorie n-au mai fost atât de puțini în poziția de a-i transforma pe atât de mulți în nebuni, maniaci sau criminali.

În Rusia comunistă, în Italia fascistă, în Germania nazistă, exploatatorii gustului fatal al oamenilor pentru otrăvirea în turmă au urmat aceeași direcție. Când erau în tabăra opoziției revoluționare, încurajau mulțimile aflate sub influența lor să devină distructiv violente. Apoi, după ce ajungeau la putere, mai îngăduiau otrăvirea în turmă în deplinătatea sa numai în raport cu străinii sau cu anumiți țapi ispășitori. După ce

deveneau interesați de menținerea statu-quoului, opreau coborârea în subumanitate cu mult înainte de nivelul freneziei. Pentru acești neoconservatori, intoxicarea în masă rămânea valoroasă, de acum, doar ca mijloc de a crește sugestibilitatea supușilor lor și de a-i face astfel mai docili la expresiile voinței autoritare. Cel mai bun antidot cunoscut la gândirea independentă este să te afli într-o mulțime. De aici și faptul că dictatorul are mereu ceva împotriva „simplei psihologii" și a vieții private. „Intelectuali din toate țările, uniți-vă! Nu aveți de pierdut decât creierele."

Drogurile, sexualitatea elementară și intoxicarea cu spiritul de turmă – acestea sunt cele mai populare trei căi de autotranscendere descendentă. Mai există multe altele, nu atât de umblate ca aceste mari bulevarde, dar care duc la fel de sigur spre aceeași destinație infrapersonală. Gândiți-vă, de pildă, la calea mișcării ritmice. În religiile primitive se recurge adesea la mișcarea ritmică prelungită pentru a induce o stare de extaz subuman și infrapersonal. Aceeași tehnică pentru a atinge același scop a fost folosită și de multe popoare civilizate – de greci, de exemplu, de hinduși, de multe dintre ordinele de derviși din lumea islamică, de secte creștine ca shackerii și holy rollerii. În toate aceste cazuri, mișcarea ritmică, prelungită și repetitivă este o formă de ritual practicată în scopul autotranscenderii descendente. Istoria consemnează și multe cazuri sporadice de bâțâieli, convulsii și mișcări involuntare și incontrolabile ale capului. Aceste epidemii de tarantism, cum e numit într-un loc, sau de dans al Sfântului Vitus, cum se numește în altă parte, se manifestau în general în vremuri tulburi, după războaie, molime și perioade de foamete și se întâlnesc mai ales acolo unde malaria este endemică. Scopul inconștient al bărbaților și femeilor care cedează acestor manii colective este același cu cel urmărit de sectanții care folosesc dansul ca rit religios – adică să evadeze din sinele izolat și să intre într-o stare în care nu există responsabilități, nici trecut vinovat și nici viitor care te bântuie, ci numai prezentul, conștiința fericită a faptului că ești altcineva.

Ritul care generează extaz al mișcării ritmice este intim asociat cu ritul ce generează extaz al sunetului ritmic. Muzica

este la de nemărginită ca natura umană și poate să le comunice oamenilor ceva la fiecare nivel al ființei lor, de la cel personal sentimental la cel abstract intelectual, de la cel pur visceral la cel spiritual. În una dintre nenumăratele ei forme, muzica este un drog puternic, parțial energizant și parțial narcotic, dar în ansamblu alternând între acestea două. Oricât ar fi de civilizat, niciun om nu poate asculta multă vreme tobe africane, incantații indiene sau imnuri velșe fără să-și piardă din personalitatea critică și conștientă de sine. Ar fi interesant să luăm un grup format din cei mai buni filosofi de la cele mai bune universități, să-i închidem într-o cameră supraîncălzită împreună cu niște derviși marocani sau vrăjitoare voodoo haitiene și să le măsurăm, cu ajutorul unui cronometru, forța rezistenței psihologice la efectele sunetului ritmic. Ar fi adepţii pozitivismului logic în stare să reziste mai mult decât cei ai idealismului subiectiv? S-ar dovedi marxiștii a fi mai rezistenți decât tomiștii sau adepții vedantei? Ce câmp experimental fascinant și rodnic! Până atunci, nu putem băga mâna în foc decât că, dacă ar fi expuși suficient de mult timp la bătăile tobelor și la cântări, fiecare dintre filosofii noștri ar ajunge să țopăie și să zbiere cot la cot cu sălbaticii.

Calea mișcării ritmate și cea a sunetului ritmat în general se suprapun, ca să spunem așa, căii intoxicării cu spiritul de turmă. Dar există și căi personale, căi pe care le poate alege călătorul solitar căruia nu-i plac mulțimile sau care nu prea are încredere în principiile, instituțiile și persoanele în numele cărora se strâng mulțimile. Una dintre căile acestea private este recitarea mantrelor, calea a ceea ce Hristos numea „a spune multe”. În cultul public, faptul de „a spune multe” este aproape întotdeauna asociat cu sunetul ritmic. Litaniile și celelalte texte de acelaşi gen sunt de obicei cântate sau cel puțin intonate. Își produc efectele cvasihipnotice la fel ca muzică. „A spune multe”, atunci când se practică în privat, acționează asupra minții nu din cauza asocierii cu sunetul ritmic (căci funcționează și-atunci când cuvintele sunt doar imaginate), ci în virtutea unei concentrări a atenției și memoriei. Repetarea constantă a aceluiași cuvânt sau a aceleiași fraze aduce după sine o stare de iluminare sau chiar

de transă profundă. Odată indusă, această transă poate fi savurată ca atare, ca un sentiment încântător al unei alterități infrapersonale, sau folosită deliberat pentru ameliorarea comportamentului personal prin autosugestie și pentru pregătirea terenului pentru realizarea supremă a autotranscenderii ascendente. Despre a doua posibilitate voi spune mai multe în alt paragraf. Aici ne interesează faptul de „a spune multe" ca o cale descendentă spre o alienare intrapersonală.

Trebuie să vorbim acum despre o metodă strict fiziologică de a evada din sinele izolat, calea penitenței corporale. Violența distructivă care este simptomul suprem al intoxicării cu spiritul de turmă nu este direcționată tot timpul spre exterior. Istoria religiei abundă în relatări înfiorătoare despre autoflagelări, autoînjunghieri, autocastrări, chiar și sinucideri gregare. Aceste acte sunt consecințele delirului colectiv și sunt efectuate într-o stare de frenezie. Cu totul altfel este penitența corporală aplicată departe de ochii lumii și cu sânge-rece. În acest caz chinul autoprovocat își are originea într-un act de voință personală; dar rezultatul său (cel puțin în unele cazuri) este transformarea temporară a personalității izolate în altceva. În sine, acest altceva este conștientizarea durerii fizice, atât de intensă, încât devine exclusivă. Persoana care se autotorturează se identifică cu durerea sa și, devenind doar conștientizarea trupului său suferind, scapă de acel sentiment de vinovăție din trecut și de frustrare din prezent, de acea anxietate obsesivă cu privire la viitor, care constituie o parte atât de mare a eului nevrotic. S-a produs o evadare din ipseitate, o coborâre într-o stare de pură tortură fiziologică. Dar cel care se autotorturează nu trebuie neapărat să rămână în această zonă a conștiinței infrapersonale. La fel ca acela care „spune multe" ca să treacă dincolo de sine, ar putea să folosească și el această alienare temporară de ipseitate ca pe o punte, ca să zicem așa, care urcă spre viața spiritului.

Asta ridică o întrebare foarte importantă și dificilă. În ce măsură și în ce circumstanțe poate omul să se folosească de calea descendentă pentru a ajunge la autotranscenderea spirituală? La prima vedere, pare evident că drumul în jos nu

este şi nu poate să fie drumul în sus. Dar în realitatea existenței lucrurile nu sunt niciodată atât de simple ca în lumea cuvintelor, frumos ordonată. În viața reală o mișcare descendentă poate uneori să fie transformată în începutul unei ascensiuni. Când cochilia eului se fisurează și începe să existe o conștiință a alterității subliminale și fiziologice care stă la baza personalității, se întâmplă uneori să întrezărim, fugitiv, dar apocaliptic, și cealaltă Alteritate, care este Temeiul întregii fiinţe. Atâta timp cât suntem închiși înăuntrul ipseității noastre izolate, nu conștientizăm diferitele non-euri de care suntem legați – non-eul organic, non-eul subconștient, non-eul colectiv al mediumnității în care există toată gândirea și simțirea noastră și non-eul imanent și transcendent al Spiritului. Orice evadare din ipseitatea izolată, chiar și una pe calea descendentă, ne permite să devenim fie și pentru o clipă conștienți de non-eul de la fiecare nivel, inclusiv de la cel mai înalt. În *Tipurile experienței religioase*, William James ne dă exemple de „revelații anestetice”, după inhalarea gazului ilariant. Teofanii similare au uneori și alcoolicii și probabil că în timpul intoxicării cu aproape orice drog există momente când devine posibilă pentru scurt timp conștientizarea unui non-eu superior eului ce se dezintegrează. Dar aceste rare străfulgerări de revelație se plătesc foarte scump. Pentru consumatorul de droguri, momentul conștientizării spirituale (dacă apare) lasă foarte repede locul unei stupori subumane, freneziei sau halucinației, urmate de o mahmureală deprimantă și, pe termen lung, de prejudicierea permanentă și fatală a sănătății fizice și a puterii mentale. Foarte rar, o „revelație anestetică” poate, ca orice altă teofanie, să îmboldească persoana să facă un efort de autotransformare și autotranscendere ascendentă. Dar faptul că se întâmplă uneori așa ceva nu poate niciodată să justifice folosirea metodelor chimice de autotranscendere. Aceasta este o cale descendentă și majoritatea celor care pornesc pe ea ajung într-o stare de degradare, în care perioadele de extaz subuman alternează cu perioade de ipseitate conștientă atât de deplorabilă, că orice evadare, chiar și una în sinuciderea lentă a dependenței de droguri, va părea preferabilă faptului de a fi o persoană.

Ce este valabil despre droguri este valabil, mutatis mutandis, și despre sexualitatea elementară. Drumul merge la vale; însă ar mai putea apărea ocazional și teofanii pe parcurs. Zeii Întunecați, cum îi numea Lawrence, pot să-și schimbe semnul și să devină luminoși. În India există yoga tantrică, bazată pe o elaborată tehnică psihofiziologică, al cărei scop este să transforme autotranscenderea descendentă a sexualității elementare într-o autotranscendere ascendentă. În Vest echivalentul cel mai apropiat al acestor practici tantrice a fost disciplina sexuală concepută de John Humphrey Noyes și practicată de membrii comunității Oneida. În comunitatea Oneida sexualitatea elementară nu doar că a fost civilizată cu succes, ci a fost și făcută să fie compatibilă cu o formă de creștinism protestant și subordonată acestuia, propovăduit cu sinceritate și aplicat cu seriozitate.

Intoxicarea de turmă dezintegrează eul mai temeinic decât sexualitatea elementară. Freneziile, nebuniile, sugestibilitatea ei exagerată nu pot fi comparate decât cu intoxicările produse de droguri ca alcoolul, hașișul și heroina. Însă chiar și un membru al unei gloate agitate poate avea (într-o etapă relativ incipientă a autotranscenderii sale descendente) revelația autentică a Alterității aflate deasupra ipseității. Este unul dintre motivele pentru care uneori poate ieși ceva bun chiar și din cea mai coribantică dintre întâlnirile revivaliștilor. Poate ieși ceva bun, dar și ceva foarte rău și din faptul că în mulțime bărbații și femeile tind să devină mai influențabili decât în mod normal. În timp ce sunt în această stare, sunt supuși unor îndemnuri care, atunci când își revin în simțiri, au forța unor comenzi posthipnotice. La fel ca demagogul, revivalistul și ritualistul dezintegrează eul ascultătorilor lor strângându-i în turmă și drogându-i cu multe vorbe și sunete ritmice din belşug. Apoi, spre deosebire de demagog, le fac și unele sugestii care ar putea să fie autentic creștine. Dacă „prind”, acestea duc la reintegrarea la un nivel ceva mai înalt a personalităților dezintegrate. Pot avea loc reintegrări ale personalității și sub influența unor ordine posthipnotice date de vreun politician care incită la violență. Dar toate aceste ordine sunt, pe de o parte, incitări la ură și, pe de alta, la supunere oarbă și

iluzionare compensatorie. Inițiată printr-o doză masivă de otravă a turmei, confirmată și canalizată de retorica unui maniac care știe totodată să exploateze machiavelic slăbiciunile oamenilor, „convertirea” politică are ca rezultat crearea unei noi personalități, mai rea decât cea veche și mai periculoasă fiindcă este devotată cu totul unui partid al cărui principal țel rămâne lichidarea oponenților.

Am făcut distincție între demagogi și militanţii religioşi, întrucât cei din urmă mai pot face și bine uneori, pe când cei dintâi nu pot, prin natura lor, să facă decât rău. Dar nu trebuie să ne închipuim că exploatatorii religioși ai intoxicării în turmă ar fi cumva ușă de biserică. Dimpotrivă, în trecut s-au făcut responsabili de grozăvii comparabile cu cele îndurate de victimele (și de victimele acestor victime) ale demagogilor revoluționari din vremurile noastre. De-a lungul ultimelor șase sau șapte generații, puterea de a face rău a organizațiilor religioase a scăzut considerabil, în întreaga lume occidentală. Aceasta se datorează mai ales progresului uimitor al științelor aplicate și faptului că acum masele cer iluzii compensatoare care să sune nu metafizic, ci pozitivist. Demagogii oferă asemenea iluzii pseudopozitiviste, Bisericile nu. Pe măsură ce atractivitatea Bisericilor scade, le scad și influența, bogăția, puterea politică și, odată cu ele, capacitatea de a face rău la scară largă. Circumstanțele îi scutesc acum pe clerici de unele dintre tentațiile cărora predecesorii lor le cedau aproape invariabil, în secolele trecute. Ar face bine să renunțe de bunăvoie la tentațiile care au mai rămas. Dintre ele, cea mai evidentă este tentația de a dobândi putere stimulând dorința nepotolită a oamenilor de autotranscendere descendentă. Nu poate exista justificare morală pentru inducerea deliberată a intoxicării de turmă – chiar dacă se face în numele religiei, chiar dacă se face, chipurile, „pentru binele” celor intoxicați.

Nu sunt multe de spus despre autotranscenderea orizontală – nu pentru că fenomenul n-ar fi important (dimpotrivă), ci pentru că e prea evident ca să mai fie necesară o analiză și se manifestă prea des ca să poată fi clasificat cu ușurință.

Pentru a scăpa de ororile ipseității izolate, majoritatea bărbaților și femeilor aleg de obicei nu să se înalțe sau să

coboare, ci s-o apuce pe un drum lăturalnic. Se identifică cu o cauză de o mai mare amploare decât interesele lor imediate, dar care nu le este degradant inferioară acestora, iar dacă le este superioară, se încadrează totuși în limitele valorilor sociale curente. Această autotranscendere orizontală sau aproape orizontală se poate face în ceva foarte banal, ca un hobby, sau în ceva foarte prețios, ca iubirea în căsnicie. Ea poate fi obținută prin autoidentificarea cu orice activitate umană, de la administrarea unei afaceri la cercetările din domeniul fizicii nucleare, de la compoziția muzicală la colecționarea timbrelor, de la campania pentru o funcție politică la educarea copiilor sau studierea ritualurilor de împerechere la păsări. Autotranscenderea orizontală este extrem de importantă. Fără ea, n-ar exista nici artă, nici știință, nici drept, nici filosofie și nici chiar civilizație. Și n-ar exista nici războaie, nici *odium theologicum* sau *ideologicum*, nici intoleranță sistematică, nici persecuție. Aceste extraordinare manifestări ale binelui și aceste rele enorme sunt roadele capacității omului de a se autoidentifica total și continuu cu o idee, un sentiment, o cauză. Cum puteam avea binele fără rău, o civilizație înaltă fără folosirea „covoarelor de bombe" sau fără exterminarea ereticilor religioși și politici? Răspunsul este că nu o putem avea atâta vreme cât autotranscenderea noastră rămâne doar orizontală. Când ne identificăm cu o idee sau cu o cauză, venerăm de fapt ceva improvizat, ceva parțial și îngust, ceva ce rămâne încă mult prea omenesc, oricât de nobil ar fi. „Patriotismul nu este de ajuns", cum spunea o mare patrioată*[2] în ajunul executării ei de către dușmanii țării sale. Nici socialismul, nici comunismul, nici capitalismul; nici arta, nici știința, nici ordinea publică, nici orice religie sau biserică. Toate acestea sunt indispensabile, dar niciuna nu este de ajuns. Civilizația îi cere individului o autoidentificare devotată cu cauza supremă a umanității. Dar, dacă această autoidentificare cu ce este uman nu e însoțită de un efort conștient și constant de a realiza autotranscenderea ascendentă în viața universală a Spiritului, binele făcut se va amesteca mereu cu relele compensatorii. Pascal spunea că „ne facem un idol din adevăr; căci adevărul lipsit de caritate nu este un Dumnezeu și atunci

imaginea sa este un idol pe care nu trebuie să-l iubim, nici să ne închinăm lui”*[3]. Și nu numai că este rău să adori un idol; este și extrem de dezavantajos. Adorarea adevărului separat de caritate – autoidentificarea cu știința neînsoţită de autoidentificarea cu Temeiul întregii fiinţe – duce la genul de situație cu care ne confruntăm acum. Fiecare idol, oricât de slăvit, se dovedește fi, pe termen lung, un Moloh, însetat de jertfă umană.

1. J.D. Unwin, *Sex and Culture*, Londra, 1934.

2* Edith Cavell, soră medicală britanică în timpul Primul Război Mondial, executată în 1915 de armata germană (n.tr.).

3* Blaise Pascal, *Cugetări*, ediția Brunschvicg, traducere de Maria și Cezar Ivănescu, Aion, București, e-book (n.tr.).

Bibliografie

Scriind această istorie a lui Grandier, a lui Surin, a surorii Jeanne și-a diavolilor, m-am folosit de următoarele surse:

Histoire des Diables de Loudun (Amsterdam, 1693). Această lucrare, scrisă de pastorul protestant Aubin, este o relatare bine documentată a judecății lui Grandier și a posedării care au urmat. Autorul locuia în Loudun și îi cunoștea pe mulți dintre actorii acestei drame diabolice.

„Urbain Grandier", în *La Sorcière*, de Jules Michelet. Eseul marelui istoric e scurt și inexact, dar foarte dinamic.

Urbain Grandier et les possédées de Loudun, de dr. Gabriel Legué (Paris, 1880). O carte foarte serioasă. Valoroasă este și o carte anterioară a aceluiași autor, *Documents pour servir à l'histoire médicale des possédées de Loudun* (Paris, 1876).

Relation, de Fr. Tranquille. Publicată prima oară în 1634. Retipărită în vol. II din *Archives curieuses de l'histoire de France* (1838).

The History of the Devils of Loudun, de de Nion. Publicată la Poitiers în 1634 și tipărită în traducere la Edinburgh, 1887-1888. Relatarea de către Lauderdale a vizitei sale apare ca supliment.

Letter, de Thomas Killigrew. Publicată în *European Magazine* (februarie 1803).

Historical Dictionary al lui Bayle (ediția engleză, 1736). Articolul despre Urbain Grandier.

Sœur Jeanne des Anges. Autobiographie d'une hystérique possédée. Ediție îngrijită, introducere și note de doctorii Gabriel Legué și Gilles de la Tourette (Paris, 1886). Este singura ediție a poveștii scrise de stareță în 1664. Autobiografia este urmată de numeroase scrisori ale surorii Jeanne către părintele Saint-Jure, iezuit.

Science expérimentale, de Jean-Joseph Surin (1828). Este o ediție ușor trunchiată a relatării lui Surin despre perioada petrecută la Loudun.

Lettres spirituelles du P. Jean-Joseph Surin, ediție îngrijită de L. Michel și F. Cavalléra (Toulouse, 1926). Volumul II conține un text credibil a ceea ce autorii numesc Autobiografia lui Surin.

Dialogues spirituels, de Jean-Joseph Surin (Lyon, 1831).

Le Catéchisme spirituel, de Jean-Joseph Surin (Lyon, 1856).

Fondements de la vie spirituelle, de Jean-Joseph Surin (Paris, 1879).
Questions sur l'amour de Dieu, de Jean-Joseph Surin. Ediție îngrijită, cu o valoroasă introducere, note și apendice de A. Pottier și L. Maries (Paris, 1930).
Le Père Louis Lallemant et les grands spirituels de son temps, de Aloys Pottier, iezuit (Paris, 1930, 2 vol.).
La Doctrine spirituelle du P. Louis Lallemant, de Pierre Champion. Publicată prima oară în 1694. Cea mai bună ediție modernă este cea din 1924.
Histoire littéraire du sentiment religieux en France, de Henri Brémond (Paris, 1916 și anii următori). Conține capitole excelente despre Lallemant și Surin.